

क्रमसूची ।

जिनदत्तसूरिसृतिप्रतिकृतिः ।

भूमिका	५-११७
जिनवल्लभसूरीः	५-३७
जिनदत्तसूरीः	३७-३४
जिनपालोपाध्यायः	३५-७०
सूर्यप्रमोपाध्यायः	७०-७१
अपभ्रंशमापा	७२-११२
काव्यत्रयी-परामर्शः	११२-११७
काव्यत्रयी-विषय-प्रदर्शनम्	११९-१२४

जिनवल्लभ-जिनदत्तसूरिप्रसृतेश्चित्रप्रतिकृतिः ।

काव्यत्रयी	१-८०
चर्चरी	१-२७
उपदेशस्तायनरासः	२२-६६
कालस्वरूपकुल्लकम्	६७-८०
परिशिष्टम्	८१-११६
सङ्क्षेपः	८७-१०६
गणधरसार्धशतकम्	१०७-१०९
सुगुणपारतन्त्र्यम्	११०-११२
जिनदत्तसूरीस्तुतिः	११३
पाठभेदः	११३-११५
विशिष्टनामसूची	

भाषामेदकोविदाः सुपरिशोद्धितवाच्यया मनीषिणः ।

भाषामेदभिन्नेषु न नामाभिनवं निवेदनीयमपभ्रंशभाषाविषये वा तत्काव्याविषये, तद्यापि याद्यातद्येन तत्स्वरूपानभिन्नेषु तज्जिज्ञासुषु स्वल्पज्ञेषु सुप्रयोगि समुपकारकमवसरचित्तमत्यावश्यकं प्रासङ्गिकं चान्न तन्निवेदनम्; यद्वापामयो प्रस्तुता काव्यत्रयी भारतात्मकैरेव सकुतूहलं दृष्टिपथपान्याक्रियते ।

किञ्च ततोऽपि पूर्वमेतस्याः काव्यत्रय्याः कथयितुः परिचय आवश्यक इति प्रज्ञापनीये तच्चरिते तत्पूज्यस्य गुह्यवर्जिनवल्लभस्येतिवृत्तं प्रभूतग्रन्थपर्यालोचनतः प्रोद्भूत्य प्राक् प्रदर्श्यते, यद्गुणस्तुतिरूपं चर्चपीसंहितं सप्तचचारिशद्वृत्तसंगणितं प्रस्तुतकविजिन-दत्तसूरिप्रणीतं काव्यमस्यां काव्यत्रय्यां प्रागेव प्रेक्षावन्निः प्रेक्षकैः प्रेक्षणक्षणाक्रियते ।

जिनवल्लभसूरिः ।

जेसलमेरुजैनभाण्डागारीय-ग्रन्थसूच्यामप्रसिद्धग्रन्थग्रन्थरूपपरिचये (पृ. ४०-४१) संक्षेपतोऽस्माभिः परिचायितोऽयं सूरिर्घोषतोऽत्रामिज्ञाप्यते । विक्रमीयद्वादशशताब्द्यां सूरैरस्य सुप्रतिष्ठिता सत्ताऽस्तधारणं पाण्डित्यं चारित्रपात्रत्वं च सगविगतप्रमाणैः सुतरां प्रतीयते । वि. सं. ११२९ वर्षे जिनचन्द्रसूरिविरचिता सवेगरङ्गशालाऽनेन भाषिणा संशोधिताऽऽसीदिति वि. सं. १२०७ वर्षाभ्यन्तरेऽपनीयपुस्तक—(जेसलमेरमा० सूची पृ. २१, अग्र० पृ. ३८) प्रान्तोल्लेखादवगम्यते ।

वि. सं. ११३८ वर्षे प्राग्वाटकुन्तीननेमिकुमारलिखितं कोट्याचार्यकृतया विशेषावश्यकटीकायास्ताडपत्रात्मकमेतदीयं प्राचीनं जीर्णमादर्शपुस्तकगद्यानुपलभ्यते; यत्र जिनेश्वरसूरिशिष्यत्वमस्य निर्दिष्टं । सूरिरयं स्वयमपि स्वीये प्रश्नोत्तरपटिशतककाव्येऽष्ट-

१ 'लिखितं पुस्तकं चेदं नेमिकुमारसंहिता प्राग्वाटकुन्तीननेमिकुमारलिखितं मुद्रासुरविलेखितं ॥ सं. ११३८ वर्षादि ॥ कोट्याचार्यकृता टीका समाप्तेति ॥ ६ ॥ ग्रंथप्रमस्यां त्रयोदश सहस्राणि सप्तसप्तपिञ्चानि १२००० । पुस्तकं चेदं विद्युत्प्रज्जिनेश्वरसूरिशिष्यस्य जिनवल्लभ-गणेरिति' ॥—गुणवस्तु (पूना) एवं 'मांकरनरङ्गस्टीबूट' संक्षेपस्यायां प्रतिः (प्रतिहृतिप्राप्तिस्तु सूर्यपुरीयजेशानन्दपुस्तकालयतः)

सत्ततिनादौ च जिनेश्वरसुरिममयदेवाचार्यं च सत्स्तुतिपात्रं सद्गुरुं च समसूचयत् । प्रायेणाय निजा कृति 'जिनवल्लभ' इति 'जिनवल्लभगणि' इति च नाम्नाऽभ्यजिह्वपत् ।

१ क स्यादभ्यसि (मुचो)नारिवायसवति क द्वीपिण इत्यय

कोके प्राद इय प्रबोगनिपुणै क शब्दधातु स्मृत १ ।

इते पालिताऽत्र दुर्घरतर क धुम्भतोऽभ्योनिधे—

मूर्ध्नि धीजिनवल्लभस्तुतिपद कीरितया के वनाम् १ ॥

—जिनवल्लभसूरिविरचिते प्रपञ्चते (श्लो० १५९)

अव०—मद्गुरो जिनेश्वरसुराय । मद्गुरौत्वायसस्तस्य सव शब्द । अजिने धर्मणि 'निमित्तात् कर्मयोगे सप्तमी' इत्यनेन 'अजिने' इत्यत्र सप्तमी । हे अश्व । 'रस लस शब्दे' इति वचनात् । हे ऊ रसक 'अश्वीति क्प् अम्यचोच्चादिना ऊठि रूपम्' । रयो वेग । मम जिनवल्लभस्य गुरो मद्गुरु । एवमिवा सन्त के जिनेश्वरसुरायः सदा विद्याया स्तुतिपदमित्यर्थ ॥

पात्रे धातुरवाचि क १ ॥ भवतो गीरोर्मन प्रीतये १

साम्प्रकारविशेषया वद कया रज्यन्ति विद्वज्जना १ ।

पाणौ किं मुरन्दि विमर्ति १ मुक्ति न ध्यायन्ति के वा सदा १

के वा स(म)द्गुरोऽत्र चारुवर्णश्रीमुधुना विधुता १ ॥ (श्लो० १५८)

अव०—श्रीमदभ्ययदेवाचार्या । 'श्री पात्रे' इति वचनात् श्रीपात्र । मनाभय ददातीति मदमयदस्तस्मिन् यो मदमय ददातीति तत्र मम मन प्रीतियुक्त भवतीत्यभिप्राय । दाता वदनेन । अत्र विद्यन्ते यत्र तदरि चक्र । ए किंभी भक्तिर्वेष ते आः वेणवा* तत्र भक्तिरियम् ॥

—स्तोत्ररत्नाकरे (मेषाणांश्रीपात्रोविनयपैनसम्पूतपादध्यास्या प्रकाशिते भा० १)

कोकाचार्यकूर्चपुराणसूत्रमदापनोत्यमुकाफकोनवरजिनेश्वरसूरिरिति १

प्राप्तः प्रया मुनि गणिजिनवल्लभोऽत्र तस्योभयव्यवसाय्य तत्र धृत च ॥

—अष्टाशतिकाया (चिनकूटवीनहावीरप्राताइतिजले)

२ गुरुगर्भविचारपरनामगर्भशतकप्रान्ते—

जिणवल्लभगणिरिदमि मुहुमत्त्वविषयलवणिग मुक्ता १

विष्णु मुण्डु सव के वि बोद्धि सुदत्त ॥

पदशीत्यपरनामागमित्वन्मुविचारपरान्ते—

जिणवल्लभोऽश्वीय निणवत्त्वमयमसुहृदिमिग ।

द्विपकशिरो बुद्धयया विष्णु मुण्डु जायतु ॥

निष्कविमुद्रिप्रान्ते—

इत्येय जिणवल्लभेण गणिगा पिदनिजुतिस्को किनी ।

पिदविहाणजालणवण मज्जाण सज्जाण नि ।

पौषविधिप्रान्ते—

गणिजिणवल्लहेण पोसहविहिमिह छिहियं हियदा ।

सद हियए कुणंतु निमुणंतु युणंतु मुणंतु विहिरत्ता ॥

सहपट्टकप्रान्ते—(परि० १, पृ० ८६ दृश्यम्)

प्रश्नोत्तरपट्टिसतवप्रान्ते—

प्रत्येकं हरिषान्यभेदस्तस्मिन् पृच्छन्ति किं लुब्धकः ?

त्वं प्राप्तं कुरुषे सुभाषजमयोऽग्रादद् गृहीताऽवदन् ।

कीदृग् भाति सरोऽर्हवश्च सद्गन् किं चात्पपीर्णाप्नुवन्

पुष्टः प्राह तथा च केच मुनिना प्रश्नावलीयं कृता ? ॥—अथ० जिनवल्लभेन ।

अत्रितशान्तिस्तवप्रान्ते—

इय विजया—जिययत्तुपुत्त सिमिअजिअजिणेर ।

तद् अद्दा—विमवेणतणय । पंवनवद्दीसर ! ॥

तित्थंकरसोलसम । संतिजिण वल्लह संनव

कुम मंगलमवदम्मु दुरियमसिलं पि युणंतह ॥

पादर्वदायस्तोत्रप्रान्ते—

वायारियपाणि य आसिएण सापणयिदम्पीए तुम् ।

सम्मेयपव्वए जिण वल्लहसिअमुक्ता पत्ता जए ॥

अतिम्मरादि—वीरस्तोत्रप्रान्ते—

इय तुह्म गुणकणगुणणेण जे मए किंचि अस्मियं कुमलं ।

तेण तुम् विय मज्ज सया वि जिण वल्लहो शेज्जा ॥

दुरियरयादि—वीरस्तोत्रप्रान्ते—

एवं वीरजिणेस दीणेनर ! तुम् मोहंघविदंसणं ।

मज्जंमोहवोदसोहजण्यं धोसायच्छेयणं ।

योउ जे कुसलाणुअधिकुमलं पत्तो म्हि किंचि तथो

जाइया जिण वल्लहो मद् सया पायप्पणामो तुह्म ॥

आवारिवारणादि—वीरस्तोत्रप्रान्ते—

इत्थं ते समसंस्कृतस्तवमहं प्रस्तावयामासिवान्

आसंते जिनवीर ! नेन्द्रपदवीं न प्राज्वराज्यदियम् ।

लीलासाजि न वल्लभप्रणयिनी—इन्दानि चिन्तवर्थेदे

नाथेदे प्रयय प्रमादविशदो रथिं दयालो । ययि ॥

वि. स. ११६४ वर्षे चनेन जिनवज्रमगणिना निजाष्टसप्ततिम्—सङ्गमङ्क-
धर्मशिक्षाऽऽदि चित्रकूट-नरवर-नागापुर-मरुपुरादिषु स्वप्रतिष्ठितवीरिभिश्चैत्यादिषु
प्रदास्तिरूपेणोकीर्णं करितमासादिति श्रूयते ।

वि. स. ११४१ वर्षे दीक्षाभाक्, वि. स. ११६२ वर्षे सूर्यपदप्रतिष्ठितः,
वि. स. १२११ वर्षे च स्वर्गभाक् प्रस्तुतकायक्याप्रणेता जिनदत्तसूरिरितस्य जिनवज्र-
माख्यनिजगुरोर्भूरिगुणस्तुतिरूपा चर्चरी व्यरचयत्, याऽत्र समीक्ष्यते । यत्र जिन-
वज्रमसूरेमाधारणविद्वत् तत्प्रकटितविधिपथस्य चास्त्राय प्राबोधि । तथा च स एव
सूरिगणप्रसार्थशतके स्वगुरुरम्यराप्रदर्शनपूर्वमलङ्कारालङ्कृता विस्तृता गुरुपारतन्त्र्यस्तवे
च साक्षिन्ता जिनवज्रमसूरिस्तुतिं समस्मर्यन्त, परिशिष्ट (१-३) दशनेन तत् प्रकट
परिद्धात मविष्मति ।

वि. स. ११७० वर्षे मुनिचन्द्रसूरिणा जिनवज्रमसार्थशतकस्य चूर्णव्यरचि ।
वि. स. ११७० वर्षे भारया जिनदत्तसूरिस्त्रिभुवेण निरुचितसाधुना, वि. स. ११७१
वर्षे पत्तने जयसिंहराज्ये जिनदत्तसूरिदिष्यब्रह्मचन्द्रमणिना च लिखिताया कविपह-
प्रणीताया पद्यान्या जिनवज्रमस्य नाम परिपठ्यते (परि. ४) । वि. स. ११७१ वर्षे
धनेश्वरसूरिसमर्थताया जिनवज्रमगणिप्रणीतस्य सूस्मार्थनिचासारपरनामसार्थशतकस्य
वृत्तानिषि जिनवज्रमस्य सूरिमिशेषणममयदेनसूरिस्त्रिभुवे च व्याहारे ।

जिनवज्रमसूरिरचितस्यागमिकस्तुविचारसारापरनामपडशीतिकस्य वृत्तिर्यसिंह-
देवराज्ये वि. स. ११७२ वर्षे बृहद्रथीयजिनदेनोपाध्यायशिष्यहरिमद्रसूरिणा
समर्थिता भावनगरस्थयाऽऽनन्दसमया प्रार्चनकर्मग्रन्थेषु प्रस्ताविता समुपलभ्यते ।

१ शशि-मुनि-पद्मपतिचन्द्र वर्षे विष्णुपुरादधिकान्त ।

चैत्रे शिवश्रमण्या समर्पितेषु गुरो वारे ॥

—भा. श. वृत्तौ धनेश्वराचार्ये ।

२ कर्मप्रवृत्ति-पञ्चमप्रशदिसास्त्रादिभेदस्य कर्मण्यतिथितत्वात्तानां प्रसङ्गान्तरितरेषा च
केपादि प्रसङ्गाय सूचनार्थं—“जिन्वज्रमस्यपञ्चममिति” श्रीजिनवज्रमाख्य सूरिः
सार्थराजराज्य प्रकरणे विधीयते + +

—सा स. ३ प्रारम्भे धनेश्वराचार्ये ।

“जिनवज्रमसूरि” जिनवज्रमगणिनामकेन मणिना सकलार्थसमर्थित्यनाशयतोनाह-
पञ्चासत्तादिसास्त्रादिपञ्चममिति—“जिन्वज्रमस्यपञ्चममिति” श्रीजिनवज्रमाख्य सूरिः
सार्थराजराज्य प्रकरणे विधीयते + +

—सा ७ (भावनगरस्थया जैनधर्म प्रचारकसमया प्रकाशित)—वृ. प्रान्त

पूर्वोक्तस्य वस्तुविचारसाहस्य प्राकृतविवरणमेतस्यैव जिनबहुमसूरेः शिष्येण रामदेव-
गणिना विहितं विलोक्यते (जेतवमेरमां० सूची पृ. ४६) यस्य रचना वि.
सं. ११७३ वर्षे इत्यन्यत्र पठ्यते ।

जिनबहुमसूरिप्रणीतस्य पिण्डविशुद्धिप्रकरणस्य कृत्तिशान्द्रकुलीनचन्द्रसूरेरन्ते-
वासिना यशोदेवसूरिणा वि. सं. ११७६ वर्षे दृढोपलभ्यते (जेतवमेरमां० सूची
पृ. ३५, पत्तनीयमां० सूची च द्रष्टव्या)

सुप्रसिद्धवैराग्यशतककर्तुः कविपद्मानन्दस्य पित्रा जिनबहुमसूरिशान्तोपदेशाश्रुत-
सिक्तेन धर्मेदेवश्रेष्ठिना नागपुरे नेमिनाथसदनं निर्मापितमासीत्—

“सिक्तः श्रीजिनबहुमस्य सुगुरोः शान्तोपदेशाश्रुतैः

श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याहजः

पद्मानन्दशतं व्यधत् सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ ”

—वैराग्यशतकप्रान्ते ।

सुप्रसिद्धसिद्धान्तव्याख्याता कुमारपाळभूषाळसमकालीनो मल्लगिरिराजि जिन-
बहुमीयपदशीतकं व्याख्यातयान् ।

चान्द्रकुलीनधर्मेधरसूरिः—(वि. सं. ११७१ वर्षे जिनबहुमीयसार्धशतककृत-
कृत)—प्रशिष्योऽजयदेवार्णोराजादितरमानितधर्मसूरेः शिष्यो यशोमद्वारसूरिर्जिनबहुमीयाग-
निकयस्तुविचारसारविवरणे इत्यमुल्लिखति स्म—

“कासौ श्रीजिनबहुमस्य रचना सूक्ष्मार्थचर्चाऽश्रिता

केयं मे मतिरग्रिमाप्रणयिनी मुग्धत्वपृथ्वीमुजः ।

पद्मेस्तुह्नगाधिरोग्दणमुहद् धनोऽयमायास्ततो—

ऽसद्व्यानव्यसनार्णवे निपततः स्वान्तस्य पोतोऽर्पितः ॥ ”

—पत्तनीयमां० सूची ।

वि. सं. १२२३ वर्षे सूरिपदसूत्रं वि. सं. १२७७ वर्षे च स्वर्णामां जिन-
पतिसूरिर्जिनबहुमीयसङ्घपट्टकविभूतिप्रारम्भे प्रवक्ति स्म—

“केमाः श्रीजिनबहुमस्य सुगुरोः सूक्ष्मार्थसारा मिरः

काह तद्विवृतौ क्षमः कृपजुषां दुर्ध्वसामप्रणौ ।

द्विद(२) गन्त(१) दिपदन्तमञ्जनमुजस्तम्भैर्जयश्रीः क सु

प्राप्या सङ्गरमुर्धने न्यवसितः क्तिनः क तल्लिप्तया ॥

१ अग्रे प्रदर्शयमानजिनदत्तसूरिनिहितेऽन्ये ख्यातोऽवलोक्यते ।

तथापि तस्यैव पदमसाद फलित्वाति शान् मम निर्विवादः ।

किमहं ! पङ्क्तोर्मनाङ्गणसृक् कल्पद्रुम पूरयते न कामान् ? ॥

इह हि सदृशा पदार्थसार्थप्रकटनपटीयसि सम्प्लकापङ्कषितानि शेषदोषे
निर्माणचरमशिखरिशिखरमरिच्छते मग्नति भास्वति श्रीमहावीरे, तत्रतु दुष्यमासमप-
मरिष्युदशमाध्वर्यमहादोषान्वहाराद्वयात् तनिमानमामादयति जिनराजमार्गे, मन्दायमानेषु
सदृष्टिषु सत्त्वित्तेषु सत्त्वेषु, प्रोज्झममाणेषु सदात्रेकवाद्येषु तामसेषु, निरङ्कुशमत्तमत्तङ्ग-
जवद् यथेष्ट गर्जतस्वरिष्युषु प्रमादमदिरामदानदायमानानवधविधासम्पत्तिषु सातशी-
लतया स्वकपोलकल्पनाशिल्पिनशिल्पिताजिनभजननिपातेषु चौल्लव्यपशमुक्तामागित्य—
चास्तत्तत्विचारचातुरीधुरीण-मिलसदङ्गरङ्गनृत्यकोपङ्गनायञ्जितजगज्जनसमाज—श्रीदुर्ले-
भराजमहाराजसमायाम् अनल्पजल्पजलविसमुच्छलदतुच्छमिलकलहोलमाळाकवलित-
वहलप्रतिनादिकोभिदप्रामण्या सविभ्रमुनिनिगहप्रण्या सुनिहितवसतिपथप्रपन्नरविणा वादिके-
सरिणा श्रीजिनेश्वरसूरिणा श्रुतियुक्तिभिर्बहुधा चैत्यरासभ्यवस्थापन प्राति प्रतिक्षितेष्वपि
लाम्पव्यामिनिवेशाभ्या तन्निर्वन्धमजहसु यथाच्छन्देषु ततस्तदुत्सृजदेशनाविरलगरल्लहरी-
चरीकल्पमाणह्रदभूमिनिहितचेतनामीजमुदप्रदुनिग्रहकुग्रहानग्रहशोशुष्यमाणाविवेकाङ्कुर नि-
रर्गल्लमुखपुद्गरानि सर्वाणीहपाणीकृतधार्मिकमर्मण आहसह निरपेक्ष तदुपचिकीर्षया
हृद्यानवरासमप्रविद्यानितम्बिनीलुम्बितवदनतामरस सान्द्रसमेगदास्त्रार्थरसायनपानवान्त-
कामरस सुनिहितमुनिचक्रालशिखामणि सिद्धान्तविपर्यस्तप्ररूपणमहान्वकारनिकारत-
रणि. सुगृहीतनामधेय प्रणतप्राणिसन्दोहवितोर्णशुभभागधेय चैत्यरासदोषमासन—
सिद्धान्ताकर्णनाफासितवृत्तचतुर्गतिससारयासजिनमननवास सर्वज्ञशासनोचनाङ्गस्थाना-
दिनवाङ्मृत्तिष्ठधूम्रभयदेवसूरिपादसरोजमूले गृहीतचग्रेत्रोपसम्पत्ति करुणामु—
घातरङ्गिणीतरङ्गरङ्गस्त्वान्त सुविधिमार्गागमासनप्रादु पद्विशदकोर्तिसौमुदीनिपूदितदि-
क्तामिन्तिनीवदनज्वान्त स्वस्योपसर्गमन्युपगम्यापि विदुषा दुरचविष्यत्तनमेवावेपमिति
सपुरुषपदवीमदवैयसीं विदधान समुजितभूरिर्मगवान् श्रीजिनवट्टभसूरिः मोहान्ध-
तमसज्जननपटिष्ठसत्त्वप्रपन्नानगरिष्ठरनदीपायमान दुर्वासनाशिलासञ्चयपुद्गल श्रीसङ्घ-
पट्टकारव्य प्रकरण चिकीर्षु xx”

सहपट्टकविश्रुतिप्रान्ते—

“सूरि. श्रीजिनवट्टभोऽजनि युषध्यान्ने वुळे तेजसा

सम्पूर्णोऽभयदेवसूरिचरणाम्मोजालिडीलावितः ।

चित्रं राजसमासु यस्य कृतिनां कर्णे सुधादुर्दिनं
तन्वासा विबुधैर्गुरोरपि कवेः कैर्न स्मृताः सूक्तयः ? ॥ १ ॥

हिवा बाह्यपारदशतिलकं यं दीप्रलोकमृणं
प्रज्ञानामपि रञ्जयन्ति गुणिनां चित्राणि चेत्तांस्थो । ।

सुधास्यश्च्युततन्द्रचन्द्रमहसामशायविशामुपः

कस्यान्यस्य मनोरमाः सकलदिक्कूलङ्कपाः कीर्तयः ? ॥ २ ॥

माधुर्यशार्करितशर्करया स्याद् यं पीयूषवर्षमिव तर्कगिरा किरन्ताम् ।

विद्यासुरस्तवनिताजनितास्यलस्यं हिवा परत्र न मनो विदुषामरस्ता ॥ ३ ॥

पञ्चलिङ्गीविवरणप्रान्ते—

“ तदनु समभूच्छिष्यस्तेस्य प्रसुज्जिनवल्लभो

जगति कविताशुम्भा यस्य द्रवद्रसमन्धराः ।

अनितरकविच्छायापत्या चमत्कृतचुञ्चवो

न हृदि मधुरा लम्बाः कस्य स्मरस्य यथेपवः ? ॥ ” इत्यादि ।

वि. सं. १२४६ वर्षे जन्ममाजो जिनेश्वरसूरेः पिता जिनवल्लभसूरिगुणवर्णनगी-
तनिर्माता मल्कोट्टनिवासी नेमिचन्द्रमाण्डागारिक इत्थं प्रास्तौत्—

“ भज वि गुरुणो गुणिणो सुद्धा दीप्तं तद्वयदा केह ।

परं जिणवल्लभसरितो पुणो वि जिणवल्लभो चेव ॥

वयणे वि मुमुक्षुजिणवल्लभस्त केसि न उल्लसद् सम्भ ।

अह कह दिणमणितेयं उल्लयाणं हरइ अंधच । ॥

दिहा वि के वि गुरुणो हियए न रमंति मुणियत्तत्ताणं ।

के वि पुण अदिइ विय रमंति जिणवल्लभो जेम ॥ ”

—पाठिशतकप्रकरणे (गा. १०७, ८, १२९)

१ उल्लन्देनानाग्रेऽपि च नवादीष्टितर्क्यैः शुप्रसिद्धत्वामधदेवसूरेकवादानम्, अक्षरितं
गणधरमार्धस्तकवृत्ति-ग्रामानकवसितादौ प्रेष्यते ।

२ 'इति परमादितमा' नेमिचन्द्रकृतानि श्रीजिम(न)वल्लु(स)मसूरिखण्डगुणवर्णनानीति ।

३ अद्यापि गुरवो गुजिन. सुद्धा इत्यन्ते क्रियाकरोराः केऽपि ।

परं जिनवल्लभसदृशः पुनरपि जिनवल्लभ एव ॥

वयनेऽपि मुमुक्षुजिनवल्लभस्य वेषां नोद्धवति एतन्म ।

एष कथं दिणमणितेयं उल्लयाणं इत्यन्यत्वम् ? ॥

इहा अपि वेऽपि गुरवो हृदये न रमन्ते तावत्तत्त्वानाम् ।

केऽपि पुनरस्य एव रमन्ते जिनवल्लभो यथा ॥

वि. सं. १२७८ वर्षे जयन्तविजयकाव्यकर्ता जिनशेखरसूरिप्रशिष्योऽभयदेव-
सूरिरेदं पद्यद्वयं व्याजहार—

“तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रमुग्धं विश्वम्पदमामिनी-

मास्यद्वाल्डलामनोमलयदास्तौमः शमारामयूः ।

यस्य श्रीनरैश्वर्यमूपतिशिरःकोटीरत्नाङ्कुर-

ज्योतिर्जालजलैरुपप्लवत सदा पादारविन्दद्वयी ॥

कस्मीरानपहाय सन्ततहिमव्यासङ्गत्रैपत्यतः

प्रोन्मोहदृणसम्पदा परिचिते यस्यास्पपङ्केरेहे ।

सान्द्रामोदतरङ्गिता भगवता वामदेवता तस्थुषी

धारालामलमव्यकाव्यरचनाव्याजादनृत्यचिरम् ॥”

—जयन्तविजयकाव्यप्रान्ते ।

वि. सं. १२८९ वर्षे जेतस्यमेसौ धन्य-शालिमद्रचरित्रकर्तुः पूर्णमद्रगणिरिदं
निजगाद—

१ दिङ्गिरि-कुलगिरि-दिनकरपरिमितविरुमनरेश्वरसमाधाम् ।

द्वाविंशतितानयान् शास्त्रमिदं निर्मितं जयतु ॥—नि. सा.

२ वि. सं. ११६१, ११६४ वर्षीयौ नरचर्मवृषगत्ताया सङ्कलितौ शिलालेखौ प्रसिद्धिं प्राप्ताौ
(प. ६. भा० २, पृ. १८७, दृ. से ए सो. भा० १, पृ. २१६) पूर्वशेखरसिद्धराजजयसिंहेन
द्वादश वर्षाणि यावत् प्रयुज्य कञ्चुगेन पराभूतोऽयं मालवपतिवैदित्ये गूर्जरेष्वरपुरेऽहिन. सोमेश्वर
इत्यमुद्गतिरस्म—

“क्षिता धारापतिं राजमुत्तमं काष्ठपञ्जरे ।

य. काष्ठपञ्जरे कीर्तितजङ्गमौ न्यवीविद्यत ॥

एकैव जगदे धारा नगरी नरचर्मणः ।

यत्ता येनाधुपारायन्तु तद्वपुषा सङ्कलया ॥”

—कीर्तिस्त्रीसूरी (सं० २, खो० ११-१२)

तथा च वि. सं. १४२२ वर्षे कृष्णार्पिणी-श्रीमन्नरसिंहसूरिः—

“कर्णस्य मयणगुडुक्षिमुत्तदेवमौक्तिकम् ।

तन्मो न्यायवान् ज्ञे जयसिंहो गहोपतिः ॥

ईत्वा निग्रहमुपगैन्मनिवैशो हृदयान्दप्रम

प्राग्भार विदत्तस्य पङ्कजिणि मञ्जुत्वा च धारापुरीम् ।

यद्वा श्रीनरचर्ममृगवमदःपादाग्रचर्माजिह्वं

कोशं स्वं परिषाप्य सङ्गममन्त्रं तीर्णं प्रतिजामर. ॥”

—कुमारमलचरित्रमहाकाव्ये (खो० ४०-४१)

“ आकर्ण्यभयदेवसूरिमुगुणेः निद्वान्ततत्त्वामृतं
येनाज्ञायि न सङ्गतो जिनगृहे वामो यतीनामिति ।
तं त्यक्त्वा गृहमेधिगेहवसतिर्नैर्दूषणा शिश्रिये
सूरिः श्रीजिनवल्लभोऽभयदत्तौ विख्यातकीर्तिस्ततः ॥ ”

—जेसलमेरमां० सूची (पृ. २)

वि. सं. १९९३ वर्षे जिनवल्लभमीयद्वादशकुलकानां विवरणकारे जिनपाल-
गणिजिनवल्लभमित्य परिचाययति स्म—

“ श्रीगबान्द्रकुलान्नरैकतरणेः श्रीवर्धमानप्रभोः
क्षिप्यः सूरिजिनेश्वरो मति-वचः—प्रागल्भ्यवाचस्पतिः ।
आसौद् दुर्लभराजराजसदसि प्रख्यापितामारवद्—
वेदमावस्थितिराममज्ञमुमुनिवातस्य शुद्धात्मनः ॥
तस्माद्भूद् नमनगान्निवृत्तिवेधा मेधानिषेस्तनुवरो जिनचन्द्रसूरे ।
सस्यापितानुपमधामजिनेन्द्रपार्श्वः श्रांस्तम्भनपुरवरेऽभयदेवसूरिः ॥
अर्थानामूहते स्मातिगहनरचनागूढतामाजि वृत्ते—
ऽशीर्तिं पुक्तां चतुर्मिथ्वतुरत्तरमतिर्यः सुविधानिधानम् ।
द्रोणाचार्यप्रधानैः स्रुत इति सुदितैः पत्तने सप्तमुख्यै—
नूनं धात्रा परित्र्यां प्रचनत्तिडकः कौतुकाभिर्ममेऽसौ ॥ ३ ॥

तथा च तदुक्तिः—

‘ आचार्याः प्रतिसन्न सन्ति महिमा येषामपि प्राकृतै—
र्भातुं नाप्यनर्त्तयते मुच्चरितैर्येषां पवित्रं जगत् ।
एकोनापि गुणेन निन्तु जगति प्रज्ञावनाः साम्प्रतं
यो धत्तेऽभयदेवसूरिममतां सोऽम्माकमानेयताम् ॥ ४ ॥’
तस्य एवाति निशम्य श्रुतनिकयनिधिर्गौतमस्येव दूत
पुर्याः श्रीआशि(सि)कायाः प्रवररजतरुत्वेन कचोरुत्तरे ।
एवं विख्यातकीर्तिं मितपद(ट)वृत्तमः प्रेषयत् स्वं विनेयं
त्रैविद्यं शान्त-दान्तं निशमन्निशयेऽप्रागमस्यास्य पार्श्वे ॥ ६ ॥

१ श्रीम सूरिजिनेश्वरस्य गुणनिबन्धनप्रभोः साम्प्रत

रक्षितं वाचमहाप्रबन्धकवितुवत्क्यान् सनार्यस्य यद् ।

समिष्टमनुना यथौ गुण-तत्वादिस्थप्रमाणे वरे

वर्षे भाद्रपदे शिवि(वि)ते शुभतरे द्वन्द्वपदे वाक्ये ॥ १ ॥—पत्तमीयमां, सूची ।

शिष्योऽयं ॥ श्रीजिनवल्लभास्यैत्यासिन सूरिजिनेश्वरस्य ।

प्राप्य प्रसन्नोऽभयदेवसूरिं ततोऽप्रहीञ्जानचरित्रचर्याम् ॥ ७ ॥

शुभगुरूपदसेवाऽप्राप्तासिद्धान्तसाराम्प्रतिगालितचैल्यावासामिष्यात्प्रमाद्य ।

गृहिगृह्यसार्ते स स्वीचकारातिमुद्रया मुनिहितपदवीवद्वाढसवेगारङ्गः ॥ ८ ॥

तथाऽस्य सविप्रशिरोमणेरभून्मन प्रसन्न सकलेषु जन्तुषु ।

जिनानुकृत्या मुनयः प्रियोभयन् यथा न क्षत्राय महामना स्वयम् ॥ ९ ॥

धर्मोपदेशकुलकाङ्क्षितसारसैः शस्त्रेण वन्धुराधिया गणदेवनाम्ना ।

प्राबोधयत् सकलबागजहदेशलोकं सूर्योऽरण्येन कमल किरणैरिव स्वैः ॥ १० ॥

तानि द्वादश निस्तृतानि कुलकान्यन्मोचिन्द दुर्गमा-

न्यस्त्य तत्र च गर्भस्थभूमिमुपदानुनिद्रितार्याणि च ।

व्याख्यातुं यत्पन्नम कृशाधियाऽप्यासीयते मादये-

नारोह तदग्न्यशेषशिखर प्रागन्म्यतः पङ्कजा ॥ ११ ॥

एव श्रीजिनवल्लभस्य मुगुरोधारित्रिचूटामणे-

र्भयप्राणिविगोचने रसिकता वीक्ष्याद्भुता शश्वतीम् ।

आदेशाद् गुणनिजगङ्गनिवृत्तिप्रस्तान्मत्स्यादपत्

प्रादात् सूरिपद मुदञ्चितनपु श्रदेवभद्रप्रभु ॥ १२ ॥

द्वादशकुलकप्रतिमृतिप्रान्ते-

जयन्ति सन्देहलतासिपारा श्वेतप्रभोदापृतनारिधाय ।

सूर्योर्गिर श्रीजिनवल्लभस्य प्रहोणगुण्याङ्गिमुदुर्लभस्य ॥ १ ॥

आसन्नत्र मुनीश्वरा मुनहनध्वारिक्लृप्त्वास्पद

स्तोरा श्रीजिनवल्लभेन सदृशा निर्माकृतानिस्तथा ।

सङ्ग्रामे गहनेऽपि भूरिमुग्रदंष्ट्रेण्य यरे भारते

तुल्या श्रीनितागनिना विनयिनो वीरा नियन्तोऽभवन् ॥ २ ॥

—पञ्चमीपगा० सूची ।

अनेनैव जिनपालगणिना वि. स. १२९४ वर्षे निरचिताया चर्चणविवृतौ जिन-
बल्लभसूरिमपिष्टय यत् प्रोचे, तत् तत्र साक्षादेवेति न पुनरुच्यते ।

वि. स. १२९५ वर्षे निजगङ्गर्मायपिण्डमिशुद्धिदापिकोसार उदयासिंहसूरिरिद-
मुदागिरत्—

१ जिनमनो वर्याना पञ्चनवत्यधिनरनिमित्ततत्तु ।

रत्ननैव श्रीरत्नि सुशुभा न्यनिष्कल्पनवती ॥

—पि ॥ दापिसाप्रान्ते (पञ्चमीपगा० सूची)

“ सुनिहितसूत्रधारो जयति जिनवज्रभो गणिः ।

येन पिण्डविशुद्धिप्रकरणमकारि चारित्रमननम् ॥ x ॥

तत्र विमुक्तसिद्धान्तमुवाचारणिः श्रीजिनवज्रभगणिः सक्षिप्तचरितानामनुग्रहार्थं
संगृह्य यतानाम्महारदोषोद्धरणं पिण्डविशुद्धिप्रकरणं चिकीर्षुः x x

—पि. वि. दीपिकाप्रारम्भे ।

इति विविधविलसदर्थसुविमुक्ताहारमाहितमायुजमम् ।

श्रीजिनवज्रभगवच्चित्तं प्रकरणमेतन्न कस्य मुदे ! ॥

मादृश इह प्रकरणे महार्यपदकृत्तौ निवेशं बालोऽपि ।

यद्वृत्त्यहुल्लिख्यस्तं श्रयत गुरु यशोदेवम् ॥ ”

—पि. वि. दीपिकाप्रारम्भे (एतन्मार्गमा० सूची)

वि. स. १९९९ वर्षे मुमतिगणिना स्मृचिताया गणधरसार्थशतकवृहद्वृत्तौ
प्रादशीति श्रीजिनवज्रभसूत्रेणरितम्—

“ पूज्याः श्रीअभयदेवमूरयः श्रीपद्मनमलञ्चकिरे । नूनमेव एव कुशाम्पि-
मतयो निखिलसिद्धान्तपाश्याः सुनिहितचक्रार्तिनो युगप्रवरयः सखिभक्तिव्रतप्रामग्न्यः
पुण्यपात्रमिमादि प्रसिद्धिं प्राप्ताः सर्वत्र महीमण्डले ।

इत्तथ तस्मिन् समये आसिकाभिधानदुर्गरास्तं देवगृहनिवासी नृचंपुरीयो

जिनेश्वराचार्य आसीत् । तत्र ये श्रामकपुत्रास्ते सर्वेऽपि तस्य
वाक्ये बुद्धिः, शीला, मते पठन्ति । तत्र च जिनवज्रभनामा श्रामकपुत्रोऽस्ति । तस्य
विद्याभ्यासः जनको दिनं गतस्तं जननीं प्रतिपालयति । पाठयोग्यभासी

प्रशिक्षितस्तथा तत्र मठे पठितुम् । सर्वेभ्यश्चेत्यस्तस्याधिकं पाठ आगच्छति । अथ
कथञ्चित् तेन जिनवज्रभचर्चनं बहिर्गच्छता दिव्यनरुमेकं प्राप्तम् । तत्र च विद्याद्वयं
लिखितमस्ति सर्पाकर्षणीं सर्पमोचनी च । ततः कण्ठगतं कृत्वा यावत् प्रथमा
विद्या प्रपश्यति पठित्वा, ताम् स्मृतादेवमीषणां कृत्स्नीणांश्चल्लब्धजिह्वायुगलाः
स्फुरदरणलोचनाः सर्वेभ्यो दिव्य आगच्छन्तो विद्याप्रमाददृष्टा [दृष्टा] महानागाः ।
निर्मयचेतसा चिन्तितं तेन नूनं सप्रपश्य विद्या । पुनरुचिता दिव्या, तस्याः प्रमा-
वेण पुनः पश्चात्पुनः (यत्किञ्चित्) श्रयत । एतस्य सत्यस्य श्रुतं मूर्तिना, ज्ञातं च निश्चितं
सात्त्विकः पुण्य(गुणा)धिको गुण(पुण्य)प्राप्तमेव तस्मादामसान् कर्तुं शुक्ल इति । ततस्त

१ शर-निधि-दिन-दृष्टव्यं विद्वत्सर्वे गुणो द्वितीयायम् ।

राये पूर्णभूता बुधिरिव नन्दनान् मुचिरम् । — जेम्सबेन्सांमूची (अष्ट-पु. ५०, पृ. १९)

द्राक्षा-खर्जूरशोठक-खण्डमण्डक-खण्डमोदकादिदानपुरस्सर वशाङ्क्य तन्मातर
मधुरवचनै सम्बोधयामास यदुत्तैष त्वदीयपुत्रोऽयन्त प्रज्ञ स्फूर्तमान् सात्त्विक
किं बहुना ॥ आचार्यपदयोग्योऽस्ति, तदेनमस्मभ्य प्रयच्छ । एषा ताम्रशोना धर्मदेवकुलिका
तत्रान्येषा च निस्तारको ग्रन्थित्यत्रार्थे नान्यत्रा किञ्चिद् वक्तव्यमिन्द्रमिधाय द्रम्मशत-
पञ्चक तस्या हस्ते प्राक्षिप्य क्षिप्र दिदाश्चे जिनवल्लभोऽध्यापितस्तेन समस्ता लक्षण
चन्द्रोऽलङ्कार-क(तर्क)-ग्रहाणितादिका निरन्तरा निष्ठा ।

कदाचित् तस्याचार्यस्य ग्रामादौ प्रयोजनमुपगत्ये । ततो गच्छता पण्डितो जिन-

सोषकशुद्धि सिद्धान्त
पठनार्थं यमगम्,
बाधनाचार्यपञ्चम्,
प्रतिष्ठादि

वल्लभो मणित(तो मो)स्तापत् त्वया सर्वोऽपि चिन्ता कर्तव्या, यावत्
प्रयोननमनुशास्याहमागच्छामि । निनयप्रणतोत्तमाज्ञेन जिनवल्ल-
भेनेोक्तम्-‘ पूज्यैर्यथाऽऽदिष्ट तथा विद्यास्ये, परमाराध्यै कार्यं
निष्पाद्य शीघ्रमाग तन्यम् ’ इति । गतोऽसौ ग्रामान्तरे (रम्) । ततो

द्वितीयेऽहि चिन्तित जिनवल्लभेन यदुत भाष्टागारमध्ये मञ्जूषा पुस्तकमृता दृश्यते ।
तदेतेषु पुस्तकेषु किमस्ति निमाळयामि यतस्तदृश सर्गं जातमस्ती बुध्योदितमेक पुस्तक
तच्च सिद्धान्तसङ्गम् । तत्रोक्त पश्यति-‘ साधुना द्विचचारिणोपविशुद्धपिण्डेन गृहस्थ
गृहेभ्यो मधुररुच्यया गृहातेन सयमनिर्वाहरेतने देहभारणा कर्तव्या । न कल्पते यतीना
सचित्तपुण्य-फलदिक हस्तेनापि सप्रभु किमद्वाहारयितुम् ’ न युक्त एकत्र निवास्तो
मुनीनामिव्यादि विचारान् दृष्ट्वा मनसा निश्चितश्चित्तयामास । अहो ! अन्य एव स
कश्चिद् व्रताचारो येन मुक्तो गम्यते, विसृष्टस्त्वस्मान्मेव समाचारः स्फुट दुर्गतिगर्ताया
निवृत्ततामेतेन न कश्चिदाहार इति चेत्तस्यालोच्य गम्भीररुच्यया पुस्तकादिक यथास्थिति कृत्वा
गुरुकरीत्या स्थित । कतिपयदिनानन्तरम(र)कृतकार्यस्तत् समागत आचार्यश्चिन्तयति
किमपि स्थान न ह्यन जातम् । यामजिनवल्लभेन मठ-वाटिका-विहार-द्रव्यसम्भार-
कोष्ठागारप्रभृति सर्वं त्रातय, तस्माद् यथा योग्यश्चित्तितस्तथा निश्चितमेव ग्रन्थिष्यति,
किन्तु सिद्धान्त मिना शेषा अशेषा अपि तर्कालङ्कारादिनिष्ठा अनेनाम्यस्ता सिद्धान्तश्च
यथास्थित सम्प्रतिवर्तनमालोपेक्षया सम्पूर्णं साम्प्रत श्रोत्रभयदेववरूरेसमाप्ते श्रूयते
तत् सिद्धान्तवाचनामहणार्थं तत्पार्थ्वे जिनवल्लभं प्रेषयामि । गृहीताया तु सिद्धान्तज्ञान
नायां समस्तमिदमिति विनिर्वाण्डम् [निनवठम्] स्वपदे सस्यापयिष्यामस्ति परिमात्र्य
याचनाचार्यं कृत्वा निश्चिततोपेतमोचनादियुक्तिं च चित्तापित्वा जिनशेखरमिधानदि
सौम्यदिष्यतैवावृत्त्यक्रममेत जिनवल्लभं श्रीअभयदेवाचार्यमग्रापे प्रेषितवान् । मरुकोट्

मय्येनाणद्विष्टपादकं गच्छता राज्ञी तत्र मरुकोट्टे माणाश्रवककारितजिनभवने
प्रतिष्ठा विदधे ।

ततः पत्तने प्राप्तः, श्रीअभयदेवसूरिसप्तं पृष्ठं प्रविष्टः । तत्र दृष्टो भगवा-
नपत्तनेऽभयदेवसूरिपार्श्वे स्तीर्थकारप्रतिरूपः संनिहृष्टोपविष्टविशिष्टसिद्धान्तवाचनार्थिप्रसु-
गचार्यः स्ववामैश्वर्यावधूतदेवचार्यः मक्तिवरोहसितग्रहलोमाश्र-
विद्वान्नाम्नातः कञ्चुकिका(ता)क्षितकायलतिफेन वन्दितस्तेन । ततो गुरुणा

दर्शनमात्रेणैव योग्यो विशुद्धात्मफलक इव कथिदयं दृश्यते इति परिभाष्य मधुरवाण्या पृष्टः
कुतो भवान् ? किं च भवतः प्रयोजनमा[गम]नस्य ? । ततो [नि]योजितकरकुड्मलेन
भगवद्दर्शनोद्भूतप्रभूतनिरूपमानवहुमानजल[दो]पटलनिर्घातान्तर्मलेन वचनामृतचारिमा-
न्यकृतान्तनिर्मितरोहिण्यल्लभेन जगदे गणिजिनबल्लभेन—‘भगवन् ! निजाखण्डलमी-
प्रकर्षेण स्वःपुरीदासिकायाः समागतस्ता[व]त् श्रीमदासिकायाः । श्रीजिनेश्वरसूरिणा
स्वगुरुणा प्रेषितस्य मम मधुकरविभ्रमस्य यौष्माकीणवक्त्राग्नोज[वि]लिनसिद्धान्तस्सपिपा-
सितस्य मतिः सकलजनमनस्कामनास्सत्यतरुणा भवतां पार्श्वे सिद्धान्तवाचनान्प्येतुं
व्यवस्यति-। ततः—] ‘कौलमि अगण विऊ अपत्तं च न वाइज्जा पत्तं च न
विमाणम् ।’ इति विचिन्तयामिहितम्—युक्तं विहितं भवता यत् सिद्धान्तवाचनाभि-
प्रायेणात्र समागतः । ततः प्रवर्तमाने वाचनादातुमारब्धः । यथा यथा सुगुर्वर्जितवचनवाचना
‘ददाति तथा तथा प्रमुदितचित्तः सन् स सुदिश्यः सुधारसमिव तामास्यादयाति ।
दृष्टेःकुरुप्रमदशं तं तादृशं शिष्यममिवीक्ष्य गुरवोऽपि तोषोपोयदिगुणीकृतावाचनादानो-
स्ताहा बभूवुः । किं बहूकेन ! तथा तथा ज्ञापनमुदया श्रीगुण्या याचनां तस्मै दातुं
प्रवृत्ता यथा स्तोकेनैव कालेन सिद्धान्तवाचना परिपूर्णा जाता ।

तथा गुणैर्ज्योतिषिक एकः पूर्वप्रतिपक्ष आसीद् ‘यदि भवतां कथिद् योग्यः
शिष्यो भवेत्, तदाऽस्तौ मह्यं समर्पणीयो येन तस्मै समप्रज्योतिषं
ज्योतिषः पदवन् समर्पयामि’ । ततः पूज्यजिनबल्लभगणिः समर्पितः । तेनापि

जिनबल्लभाय ज्योतिषं सुपरिज्ञानं प्रदत्तम् ।

एवं च गृहीतसिद्धान्तवाचनः सिद्धान्तोक्तकियासम्बन्धगुणानुष्ठानवद्धमानसः समधिगत-
प्रत्याग्रे सस्र्गर्तज्योतिषः स्वगुरोः समर्पणे गमनाय मुकलनवचनं प्रती-
सिद्धान्तगुरोः शिष्यः उच्यते । प्रमुदितचित्तम्—‘यस्य । सिद्धान्तोक्तसाधुसमाचार-
स्तावत् समस्तोऽपि त्वयाऽवगतोऽतएतदनुसारेण यथा वर्तसे तथा विधेयम् ।’ श्रीजिन-

पट्टभगणिना पादयोर्निपत्य भणितम्—‘ यथा श्रीगुरुपादा आद्यापयन्ति, तथैव निश्चितं प्रवर्तये ।’

प्रधानदिने चलितो यथाऽऽगतमार्गेण पुनर्मरुकोटिं प्राप्त । आगच्छता सिद्धान्ता-
नुसारेण देवगृहे निमिर्लिलिखे । येन विधिनाऽविधिचैवमपि मुक्ति-
दीक्षागुरमोहनम्, साधनं विधि-प्रकाशं साधनं विधिचैत्यं स्यात् । स चायम्—

“अत्रोत्सृज्यजननमो न च न च स्नात्र रजन्यां सदा

साधूना ममताऽऽश्रयो न च न च स्नात्रा प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञातिरुदाग्रहो न च न च श्राद्धेषु ताम्बूलमि-

त्याज्ञाऽश्रेयमनिश्चिते विधिहृते श्रौतैर्नचेवाल्पे ॥ १ ॥ ”

इत्यादिभिर्निर्दिष्टेभ्यो येन सर्वं चैव्यन्दनाद्यनुष्ठानं मुक्तये सम्पद्यत इति । ततोऽग्नौ स्वगुरुसमाप्ते गन्तुं प्रवृत्तः प्राप्तो माइयदग्रामे आसिरादुर्गद्वारं नौशत्रये स्थितः । तत्रैव गुरुमाठनाय पुरश्च प्रेषितस्तस्य हस्ते लेखो दत्तो यथा ‘शुष्माप्रसादेन मुगुरुसमाप्ते वाचनां गृहीत्वा माइयदग्रामेऽहं समागतोऽस्मि । पुत्र्यै प्रसादं कृत्वाऽत्रैवा-
गत्य मम मौडनीयम् ।’ ततो गुरुमिच्छावि-‘निमित्ति जिनबल्लभेनेत्य निर्दिष्टम् ; नात्रगतोऽमनन् ।’ ततो द्वितीयदिने सकललोकेन सार्धं समायात आचार्यं, अभिमुखं गतो जिनबल्लभं, प्रणतो गुरुं, पृष्ट्वा क्षेममार्तां गुरुणा, कवितां यथोक्ता सर्वाऽपि वार्ता । तेन प्राक्प्रणमनाभ्यासनिमित्तं मेघादिस्वरूपाणि तथा ज्योतिषत्रयेण भणितानि कानिचिद् यथा गुरोरेष्याध्वर्यगराणि जातानि । ‘भूतपूर्वस्तद्बहुपचारः’ इति न्यायाद् गुरोरियुक्तम् ।

[ततः] पृष्ट्वा गुरुणा—‘निमित्ति मध्ये त्वं नागतः ।’ जिनबल्लभगणिना

क्षेत्रासत्ताय

ऽभिहितम्—‘भगवन् ! मुगुरुमुष्माजिनरचनामृतं पांसां पथम-

धुना दुर्गतिगुमानमनं समुपचितपाशं चैवयाम् निपवृक्षमद्वशं

सेवितुमिच्छामि ।’ ततो गुरुणा भणितम्—‘मो जिनबल्लभ ! मयेदं चिन्तितमात्मी-

यन् तुभ्यं स्वयम् दत्त्वा तस्यै स्वगच्छ-देवगृह-श्रान्नादिचिन्ता निरस्य पश्चात् स्वयं

सद्गुरुपार्श्वे वसतिमार्गमद्गारिष्ये ।’ ततो जिनबल्लभगणिना विस्मयतदनारम्भेन

भणितम्—‘भगवन् ! अनारं शोभनमेतद्, त्रिरेकस्य हृदमेव पश्य, यद् हेयपरित्यागेनो-

पादेयमुदास्यते । तर्हि ममरमेव मुगुरुसमाप्ते गम्यते । गुरुणेष्विधम्य प्रपन्नादि

पदुत—‘वस ! ईदृशी निवृत्ता नस्यस्मरुप, यथा चिन्तासरणमर्थं पुण्यं विना

स्वगच्छ-देवगृह-वाटिकाऽऽदिचिन्ता मुक्ता मुगुरुपार्थे [व]सतिरासमद्गोबुर्मेऽयम्
मरता निधा[तव्य] वसतिरसनम् । श्रीजिनवल्लभगणिः-‘भगन् । एनम् । ततो
गुरुव्याधुव्यासिकाया सम्प्रज्ञा ।

श्रीजिनवल्लभगणिरपि तत्सम्प्रतेन श्रोपत्तने निजहार, श्रीमदभयदेवसूरी-
पादान् वह्नादरेण यन्दितवान् । सद्गुरुणामतिशयेन समाधान
समजाने, चिन्तित च यथा परीक्षितस्तथैव जज्ञे । ततो मनसि
विदन्तोऽपि न कस्यापि प्रतिपादयन्ति यदुतैव एकास्मत्पदयोग्य ।

भयदेवसूरी
सम्प्रते, गुह्यपदम्

यतो देवगृहनिगसिदिष्य इति हेतोर्गच्छस्य सम्प्रत न मरिष्यतीति । ततो गच्छ-
धारको बर्धमानाचार्यः स्वपदे निवेशितो जिनवल्लभगणेन स्वसंयोगसम्पद दत्तान्त
इत्ययमप्रमृत्यस्मदाह्वया सर्वत्र प्रवर्तितव्यमिति । एकांते पुन प्रसन्नचन्द्राचार्यो
मणितो मदीयपदे भव्यलभे जिनवल्लभगणिः स्थापनोय इति । एन नवाङ्गीकृतिं
वर्तनीमिव मुकितनगरस्य भव्यजनेभ्य प्रतिपाद्य सिद्धान्तोक्तविधिना समाधानेन देवलो-
क गता श्रीअभयदेवसूरयः । प्रसन्नचन्द्राचार्यस्यापि मुगुरपदनिवेशनप्रस्तावो न
ज्ञातस्तत्स्तेनापि शत्रु परिसमाप्तिसमये अद्भेवभद्राचार्याणां निरुद्धम् ‘यत् मुगुरूपदेशो
गुप्ताभिरेव सफलीकार्योऽवश्यमेव, मया कर्तुं न शक्तिः’ । तत [तेरपि] प्रतिपन्नम्-
‘वर्तमानयोगेनैव परिष्काम, समाधान भगद्विनिवेशमिति’ ।

श्रीजिनवल्लभगणिनाचनाचार्योऽपि कानिचिद् दिनानि पचनभूमौ निह्वय न
तादृशो विशेषेण बोध कस्याप्यत्र गूर्जरेनापण्डले निराशु शक्यते,
गूर्जरा-नेदपाठादिषु विचारणम् येन समाधानमुत्पद्यते मनसीति मनसि कृत्यामत्(द्वि)तीय भागमवि-
धिना मुशतुनेन भव्यजनमन मुक्षेत्रभूमिकामु भगवद्मणितवि-
धिधर्मज्ञाननिशेषणार्थं श्रीमदपाठदेशादिषु विहार चकार । ते च देश सर्वेऽपि प्रायेण
चेन्ननिगस्याचार्यव्याजिना, सर्वेऽपि लोमस्तदासितो वर्तते ।

किं बहुना ? तादृशदेशान्तरस्थनानाप्राम-नगरादिषु विहार विदधानश्चिचट्टा-
चलदुर्गे प्राप्ता । यद्यपि तत्र यक्षदुर्गागतो लोकस्तथायुक्त किमपि
विग्रहदे चण्डिकारक्षा कर्तुं न शक्नोति श्रीपत्तने श्रीगुरुणां महत्या, प्रसिद्धे धरणात् ।

ततो जिनवल्लभगणिना स्थान याचितस्तत्रयथादा । तन्धोक्तम्-‘चण्डिकांमठोऽस्ति,
यदि तत्र तिष्ठत(त) । ततो जिनवल्लभगणिना ज्ञातम्-‘दुष्टाभिप्रायेणैते भगवन्ति,
तथापि तत्रापि स्थितस्य देवगुरप्रसादाद् भद्र मविष्यति’ इति चित्तविना माणतास्ते
‘तत्रैव बहु गन्त्यन् यूप येन तिष्ठाम’ तैवक्तमतीन सम्मतमम्माक तिष्ठत यूपम् ।

ततो देव-गुरुन् संस्मृत्य देवता चानुज्ञाप्य स्थिता । तत्र देवता च तोषा ज्ञानेन
[व्यानेन] सद्[नुष्ठानेन] तुष्टा सती दुष्टप्रयुक्तं तान् प्रत्ययुक्तं दत्तावधानां रक्षति ।

ते च श्रीजिनवल्लभगणेशचनाचार्या समस्तविद्यानिबानभूता । कथम् ?

विद्यावैभारयम्
गुर वम्

तथाहि-सर्वसिद्धान्तोद्दिन सूत्रतोऽर्थतश्च कण्ठस्थपाणिन्याय-
व्याकरणा मेघदूतादिमहाकाव्यादिसर्वज्ञाया रुद्रटोद्गट-दण्डि-
चामन-भामहायलङ्कार-चतुरशीतिनाटक-समग्रज्योतिषशास्त्र-
जयदेवादिनि शेषच्छन्दोप्र-जिनेन्द्रमतव्यनस्यायकाभयदेवानेकान्तजयपताकादि-
तर्ककन्दली-किरणावली-न्याय-शङ्करनन्दन-कमलश्रीलक्ष्मिपरसमयतर्कनि-
ष्णाता अतस्त सौरमेण श्रीचित्रकूटे प्रकर्षेण विख्याता सञ्जाता । सर्वे परदर्शिनः कविप्रादि-
लोका जागन्तु प्रवृत्ता । यस्य यस्य यद्यच्छास्त्रविषय सदाय समुत्पद्यते स सर्वोऽपि
जनस्त त पृच्छति । श्रीजिनवल्लभगणेशोऽपि भाररुक्ता इव विसृज्य समस्तमपि
सदायान्यकारमुच्छेदयन्ति । श्रायका अपि स्तौरस्तौकेन च समागच्छन्ति । तद-
सिद्धान्तचनानि श्रुत्वा तदनुसारेण त्रियामपि दृष्ट्वा साधारण-सदृक-मुमति-
परदृक-वीरक-मानदेव-धन्वक-सोमिलक-वीरदेवादिभि श्रायकैः समाधिना
श्रीजिनवल्लभगणेशचनाचार्या गुरुत्वेन प्रतिपेदिरे ।

श्रीजिनवल्लभगणेशाना गुरुपदेनेनार्वातानागतदिद्विज्ज्ञान ज्योतिषपरिज्ञान
चातिशयितमासीत् । मगनदन्तिके साधारणश्राद्ध परिग्रहप्रमाणं ग्राहीतुं प्रवृत्तः,

गणिमिश्रेक्त ' कियन्मात्रं सर्वसंग्रहे कथिष्यसि ? ' साधा-
ननातः श्रानम्
रणः-‘मगनन् ! सुतं विद्वत्स्य सहस्रमे’ । निमग्नानदृष्टय

श्रीजिनवल्लभगुरुर-‘श्रायक ! बहुतरं गुरु’ । ततः कृतानि विद्वन् सहस्राणि ।
पुन [पूज्या] ज्ञानेन ‘महातुमान ! इतोऽपि प्रभूततरं परिभाष्य’ । साधारणः-
प्रभो ! मदीयममस्तगृहमारमूयगणनेऽपि पञ्च शतानि न पूर्वन्ते, कौतुह्यतो ममाम्य-
भिकतरदन्धमम्प्रानि । पुनर्दृष्टय प्रभन-सर्वसाधारण साधारण । धार्मिकश्रायक !
किममाय पुण्यसम्मारस्य ? मा वुग् गणनातुलाम्, चणकमात्रविक्रयिणोऽपि पुर्या-
सङ्ग्रामनिश्चयपतयो भवन्ति’ इति सामिप्राय गुरुरचनमाकर्ण्य ‘ निश्चितं किञ्चित्
कायनसम्प्राप्त्यादिकं यद्र मम भविष्यतीति विचिन्त्येष्टं विहस्य च साधारणेनोक्तम्-
‘पथेयं तर्हि मगनन् ! यस्तु सर्वसंग्रहे ममेकं व्यशमिति’ । तथाविस्तोर्गमृहोतपरिग्रह-
प्रमणं सन् सदृशशोभन्यपहन्तिताप्रशम्नन्तरायकर्मा दिने दिने प्रवर्तमानं सम्पद्य

गुर्वज्ञायां विद्योयतः प्रवर्तमानः साधारणः सकलसङ्घस्य साधारणः समभवत् ।
सत्कादयोऽपेक्षी आह्लाः साधारणवत् सर्वत्र जिनबलभगणोरुहया प्रवर्तितुमाश्रयाः ।

तत्र कृतचातुर्मासिककल्याणं श्रीजिनबलभगवत्तत्त्वाचार्याणामाश्रितमासस्य
कृष्णपक्षत्रयोदश्यां श्रीमहावीरदेवगर्भापहारकल्याणकं समागतम् ।
विश्वकूटे महावीर-गङ्गा-
कल्याणकाराचनम् ततः आह्लातां पुरो मणिते जिनबलभगणिना-भोः आचकाः ।
अथ श्रीमहावीरस्य पठं गर्भापहारकल्याणकं “ पंच हृधुत्ते
ह्वापा साङ्गा परिनिवृद्धे ” इति प्रकटशरैरेव सिद्धान्ते प्रतिपादनात् । अन्यत्र
तथाविधं किमपि विधिर्चित्यं नास्ति, ततोऽत्रैव चैत्रवासिचैत्रे गत्वा यदि देवा वन्द्यन्ते
तदा शोभनं भवति । गुरुमुखकमलविनिर्गतवचनापधकैः [आचकै]रुक्तम्-“भगवन् ।
यद् युष्माकं सम्मतं तत् क्रियते । ततः सर्वे आचका निर्मलक्षरीणि निर्मलवस्त्रा
गृहीतनिर्मलजलोपकरणं गुरुणा सह देवगृहे गन्तुं प्रवृत्ताः । ततो देवगृहस्थितयाऽऽ-
पिकया गुरुश्राद्धसमुदायेनागच्छतो गुरुन् दृष्ट्वा पृष्ठम्-‘को विशेषोऽयं ?’ ।
केनापि कथितम्-‘वीरगर्भापहारपष्टकल्याणकरणाद्यमेते सम्मगच्छन्ति’ । तया चिन्ति-
तम्-‘पूर्वं केनापि न कृतमेतदेतेऽधुना करिष्यन्ताति न युक्तम्’ । पश्चात् संयतो देव-
गृहद्वारे पतिन्वा स्थिताः । द्वाप्राप्तान् प्रभूवन्द्येकप्रेतमेतया दुष्टचित्तया-‘मया मृतया
यदि प्रविशतः’ । तादृगप्रैतिकं ज्ञान्वा निकर्य स्वस्थानं गताः पूज्याः । आह्वैरुक्तम्-
‘भगवन् । अस्माकं गृहस्तृणि सदनानि सन्ति, तत एकस्य गृहोपरि चतुर्विंशतिपष्टकं
भूत्वा देववन्दनादि सर्व धर्मप्रयोजनं क्रियते । पष्टकल्याणकमाश्रयते । गुरुणा
मणितम्-‘तत् किमत्रायुक्तम् ?’ तत आराधितं विस्तरेण कल्याणकम् । जातं
समाधानम् ।

अन्येद्युगीतार्यैः आचकैर्मन्त्रितं यथा-‘विष्वक्त्रयोऽविधिप्रवृत्तेभ्यः पार्श्वजिनोक्तो
विधिर्विधातुं न लप्स्यते; ततो यदि गुरोः सम्मतं भवति, तदा
विश्वकूटे विपिबेल-
द्वयमतिदृष्ट्वा तले उपरि च देवगृहद्वयं कर्षते । स्वसमाधानं गुरुणा निवेदि-
तम् । गुरुभिरप्युक्तं यथा-—

“जिनमवनं जिनविम्बं जिनपूजां जिनमते च यः कुर्यात् ।

तस्य नरामर-शिवमुखपङ्कजानि करपङ्कजस्थानि ॥ १ ॥”

इति देशनाया ज्ञातं आह्वैः श्रद्धाप्रधानैर्यद् गुरुणाभिप्रेतमेतदेतद्वेकमप्ये च
वार्ता जाता यथैते देवगृहद्वयं कारयिष्यन्तीति कार्यामाकर्ष्य महाद्वन्द्वद्वारेण
बहुदेवश्रेष्ठिना कथितमेतेऽष्ट कापालिका देवगृहद्वयं कारयिष्यन्ति रात्रिमात्रा मधिष्य-
न्तीति एतच्च श्रुतं श्रीजिनबलभगणिभिः । अपरमिन् कासरे बहिर्गच्छतां प्रभूणां

१ एव दृष्टोत्तरेऽप्यनन्तरं, स्वादिना परिनिवृत्तः ।

सोऽपि मिथित । साक्षेव मणित ज्ञानदिनारै श्रींजिनवल्लभगणिनिश्रे—‘मद्र ! बहुदेव ! गयो न विनेय । कश्चिदेतन्मयात् सोऽपि भविष्यति, यस्त्रा वद्धमुच्छोऽ-
विष्यति’ । तच्च तमेव सज्जातम् । प्रमुप्रमादान् साधारणताधुराव्युपिक राजमान्यो
बभूव । नरवर्मवृष काव्यपथे तस्मै दुष्टमुखाय स्यस्तमुष्टेण सह वदोष्टमिवाटन्त
धारायामानाययति । तत्र च केनापि प्रयोजनेन साधारणसाधुर्गतोऽभूत् ततस्तेन
सकलजगत्सागरणेन साधुसाधारणेन निहित सेनानदिमिवारणेन निष्कारणेन
राजानं निष्कान्नाहृततनाधुचेष्टितेन ज्वनान्मोचितोऽनौ ययत् । देवगृहयुगमपि
सोऽसहै श्रावकै काव्यपितुमारज्यम्, देव-गुरुप्रसादान् परिपूर्णं निमज्जम् । तत्र चोप-
रिष्टात् श्रीवार्धजिनमनमवस्ताह श्रीमत्याना लोचनमनोहारि तमुत्तुङ्गशिखरतोरेण
स्वर्णमयदण्डरजशपरम्पराप्रमामष्टलखण्डितचगटान्वक्तार श्रीमहावीरजिनमवनं निर्मा-
पितम् । श्रींजिनवल्लभगणिनाचनाचार्यैर्मन्त्रेण ममन्तविशिर्गक चने गरिष्ठा प्रतिष्ठा ।
सर्वत्र प्रसिद्धिर्जाता अहो ! एत एव [गुरो] गुरव इति ।

अन्यदा छेत्रमप्य एवरेजा सर्वदास्त्रचिद्व श्वेतपटा समाजमुपिति श्वापा

महती श्रुत्वा विप्र एकै ज्योतिषिक पण्डितमानी श्रींजिनवल्लभ-
ज्योति परिज्ञानम्

भगणिममोये समागत । श्रावकै पद्मसन दत्तम् । पृष्टोऽसौ
गुरमिर्मद्र ! भगतां कुत्र हजाने वासः, कस्मिंश्च क्षान्नेऽभ्यासः । विप्र - निवास-
स्तानद्रेषाम्यामस्तु सर्वेषां व्याकरण-काव्य-नाटकाद्व्यापादिषु । वाचनाचार्या -
मनतु, निशेवेग पुत्रः । विप्र - ज्योतिषे । वाचनाचार्या - चन्द्रादित्यउभे सम्पन्
वेत्ति । विप्र सगर्वम् - किमत्रैगणिते एक द्वौ त्रीन् वा लग्नान् प्रतिपादयामि । ततः
सर्वं तद्वचनमुपश्रुत्य वाचनाचार्या - शोभन परिज्ञानम् । पुनर्विप्र - युष्माकमपि
निमन्यस्ति लग्ननिषे परिज्ञानम् । वाचनाचार्या - भविष्यति किञ्चित् । विप्र साक्षेयम् -
तर्हि कथयतु भगन्त । वाचनाचार्या अनुन्मिता अपि लोनेकमिर मो मो विप्र !
कथय वति कथयामि दत्त निशति ना लग्नान् । तच्छ्रुत्वा तस्याध्वर्यमभूत् तानसङ्ग-
र्योऽपान् प्रीतिरिति प्रणिशत् पुनर्गणित भगवद्भि - मो विप्र ! गगनमन्दते हस्तद्वय-
द्वयन मेरुस्तण्ड पश्यमि । वरमाग ब्रह्मण - पश्यामि । वाचनाचार्यैरुक्तम् - कथय [किय] -
न्मात्र जड भेष्यति । विप्रोऽननन सत्यचष्टिर्दशोऽनग्रेत्ययति । ततो मणित-
मण्यै - शृणु मो विप्र ! घटिनाह्वयन्तरे तमेरुवड हस्तद्वयस्मात्रमन्यपुना सन्त
गगनमन्दत म्यन्य तानद् कृष्टं करिष्यति [यता ततो वयर(?) मेव भाजनद्वय परिपूर्णं
भविष्यति । ततश्च) तत्रैरेष्विष्टस्य विप्रम्योर्दुमुगस्य सर्वं तदैव तज्ज्ञानम् । विप्रो
मन्तके रस्तौ योजयेत्वाऽहो ! ज्ञानमहो ! ज्ञानमिति क्षिपे धुक्च प्रमूया पादयेनि-

तत श्रीजिनवल्लभगणिना मनाक् परिमात्र्य तदेव धूरिता समस्या, कथिता च तदप्रत । यथा—

“ चिर चित्तो(त्रो)याने चरामि च मुखान् पिवसि च
क्षणादेणाश्रीणा विरहनिपमोह हरसि च ।

नृप ! त्व मन्माद्रिं दलयसि च किं कोतुकनर
कुम्भ किं मृद्गे मरकतमणि किं किमशनि ॥ १ ॥”

इति श्रुत्वाऽनन्त प्रमुदितो गदितु प्रवृत्तोऽहो ! निश्चित न निर्मूला जनप्रसिद्धि
‘मादृशा श्रुता[स्ता]दृशा एव यूयम्’ इति गुणस्तुतिं कृत्वा पादयो पतित्रा गत ।
तत मुगुर्दसती समागत धारुणं पृष्टे यत् मुगुरो ! किमि[ति] बह्वी वेद्य छात्रा ।
सहगतेन शिष्येण सर्वोऽपि कथिता वार्ता । जात प्रमोदोत्फुल्लोचन समस्तोऽपि
आनन्दलोक ।

गणदेवनामा धारक स्वर्णार्थं जिनवल्लभगणिपार्थं सुवर्णसिद्धिरस्तांति
कैनाप्युक्ते चित्रकूटस्थस्य भगवत [समापे] समागत पर्युपासनां
वर्तुमारम्भ । व्यक्षितस्तद्वाचो गणिना । तथापि योग्य त ज्ञात्वा
तथा वृत्ता ससारैराभ्यननना देशना यथाऽसाभ्यन्त सविज्ञो
नि रूढो जात । ततो भणित गणिना—मद्र । किं सुवर्णसिद्धि कथयामि ? । तेने-
कम्-भगवन् ! युष्मपादसुधूया कुर्वाणो निदातिद्रम्भनीया व्यवहार कुर्वन् आह्वयर्न
कारिष्यामि । तस्य च धर्मकर्मने व्यग्रिणः । ततो लिखितमुल्लङ्घनं लेखान् दत्त्वा
शिक्षयित्वा प्रेषितो वाग्म(ग्म)द्वेदेने । कृत सर्वोऽपि वाग्म(ग्म)दीयलोक श्रीजिनव-
ल्लभगणिं प्रति जातप्रतिवर्भस्तेन ।

श्रीजिनवल्लभगणिव्याख्याने सर्वे निचक्षणा जना उपनिशन्ति, निरोपतो
वागम्या स्वस्तिपामन्दोषोक्षार्थम् । अत्र यदादिदिय गाथा
व्यख्ययाने समागता य[था]—

“ विजार्दण गिहण पामनार्दण वा नि दहण ।

जसम् न मुञ्चद दिह अणुददिदि तय रिति ॥ १ ॥”

१ ति ॥ १२१२ कय जिनगळगणिनेषा कुम्भका विस्मयमध्वरि, तत्प्रशस्तिपाठ
करि प्रार्थति ।

१ विपु(दि)वादीन् पृथिव्य पार्थस्यदीन वाऽपि व्य्त्त । तस्य न मुगुणि दक्षिणमूर्धनि त मुगुनि ॥

ततो निःशङ्केन व्याख्या[ता] यथावस्थितं श्रीजिनवल्लभगणिना विगृह्यताया
 ब्राह्मणा इति व्याख्यानं श्रुत्वा कुपिता विप्रा बहिर्निर्गता एवत्र मित्रिता विपक्षाध
 निकटीभूताः । अलोचित विप्रैरेतैः सह विवाद विधायैतान् निष्पन्नान् करिष्यामः ।
 अथ तेषां स्वरूपं तादृशं विज्ञाय श्रीजिनवल्लभगणैर्नसि तेभ्यो भयं समजनि ?
 उच्यते, न मनागपि । किमुक्तकटकरटसटपाटनपटिष्ठनिष्ठप्रवोष्ठपञ्चाननस्य निज-
 सिंहनादप्रतिशब्दवापिरीकृतकाननस्य कदाचित् पवनप्रेङ्खोलिततस्वरशिखरानिपतितपर्ण-
 नात्रौत्रसपलायनसञ्जाताङ्गमङ्गेष्वः कुरङ्गेष्वः स्याद् रोमोद्धर्षमात्रमपि ? । तथा
 चात्नहुरूपां श्रीजिनपतिसूरीणामत्रैवार्थेऽप्योक्तिर्यथा—

“स्वरनखरशरकोटिस्फोटिताग्नेभुक्त्रम—

स्फुरितिलितमुक्तरात्रिजिघ्रामिजिघ्रामिः ।

हरिरुपिगिरि[मा] किं तर्जितो निर्जितो वा—

ऽनिलचलदलपातवद्गदगैः कुत्तैः ॥ १ ॥ ”

ततो भगवता श्रीजिनवल्लभगणिना—

“मर्यादाभङ्गमौतेरमृतमयतया चैर्य—गान्मौर्यधेगाद्

न क्षुम्यन्ते च तावन्नियमितसंख्याः सर्वदैते समुद्राः ।

आहो ! क्षेम मजेयुः कचिदपि समये दैवयोगात् तदानीं

न क्षोणीं नादिचक्रं न च खि-शानि नौ सर्वमेकार्णव स्यात् ॥ १ ॥ ”

इति वृत्तं भूर्जखण्डे लिखित्वा विवेकिजनहस्ते दत्त्वा प्रेषितं मणितन्त्रासी
 मिलितानां मध्ये बृहद्ब्राह्मणस्य हस्ते दातव्यम्, तथैव च कृतं तेन । ततो विविक्त-
 बुद्धिना वृत्तार्थं परिभाष्य चिन्तितं तेनाहो ! वयमेकैकविद्याधारिण एते च सर्वविद्या-
 निधानं कथं तैः सह विवादः कर्तुं शक्यते ? इति विचिन्त्य तेन सर्वेऽपि विप्रा ‘आहो !
 हृदयचक्षुषा न प्रेक्ष्ये यूपम्, एकैकमलिनविद्याधारिणो यूय सर्वेऽपि । स च निखिल-
 निस्तुपविद्यानिधानमस्तस्तेन सह कीदृशो युष्माकं विवादः ?’ इत्यादिबचनसन्दर्भेण प्रति-
 बोध्योपशमं नीताः, श्रीजिनवल्लभगणैः प्रादयोध पात्रिता इति ।

अ[न्य]दा चारानगर्वा श्रीनरवर्मराजसभायां देशान्तरात् पण्डितद्वयं समागतम् ।

तेन च राज्ञः पण्डितानां पुरतः पूरणार्थं प्रक्षिप्तमिदं समस्यापदं
 समस्यापूर्तिरिति यथा—‘कण्ठे कुठारः कण्ठे ठकारः’ इति । ततः पण्डितैः प्रत्येकं

स्वपीयस्यफोषप्रज्ञालुसारेण पूरिता, परं न तयोर्मनो मुमुदे । केनापि राज्ञः पुरोऽभिहि-

तम्—‘देव ! न पण्डितपूरिताः समस्याः प्रतिमान्यनयोः । उद्धोक्तम्—अहो ! अस्ति कश्चिदुपायो येनानयोर्मनो रज्यते ? । केनापि विवेकिना पुरयेणोक्तम्—देव ! चित्रकूटे श्वेतपटो जिनबल्लभगणिः सर्वविद्यानिधानमाकर्ण्यते । राज्ञा तदैवोद्भूयं शीघ्रगति [स] पुरम् सलेख प्रेषितम् । लेखश्च साधुसाधारणनिमित्तम् । लिखितं च [तत्र]—‘मोः साधा-
रणमाधो ! यथा त्वदीयगुरुमिर्मनोहरा पूरितेय समस्या शीघ्रं समागच्छति तथा कार्यम्,
नान्यथेति । एव स राजलेखस्तैरौष्टिकैः सन्ध्यासमये साधुसाधारणहस्ते प्रदत्तः प्रतिक्र-
मणेश्चयान् । साधुसाधारणेन स नृपलेखो गुरोः पुरो वाचितः, अवगतस्तदर्थो
गणिमिश्रैः । ततः प्रतिक्रमणानन्तर झटिति पूरिता [सा] समस्या यथा—

“रे रे नृपाः ! श्रीनरवर्मभूप—प्रसादनाथ कियता नताङ्गैः ।

कण्ठे कुठारः कमळे ठकारथक्के यदश्वोमखुरमवातैः ॥ १ ॥”

लेखयिना तदैव दत्ता साधुसाधारणहस्ते । वेनाप्यौष्टिकपुराणां हस्ते स्वकौ-
यविज्ञितिकालेऽसहिता सा समस्या प्रहिता । तेऽपि लेख गृहीत्वा राजावैव शीघ्रं धारा-
पुर्या सम्प्राप्ताः । पठिता तपोविद्वयोः पुरतः समस्या । रञ्जितमताव [तया] तयोर्मनः,
मणितं च ताम्याम्—‘अस्यां समायां नास्तीदृशो विद्वान् येनेय पूरिता, किं
तर्ह्यन्यः कश्चिन्’ इत्येन प्रसन्नन्तौ वज्रादिप्रदानेन सक्त्य तौ प्रेषय[ञ्चक्राते नरेश्वरेण]

[श्रीजिनबल्लभगणिरपि मगनानुयतविहारकरौ परमप्रसचापि कतिपयदिनै-

धारायां नरवर्मनृपाञ्च
सम्मानम्
चित्रकूटाचउदुर्गाद् विनहार धारायाम् ।] केनाभ्युक्त राजोऽपे
देव ! समस्यापूरकः श्वेतपटोऽज्ञागतोऽस्ति । ततोऽतिद्वयित-
निद्वचागुणाकृष्टद्वयेनोक्त नृपेण—‘मोः शीघ्रमाकारपत तमत्र’ ।

आकारितो निमग्नूर्ध्वं राजपुरैः, समालसो भगवान् प्रणतः सादर स्त्रितीश्वरेण । ततो
उज्जयाशान्तिदेन योजितहस्तमुकुटेनाभिदधे धराधवेन—‘मो निद्वज्जनचूडामणे ! मम-
नस्तुष्टये पारुष्यद्वयस्य ग्रामत्रयं वा गृहण ।’ ततो मणित श्रीजिनबल्लभगणि-
वाचनाचार्यः—महामात्र । व्रतिना निषिद्धोऽर्थसद्बुद्धोऽस्मदागमे दिशेयतः । तथा चागमः-

“दोममयन् उजाड पुन्यणिनिमज्जिय जई बतं ।

अथ वह्नि अग्नयं काम निरुध तं चरसि ? ॥१॥” [उपदेशमाला गा०] इत्यादि ।

अतो वयं नार्थं हस्तेनापि स्पृशामः । राजा पादयोर्निष्य प्राह—मो महामन् !
निस्पृहशिरोमणे ! तथापि लज्जत्रयस्य ग्रामत्रयस्य वा ग्रहणान्तरेण मम मनःसमाधिर्ना-
स्पृशतो यथा तथा ममन समाधिरुपदानीम् । वाचनाचार्योक्तम्—‘पादपार्श्वे महाप-

जस्य महानाग्रहस्ताहि चित्रकूटे श्रावकैर्देवगृहद्वयं कारितमस्ति, तत्र पूजार्थं स्वमण्डपि-
कादानात् फाल्गु[य]द्वयं दापयत । " ततो राजा तुष्टः श्वश्वतं मा(मे) दानं भवि-
ष्यतीति तथैव चकार । तथा श्रीजिनवल्लभगणेशोर्ध्वार्धमित्रेण सर्वत्र प्रसिद्धिर्जडे ।

ततश्च श्रीनागपुरे श्रावकैर्देवगृहं नेमिनाथविम्बं च नूतनं कारितमस्ति ।

नागपुरे नेमिनाथ-
लवप्रतिष्ठा

तेषामेव वभूवामिप्रायो [य]दुत वयं महाचारित्रिणं श्रीजिनवल्ल-
भगणिं गुरुष्वेनाभ्युपेत्य तस्य हस्तेनोभयोः प्रतिष्ठा कारयेम्याम

इति चिन्तयि[त्वा] सर्वसम्मतेन महत्ताऽऽदरेण महता बहुमानेना-

कारितो भगवान् श्रीजिनवल्लभगणिः । ततः पूजैः शुभलप्रे देवगृहं नेमिनाथ-
विम्बं च प्रतिष्ठितम् । तत्पश्चादहस्तप्रमावाह्यपतयस्ते श्रावका जज्ञिरे । नेमिनाथविम्बे
रत्नमयानि मुकुट-तिरुक्-कुण्डलाङ्गद-श्रीवत्स-कण्ठमणिमालिकायामरमणि कारया-
ञ्चक्रिरे ।

तथा नरवरपुरीयश्रावकाणां तथाऽभिप्रायो [जा]तो वपमपि श्रीजिनवल्लभगणिं

नरवरपुरे विधि-
वैद्यप्रतिष्ठा

गुरुष्वेनाह्वित्य देवगृह-विम्बयोः प्रतिष्ठा विधापयाम इति

पर्यालोच्य तथैव कारयामासुः । उपरोरपि जिनगृहयो

रात्रिबलिधारण-रात्रिखीप्रवेशन-रात्रिप्रतिष्ठाकारणवारणादिको

मुक्तिसाधको विधिर्लिखितः ।

ततो मरुकोट्टीयश्रावकैः श्रीजिनवल्लभगणिवाचनाचार्या विहारक्रमाय समाहूता

मरुकोट्टे विहारः,
वदावयानवाक्तिः

विक्रमधुरमप्येन मरुकोट्टे विहृताः । तत्र आद्वैः श्रद्धानन्निर्गु-

त्तिस्थानादियुक्ता दत्ता वसतिः, स्थितास्तास्याम् । श्रावकैरुक्तम्-

मगवन् ! शुष्मद्वन्द्वनाराभिन्दान्निन्नवचनरसमास्वादयितुमिच्छामः ।

प्रभुभिरमाणि-‘युक्तेतत्प्रावकाणाम्, तर्लुपदेशमाला कथयितुमारम्भ[ते]’ । तैरुक्तम्-
पूर्वमेव धृता । पूज्यैर्मणितम्-भूयोऽपि श्रूयताम् । मन्यदिने व्याख्यातुमारब्धोपदेशमाला ।

“ संवच्छरभुसभजिणो जमासा बद्धप्राणजिणचंदो ।

इय विहरिया निरसणा जण्ज एउवमाणेण ॥ १ ॥ ”

इत्येकस्या अपि गाथाया व्याख्याने कम्मासावधि कातो उग्रस्तथापि श्रावकाणां
नानासिद्धांतोदाहरणमृतेन तृप्तिर्न जाता । मणिगुमारभ्याः-श्रीमगवन्तस्तोर्ध्वद्वारा
एवैव वचनमृत्तेन श्रोत्रमुखमुपदस्यितुं समर्थाः । सत्यं तीर्थरूपप्रतिरूपा ययं
कथमन्यथेदंशी अमृतसाविणी वाणी ईदृशी च व्याख्यानालम्बिरिति भृशं सन्तुष्टा
देशनया श्रावकाः ।

अन्यदा कदाचिच्चैत्यगृहे व्याख्यानं विधाय श्राद्धैः सह वसतौ समागच्छन्तः
 सन्ति । एतस्मिन् प्रस्तावे पुरुष एकोऽथारूढः स्त्राभिर्गीयमानो
 नहुपरिवारः परिणयनाय गच्छन्वलोकिताः । ततः सविषादं श्री-
 जिनवल्लभगणिना सविश्रितो गणिना ज्ञानदिवाकरेणोक्तम्—अहो ! पश्यत कीदृशो
 क्षणदृष्टनयता ससारस्य येनैता या स्त्रियो निरासितवदनरुमला गायन्त्यो गच्छन्ति, ता
 एव वक्षःस्थलं ताडयन्त्यो महाऽऽनन्दं कुर्वन्त्योऽनेनैव पथा व्याघुटिष्यन्ते । गता वसतौ
 प्रमथः, स च परिणेतुः तत्र प्रातः सन् निःश्रेण्या चरितुमारब्धः, अत्रोहतश्च स्फुलितः
 पादः पतितश्चासौ घटोपरि । घटस्त्रीललेन च तत्सोदरं द्विधा जातम्, मृतश्च ।
 ततस्ततः स्त्रियस्तथाभूता आगच्छन्त्यस्तेनैव मार्गेण दृष्टा श्राद्धसमुदायेन समस्तेनाहो !
 परिज्ञानं गुगुरूपाश्रितं गदितुं प्रवृत्तश्च सर्वः श्रावकलोकाः । एव श्रावकाणां धर्मश्रिणा-
 मगुत्वाद्य पुनर्नागपुरे विहारं चक्रुः श्रीजिनवल्लभगणयः ।

अत्रान्तरे श्रीदेवभद्राचार्या विहारकर्म कुर्वाणाः श्रीअणहिलपत्तने समायाता-
 भमयदेवसूरिपदे स्तत्रागतैश्चिन्तितम्—^१ मसन्नचन्द्राचार्येण पर्यन्तसमये ममाम्ने
 सूरिपदश्च माणितं भवता जिनवल्लभगणिः श्रीभमयदेवसूरिपदे निवेश-
 नीयः । स च प्रस्तात्रोऽधुना वर्तते ।' ततः श्रीनागपुरे श्रीजिनवल्लभगणैर्विस्तरेण
 लेखः स्वः प्रेषितः—' त्वया शीघ्रं समुदायेन सह चित्रकूटे निहर्तव्यम्, येन वयमागच्छ
 चिन्तितप्रयोजनं कुर्मः ।' ततः समागताश्चित्रकूटे श्रीजिनवल्लभगणयः, तथा श्री-
 देवभद्राचार्या अपि सपरिवारः । पण्डितसोमचन्द्रोऽप्यारुह्यतः, परं नागवृत्तं शक्तोऽ-
 भूत् । ततो महता मित्रेण श्रीदेवभद्राचार्यः श्रीभमयदेवसूरिपदे श्रीजिनवल्लभ-
 गणिना सत्पापितः । अनेको मण्यलोकाः श्रीजिनवल्लभसूरिन् युगप्रधानश्रीमदभ-
 यदेवसूरिपादमत्तान् समागच्छेयुः शोक्षमार्गे प्रवृत्तः । देवभद्राचार्यादयस्तु पदस्यापन
 कृत्वा कृतकृत्यमात्मानं मन्यमानाः श्रीअणहिलपादकादित्यनेषु विहारं चाकरोः ।

श्रीजिनवल्लभसूरिभिस्तु स्वायुष्यमाणं माणितं यावत् पञ्चर्षाभ्यासाप्युत्तरी-
 ल्यामयतम् । ततश्चिन्तितमेता[वता] कालेन प्रभूतमण्यलोकादतिशयोधे
 एवंगतः करिष्याम इत्येव मुसियतानां तेषां षण्मासातिक्रमेऽरुमाद देहम-
 [स्य]स्यं जातं ज्ञातम् । 'किमेतद्' यावत् पुनर्निपुणं निरूपयन्ति, तावदङ्गोभिरुष्टं जा[ह]ताम्
 षण्मासानां स्थाने षड् वर्षाभ्यागतानि, तत एतावदेनाश्रयितं निश्चिन्त्य ते महासत्त्वाः
 ममल्लमहेन सर्वे दत्तामेष्यादुष्टुताः प्रतिपन्नचतुःशरणा निहितमर्ममत्त्वश्रामणा दिन-

त्रितयमन[शनं] विषय सप्तपट्टयुचैकादशश[त]सकसरे ११६७ कार्तिककृष्णद्वाद-
स्या रजनीचरमयो पञ्चपरमोष्ठिपरावर्तनं कुर्वन्तः श्रीजिनवल्लभसूरयो महात्मानश्च-
दुयदेवलोके सम्प्राप्ताः ।

परमयापि येषां भगवताम्बदातचरितनिर्घां श्रीमरुकोटसप्तवर्षप्रमितकृतनि-

प्राप्तपरिशीलितसमस्तागमानां समग्रगच्छदसुसुमार्षसिद्धान्त-
विचारसारपटञ्जीति-सार्धशतवर्कारन्यकमर्गन्थ- *पिण्डवि-

शुद्धि- *पौषयविधि- *प्रतिक्रमणसामाचारी-सङ्घेपट्टक- *वर्षशिक्षा- *द्वादश-

१ पञ्चशोडशपञ्चाशद्विंशत्युचिचारसार इति वृत्तये, तथात्र सुदमार्थसिद्धान्तविष-
यशरीरविषयेन विरोधितं सम्भाव्यते । एतच्च भावनमरुकोटसप्तपञ्चाशद्विंशत्युचिचार-
भट्टसूरि-भक्तपतिरिचरितश्रुतिप्रवचनचित्तं प्राकाशितं । एतदुपरि माध्वद्वयं ध्रुवे, मूलप्रत्यकार-
जिनपञ्चमसूरिजिन्यराभदेववर्णिकचित्तं प्राकृतविवरणं (जे. मां. सूची पृ. ४६) यशोभट्टसूरि-
रचिता वृत्तिबोधकमन्त्रे । मेरुवाचककृतं विवरणं तयोदाराकचूर्णौदिकमन्यन्वय पश्यते ।

२ सापेक्षातकल्याणनाम सुदमार्थविचारसारेति पश्यते । खनेधरसूरिचित्तस्या सहित-
मेतद् भावनमरुकोटसप्तपञ्चाशद्विंशत्युचिचारसारा प्रसिद्धिमाप्तिम् । एतदुपरि भाष्यं तथा वि. सं. ११७०
वर्षे शुभिकनसूरिचित्ता पूर्णित्वा द्वाये । चक्रेभरसूरि (१)-रासदेववर्णनचित्तं प्राकृतविवरणं तथा
च टिप्पणमपि ध्रुवते ।

३ वि. सं. ११७६ वर्षे यशोदेवसूरिचित्तस्य विवरणं व्याप्य, सुदृष्टिपत्रिका जैनप्रख्यापत्यादौ
वि. सं. ११८० वर्षे श्रीचन्द्रसूरिचित्ता वृत्तिवर्णनीया वृत्तिचर्योदेवसूरिविचारत्वात् पृथग् न प्रतीयते ।
तथा वि. सं. ११९५ वर्षे उदयसिंहसूरिचित्ता दीपिका तथा च सप्तपञ्चाशद्विंशत्युचिचारसारा विष्णुमीय-
पोवरायताभ्युदयार्थे भाताकरोषो चरचि (पत्तनीयमा. सूची दृष्टम्) एतदतिरिक्तानचरि-
पत्रिकाऽऽप्यन्यत्र ध्रुवते ।

विष्णुमीयसप्तदशशतव्युत्तराये ६. शुभविजयपतिचर्यसूरी श्रीविजयदेवसूरिप्रभावोदते प्रभोत्त-
रत्नाकरे उपाध्यायमधोमधिनवगणितप्रभोत्तरे निम्नोक्तचित्तं पश्यते—

“विण्डविशुद्धिविषयः जिनवल्लभगणिः स्रतरोऽन्यो वा ! इति प्रज्ञा । भद्रो-
त्तम्—जिनवल्लभगणेः स्रतरोऽन्यस्तम्बान्धित्वं न सम्भाव्यते, यतस्तत्काले पौषयविधिप्र-
कृत्ये प्रादाना पौषयनण्ये जेम्नासापदंनत् कुरुपापाकस्तोषे च भीरोत्स्य पञ्चकल्याणक-
प्रतिपादनं च तस्य सामाचारी विष्णु स्रतरोऽन्यो च निवेति ॥”

—प्रभोत्तरत्नाकरे वेगप्रभे (जे. मां. प्रकाशिते पृ. ४)

किन्तुपेत्तु सर्वमैष्टया किन्तुने च यमीचने प्रविनाति ।
४ एतद्व्यापारेण निमित्तमेकं संक्षिप्तमपि पौषयविधानमुपलभ्यते—

“शुभजिनपञ्चमसूरिचरितसहविधिपवरत्वात् संस्था ।
वृत्तिगमेव विह्वलं विहितं उ पुन सजो नेयं ॥”—पत्तनीयमां. सूची ।

तथा वि. सं. ११९७ वर्षे जिनचन्द्रसूरिचित्तस्य इतिवृत्तचरिते जैनप्रख्यापत्यादौ सूचितम् ।
५ जिनचरितसूरिचित्तसङ्घट्टितसिन्धोऽयं ‘भावकमेदात्मक दलपुल’ इत्यनेन प्रकाशितः ।

वि. सं. ११२१ वर्षे लक्ष्मीसिनेन निरविताऽस्य स्रुतचरितसुचि जैनप्रख्यापत्याम् । इपरजोपा-
ध्यायविदिताऽस्य स्रुतचित्ति, वि. सं. ११९९ वर्षे साधुदोदिगिरिचरितस्रुतचरितोपलभ्यते ।

६ एतदुपरि स्रुतकल्याणत्वा वृत्तिजैनप्रख्यापत्या समसुचि ।
* एतादृशविह्वलिता ग्रन्था वाक्यशतमवाप्यि शुभविह्वलऽप्रसिद्धाः ।

कुलकैरूपप्रकरणे—शशोत्तरशतक—शृङ्गारशतक—नानाप्रकारेणैव चित्रचित्रका-
व्यसार—शतसङ्ख्यस्तुतिस्तोत्रादिरूपकौतुपताका सकलं महामण्डलं मण्डयन्ती-
विद्वज्जनमनासि प्रमोदयति ॥”

चरित्रासंहगणिना मुमतिगणिनीनेर्मितगणधरसार्धशतकवृहद्वृत्तेरेव प्रोदृते
गणधरसार्धशतकान्तर्गतप्रकरणे पूर्वोक्तमेव चरितं प्रतिपादितम् । श्रीमिनदत्तसू-
रीयगणधरसार्धशतकस्य मुमतिगणीयविवरणमुपजायते जिनेश्वरसूरीशेष्येण वाचक-
सर्वजगणिना विरचितायां संक्षिप्तवृत्तव्युपारि प्रदर्शितमेवेति वृत्तमुपलभ्यते । वि.
सं. १६२९ वर्षे धर्मसमारोपाध्यायेन विरचिते श्लोपवृत्तिसमन्विते, प्रवचनपरी-
क्षापरनाम्नि कुपक्षकौशिकसहस्रक्रिणे पूर्वप्रदर्शितमेव चरितमवतारितं विवक्ष्य पूर्वमवमत-
चाधलोक्ष्यते । संक्षिप्तं रूपं प्रायोऽन्यत्र क्षमाकल्याणादिरचितखरतरगच्छपद्मावल्यादावपि
दृश्यते ।

जिनवल्हमसूरेः पट्टधरं प्रस्तुतकाव्यत्रयीकर्तारं जिनदत्तसूरिं विहायान्धे के के
शिष्याः समासन् ? तद्विषये विशेषतो न व्यङ्गायि, नवरं सचरि-
शिष्याः (समाति) टिप्पण—जिनवल्हमीयवस्तुविचारसारप्राकृतविवरणकर्तृ
रामदेवगणेशु परिचयो भवति जेसलमेरमा० सूचं (पृ. ४०, ४६, अप्रसिद्ध० पृ. ३४)
विलोकेनेन । अथर्गनाममालाकाष्ठे जिनमदसूरिरपि च-तत्रान्ते निजं जिनवल्हम-
जिनदत्तसूरिसेवियं जिनाप्रिय (वल्हम) —विनेयवं चामिनापयति स्म ।

जिनवल्लभसूरिसन्तानां विः प्रमूर्तैर्विद्वद्भिर्ग्रन्थकारैर्ग्रन्थप्रारम्भप्रान्ते जिनचै-
स्यादिप्रतिष्ठालेखप्रारम्भप्रान्तादौ निजपूर्वजपरिचायकप्रशस्तिप्रदर्शने
प्रशंसकाः च प्रस्तुतोऽयं सूरिर्भूतप्रशंससापूर्वमस्मादि । ततः सद्रूपान्न किञ्चित्

प्रदर्श्यते तथाहि—

वि. सं. १२९५ वर्षे चित्रकूटवास्तव्य सः सल्लोकेन लेखितायां पुस्तिकायाम्—
"चारित्रिचूडामणिभीजिनवल्लभसूरिसन्तानां यश्रीजिनेश्वरसूरिपदपंकजमु-

फरेण" इत्यादि ।—जे० भा० सूची (पृ. २६)
वि. सं. १३०७ वर्षे पूर्णकलशमणिः—

"तस्मिन् सोऽभयदेवसूरिभवत् नलृताङ्गवृत्तिस्ततः"
संनिभो जिनवल्लभो युगवरो विद्यालिसाराऽम्बरम् ।"

—प्राकृतद्रुपप्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० २)

वि. सं. १३१२ वर्षेऽमयतिलकमणिः—

"तच्छिष्यो जिनवल्लभो गुरुरभाषात्रिवैचि(पावि)व्यतः
सरोद्धारसमुच्चयो नु निस्त्रिलप्रीतीर्थसार्थस्य यः ।

सिद्धार्कपूजामन्त्रको न्वसिलसद्विद्याभिरालिङ्गनात्
कीर्त्या सर्वमया प्रसाधितनमोयानाग्रयविभो ध्रुवम् ॥ "

—स. द्रुपध्रुववृत्तौ (प्रश० श्लो० ४)

जह्ने * तदीयपदवीनलिनीमरालः स्वेभ्यश्चरित्रमया जिनवल्लभाख्यः ।"
—न्यायालङ्कारप्रान्ते (जेसलमेरभा० सूची पृ. ४८)

वि. सं. १३१२ वर्षे चन्द्रतिलकोपाध्यायः—

१ समर्पिता विष्णुराजवर्षे हयान्तरिक्ष-ज्वलनेन्दुसङ्ख्ये ।
पुष्पार्चश्चक्ष्मात्मलभालगुनेकस्त्वौतिथौ द्वाध्रयवृत्तिरेषा ॥

—प्राकृतवाधयवृत्तिः (प्रश० श्लो० १४)

२ जग्ये द्वादशभिलयोदशग्रते भीविष्णुमन्त्रे हो(स्त्रि)वं
धीप्रह्लादनपतने युगदिने दीपोत्सवोऽपूर्वम् ।

—सं. वाधयवृत्तिः (प्रश० श्लो० ११)

३ भीमद्वीपसलदेववर्षे रवार्थेऽक्षिपं शुभुर्भा
पृथ्वीं पालयति प्रतापतपने धीस्तम्भतीर्थे जरे ।

चक्षुःशीतकर-प्रयोदशमिते सवत्सरे वैक्रमे
काव्य गन्धतमं समर्पितमिदं दीपोत्सवे वासरे ॥

—समयवृत्तयवृत्तिम् (प्रश० श्लो० ४७)

वि. सं. १४६८ वर्षे वर्धमानसूरिः—

“आद्यप्रबोधप्रवणस्तैस्तै जिनबल्लभः । सूरिकेळुमता मेजे त्रिदशाना नृणांमपि ॥”
—आचार्यदेनकरे (प्रश० स्तो० १४)

प्रायो पिकुमीयषडशशतके चित्रिता जेसलमेरदुर्गाय जैनमाण्डमाणदे-
सादपत्रात्मकपुस्तिकायाः काष्ठपट्टिकाया जिनबल्लभसूरि-प्रतिष्ठितारण्यपुलम्भते ।

वि. सं. १४९७ वर्षे प्रतिष्ठिते सम्मगजिनालयप्रशस्तिशिलालेखे—
“ततः क्रमेण श्रीजिनबल्लभसूरि-नगर्गाद्युत्तार-श्रीस्तंमनपार्श्वनायप्रकटीकारश्रीअमप-
देवसूरि-श्रीपिंडविभुदयादिप्रकरणकारश्रीजिनबल्लभसूरि-” इत्यादि
—जेसलमेरभा० सूची (पोर०-पृ. १७, ७९)

वि. सं. १५०३ वर्षे जिनबल्लभोयभागरिषारणादिस्तोत्रवृत्तिकारो जयसंगरगणिः—
“श्रीवीरशालानाम्मोत्रिसमुद्रासनशीलगो. । सूररमपदेनस्य नगह्रीवृत्तिनेपसः ॥
पद्मलङ्कारसाराथीः सूरिः श्रीजिनबल्लभः ॥” —जे० भा० सूची (पृ. ९७)

वि. सं. १५०४ वर्षे महेश्वरकविः—
“एतत्तुल्ये श्रीजिनबल्लभाय गुरुततः श्रीजिनदत्तसूरिः ।
मुपगमसूरिस्तदनुक्रमेण समूह वर्षो बह्वैस्तपोभिः ॥”

—मन्त्रिमण्डनवशवर्णने कल्पमनोहरे (सं० ७, स्तो० १५)
मन्त्रिमण्डनवशवर्णने कल्पमनोहरे (सं० ७, स्तो० १५)

वि. सं. १५१९ वर्षे दिनगढमसुरिचिंतनामेय-शास्त्रि-नेमि-पादार्थ-वीर-
जिनस्तोत्रचरितपद्यकवृत्तिकारः माधुसोमगणिः—
“जिनबल्लभसूरिगद्गदसुक्तिर्मातृकपुस्तकः । दर्शितार्थाः सुदृष्टानां सुगमदा मननयति ॥”
—चरित्रपद्यकवृत्तिप्रान्ते (स्तो० ११)

वि. सं. १५४४ वर्षे कमठसयमोयव्यायः—

“विचारयद्वाच्यवराधता गुर्गरिषान् जिनबल्लभोऽमृत ।
सुतोक्तमार्गचरणोपदेशाप्रार्थनयत्र नहि वादसोऽप्यः ॥”
—उत्तरवाच्यवनेट्टी सार्गोपनिषद् (प्रश० स्तो० ४)

१ जे नन्दवनाचये व श्रीजालन्धरसूरि । अमन्तपाल्पस्य एउमे कल्पदृमोने ॥
धीवृत्तिकयमूलादष्टपण्यसुवद्वयके । वर्षे कर्मिदराद्या मनचोऽयं पुनिमापयो ॥—C

१ अम्य मन्त्रिसूरिचयो जे० भा० सूची (जयसिद्ध० पृ. ५४) दर्शनेन मयिज्यति ।
२ जेसलमेरभा० सूची (प्रश० पृ० १३, ४) पणनमा० सूची ।
४ कल्पमनोहरी सूची (प्रश० पृ० १३, ४-१)

वि. सं. १५९३ वर्षे पद्ममन्दिराणि:—

“प्राप्तोपसम्पदिमवस्तदन्ते दिव्यऽपि सूरिर्जिनवल्लभोऽभूत् ।

जग्रन्थ यो ग्रन्थमनर्थसार्थप्रमाथिनं तत्रिक्रियाकठोरः ॥”

—श्रियेमण्डवृत्तौ (प्रश० स्तो० ७)

वि. सं. १६१९ वर्षे साधुकीर्तिगणिना जिनवल्लभमयसहस्रकस्यावचूर्तिर्भयायि ।

वि. सं. १६४० वर्षे पाठकपुण्यसागरः—

“स जयताम्रगतीजनवल्लभः परहितैकपरो जिनवल्लभः ।

घटुरचेतसि यस्य घमच्छाते रचयतीह चिरं सचिरं वचः ॥”

—जिनवल्लभमयप्रश्नोत्तरश्लेषातककाव्यस्य द्युवृत्तौ ।

वि. सं. १६४६ वर्षे समयमुन्दराणि:—

“कृत्वा सर्वापेऽभयदेवसूरं येनोपसम्पद्ग्रहणं प्रमोदात् ।

यसौ रहस्यामृतमागमानां सूरिस्ततः श्रीजिनवल्लभोऽभूत् ॥”

—अष्टलक्षार्थी (प्रश० स्तो० ११)

वि. सं. १६५१ वर्षे पाठकपुण्यविनयः—

“सोऽमृतमयदेवाख्यः, सूरिः श्रीजिनवल्लभः ।

ज्ञान-दर्शन-चरित्रपात्रं भेजे ततो मृशम् ॥

येन चण्डाऽपि चापुण्डा दर्शनं प्रापिता गुणैः ।

कर्ता पिण्डविशुद्ध्यादिशास्त्राणां तत्त्वशास्त्रिणाम् ॥”

—सम्बोधसप्ततिवृत्तौ (प्रश० श्लो० ७-८)

‘वि. सं. १६५४ वर्षे ज्ञाननिमलोपग्यायः—

“तप्ये च विरेजुः कर्मग्रन्थादिसाक्षकर्तारः ।

वैराग्यैकनिधानाः श्रीमज्जिनवल्लभाचार्याः ॥”

—शब्दभेदप्रकाशटीकायाम् ।

इत्याद्यवदासाक्योक्तेनेन प्रस्तुतापभ्रंशकान्यत्रयीप्रदर्शितविधियप्रचापयितुरेताकाव्य-
त्रयीकर्तृजिनदत्तसूरिपूज्यस्य जिनवल्लभसूरेः सम्भक् परिचयो भविष्यतीति विस्तारमयाद्
विरम्यते ।

जिनदत्तसूरिः ।

सुप्रसिद्धमभिगतस्य परमपितामह(महा दादा)प्रख्याये श्वेताम्बरजैनानुयायि-
मिर्विशेषतः खरतरगच्छत्रयेः प्रमृतपुरादिषु भक्तिग्राम्यारेपेदानीमपि स्तूप-प्रतिमा-
प्रतिहृति-पादुकप्रभृतिप्रतिष्ठापनपूर्वं प्रपूज्यमानस्य वतुपचिचमकृतकारिचारुचरितस्य
प्रस्तुतापभ्रंशकाव्यत्रयीप्रणेतृजिनदत्तसूरेः परिचयः साम्प्रतं साम्प्रत इति ॥ एव प्रस्तूयते ।

प्रस्तुतसूरिणा स्वगुर्वदिः स्वीयविद्वत्ताऽऽदेध प्रकटाप्रकटरूपः परिचयः स्वयमपि
समकारि स्वकीयकृतिसन्दर्भेषु । ग्रन्थान्यादेया काव्यत्रयी तत्र प्रत्यक्षा तथा च
साकृतिस्तरां गुणधरसार्वशतर्कं गुरूपारतन्त्र्यं नाम ग्रन्थद्वयमप्यत्र परिशिष्टप्रदर्शित-
ममुत्तुष्टेऽश्रये,)

प्रदयतेऽद्यापि प्रस्तुतस्य सूरेर्निर्णायचूर्ण्यादि पुस्तके प्रतिहृत्यैववर्त्तमानं च
‘जैसलमेखुर्गादी । किञ्चित्तुपरिशिष्येण जिनरक्षितसाधुना वि. सं. ११७० वर्षे

१ श्रीमद्विक्रमनगरे राजन्धीराजसिंहवराह्ये । सजोकचक्राकप्रसोदमूर्त्यौ च सम्भक् ॥
चतुराननवदनेन्द्रिय-रस-चतुर्धासंमिते छात्रे । श्रीमद्विक्रमनगरी निरान्तेऽतीव कृतवर्षे ॥

—P. P. २, १२८

वेत्ताश्रेयसं० सूत्रे (३. २१, ३१; अपरिहृ० २. ५०) विद्योक्तव्या ।

घातनगर्या लिखितानि, ब्रह्मचन्द्रगणिना च वि. न. ११७१ वर्षे पत्तने जयमह-
देवराज्ये लिखितानि करिषन्प्रणोतानि पद्याख्ये (जिनदत्तमूरिस्तुति) पद्यानि तत्र
परिशेष (४) ग्रन्थे परिनिर्दिष्टानि पाठकैः प्रत्यक्षोपरिच्यन्ते ।

ग्रामतथास्य सूरैः शिष्येण स्थिरचन्द्रगणिना वि. स. १२०७ वर्षेऽप्रयमेतौ
दुर्गे पट्टमद्वे पद्यादामृतचेस्तुतिपुस्तकं गृहीत्वा गत स्वयं लिखितमामोत्, तदपि
विद्यते जेतम्भेरदुर्गमाग्यागारे ।

अपरमनामनाग्रगण्ये जिनप्रियजिनेसो जिनप्रदमूरिर्जिनप्रदम-जिनदत्तमूरि-
सैवत्य निज न्यदर्शयत् ।

पूर्वपरिचायितजिनप्रदमूरिः पट्टप्रतिष्ठितेनानेन जिनदत्तसूरिणा निजप्र-
वरपदार्थं जिनचन्द्रमूरये स्वयं व्यतार्थव्याख्यातिवृत्तोऽप्युपलब्धते । यस्य विनयेन जिनमत-
(१ पति) यतिना वि. स. १२१५ वर्षे लिखिता राक्षसकाव्यशंकाऽऽदिपुस्तिका
जेमम्भेरदुर्गमाग्यागारे दृश्यते ।

सूरिपर्यस्यास्य शिष्य-प्राशिर्यपरमपुत्रप्रोद्भूतैः प्रभूतैः पण्डितप्रकाण्डैः प्रणीतैः
प्रचुरपुस्तक-प्रतिमा-प्रातद-प्रशस्तिप्रचतियुः प्रादुर्गृह्यत प्रविततमेतदर्थं प्रोज्ज्वल
मुपशः परिपश्यते ॥ प्रेक्षायता प्रोक्तये ततः प्रोद्गत्यात्र किञ्चिन् प्रदृश्यते । तथाहि—

वि. स. १२२३-७७ वर्षेऽपि सूरिपदे विद्यमानो जिनदत्तसूरिपट्टधराजिन-
चन्द्रसूरिशास्यो जिनपतिमूरि—

“तच्छिष्यो जिनदत्तसूरिर्भवचारित्रिणामग्रणी—

यो मध्येमम विधिं च विपय सत्पारतन्त्र्य तथा ।

एता सिद्धपदत्रयीं त्रिपथगा लब्ध्वा यथा मातृका

व्याशिष्टादितलक्षण कृतमुखो त्रिभ्य यथा शान्दिक ॥

छोला दोलाधिरोहात् कननशिखरिण कन्दरोःसाहस्र—

क्षोणीमक्ष्णशोभात्रयमधिशयिता पूर्णद्वेषत्र-कर्णा ।

जीरातून् श्रोत्रवृत्तेर्निशमनमभसामन्तरङ्ग न मात.

शङ्के गानञ्जलेन त्रिदिव्युत्तयो यद्गुणालुद्गिरन्ति ॥ ”

—पञ्चलिङ्गीविवरणप्रान्ते (श्लो० ९-१०)

“जज्ञे श्रीजिनदत्तयशविपति शिष्यस्ततस्तस्य य

सिद्धान्ताद् विधि-पारतन्त्र्य-विपयामिष्टयामभिरयान्वित ।

आस्ताप त्रिपदी त्रिधुर्वलिमिन व्यध्व वृषध्वसन

चिच्छेद प्रतिपन्थिन सुगनसा व्यक्तकमप्रक्रम ॥

छानण्याक्सथो यथा पतिरपा नो पर्वतक्षोभित

शृङ्गनि पुसदा सुवर्णमुमगो नोवै सुरागाग्रय ।

य कल्पदुरिष द्रुतापितफलो नोपासदापट्टय

साम्य यस्य तथापि शस्ययशस्तसै कुर्वते बालिशा ॥ ”

—सहपट्टकविष्टतिप्रान्ते ।

नि स. १२८९ वर्षे पूर्णभद्रगणि —

“मास्वास्तत समुदगाज्जिनदत्तसूरि—

र्मव्यापदिदचयबोधनिधानदक्ष ।

गाव स्फुरन्ति विधिगार्गविक्रमनैक—

तानास्तमोविदलनप्रवणा यदीया ॥ ”

—धन्य शालिमदचरित्रे (जे. भा. सूची पृ. २०)

वि. स १२९३ वर्षे जिनपाल्गाथि —

“जिनदत्त हति ग्रामान् सूरिस्तपदभूषण ।

जज्ञे स ज्ञानमाणिक्यरोहणो विधिपोषण- ॥ ”

—द्वादशकुलकविवरणप्रान्ते ।

वि. स १२९९ वर्षे सुमतिगणि —

“क्वेता श्रीजिनदत्तसूरिसुगुणैर्वाण्योऽन्धिमन्योपमा
क्वाह दुर्महद्वीर्यमृगनिम प्रास्तातरप्राप्तिम् ।

तद्व्याहितबुद्धिरद्वयमति कर्णे यया कुण्डल
कुर्मन् वेधविधिव्युत्तेऽहमपि तल्लस्ये तया ह्यस्यताम् ॥

महात्मन पुण्यनिधेस्तथापि तस्यैव माहात्म्यवशाद् निधस्ये ।

वृत्तिं विचित्रा गणमृच्छतस्य सार्धस्य सक्षिततरुं सुबोधाम् ॥ + +

तत्र च प्रयत्नप्रमर्शनाप्रासादोत्तुङ्गशिखरस्तरमस्तत्तत्तत्तद्वाक्चामीकरोदण्ड-
दण्डनिर्घातपूतप्रचलकलकलापिदाणरणारक्तिकुण्डिकावणपटपटायमानधवलचञ्चपटायमान
श्रीमद्भुजयनीदुर्जयनीरन्ध्ररन्ध्रान्वेपिद्वेपिमेमियोगिनीचक्रचक्रचित्रचरित्रचमत्कारकारि(री)
श्रीमद्भुजमण्डलमण्डन—परचक्रपरक्रमलण्डन—श्रीचक्रमपुरनगरनिवासिभूत—प्रेत—परेतराज-
निर्णयनसनासप्रोह्लासपरागनप्रयण—श्रयणगुणहर्षदशदशार्णविकराराश्रुताप्रचारिप्रविहितसु-
विहितजनलज्जननिदान—परिहितमुहितहाटक—प्रकटितविकटनाटक—श्रीमद्गणहिलपाटक-
सतसतिसतिसप्रमितनर्गस्थाननिगान—प्र[ति]वादिपञ्चाननसिंहनादमञ्जन प्रदा(धान)—श्री
[नि]कर्षसनिकर्षनिष्कपितदारिद्र्यमुद्रामुखि(दि)त—श्रीत्रिभुवनगिरिनीवृषातीनिपमितपञ्च
सप्तशतिसप्त(प्र)वासि—श्रीब्रह्माङ्गजोपरिनरफणिफणाविरोपणरूप—बामानर्तारात्रिकथा—
पनस्वरूप—प्रमुत्तनान्तरूपसारशक्तिसम्भारस्वायमान निरन्तरमञ्जुद्राष्ट्यपपञ्चमृ-
मानमानमारप्रणमन्नानाप्रकारकातिमारमासुरसुरासुरन्यन्तरविशेषरूपरेखरनिपेधि(वि)त—
सदैनतनिर्दम्प—दीनानुरप्रचुरतरनिर्गमदप्रसादनिर्मलनिस्तुलकलसत्पादकमठ प्रमान-
सारस्वतमन्त्रानुभावविमानिताशेननिर्मुग्धशेनुषीतमु(१)कविगान—स्त(स्वर)गो-
लकल्पितान्पनन्या[वि]कल्पलेखटोलनहलहरीपरीतानरगीतसमस्तशास्त्रार्थनस्पना-
षलेप्रकल्पातिपिपरिज्ञानाहृष्टनिष्ठप्रकृष्टकृष्टिजनमानरा सात्त्विकतत्त्वानुबोधेनुबुद्धनुबोध
निशीत्तासिद्धताप्रह्वरप्रहताहिततप्याप्यमिष्यादर्शनसन्धोयितातुल्यरूपकन्याणकारिहारि-
निर्मलमारम्यदर्शनमणि—सात्त्विकशरीरमणि—ब्रह्मानिधान—सात्त्विकथादप्रधान—पुजा
गनागदनेनमागजित—सकेशदेशगजित—समूर्जितश्रीमद्भुज्यन्तोत्तुङ्गगुरुरशिखरशिखर
बद्धाभिराम—सोढान्मसापिष्टायकनिःश्विरोलम्बिचुम्बिरसाब्जद्विभिनिरिदधृष्टि—सिद्ध-
—पुद्गाम्बिकाऽम्बिकादेवास्वहस्तप्रदत्तप्रशस्तप्रशस्तिरूपसम्प्रतितनमुरग्रधाननामाधर—

१ 'रात'पुण्य इव सर्वदेशा बदीमहाज्ञानके ल'न्ति ।

मरम्यलेख(री)द्वन्द्वश्च स जीवाद् भुज्यमाना जिनदत्तसूरि ॥'

इ'वज्ज् कान्ध विचित्रमसीदिति च पशतत्त्वम् ।

वाचनोत्पन्नोद्भासितयुगप्रधानपदबोधिभ्राजिविप्राजहंसिकाऽऽसिकावन्निर्वन्वस्यानवर-
णचङ्क्रमणरमणप्रधानमानसः परिहृतपरिग्रहो (हा) ग्रहमात्रातपदूत (इत्यदमुत) चित्रचारित्रसम्प-
दुः(?)रिर्मगवान् श्रीजिनदत्तसूरिभूरिमव्यन्यतरश्रद्धावृत्ता [छता] वितानतानवोच्छेददश
निर्विपशिविकेचिमल्लजलेकप्रख्यं गणवरसार्धशतकामिख्यं प्रकरणं चिकीर्षुः + + + ”.

—गणवरसार्धशतकवृहदृचौ (प्रारम्भे) !

प्रस्तुतजिसदत्तसूरिप्रदिष्यजिनपतिसूरिशिष्येण सुमतिगणिना जिनदत्तसूरि-
स्वर्गाननादनन्तरं चतुरशीतितमे वि. सं. १२९९ वर्षे समर्थितायां जिनदत्तसूरिगण-
वरसार्धशतकस्य वृहदृताकियमुदलेखे जिनदत्तसूरि-चरितम्—

“अधुना पूर्वोच्चार्यान्नायप्रतिपादनप्रसङ्गाद्वृत्तनिधानां श्रीजिनदत्तसूरीणा-
गम्य दौष्टाऽऽदि मेतत्प्रकरणकारणां ययाश्रुति [ययास्मृति] किञ्चिच्चरितमुल्की-
र्यते । तथाहि किल पूर्वं श्रीजिनेश्वरसूरिसत्कश्रीधर्मदेवोपाध्या-

यस्य संप्रताभिर्मातापार्थमिर्धवलकके चतुर्मासी कृताऽऽसीत् । तत्र च क्षुण्णकमत्त-
वाच्छिग्रावककनूनी बाह्वदेवीति वाग्ना पुत्रसहिता तासां सार्वाणां पाद्वै धर्म
श्रोतुं समगच्छति । सा अपि तस्या विशेषेण धर्मकथाऽऽदिकं कथयति । पुरु-
षलक्षणं क्षुमाशुभं च सा गुरुपदेशाद् विदन्ति, तस्याः पुत्रस्य प्रधानलक्षणाणि
पश्यन्ति, तद्व्यामनिमिच्छं च तन्मातरं बह्वाक्षयति । किं बहुना ? तयाऽऽक्षिता
यया [सा] कथितकारिणी जाता । ततो प्रणिताऽऽर्पकामिर्वर्गशैले । एष त्वहीयः
पुत्रो विशिष्टयुगप्रधानलक्षणवरसत्तरेण यवस्यदगुरुणां प्रपच्छसि, तदा तथ महान्
धर्मो भवति, किञ्चैव समस्तजगन्मुकुटमूलो भवति । तयाऽपि [तत्] प्रतिपन्नम् ।
ततश्चतुर्मास्यनन्तरं श्रीधर्मदेवोपाध्यायानां स्वरूपं कथितं यदस्माभिरत्र पात्र (रत्न)मेकं
प्राप्तमस्ति, यदि युष्माकं प्रतिप्राप्त्यसि । ततः शीघ्रं समागताः [श्री] धर्मदेवोपाध्यायाः ।
दृष्टव्यस्तौ ज्ञातं च निश्चितं न सामान्यपुरुषं एव, किं तर्हि गुरुतरपदयोषो मन्त्रिभ्यति ।
तन्माता पृष्टा ‘ तव सम्मतं यद्येव दीक्ष्यते ? ’ । तयोक्तं पुण्यापात्रया— ‘ भगवन् (न्तः) !
प्रसादं कृत्वा कुस्तैर्बन्धेन ममापि निस्तारो भवति ’ । पुनः पृष्टोपाध्यायैः— ‘ कियद्रूप-
प्रमाणोऽयम् ? ’ । तयोक्तम्— ‘ एकादशशतवारिशात्संवत्सरे ११३२ जातः ’ इति ।
तत एकादशशतैकचत्वारिंशत्संवत्सरे ११४१ शुभलक्ष्मे तस्योपाध्यायैर्दौष्टा प्रदत्ता नाम
च कृतं सोमचन्द्र इति ।

मणित-उपाध्यायै सन्निदेवगणिस्त्वया [कियद्वर्षाणि] प्रतिपाद्य एषः, सर्व
वहिर्भूमिनयनादिक कार्यमस्य क्रियाकलापश्च शिक्षणीय इति ।
वाक्ये प्रतिभा

सूत्रादिपाठस्तेन पूर्वं स्वगृहस्थितेनैव कृतोऽस्ति । 'कस्मै
'मते ! सामाज्य' इत्यादि पठ्यते । प्रथमव्रतदिन एषासौ सोमचन्द्रमुनिर्नीतोऽस्ति
वहिर्भूमौ सन्निदेवगणिना । [अज्ञानरादुदगतक्षेत्राणि तेन त्रोटितानि । तत शिक्षानि-
मित्तं रजोहरणं सुखराजिना च गृह्येता सर्वदेवगणिना] मणितश्च व्रते गृह्यते किं
क्षेत्राणि त्रोट्यन्ते ? तद् गच्छ रम्यगृहम् । ततस्तद्देशेऽप्यप्रतिमेन खेनोक्तम्—'युक्त
कृत गणिना, परं मम चोदिनऽऽसां ता दापय येन गच्छामि' इत्युक्ते गणेश्वर्यम-
भूदहो ! लघोरपि कष्टं सद्गुरुत्वमेतस्य ? किं सम्प्रति प्रतिवचनं दीयते ? । एषा
वार्ता धर्मदेवोपाध्यायस्याग्रे जाता । धर्मदेवोपाध्यायैध्वनितम्—'मन्विष्यति योग्य
एषः' ।

सर्वत्र पक्षेन परिश्रम्य लक्षण-पञ्जिकाऽऽदिशास्त्राणि मणितुमारभ्य, सोमचन्द्रः ।
विद्याध्ययनम् एव च भावडाचार्य-धर्मशास्त्राया पञ्जिकाभणनार्थमेतदा गच्छ-
नुद्वेतेन केनापि प्रतिपादितो यथाऽहो सितपटा । कपलिन-
ग्रहणं किमर्थम् ? । सोमचन्द्रेणोक्तम्—“स्वदीपमुखचूर्णाभ्यामीपमुखमन्दनार्थं
च” । गतोऽसौ निरुत्तरं न किमपि वक्तुं शक्तिः ।

मणनस्थाने गतस्तत्रानेकेऽधिकारिपुत्रा पञ्जिका भणन्ति । कदाचित् तेनाचा-
र्येण परीक्षार्थं पृष्ठं—'नो, सोमचन्द्र ! न नियते वक्तारो यत्र स नवकार इति यन्मर्थं
नाम ?' । प्रतिमानता प्रोक्तं झटिति सोमनन्द्रेण—“भैरवादेदयन्त्राचार्या, किं तर्हि
नवकरणं नवकार इति व्युत्पत्तिः कार्या” । आचार्येण ज्ञातम्—'अहो ! अन्यन्तं सद्गुरु
एषः, अनेन सह वक्तुं न शक्यते' ।

अन्यदा लोचदिने व्याख्यानमणनाय न गत । व्याख्याने ध्वनस्या चेदृशी
यथेकोऽपि च्छात्रो नागच्छति, तदा व्याख्यानं न भणयाचार्य इति । ततो व्याख्यानम-
भणन्याचार्ये सगर्वमणितमधिकारिपुत्रे—'आचार्यमित्रा ! सोमचन्द्रस्य स्थाने एष पापागो
धृतो भणत यूयं व्याख्यानम्' । ततस्तदुपरोधेन मणितं व्याख्यानम् । द्वितीयदिने
समागतं सोमचन्द्रं पप्रच्छ च्छात्रान्—'व्यतीतिऽहि किं मां विना मणितं युष्माभिः ?' ।

१ 'अयं हि धर्म्य सर्वदेवगणे स्तम्भनीयत्वात्कृतिरिति' इति शिष्यपरामर्शेनमुनि
स्त्वो मिथ्यादृष्टिभिरपि सप्रभाव वनं दृश्यमानं पूज्यमानं विद्यतः ।

—रामप्रसादचरणक (भा. ८०) वृत्तसौ सुवर्णयणि ।

तैत्तिरीयम्—“ तदीयस्थले पापाणो धृतः । सोमचन्द्रेणोक्तम्—“ कथितं पापाण कथिते-
त्यधुनैव ज्ञास्यते, यावत्तां च पञ्जिका मणिता, तावत्तां मां पृच्छन्वेतानपि, यथार्थं यो
न व्याख्यास्यति स एव पापाणः ” । आचार्येणोक्तम्—“ मो सोमचन्द्र ! त्वां प्रज्ञाऽऽदि-
सौरभगुणाढ्य कस्तूरिकां जानाम्येव, परमेतैर्मूर्खे प्रेरितोऽहं व्याख्यानेऽत क्षन्तव्य
भवता । एव पञ्जिका स पपाठ ।

अशोकचन्द्राचार्येणोपस्थापना कृता । हरिसिंहोचार्येण सर्वसिद्धान्तग्रन्थानां दत्ता
पण्डितसोमचन्द्राय तथा मन्त्रपुस्तिका । यया सिद्धान्तग्रन्थानां स्वयं गृहीता सा कपटिका
च भगवता तुष्टेन दत्ता । तथा देवमद्राचार्येणापि तुष्टेन काष्ठोत्तरिण दत्तम्, येन
महावीरचरित—पार्श्वचरितादीनि जयविर कथाशास्त्राणि पट्टिकाया लिखितानि । एव च
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्ज्ञानी [ध्यानी] सैद्धान्तिक सर्वजनमनोहारी श्रावकाणामानन्दकारी
साक्षाचारेण ग्रामानुग्राम विहरति ।

इतश्च [श्रीदेवमद्राचार्येण श्रुतं जिनकलमसूरीणां देवलोकगमनम्] चिन्ता समु-
त्पन्नाऽस्तीति चित्तसत्तापो जातोऽहो । सुगुरुणां पदमुद्योतितम्-
जिनकलमसूरी-
पद प्रतिष्ठा भूत, पर विहरितम् । पश्चाद् [देवमद्राचार्यगामीवृद्धा चित्त जात
यदि श्रीजिनकलमसूरी-युगप्रधानपद योग्यपदस्थापनेन नोद्विगते,
तदा का मीति ?] ततश्चिन्तितमाचार्येणैस्मिन् गच्छे कस्तूरपदयोग्य इति चिन्तयता चित्ते
पण्डितसोमचन्द्रगणिर्ज्ञान । निश्चितमेव एव योग्य आस्थाणां ज्ञान-ध्यान-क्रियापारम्पर्ये
नानन्दकारी । पश्चात् सर्वसम्पत्ते पण्डितसोमचन्द्राय लेख प्रदत्तो यत् त्वया चित्रकूटे

१ मन्त्रपुस्तिकायतके (भा ७७, ७९, ८१-८४, १४८) इत्यम् । अशोकचन्द्राचार्यस्य
शिवयोगोदयचन्द्रगणिना वि० सं० ११५४ वर्षे लेखितं ताडपत्रीयमोपविनैकितसूत्रं विपण्डेय्यादि
पत्नीपञ्चमनमङ्गलकारे । तत्र स्वस्वचार्यमुल्लेख —

“ धनत ११५४ वर्षे वैशाखशुक्लप्रतिपदायां रविदिने श्रीअशोकचन्द्राचार्येण उदयचन्द्रगणिना

जिनमद्रलेखकहस्तात् विमलचन्द्रगणिहस्तात् व्योपनिर्मुक्तिसूत्रं लेखितम् ” P P ५, ३९

• अनेनैवाशोकचन्द्राचार्येण प्रसन्नचन्द्र-हरिसिंह-देवमद्राचार्य-सूरिष्वे प्रतिष्ठिता भाष्यम् ।
कर्मभ्याद् देवमद्राचार्येण प्रसन्नचन्द्र-हरिसिंह-देवमद्राचार्य-सूरिष्वे प्रतिष्ठिता भाष्यम् । यदुक्तम्—

“ तेन्य धीदेवमद्राचार्येण सूरिष्वे आचार्येण दत्तं किंचित् कैरित्याह—अशोकचन्द्राचार्येण
श्रीजिनचन्द्रसूरिप्रसादीकृतचार्यपदे । तथा नैमित्तिकप्रकारेण सुगुणैर्विशिष्टायां गम्ययापि यया—

“ अग्निप्रकाशहोदयसहदेवपण्डितोऽयमन्विजय । सूरिस्त्यशोकचन्द्रो जिनचन्द्राचार्यप्रसादपद ॥”

उक्तं च तत्रैव तैरेव यथा—

शीतं समागन्तव्यम्, येन श्रीजिनवल्लभसूरिपदेप्रतिष्ठायांमपि नागतोऽन्यः । वह्नयश्च
तत्पदे स्थातुं लम्बकर्णा गौरवर्णा श्रीपर्णपर्णाक्षा साध्यादिन मरुतध्वजा मूर्जरत्रासञ्जाता.
सयता अम्बुयुक्ता आसन्, पर योग्यता गुरुर एव निदन्ति किं बहुना । देवमद्रा-
चार्या पण्डितसौमचन्द्रोऽन्येऽपि साधवश्चित्रकूटे समाजगम् । सर्वेऽपि लोको वेत्ति
सामान्येन श्रीजिनवल्लभसूरिपदे सूरिपदस्यापन मविष्यति, न ज्ञायते कथिदुपवेक्ष्यते ।
श्रीजिनवल्लभसूरिप्रतिष्ठिते साधारणसाधुस्मरिते श्रीमहागौरवैर्ये पदस्यापन मविष्यति ।
तत स्वपरिभाषितलग्नदिनदर्वार्गदिने श्रीदेवमद्राचार्यैरुक्तान्ते मणित पण्डितसौमचन्द्र-
गर्णिर्यदुतास्मिन् दिने युष्मदाद्य पदस्थापनालग्न परिभाषितमस्ति । प० सौमचन्द्रेणो-
क्तम्—‘ युष्माक सग(म)त तद् युक्तम्, पर यन्मिच्छेत् स्थापयिष्यत तदा न
चिरम् जीवति मविष्यति । पण्णा दिनात्तुपरि शनैश्चरन्नासि जरे यट्पत्र मविष्यति
तत्रोपरिष्ठानां त्वस्माक चतुर्दिक्षु विहरता चतुर्विध श्रीश्रमणसङ्घः श्रीजिनवल्लभ-
सूरिवचने प्रमूतो मविष्यति चिरजीविष्य च’ । श्रीदेवमद्राचार्यैरुक्तम् ‘ एतदेव
यमपि गवेयमानहे, तदपि लग्न न दूरे, तत्रैव भवतु’ । ततस्तस्मिन्नेव दिने श्रीजिन-
वल्लभसूरिपदे निस्तरं ज सन्ध्यासमये लग्नरेखायां सस्यापिता श्रीजिनदत्तसूरिनामानो
युगप्रनरास्ततो वाँदित्रैर्वाचमानै समागता वसन्तो । प्रतिरुमणानन्तर वन्दनक दत्ता
श्रीदेवमद्रसूरिर्मणितम्—‘ देशना कुरुत’ । ततः सिद्धान्तोक्तोदाहरणानुमार्गिहारिमुधा-
सारणिकरणिगीर्णवाणप्रवन्धेन तथा कृता पूर्वै श्रीजिनदत्तसूरिर्मदेशना यथा
‘ हृत्पञ्चपरि श्यामवर्णोऽय किमियुपविश्यते ? किं न सन्यस्ये गौरवर्णा लम्बकर्णा
विशाललोचना गण्डमये सारव ’ । श्यादि कालुष्यमपहाप सर्वो प्रज्ञा रञ्जिता सती
मणति—‘ अहो ! सिद्धान्तां पदे सिंह एकोपविष्टो विशयते । धन्या श्रीदेवमद्राचार्या
पैरीदृशा पात्रेण परीक्षितम्, किमस्मादृशा. स्थूलमवयोऽन्तर्ज्ज्ज्ञानानि जानन्ति । ’ ।

“ सूरिः प्रसन्नचन्द्रो हृदिर्बिन्दो देवमद्रसूरिणि ।

सर्वेऽन्येन विहिता सूरिपदेऽसोक्तचन्द्रेण ॥ ”

—गणधारासर्वशतक (ग. ८४) बृहद्भूतो मुमतिगणि ।

१ ‘ तथा च विशिकामयन्नेरुक्तम्—

इतोऽप्यभयदराक्यमुरे शीघ्रतमम्पदम् । समताप्य ततो मन्वा चेत्यराजोऽस्ति पारहन् ॥ १ ॥

श्रीमत्सूरिपुरीषश्रीश्रीजिनधरस्य शिष्यः । जिनपदमेव गणिना चेत्यनिशय परिच्छद ॥ २ ॥

कृतात्रिगमद्वेग देवमदेन सूरिणा । श्रीचित्रकूटदुर्गेऽस्मिन् कोऽपि सूरिपदे कृत ॥ ३ ॥

—ग. सा. ख (ग. ८४) बृहद्भूतो मुमतिगणि ।

२ अत्र विषय विदेशार्थिना सरतलपञ्चम्यावली निरीक्षयिता ।

३ ‘ ख. ११४३ वेराजवदिप्रदीपिन इति ख. पञ्चम्यावली ।

अन्यस्मिन् दिने विज्ञाताः श्रीजिनदत्तसूरयः श्रीदेवमद्राचार्यैर्कृत् कतिपयदिनानन्तरं कतिचिद् दिनानि श्रीपत्तनाद् वहिर्विहर्तव्यम् । श्रीजिनदत्तसूरिभिरुक्तम्—“एवं विधास्याम् ।” अपरदिने जिनाशिखरेण साधुविषये किञ्चित् कल्हादिकमयुक्तं कृतम् । ततो

बौद्धार्थ

देवमद्राचार्यैर्गलके गृहीत्वा निष्कासितः । ततो यत्र श्रीजिनदत्तसूरयो वहिर्गच्छन्ति, तत्र गच्छा स्थितः । तत्र गतानां पूज्यानां पादयोर्लगायां

दीनवागवादीत्—‘ प्रभो ! मदीयोऽयमन्याय एकवारं सन्तन्यः, न पुनः करिष्यामि ।’ ततः कृपोदयः श्रीजिनदत्तसूरयस्त प्रवेशयामासुः । पश्चाद् देवमद्राचार्यैरुक्तम्—‘पुष्पाभिर्न युक्तं कृतम्, एष दुरात्मा न भवता मुखाजहो भविष्यति । पामनोदस्पेर्वतस्य वहिर्निष्कासनमेव श्रेयः’ । पूज्यैरुक्तम्—“ श्रीजिनवल्लभसूरिपृष्ठे छत्रोऽयं यावद्-सुवर्तयितुं शक्यते तावदनुवर्त्यते ” । श्रीदेवमद्राचार्यादयोऽन्यत्र विहरं चक्रुः, कालेन स्व.पदं सम्प्राप्नुयि ।

[श्रीजिनदत्तसूरिभिरपि श्रीपत्तनाद् विजिहीर्षुभिः श्रीदेव-गुरुस्मरणार्थमुपवास्तत्रयं

महर्षकादिषु
विचरणम्

चके । ततो देवलोकात् श्रीहरिसिंहाचार्य आगतः ‘ किमर्थं स्मृतोऽ-हम् ?’ इत्युवाच । } श्रीजिनदत्तसूरिभिरुक्तम्—‘ कुत्र विहराम’ इति हेतुना ’ ततो ‘ मरुत्-शब्दादिषु विहर्तव्यम्’ इत्युपदेशं दत्त्वा गतोऽ-

दर्शनं श्रीहरिसिंहाचार्यः । यावत् तत्रैव तिष्ठन्ति पूज्या लब्धोपदेशास्तान्महर्षली-वास्तव्या मेहर-भोस्व(प)र-वासल-भरतादयः श्रामका व्यग्रहरेण तत्र सम्प्राप्ताः । ततः श्रीजिनदत्तसूरिगुरुं दृष्ट्वा वचनं च श्रुत्वाऽर्त्ताव तृप्ताः श्रीजिनदत्तसूरान् गुरुदेन प्रतिपत्ताः । भरतः सुगुरुपार्श्वे वाचकत्वेन स्थितः, अन्ये तु मेहर-भोस्व(प)रादयः स्वस्थाने गताः स्वकुटुम्बाग्रतः प्रमुनर्णनं कुर्वन्ति—‘ एवविधाः शुद्धचारिण्यः श्रीजिन-दत्तसूरयः ’ इत्यादि । एव तत्र देशो-प्रवेशो जातः ।

ततो नागपुरे महितम् । ‘ यत्र आनन्दमन्ददेवः श्रेष्ठोऽस्मिन्निर्वाहोति ।’ [श्रुत्वाऽऽ-

नागपुरे संवादः यतनानयतनादिविचारं मणितं धनदेवेन—‘ यो आचार्य ! यदि

मदमणितं करोषि, तदा सर्वोऽपि श्रान्कर्गस्त्वसृष्टुश्च परिवारभूतो भवति । ’] पूज्यैः किंलज्जानानैरिवाभिहितम्—“ धनदेवश्रेष्ठिन् ! किं तत् ? ” धन-देव उवाच—

“ आपतनमनायतनं विधिमधिर्धे चैनं रार्वापिपयेऽपि ।

नो चेत् कथयसि लग्नापि मेदिनीं तव(तदा) पृष्ठे ॥ ”

तदाकर्ण्योक्त श्रीपूज्यै —

■ धनदेव ! तावकीन वचन कुर्मोऽयथा नु तीर्थकृताम् १ ।

यदनायतन सूत्रे भाषितं तद् ब्रूमे नियतम् ॥ १ ॥

उत्सूत्रभाषणात् पुनरनन्तस्सार्य कार]णाद् बहुश ।

किं व्येकेन स्वप्रोगिणो भवेत् प्रचुरो माशेकास्तद् ॥ २ ॥

किञ्च—मैत्र मस्या बहुपरिकरो जनो जगति पूज्यता याति ।

येन [बहु]तनययुक्ताऽपि शूकरी गूयमप्नोति ॥ ३ ॥ ”

तद् वचनमतीव कर्णफटुक दुःखदमभूद् धनदेवस्य । मन्त्रु, तथापि गुरुपुक्तमेव वक्तव्यम् । पत —

“ रुंसट वा परो मा वा विस वा परिपत्तट ।

भासियन्वा हिया मासा सपक्वगुणकारिणा ॥ ”

इति सिद्धान्तप्रामाण्यात् कोपाञ्चिद् विनेकिनां [पुन]स्त्रद् वचन रुचितम् ।

ततो नागपुण्ड्रजयमेव विहृता । तत्र च ठ० आसधर—साधु (साधारण) —

भद्रयमेवै देवगृहादि,
भगौराज—समागत

रासलप्रभृतिश्रान्ता सन्ति । श्रीजिनदत्तसूर्यो देवबन्धु
नार्थ बाहदेवगृहे गच्छति । सन्यदा तत्राय आचार्य
आगतः । स च पर्यायेण लघुरपि चैत्ये देवबन्धुनार्थ

गनाना गुरुणा व्यम्हार नाकरोत् । ततः ठक्कुराशाधरप्रभृतिश्रान्तैस्त्वक्तम्—‘ किमत्र

गच्छता फलम् ’, यदि युक्त न प्रवर्तते ’ । ततो बन्धनादिव्यवहारो निवृत्त । तत

श्रावकैर्निहृतोऽर्णोराज — ‘ देवासमाक श्रीजिनदत्तसूर्यो गुरुव समागत सति ’ ।

राहोक्तम्—“ भद्रम्, यथाऽऽप्ता कार्य कथयत ” । श्रावकैस्त्वक्तम्—‘ देव ! भूमि

लण्डमेकमनलोक्ष्यते, यत्र देवगृहादिधर्मस्थानानि श्रानकाणा स्वकुटुम्बसदनानि च

सम्पान्ते ’ । पञ्चादूर्णोराजैर्नोक्तम्—“ दक्षिणदिग्भागे म पर्वतस्तस्मिन् स्थ(भूत)

छे यद् देवगृहादिक रोचते, तन्नि शङ्क वुस्त, आत्मायगुरुनश्च मम दर्शनीया ’ ।

एतत् स्वरूप प्रमूणांश्च श्रानका वचीवयन् । प्रभुमि परिमाव्य भाषितम्—“ मो ! प

पचमस्मदर्शनो कण्ठितो नरेद्रस्तस्मिन्नाकारिते गुण एव स्यात् ” । ततो गुरुवचनमनु-

कूलयदमि श्रान्तैर्भव्यवासरे समाहृतोऽर्णोराज आगतः । क्षिप्रमेव नमस्कृता श्रीजिन

दत्तसूर्य । अभिनन्दित आशत्रदेन प्रभुमि । तत्रा चार्श्वार्ध —

■ निस्व[मिन्न]विनिर्माण—स्थिति—प्रत्यहेतव ।

सन्तु रात्रेद्र ! भूत्यै ते व्रत श्रीशक्ति-शङ्कर ॥ १ ॥

• १ ह्यन्तु वा परो मा वा विस वा परिपत्तनाम् । भाषितव्या हिया मासा स्वपक्वगुणकारिणा ॥

सुगुरय । ततस्ते सपरिवारा वन्दनार्थं समाप्ता [वन्दिता] सधिन्य श्रीजिनदत्त-
सूर्य । तैश्च तथा सम्भाषिता सिद्धान्तमधुरवचनैर्वयैः परिणामोऽभूद् यदुत-
' एत एव भवे मयेऽस्माकं गुरो भूयासु ' । पश्चाद् भव्यदिने उपसम्पद गृहीत-
वन्त आञ्जयदेवाचार्या पदचान्द्राध्वेकित सनत्कुमारचक्रवर्तिवत् ।

तथा श्रीजिनप्रभाचार्या केवलिकापरिज्ञानेन सर्वजनप्रसिद्धास्ते च तुरष्क [भूम्या
जिनप्रभाचार्यस्य
चैत्यवास वागः
गता केनचित्] नायकेन ज्ञानिना ज्ञाया पृष्टा यथा—' मदीयहस्ते
किमास्ति ? ' । आचार्यैर्गणयित्वा कथितम्—' यदाम्, खटिका
खण्ड बालश्च ' । स च बाल न जानाति, ततस्तेन विस्मितेन

दार्ढातो हस्तो यावद् बालोऽपि खटिकाया उग्रोऽस्ति । तुरष्काभिपस्तुष्ट आचार्यहस्त
गृहीत्वा चुम्बितवान्, ' चगा चगा ' इत्युक्तवान् । आचार्येण ज्ञातम्—' एष मामा मना
सह नेष्यति । दुष्टाभिसंघयश्चैते कदाचिदनर्थमापि कञ्चन मम सम्पादयेयन्ति '
इति रात्रौ प्रफलाप्य स्वदेशे गत । तत्रागतौ जयदेवाचार्यं वसतिमार्गप्रतिपत्तार
श्रीजिनदत्तसूरिपार्श्वे श्रुत्वा तस्याभ्यभिप्राय उत्पन्नोऽहमपि चैत्यवास परित्यजामि, परम
सीन गाढो मार्ग एतेषा श्रूयते । ' यदि कश्चित् गुरुमारतरो धर्ममार्गं स्पष्ट ' इति
केवलिकापरिज्ञानेन चिन्तयति यावत् प्रथमरेखाया श्रीजिनदत्तसूर्य इति नामागतम् ।
ततश्चिन्तितम्—' मा कथञ्चिदङ्गव्यत्ययो जातो भविष्यति ' द्वितीयरेखाया गणयति
यावत् तत्रैव श्रीजिनदत्तसूर्य इति नामागच्छति । पुनर्निधयाय यावत् तृतायेरेखा
यामपि गणयितुमारब्ध, ततोऽक्षिपुञ्जो मगनात् पतित आकाशे बाणी चोद्यिता—
" यदि शुद्धमार्गेण तत्र प्रयोजनम्, तत् किमेति बहुधा गण [यसि १। अ] यमेन सत्तार-
निस्तारक शुद्धमार्गप्ररूपक सुगुरु. " इति । ततोऽसौ नि सन्देह सन् श्रीजिनदत्त-
सूरिपार्श्वे समागत । ततो ज्ञानादित्येन गणित—' तव चूडामणिपरिज्ञानमस्मत्तमीपे
न परिस्फुरिष्यति ' । तेनोक्तम्—' मा स्फुरतु, मम विधिमागेण प्रयोजनम् ' इत्युक्ते
दत्ता तस्य स्वकीयोपसम्पत्तिः । तत मु(स)गुर्वज्ञया निजहार ।

तत्रा तत्रैव स्थिताना श्रीजिनदत्तसूरिणामतिशयज्ञानिना पार्श्वे चिमलचन्द्र-
गणिर्नाम चैत्यवासो जयदेवाचार्य—जिनप्रभाचार्ययोर्मसतिनिवास
विशिष्ट शिष्यादि-
परिवारः
प्रति [पार्ति श्रुत्वा वसति] मार्गमज्ञोचनार । तत्रा तस्मिन्नेव प्रस्ताने
जिनरक्षित—झीळमदौ मात्रा सह प्रवर्जितौ, तत्रा स्थिरचन्द्र-
वरदत्तनामानो भ्रातरो प्रवर्जितौ ।

तथा जयदत्तनामा मुनिर्मन्त्रवादी बभूव । तस्य च पूर्वाज्ञा मन्त्रशक्तिपुक्ता
आरास्ते च सर्वेऽपि रष्ट्या दुःसाधितदुष्टदेवकया विनाशिता । एष पुनर्नर

एव पदस्थान् कृत्वा ते[षां] शिक्षा दत्त्वा सर्वेषां विहारविस्थानानि मणित्वा स्वयम-
 जयमेवै विद्वताः श्रीगुल्याः । तत्र च श्रान्तैश्चेत्समूहत्रयाम्बिकाऽऽदि-
 बजयमेवै स्थानानि पर्वतप्रगुणीकृतानि सन्ति । ततः श्रीजिनदत्तसूरिभिः
 चैत्यगृहत्रय-प्रतिष्ठा शोभनलब्धे मूलनिवेशे जिनमन्दिरेषु प्रचिक्षिपिरे वासाः । ततः शिख-
 रादिनिवेशं कारयामासुः श्रावकाः ।

इतश्च श्रीविक्रमपुरे संहितायुत्रदेववरेण श्रीजिनदत्तसूरिप्रेषितवचः(र्ष)रीटिपन-
 वरर्षी-प्रभावः दर्शनोन्मोहितसर्दर्शनमाग्निविबोधेन पञ्चदशसकुटुम्बश्रावकसमुदाय
 विक्रमपुरे विद्वताः कृत्वा स्वजनकत्रे० आसदेवादयो मणित्वा श्रानकाः—‘भोः !
 नयाऽम् श्रीजिनदत्तसूरयो विहार कारयेतम्या’ । तस्य चाप्रे कोऽपि किमपि मणितु
 न शक्नोति । आद्वसमुदायेन निर्गतो नामपुरे सम्प्राप्तः । तदानीं च तत्र देवाचार्यो विशेष-
 पेण प्रसिद्धिपात्र वर्तते । देवधरोऽपि विक्रमपुरादमा(दम)तः प्रसिद्धोऽस्ति जातः श्रुतस्तेन ।
 पश्चाद् देवगृहे व्याख्यानप्रस्तावे देवाचार्य उपविष्ट आस्ते । देवधरोऽपि पादप्रक्षालनादिशौच
 कृत्वा देवगृह गतः । देवमन्दनादि कृत्वा वन्दितो देवाचार्यः, तेनापि पृष्टा क्षेमवार्ता । ततः प्रथमत
 एव देवधरेण पृष्ठ आचार्यः—‘मगवन् ! [देवगृहे] एतौ स्त्रीप्रवेश-प्रतिष्ठा-बलिनिधान-
 नन्द्यादिकपुज्यते न्या ?’ । तच्छ्रुत्वा देवाचार्यश्चिन्तयति—‘निश्चितं कथंचिज्जिनदत्ताचार्य
 मन्त्रोऽस्यरुणं प्रविष्टोऽतस्तद्वासित इव उद्वयते’ इति विचिन्त्योक्तम्—‘श्रानक । एतौ स्त्री-
 प्रवेशादिक सङ्गत न मयति । देवधरः—तर्हि किं न वार्यते ? । आचार्यः—एतत्तद्दृश्य-
 छोकाना मध्ये को वार्यते ? । देवधरः—मगवन् ! यत्र देवगृहे जिनाज्ञा न प्रवर्तते,
 किं तर्हि जिनाज्ञानिरपेशः स्नेह्यया जनो वर्तते तज्जिनगृह [जन]गृह वा प्रोच्यते ? इति
 प्रतिपादयञ्च यूयम् । आचार्यः—यत्र साक्षाजिनोऽन्ताभिः शिरो दृश्यते, तत् कथं जिनम-
 न्दिर नोभ्यते ? । देवधरः—आचार्य ! कथं तान्मूर्खाः परमेतद् नयनमपि जानीमो
 यदुत यत्र पस्याज्ञा न वर्तते, तद् गृह तदीय नोच्यते । एव च पापागरूपार्हद्विम्बमा-
 श्रान्तनिवेशनेन भगवदाज्ञापरिहारेण स्नेह्यया व्यसहारे कथं नाम तज्जिनमन्दिरमुच्यते ?
 परमेव जानाता अपि यूयं प्रब्रह्ममार्गं न निवारयन्ते, प्रत्युत पोषयन्ते तदेते वन्दिता
 अनुज्ञापिताश्च मया यूयम्—‘यत्र तीर्थस्तराज्ञा प्रवर्तते, स मार्गो मयाऽन्मुपेतव्यः’
 इत्यभिधायोत्थितो देवधरः । सहानीतसकुटुम्बरूपश्रानकाणां जात स्थिरनरण विधि-
 मार्गविषये । प्राप्तः श्रानकसमुदायसहितोऽजयमेवै । वन्दिता श्रानसार श्रीजिनदत्त-
 सूरयः । तदभिप्रायानगमपूर्वकं कृत्वा पूज्यैर्दर्शना जातोऽसौ निःसन्देहः । अमर्षयिताः
 प्रभवः श्रीविक्रमपुरमिहार प्रति । ततो विस्तरेण तत्र देवगृह-विन्याम्विका-गणरादि-
 प्रतिष्ठा विधाय समागता देवधरेण सह श्रीविक्रमपुरे । प्रबोधितस्तत्रयो जनो बह्वः ।
 स्थापिता श्रीमहावीरप्रतिमा ।

तत उच्चाया गच्छतामन्तरे ये भूतादयस्तेऽपि प्रतिबोधिता, किं पुनरुच्चनो
 प्रतिबोध- यत्केन ? । ततो नगरे निहता । तद्यस्मिन्मुक्तागिरौ प्रतिबोधितस्तत्र
 विच्छिन्नता कुमारापात्रो नाम राजा । कृतस्तत्र प्रचुरतरपतिजननिहार ।
 प्रतिष्ठितो मगवान् शान्तिनान्देवः । तथोज्ज्वल्यया निहारेण प्रतिबोधित
 पूज्यैर्योगिनीचक्रम् ।

तत्रैकदा श्रीचित्रकूटप्रवेशके दुष्टेरपशुनाय सम्मुखीकृतो रत्निद्रव्य इष्ण-
 भुजङ्गस्य । ततो मन्दोभूतानि गीत-वादित्रादानि । आरम्भ अप्यहो ! न सुन्दरमिति
 ज्ञाता सतिपदा । ततः प्रोक्त ज्ञानदिवाकरै श्रीजिनदत्तसूरिभिः—‘मो ! किमेव
 निमनस्का यूयम् ? । यथैव कृष्णमुज्झो रज्जुवद् एवमन्येऽपि ये केचनास्मद्बुद्धास्तेषां
 बन्धन पतिष्यतीति प्रेरयतातीव सुन्दर शकुनमेतत् । पुनर्यतो गच्छता दुष्टैरेका
 कृतनासिका दुर्मित्तिविधानाय प्रेषिता । सा चाप्रत स्थिता दृष्टा पूज्यपादैर्जम्बिता
 च यथा—‘आई ! मष्टी ?’ ततस्तया दुष्टरण्डया दत्त प्रतिवच—‘मष्टई धाणुऊई मुकी !’
 पुनरुक्ता किञ्चिद् निहस्य सप्रतिभै पूज्यैर्यथा—‘पक्खाहरा तेण तुह ठिन्ना’
 ततः सा गेय(गया) किलक्कल्ल-लत्तणनेक्खुद्धी (? गता विलङ्का निरत्तर)

इत्यनेनाश्वर्यनिधानानां निरन्तर किङ्करैरिव सुरैः सर्वदोषास्यमानपादानां
 वयसहार करुणासमुद्राणां धारापुरी-गुणपद्मादिस्थानेषु प्रतिष्ठितवीर-पार्श्व-
 शान्त्यजिततीर्णकृद्भिर्मन्त्र-देवगृहशिवराणां स्वज्ञानमूढप्रतिजपद्वार-
 कारिरासलाङ्करहाणां मास्करवद् निरोधितमुक्तामण्डलप्रव्याम्भैस्त्वह्नामेतच्छास्त्रकाराणां
 श्रीजिनदत्तसूरीणां चरितलेख प्रतिपादित ॥”

सन्तुषन्ति समर्पयन्ति च स्तुमतिगगितकुलितमेतच्चरितमेतदनुयायिनश्चारिभर्त्सिह-
 गणि-सर्गराजगणिप्रभृतयः पूर्वोक्तगणवरसार्धशतकवृत्तिप्रोद्धारका ।
 निबद्धचरित्रप्रकाशकाः
 तथा चाप्ये प्रशङ्गमुस्तपरम्पराप्रविष्टा प्रतिष्ठिता प्रसिद्धा प्राज्ञा ।
 तथा हि वि० स० १३०७ वर्षे पूर्णकलशगणि —

“तथेद्रे जिनदत्तयोगिस्तिलकं सन्मार्गपथार्यया”

—प्राकृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० २)

वि. स १३१२ वर्षेऽमयातिलकाणि —

“तपसाभ्यवरसूरदम्बरधरं कृष्णसुतिर्देवैः

सेव्यं श्रीजिनदत्तसूरिचरित्रं प्राज्ञया युगाधीयताम् ।

केनाप्यसंखलितप्रतापगुरुडो यस्य त्रिलोक्यां स्फुर—

स्त्रोटं त्रोटमपास्यति श्रितवतां निम्नादिपाद्यान् क्षणात् ॥ ”

—संस्कृतद्वयाश्रयवृत्तौ (प्रश० श्लो० ५)

“ आसीत् पदेऽस्य जिनदत्तगुरुर्मतेन

येनादधे विधिपथः सुबहः खिलोऽपि । ”

—न्यायालङ्कारप्रान्ते ।

वि. स. १३१२ वर्षे चन्द्रतिलकोपाध्यायः—

“ ततोऽजनि श्रीजिनदत्तसूरिर्येनेह कल्याणमदायि भूरि ।

यः पारतन्त्र्यं विषयं विधिं च प्रकाशयामास विशेषतोऽपि ॥

भव्यान् सार्धं कुटुम्बैः दशतश उपकृतौ कर्मठोऽबोधयद् यो

यस्याज्ञानजं देवा अपि शिरसि दधुर्मक्तिमारेण नम्राः ।

यश्चानामानधामाधरितसुरधर—क्षोणिजन्माभिमान

स्मर्तुं वद्वदराणां दलयति त्रिपदोऽद्यापि दत्ते च भद्रम् ॥ ”

—अमयकुमारचरिते (प्रश० श्लो० १२-१३)

वि. सं. १३१७ वर्षे दक्षमीरीलकगणिः—

“ चिन्तामणिः कल्पतरुर्वराकौ कुर्वन्ति भव्या. किमु कामगव्या ? ।

प्रसीदतु श्रीजिनदत्तसूरिः सर्वे पदा हस्तिपदे प्रविष्टाः ॥ ”

“ तत्पट्टे जिनदत्तसूरिरदगाद् यः सन्ततं दैवतैः

सेव्याहिर्मृगमद्भुतैरपि शयैस्तैस्तैः सदाऽऽकृतः ।

आख्यातोऽम्बिकया स्वयं युगनरस्तीर्थङ्करस्य प्रति—

क्षिप्तेऽप्यथ्यपदे ततश्च जिन इत्याख्या दधौ सान्वयाम् ॥ ”

—जिनेश्वरसूरीयश्रावकधर्मवृत्तौ (प्रा० श्लो० ९, प्रश० श्लो० ९)

वि. स. १३२० वर्षे प्रबोधचन्द्रगणिः—

“ स्वैर यैर्विहङ्गमिरत्र सुवने सर्वज्जलैस्तथा—

ऽनन्यव्याहृतदेशनालहरिभिर्मिथ्यात्वमुन्मूलितम् ।

एते सम्प्रति संशयप्रसृतयस्तन्मूढमूढा यया

निर्जिता इव नोव्दुस्सन्त्यपि मनाक् कालेऽनुकूलेऽपि हि ॥

तैः पूज्यपादैर्जिनदत्तसूरिभिः कृतेऽत्र शास्त्रे जिनशासनांतुगे ।
सन्देहदोलावलिनाम्नि लेसतः करोमि वृत्तिस्वगुरूपदेशतः ॥ ”

“ ततश्चे जिनदत्तसूरिरभक्कमार्तण्डचण्डप्रभो

यस्मिन् विष्टपदमणिं स्वत इतः स्वच्छन्दसा भाष्यति ।

तत्तज्ज्योतिर्गलहस्तिता वनतमपिण्डा इव द्विद्-गजा

जग्मुर्दिक्षु विदिक्षु मत्स्वमिमं वक्तुं तु दिग्दन्तिनाम् ॥ ”

६ — जिनदत्तसूरीयसन्देहदोलावल्या गृहद्वृतौ ।

जि. सं. १३२६ (६) वर्षयि जिनमन्दिरमशस्तिशिलालेखे—

“ तस्मिन् महत्मानि समेषुपि नाफलोके

तीर्थे वंमार भगवन् जिनदत्तसूरिः ।

नामापि यस्य वत पार्श्वेविमोरेवाञ्च

सर्वं मय हरति मंगलमातुनोति ॥ १०३ ॥

यस्मिन् जन्मभृगभासि तरुणांभोमृत्ककुत्तुञ्जर-

शीलुंटाकगभीरधीरमधुरव्याने वृषं जल्पति ।

पीयूषैरिव पूर्यमाणमनसो भव्याः प्रब्रह्मादरे

विभे यादिगजा गलन्मदभस द्राक्फादिशिक्यं दधुः ॥ १०४ ॥ ”

—धीजापुरवृत्तान्ते (पृ. ४)

१ “ इह हि किंवातिशायिणानिभिर्यवद्भिः [भयारक] श्रीजिनदत्तसूरिभिर्दुःपमाकाङ-
क्षाहत्यादिभैरवतन्मार्गैर्ममार्गोत्तरद्वेकसंस्तमकङ्कभट्टकद्रुताभि भविष्यद्भार्यामिकलोकाधर्मांशुप्रानाभि
मा भूवमिति परोपकाररधिकतया स्वोत्प्रेक्षितसम्मान्यप्रधमालानुसारि सारोत्तमभाष्यके संशयपद-
प्रक्षोभानामक प्रकरणे अके तथेह ‘ सन्देहदोलावली ’ इति नाम्ना प्रसिद्धम् ।

एवं य ‘ श्रीजीन (ठ) ण्हिवाभिधालयतनवास्तज्यया क्यचित् श्रुतरपरमभ्रादिक्या प्रति-
दिनमात्पण्डितदिहयर्मानुष्ठानान्यनुक्तिन्त्वा स्वव्यापारणानुसङ्गख्यन्तरितप्रधानक्यापरणदर्शनात्
तयाविधमुपगम्यकर्माभावाच्च समुद्रसक्तः सन्देहाः सान्यपुत्रत्यागार्थं विप्रतिघायां लिखित्वा दूर-
देशप्रवेशेऽश्लिन्नानां प्रप्रायकुं च निमग्नसां धीजम्बिकदेवताप्रकटितयुगप्रधानत्वाद्धृतनामप्रेयाना
धीजिनदत्तसूरीणां पापमूले प्रेषिताः । श्रीमत्पूज्येव वाचनानन्तरमेव तस्या भविष्यज्ञेयानामनु-
पकाराय सुरलोकिवत्त्वात् भुगमार्थं सार्वशतपाशाप्रमाणमेतत् प्रकल्प्य विरचितम् ” इत्येवाऽपि प्रसिद्धि-
वैदपरम्पराया विशिष्यमाना खमूला भवतीति । ”

—सन्देहदोलावलीगृहद्वृते प्रकोपचन्द्रायि, ।

वि स १३२८ वर्षे प्रबोधमूर्तिगणि (जिनप्रबोधसूरी)—

“ तच्छिष्यमौलिजिनदत्तगुरुप्रवार—

अने खिल विधिपर्यं सुवह समन्तात् । ”

—कातन्त्रदुर्गपदप्रबोधे ।

वि स १३३४ वर्षे जिनप्रबोधसूरीणा प्रतिष्ठिता जिनदत्तसूरिमूर्तिरद्यापि प्रेक्ष्यते ऽणहिल्पाठक—पत्तने ।^१

वि स १३८३ वर्षे जिनबुशरसूरी —

“ समस्तयोगिनाचरुदेवदेवतात्रातानिहितशासना नानाप्रमाणानुप्रामाणित^२ श्री जिनशासना महर्द्धिकनागदेवश्रावकसमाख्यातश्रावणिकालिखितश्राजिनदत्तसूरियुग प्रधानेल्यक्षराचनमार्जनसमुपार्जितयुगमधानपदसत्यताप्रधाना सक्त्वतिशायिप्रगुण- गुणमणमणिखनय सकलशिष्टचूडामणय प्रवेधिता यमच्छीयातुच्छभूरिसूरय श्रीजिन- दत्तसूरय × × ”

“ तन्नामनू श्राजिनदत्तसूरय शश्वद् यदाज्ञा लुल्लुपुर्न भूरय ।

देवा गृदेवा नततियगङ्गिन सिन्धुर्न चाग्निर्न च योगरत्निन ॥ ”

—जिनदत्तसूरायदेववन्दन(सम्यक्त्वारोपनिधि)कुल्लकृतौ ।

वि स १४११ वर्षे तरुणप्रमसूरी —

“ तत्पट्टशैलेऽजनि योगिराज सुगन्त श्रीजिनदत्तसूरी । ”

—ध्रावकप्रतिनमणसूत्रवृत्तौ ।

वि स १४१२ वर्षे मुनहितोपाध्याय —

“तपट्टे जिनदत्तसूरिरमब्द योगी दचूडामणि

मिध्याग्ना तनिरुद्धदर्शन

..

१ ‘ ढागविआवाहा नामकपाठके चिनमन्दिरे । मूर्तिप्रतिशलेष्ट इत्य पठ्यते—

‘ अमत् १३३४ बैशाखदि ५ श्रीजिनदत्तसूरिमूर्ति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यश्रीवि प्रबोधसूरीणा... [प्रतिष्ठिता] ।

२ ‘तच्छिष्य स्वल्पमना अपि जिनकुलसूरिसिद्धान्तकान्त—

श्रीसिद्धान्तान्ध्यासलेष्टाद् विरचितप्रतिनिदाख्यानकाख्यानरन्ध्याम् ।

सम्यक्त्वारोपविध्युग्मल्लुल्लकल्लस्वापद्यो गुत्तिमता

रूपएव्येकेमिनाब्द शुद्धमणिदिवस वारम्पथीपुराणत ॥

—नैत्यवन्दन(सम्यक्त्वारोपनिधि)कुल्लकृतौ (प्रप- १०)

“इह हि परोपकारकृतधियो विमुद्धसिद्धान्तान्वारशृङ्गारितचारित्रश्रिय श्रीजिनदत्त-
सूरयस्तथाविधविषमदुष्पमासमुल्लमदसदुपदेशदायकचन्द्रगणान्यान्यक्रियाऽनुष्ठानदर्श-
नोद्भूतप्रभूतसन्देहमर्तपतित लोकमालोक्य कथञ्चित् तमुद्धर्तुमनस स्वपरसम्भारितप्रश्न-
तदनुसारितादगुत्तरदानप्रधान सशयपदप्रन्तोत्तरनामक सन्देहदोषान्तीति द्वितीयनाम-
प्रसिद्ध प्रकरणमकार्षे ॥”

—जिनदत्तसूरीयसन्देहदोषान्त्या लघुवृत्ती ।

वि. सं. १९४४ वर्षे कमलसयमोपाध्यायः—

“कूष्माण्ड्याऽऽस्तिकनागदेवतपसा सन्तुष्टया यद्-युग-
प्राधान्य प्रकटीकृत मुक्तितानामानन्दकन्दाम्बुदम् ।

सैप श्रीजिनदत्तसूरिराखिलग्रामप्यनिचोऽमरद-
यस्य श्लाघ्यचरित्रपङ्क्तिगणने नो पाटव कस्यचित् ॥”

—उत्तराव्ययनवृत्ति (सर्गोपसिद्धि) प्रान्ते ।

वि. सं. १९५३ वर्षे पद्ममन्दिराणि —

“पृष्ठे तदीयेऽमरदत्तमुतग्रीर्णगप्रधानो जिनदत्तसूरि ।

यो योगिनीचक्रमुखादिदेवशीर्षे निनाहा मुकुटाचकार ॥”

—रत्नमण्डलवृत्ती (प्रश्न० श्लो० ८)

वि. सं. १९४६ (?) वर्षे समयमुन्दरोपाध्याय —

“यो योगिनीम्यो जगृहे ददौ च वरान् वरान् जगदनेकविध ।

पञ्चापि पौरान् स्वमशीचकार युगप्रधानो जिनदत्तसूरि ॥”

—कल्पसूत्रकल्पलतायाम् (प्रश्न० श्लो० ४)

“जिम्पिरे येन योगिन्वधत्तु पण्डितेतीन्द्रना ।

सूरि श्रीजिनदत्तोऽभूत् तन्पद्मजुजमास्कर ॥”

—अष्टलक्षार्ण (प्रश्न० श्लो० १२)

वि. सं. १९४६-५१ वर्षे गुणनिनयगणि —

“शुद्धानेकरसप्रवाहविश्रामावापणप्राप्तिदा

रेजे यस्य सरस्वतीम सकलान् सम्पन्नयती मुखे ।

मुक्तासारसरस्वती जनपदान् भव्यान्भव्याश्रयं

तं श्रीमज्जिनदत्तसूरिमुगुरुं चित्ते निधायाधुना ॥ ”

—सुवैश्वर्यौ (छो० ३)

“ प्रौढं प्रौढयुगप्रधानपदसाम्राज्यं प्रतीतं पुरा

देवोक्त्या भुवि नागदेवमविक्रान्तस्य साक्षात् पुरः ।

योगिन्योऽपि च येन मन्त्रमहिमप्रागल्भ्यतो जिम्पिरे

स्तुत्या श्रीजिनदत्तसूरिमनघं तीव्रप्रतापारुणम् ॥ ”

—दमयन्तीचम्पूवृत्तौ ।

“ तत्पदेऽबूधतुःपठियोगिनीनां प्रसाधकः ।

युगप्रधानतामातः सूरिः श्रीजिनदत्तपद ॥

यन्नाममन्त्रस्मरणात् सम्प्रत्यपि विलोक्यते ।

तद्विष्णुतादिकष्टौघो ध्वंस्यमानः क्षणाद् भुवि ॥ ”

—सम्बोधसप्ततिकावृत्तौ (प्रश० छो० ९-१०)

“ श्रीमद्विष्णुरात्राधिताश्लेषप्रसादुत्तमामये ।

राज्यं दासति जनताऽऽनन्दकरे न्यायवृत्तिधरे ॥

श्रीराजसिंहमुभुजि निजमुज्ज्वलनिर्मितारिङ्गराजे ।

सन्ध्यादिगुणविचक्षणमन्त्रीधुरकर्मबन्धवरे ॥

विक्रमतो रस-हरिभुज-रस-दाशिवर्षे जनोत्सवोत्कर्षे ।

श्रीमद्विष्णुमनगरे विनिर्मिता विमलवतिगम्या ॥ ”

—सुवैश्वर्यौ (प्रश० छो० १०-१२)

“ श्रीविष्णुमंशोद्भवसद्विष्णुमहावर्षिदृष्टपराज्ये ।

सत्यमैकमैक्यंदासिधायीमण्डपुदैक्यपार्ये ॥

श्रीमद्विष्णुमण्डपेः स्वरसरस्वत-तर्क-राक्षप्रमा—

ग्यातायां शरदि प्रमोदविमरआजिप्सुपौराड्डे

धीमेरुनानाम्नि मन्त्रगरेऽर्धेत्त्यज्ञोभाधरे

चके धीदमयन्त्युदारचरिते दीक्षां महाधौ मुधीः ॥

अद्वैतव्यापितृपती विजयिनि शर-भुवन-सस्मिते वर्षे ।

भीमहृदयपुटीयं प्राञ्जलि परा पुरन्दुधियाम् ॥ ”

—दमयन्तीचम्पूवृत्तौ (प्रश० छो० १२-१५, १)

वि. सं. १६९४ वर्षे ज्ञानविमलोपाध्यायः—

“तपहपूर्वाचलतिग्मस्मयो युगप्रधाना जिनदत्तसूरयः ।

दिदीपिरे श्रान्तलक्षवोधकाः सुरामुरेः सस्तुतपादपङ्कजाः ॥”

—शब्दप्रमेदवृत्तौ ।

क्षमाकल्याणादिकृतायामर्चान्नायां खरतरगच्छगद्यवल्यामन्यत्रापि च प्राप्यते प्रस्तुतस्य सूरिर्ज्यस्य समुज्ज्वलयशः संरचितमदसुतमन्यदपि सञ्जरितम्, किन्तु कवि-समपसामान्यसम्पन्निर्ध्वतनमाधेक प्राणागिरिमिति तदेवात्र प्रादर्शितं, समर्थितं चान्यप्रामा-णिकप्राज्ञानामभिप्रेतैः । निस्तरमयात्* तु विरम्यतेऽधिकवक्तव्यात् । विशेषनिहासुना तदप्यवलोकनापम् । सूरैः स्वर्गमनसमय—स्थल्यादिनिर्देशास्तत्रैथमसूचि—

■ अर्थविविधाः क्षत्रिय—ब्राह्मणादिकुलानलक्षप्राह्वप्रतिबोधका जलभ्रमोपरि कम्ब-लास्तरणादिप्रकारेण पञ्चनदोसावकाः सन्देहदोलान्वल्यान्नेरुप्रत्यभिधायकाः परकाय-प्रवेशिन्यादिविविधनिर्घासम्पन्नाः परोपकारकारिणः परमयशः—सौमन्यवारिणः श्रीखरतर-गच्छनायका महाप्रमावकाः श्रीजिनदत्तसूरयः सत्त १३११-आपादमुदि एकादस्यां भजमेरुनगरेऽनदानं कृत्वा स्वर्गं गताः ॥.४८ ॥ * ख. पद्मव्याम् ।

ग्रन्थरचना.

प्राकृतापञ्चशादिमापायां पञ्चप्रमाणपरिगणनया लघ्वोऽप्यर्थतोऽतिगम्भीरा देव-गुहस्तोत्र—कैत्यविधि—धर्मविधिप्रतिपादका त्रिविधोपदेशपेशला निम्नसूचिता ग्रन्थाः प्रस्तुताजिनदत्तसूत्रिणीता ज्ञाताः सन्ति ।

१ गणधरसार्धशतकम् (प्रा.) गा. १९०

२ सन्देहदोलवर्जी (प्रा.) गा. १९०

१ “जिण्णदत्तगणिगुणसयं सपण्ण सोमचदर्विव ।

मज्जेदि मणिवर्ध मव—रविर्धनावमहरउ ॥”

इति प्राक्तपद्योपेतमेवम् (परि० २) प्रादर्शितं । अस्य द्वादशसहस्रश्लोकपरिमिता बृहत्तिः सुमतिगणिता वि. सं. १२९५ वर्षे निरमायि (वि. मा. सूची क्र. ३१३-३१५; अग्रसिद्ध० पृ. ५०)

एतस्य बोधउत्तनश्लोकप्राया संक्षिप्ता गृतिः सर्वगणयनिना विन्मीयस्तुर्दशश्लोकानां सङ्गृहिता, मुद्रित्य । इदमुत्तेषाचार्यवर्त्तोद्गमस्वरितनिर्दिष्टगणिनाम्भारि, प्रसिद्धः ।

२ “इय कइयसंसयपय—एणहुत्तरपयण समसंगं ।

मणिव जुनसवणम्म—जिणवत्तहसुरि—सत्तिण ॥”

इति प्राक्तपद्यापरिचितः संशयवद्भवोत्तरसंशयमेव वि० सं० १३२० वर्षे प्रबोधवन्द-मणिना सार्धैश्च. श्रद्धास्योदयमणया बृहद्गुण समयोत्रि । एतस्य लघुगृतिर्नवश्लोकपरिमिता सार्ध-सहस्रश्लोकप्राया वि० सं० १४९५(१) वर्षे ध्यायि । दे वणि प्रकाशितः ।

- ३ चैत्यवन्दनकुलकम् (प्रा.) गा. २८ ४ गणवरसासतिः (प्रा.) गा. ७०
 ५ उपदेशसायनम् (अप०) गा. ८० ६ चर्चरी. (अप०) गा. ४७
 ७ काउस्वरूपकुलकम् (अप०) गा. ३२ ८ सर्वाधिप्रायि (स्मरण) स्तोत्रम् गा. २६

३ " सञ्जन्तु मयं मरण रहितो यमं तथा साहय
 मन्वाण पुरतो पवादनितो निष्कम्प-निष्कम्परो ।
 सो मे यमपुत्र स्या गुणि-गुरु कञ्जकरी वरो
 स्वगो जो जिणदत्त-सोदणपदे नीसिमुत्तावहे ॥"

इत्यन्तिमगाथासुमेतद् वि. सं. १३८३ वर्षे जिनउत्तरपुरिणा चतुदशवारिषाञ्जन-
 शोकादिमिया वृत्त्या, उच्चिनिवातेन संश्लिष्टदिग्भवेन च व्यभूयत । देववन्दनकुलकं सम्प्रसारोप-
 विषिक्तकमिसादिवाङ्मयापरा संज्ञा ज्ञापते । वृत्ति-दिग्भनसमन्वितमेतद् प्रसिद्धम् ।

४ अग्रदिग्भवेतद् । अस्य नामोपलब्धते गणवरसापंचतक-वृत्त्यासौ (अन भूमिका इत्यस्या
 ४. ५१) जेतस्मेरदुर्गमिमाञ्जम्भरे १५० कमावुप्तिश्रयो प्राप्यतेऽपि ।

५ " इय जिणदत्तुगणसरसायण इह-परकोयह मुक्कवह भायणु ।
 कण्ठमतिहि पिबेति जि मन्वई ते हवंति अजरामर लब्धई ॥"
 इति प्रान्तपरपर्यवसितमेतद् वि. सं. १३९४(२) वर्षे जिनपराकोषाध्यायेन अतचतुडयकोक-
 परिमितया वृत्त्या संयोजितम् । तत्रात्र पूर्वमेव प्रकारयते ।

६ " इय ज्ञपनवराह सुहि सिरिजिणवल्लह
 नयलमयपल्लवह बहुजगदुल्लह ।
 सपु गुणमुद बहुमाणिण धिरिजिणदत्तगुह
 फरह सु निद्वमु पावह षउ जिणदत्तगुह ॥"

इत्यन्त्यपरवोरतिपा जिनपालोपाध्यायेन वि. सं. १३९४ वर्षे विहितया अतचयकोकप्रमितया
 वृत्त्या समायोजि । सा अत्र प्रथममेव प्रकाशमायं प्राप्नोति ।

७ " इय जिणदत्तुगणसु मि मुमुगहि पग्रहि गुगहि परिवारावि जि कुगहि ।
 ते निम्वाण-रमणी सद्दु विल्लहि वल्लिउ न संमारिण सद्दु मिदिपहि ॥"
 इति प्रान्तपरपर्यवसितं द्वारिषिवाङ्मयमेतद् कुलक सूरप्रयोपाध्यायमश्लिनया संपर्षतल्लोका-
 मितया वृत्त्या साकमन वाच्यश्रम्यां कृत्यत्वेन निवेदय प्रकाशितम् । उपदेशसाम्येन
 'कलस्वरूपकुलक' इति वृत्तिकारमिश्रतामिषया प्राप्नुयाति । जिनगलोपाध्यायकृताऽस्य वृत्तिः पत्तने
 विपत इति जैनपन्थावल्यामसूचि, चिन्तु नानागिः सा एषा ।

८ 'तं अयउ' इत्यादिपदेनोपलक्षितत्वात् तस्मान्ना विशेषतः प्रसिद्धम्, ज्ञान्ते च—

" इय जो षउ तिउंउ दुस्सउं नस्स नरिय कि पि जए ।

जिणदत्तागद टिओ मुनिदिओ सुही होए ॥"

इत्यनया मायया समुपेतमेवैव मुद्रितम् । अस्य वृत्तिलु जयभाण्डोपाध्यायेन वि. सं.
 १४९५ (१) वर्षे विनिर्मिताऽप्रसिद्धा ।

- ९ सुगुह्यारत्नचम्पू (प्रा.) गा. २१ १० *विशिक्षा
 ११ विजयिनाशिस्तोत्रम् (प्रा.) गा. १४ १२ *उपदेशकुलकम्
 १३* अवस्थाकुलकम् १४ *श्रुतस्तनः
 १५* अध्यामर्गातानि १६ उत्सृजपदोद्घाटनकुलकम् ।

१ = एवरियाणमदीणं सुगुह्यं पारतंतमुन्मह्य ।

जयज जिणदत्तमूर्ति विरिनिवयो पञ्चगुणितिवयो ॥”

इत्यन्तिमगायोपेतमेतन्नेकशः प्रसिद्धम् । अस्य समग्रपदलोकरमाणा वृत्तिरप्युपलभ्यते । वृत्ति-
 कारो जयमागएगिरिति जैनग्रन्थावस्थायामुचि । तत्र य तदुत्तिरवनाममयो वि. स. १३६०
 वयस्यो भिर्दिष्टदिपन्त्यो गजोऽयं सम्भाव्यमानजयनागरस्य समर्वा किमस्य पञ्चगुह्यारत्नचम्पू-
 योऽवस्थानाश्वीप्रासम्भार. प्रामाणिकः (जे. मा. सूच्यामत्रविद. ० पृ. ५४ इत्यत्र विकोकनीयम्)

१० अत्रसिद्धेया । अस्या नामोपासं पञ्चपरमार्थस्तकवृद्धृत्ती । अत्र भूमिका (पृ. ४४) दृष्ट्या ।

११ 'विषयमरहर' इत्यादिनाऽऽरम्भेनान् सन्नामैर विरचनः प्रसिद्धिमपिगतम्,

“जिणदत्तार्णं राम्मे मप्रति कुणति जे उ काति ।

मण्णा तवमा वड्मा जयति सादम्मिया ते वि ॥

जिणदत्तगुणैहि काणादो सया जे धरंति धारति ।

ईसिदसिपवायपदे ममामि सादम्मिया ते वि ॥”

इत्यन्तिमपञ्चमूचितस्याभिप्रायमेतदपि स्मरणस्तोत्रं नैकदा प्रकाशितम् । अस्य संक्षिप्ता
 वृत्तिरप्युपलभ्यते ।

१२, १३, १४, १५ अमांस्तु गुहिता वृत्तिर्वैलम्बेल्लुर्वै माण्डागात्युत्तिहाया पश्यते, किन्तु
 विशिष्टरत्नोद्यमं विना तान् विमपि तद्विषये स्फोटार्थं शक्यते । तथा य जैनग्रन्थावस्थां जिनदत्त-
 मूर्तिकनिर्व्वनं भिर्दिष्टाऽपि पञ्चावली न तथा, किन्तु सा कविपल्लवप्रणीता जिनदत्तमूर्तिस्तुतिरित्यत्र
 (परि. ४) दर्शनेन प्रतीतं भविष्यति पाठकानाम् ।

शामनाम्नाद् ४) मदीयगच्छीवजिनदत्तमूर्तिकस्यापि शङ्खचक्रस्य गूर्वरमाधुनापुलिहावां
 प्रस्तुतजिनदत्तमूर्तिरिति निवेद्य प्रयत्नान्तरिषाम्भ्य गुरे इतिः सा इत्यमुचि तद्वृत्तशब्द-प्रकारादेन
 य. हीराक्षेन, तथा न वैरिदन् तयारिमम सभिधितम्, किन्तु तद् भ्रान्तिमूढं प्रतीयते प्रेक्षावनाम्

* मप्रसिद्धमन्त्रपद्यमेतदभिज्ञानम् ।

समझालीनसूरयः ।

प्रस्तुतजिनदत्तसूरि-जीवनसमये विक्रमस्य द्वादशशताब्द्यां त्रयोदशशताब्द्याश्च
प्रथमचरणे सत्तां प्रिभाणा, प्रभूता प्रौढाः सूरिपुङ्गवाः समजनिपतः, सूर्यरिव वैजिन-
प्रवचन-गगनाङ्गण स्वप्रतिमया प्राचोति ।

तत्र च केपात्रिदुहरेखोऽग्राजनि । तदितरेषां जिनमद्रसूरि-देवचन्द्रसूरि-देव-
मद्रसूरि-धनेश्वरसूरि-नक्षसूरि-पार्श्वदेवगणि (श्रीचन्द्रसूरि)-महेन्द्रसूरि-मुनिचन्द्र-
सूरि-यशोदेवसूरि-यशोदेवोपाध्याय-रत्नप्रभसूरि-रामचन्द्रसूरि-रामदेवगणि-वर्धमा-
नसूरि-शान्तिशूरि-सिद्धसूरि-हरिमद्रसूरि (१-२)-हेमचन्द्रसूरि (१-२) प्रभृतीनां
सक्षितपरिचयस्तस्मादितरन्यत्र (जे. मां. सूच्याम्, अप्रसिद्धः) अस्मादि ।

तथा चान्येषामाम्रदेवसूरि-चक्रेश्वरसूरि-चन्द्रप्रभसूरि-चन्द्रसेनसूरि-विजय-
सिंहसूरि (१-२)-श्रीचन्द्रसूरि-हेमचन्द्रसूरिप्रभृतीनां परिचयः प्रो० पिटर्सनादिसङ्गलि-
तारिपोर्टपुस्तकादिपर्यन्तलोकेनेन, वादिदेवसूरि-वीरगार्ध-हेमचन्द्रसूरिप्रमुखाणां चरित-
प्रमाणचरितादिप्रेक्षणेन, लक्षणगण्यादीनां चाप्येषां परिचयस्तत्तन्वृत्तिमुपार्श्वचरितादि-
प्रदास्तिप्रान्ताशानिरेक्षणेनागस्यते । केपात्रिच परिचयः प्रकाश्यमानपत्तनीयजैनमाण्डा-
गारीयग्रन्थसूच्यादापि प्रदर्शयिष्यते इति नेह तदर्थं प्रयत्नते ।

केवल जिनदत्तसूरिर्वादिदेवसूरि-हेमचन्द्रसूरिभ्यां साकं जन्म-दीक्षाऽऽदिसमय-
स्थलादिनिपयक समनक्त्यमत्र कोष्ठके प्रदर्श्य सन्तुष्यते—

व्याख्याकारः

(१)

जिनपालोपाध्यायः ।

अपभ्रंशकाव्यत्रयान्तर्गतस्य चर्चयुपदेशरसायनाख्यकाव्यद्वयस्य व्याख्यातु-
जिनपालस्य परिचितिरप्यत्रोचितामिच्छति । विवृतिकर्त्राऽनेनैतद्वन्ते निजं जिनपतिसूरेः
शिष्यत्वं जिनेश्वरसूरेश्च निदेशवार्तित्वं स्पष्टं पर्वचापि । एतयोर्जिनपालस्यापि च
संक्षिप्तपरिचयस्त्वस्माभिरेन्यत्राकाशेति विशेषतो निवेदनीयमेवात्र निवेद्यते ।

जिनपति-जिनेश्वरसुरिद्वयस्यापि प्रशस्तगुणगणप्रशस्तिः प्रचकाशे तत्परम्पराजा-
तैस्तच्छिष्य-प्रशिष्यप्रशस्तिभिः, परन्तु भूमिकाया अतिविस्तारभयात् तत्प्रदर्शने बोधहं-
केवलं प्रस्तुताव्याख्याकारगुणेजिनपतिसूरेः परिचितिं किञ्चिदुदघाते । तथाहि—

वि. सं. १२८५ वर्षे जिनपतिसूरिशिष्यः पूर्णमद्राणिः—

“ यैर्वादीन्द्रफरीन्द्रदर्पदलने सिंहैरेव स्फूर्जितं

मोहम्वान्तविनाशने मुवि सदा सूर्यैरिवोज्जृम्भितम् ।

मव्यग्राणिसमूहवैरववने चन्द्रैरिवेहोद्गतं .

ते श्रीमज्जिनपत्यमिह्यगुरवोऽमूक्न् यतीशोत्तमाः ॥ ”

—वन्ध-शालिमद्रचरित्रे (प्रश० श्लो० ८)

वि. सं. १२९३ वर्षे प्रस्तुतो जिनपालोपाध्यायः—

“ नानासद्वादकेलीविदलितविलसन्मानशैलः परेषां

रेखां यः प्राप विद्वत्स्वनितरमुलमां सर्वविधावतंसः ।

दृष्टान्तत्वं चरित्रिष्वलमत कृततत्त्वान्तविष्वंसहंसः

॥ श्रीमान् सूरिजो जिनपतिरमक्तु तैपदालङ्कारिण्युः ॥ ”

—द्वादशकुलकविवरणे (प्रश० श्लो० ९)

१ जेसलमेष्ठां = सुन्नाम् (अग्रसिद्ध = पृ. २८, ३६, ४०, ४१; नामसूची)

२ तत्प्रदर्शनागमेऽपि चोपरिपरिवाधितजिनसामूरेः पदपरो जिनबन्धसूरिद्वयः; यत्न जन्म
वि. सं. ११९१ वर्षे, सूरिपदं वि. सं. १२९९ वर्षे, स्वर्गमर्गं च वि. सं. १२२३ वर्षे छातराज्य-
पदावल्यादितो ज्ञायते ।

सिद्धान्ताम्बुधिरुम्भसम्भ्रमसमः साहित्यलक्ष्मीप्रियः

पान्थो व्याकरणाटवीषु तिलको यस्तार्किकाणां व्रजे ।

वादीन्द्रदिपमेदपञ्चवदने काव्य महार्थं वर

यस्मिन् कुर्वति भङ्गिभिर्जडतया माघोऽपि भाषायुते ॥

यस्चाद्यसंहननकाय इवाविसेहे

गाढोपसर्गभरमस्पृह एव देहे ।

आशय शोभिमविषोऽपि च योऽत्र पद षण्-

मासात् पर च भिक्तीर्विदुशो मुमोच ॥

छन्दो-लक्षण-तर्कशास्त्रविनिघालङ्कारविकोपदे

पृथ्वीराजसभे कुन्तलगृहे श्रीगूर्जरत्राजनौ ।

तर्कन्यायवरोपपत्तिसहितैः सिद्धान्तनाम्नैस्तथा

तत्त्व प्रोच्य महातले विधिपथं प्रोत्सर्पयामास यः ॥ ”

—अमयकुमारचरिते (प्रश्न० श्लो० १९-२९)

वि. स. १३१७ वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्यो लक्ष्मीतिलकोपाध्यायः—

“ येनामुद्यन्त सद्यः प्रतिनृपतिसभ वादिना वक्त्रगोहा

उन्मुद्राणि त्वभूवस्तदपमलयक्षोगीतिकोलहतेन ।

अस्यो(म्यो)न्याशाङ्गनाना दिवपदकमलकार्मण यश्च मुद्रा

गच्छस्यादत्त सोऽभूज्जिनपतिनिनपद् ताकपट्टेऽभिषेक्तः ॥ ”

—भ्रान्तकधर्मप्रकरणवृत्तौ (प्रश्न० श्लो० ७)

वि. स. १३२० वर्षे जिनेश्वरसूरिशिष्यः प्रवोपचन्द्रगणिः—

“ येषां गीर्माणगणीलहरिभिरभितः पूर्यमाणाऽखिलाऽपि

श्रीपृथ्वीराजपृथ्वापतिसमितिरिहहर्षसिन्धौ ममज्ज ।

चित्र तत्रापि शत्रोर्वपुदि बहूधरे तर्पे—मात्स्थि—तापाः

‘पापानां वा किमेतज्जिनपतिगुणस्त्वेष्य पट्टे धमूतः ॥”

—सन्देहदोषावलिष्टृहदृष्टौ ।

वि. स. १३२६ (?) वर्षे सहपुरजिनाटयशिलालेखे—

“ ततो जिनपतिः प्रमुर्गुरुतसचूडमाणि—

जिनाधिपतिशासनं समुदगीनमत् सम्मना ।

समप्रगुणमालिकासमतिपातसूर्योवले-

व्यलोक्यततरामहो किमपि वैशिष्ट्यमृत ॥

यस्मिन् परिपहचमूमरससहिष्णौ

नानोपसर्गपटलीं निकटां विजिष्णौ ।

ऊर्जचपःश्रियि परोपकृतिप्रवीणे

श्रीवीरनाथजिनतां प्रययन्ति धन्याः ॥१॥

—बीजापुरवृत्तान्ते ।

वि. सं. १३८३ वर्षे जिनकुशलसूरि —

“अत एव श्रीआशासल्या पूर्वसैदान्तिकचक्रचूडामणिपिर्वादीन्द्रादिपदधटा-
विद्रावणकेसरिभिर्निर्द्वन्द्वशुद्धक्रियाकारिमि श्रीजिनपतिसूरिमि श्रीप्रद्युम्नसूरिमिः सहा-
यतनानायतननाद कुर्वाणौ, सकलान्याचार्यचक्रप्रत्यक्षमोघनिर्मुक्त्यादिसिद्धान्तानुसारेण
सविस्तरमायतनं सस्याप्याजायतनं निराचक्रे ।”

तथा—

“इष्ट्वा मोहम्यपोह निदधत इह यान् मोहफर्त्री स्वकान्त्रा

स्यामा इत्या च चन्द्रस्तदुपहातिभिया तां तनूकृत्य नूनम् ।

क्रोडीचक्रे कलङ्कच्छत उदुवृतो व्योम्नि शून्येऽश्रमव

श्रीमन्तसत्कपटे जिनपतिगुरवस्ते चक्रासम्बभूवुः ॥”

—चैत्यवन्दनकुल्लकवृत्तौ (पृ. ११, प्रश० श्लो० ४)

जिनपतिसूरिसत्काः कतिमित् पुस्तिका उपलब्धन्तेऽद्यापि जेसलमेरुमाण्डागारादौ ।
एव प्रस्तुतस्य प्रौढविदुषो वादिविजेतुस्तस्य जिनपतिसूत्रेः शिष्योऽयं जिनपालोपाध्यायः ।

जिनपालस्य जन्म—दीक्षाऽऽदिसमयः सम्यग् नावबुध्यते, तथापि घटस्थानफयूचि-
स्तेन वि. सं. १२१२ वर्षे किहेता निकृष्यत इति तत पूर्व विक्रमस्य त्रयोदश-
शतान्याः पूर्वार्धे वाऽनुमीयमानः ॥ दोषावहो न प्रणिमाति । अनेनोपदेशरसायन-
विवरणरचना युग-नय-रविप्रख्ये वर्षे, चर्चरीविमृतिरचना च वेद-ग्रह-रविवर्षेऽकार्येति
स्पष्टं समसृष्टि । चर्चरी(ग्रा. १२)विवृती निज रसायनविवरणसम्भारे । पुनरान्देन
द्विकसत्त्व्याग्रहणमपि कर्तुं शक्यत इति विचार्यमाणे चर्चरीविवरणात् प्राग् रसायन-
विवरणप्रादुर्भावः प्रतिभासते ।

इत्थं चास्य कृतिक्रमः परिज्ञायते—

वि. सं. १२६२ वर्षे पद्मस्थानक-वृत्तिः ।

सनकुमारचक्रिचरितं सटीकं महाकाव्यम् ।

वि. सं. १२९२ वर्षे उपदेशरसायन-विवरणम् ।

वि. सं. १२९३ वर्षे द्वादशकुल्यक-विवरणम् ।

” ” पञ्चलिङ्गाविवरण-टिप्पणम् ।

वि. सं. १२९४ वर्षे चर्चरी-विवरणम् ।

अज्ञातरचनासमयं स्वप्रविचार-भाष्यादि ।

वि. सं. १२९५ वर्षे जिनदत्तसूरीयगणधरसार्धशतकस्य बृहद्भूतिनर्ता
सुमतिराणिः समकाशीनं स्वस्रुतांर्व्यनेतं जिनराजोदाध्यायमित्थं स्मरति स्व—

“ नानातर्क-वितर्क-कर्कशशब्दबाणीकृपाणीसुरत्—

तेन श्रीदत्तप्रहारघटनाभिनिष्ठवादिभिरनाः ।

श्रीजैनागमतत्त्वमावित्तधियः प्रीतिप्रसन्नाननाः

सन्तु श्रीजिनपाल इत्युमुपाध्यायाः श्रितौ विश्रुताः ॥

नानाऽऽटङ्कारसारं रचितकृतबुधाश्चर्पाचित्रप्रकारं

नानाऽऽन्दोऽभिप्रायं नगरमुखमहावर्णकान्यप्रकाशम् ।

इत्थं काव्यं सटीकं सफलकविगुणं तुर्यचक्रेश्वररस्य

क्षिप्रं यैस्तंऽभिप्रेक्षाः प्रथमजिनपदश्लिष्टपाला मुदे नः ॥”

—गणधरसार्धशतकबृहद्भूती (प्र० श्लो. १५, १६)

चन्द्रटिठिकोपाध्यायेनाहङ्कारिवादिविजेतुरस्मदेव जिनराजोपाध्यायाद् नन्वाध्यागम-
वाचनोपादायि । वि. सं. १२१२ वर्षे यच्चित्तं नवसहस्रश्लोकरूपमित्तममपकुमारचरित्र-
मपि तेनास्यैव जिनराजोपाध्यायस्य श्रेणया व्यरचोते तन्प्राप्ते व्यक्तीचके—

“ भूपोभूमिमुज्जसंसदि मनोबानन्दविप्रं घना—

हृद्वापेहुरकन्यरं सुविदुरं पत्रावल्ग्वप्रदम् ।

निन्वा वादमहोत्सवे पुरे बृहद्गारे प्रदस्योर्वचने—

शुंकीः सङ्गयुतं गुरं जिनपतिं यस्तोऽप्यमातिवान् ॥

सम्यगन्यास्य निष्पाद्य यद्वचान्तेवासिनो बहून् । चक्रे कुम्भ-ध्वजारोपे गच्छ-प्रासादमूर्धनि ॥
श्रीजिनपालोपाध्यायमौलेयस्यास्य सन्निधौ । मयोपादायि नन्वादिगूलागमाहवाचना ॥

x

x

x

श्रीजिनपालोपाध्यायवृत्तां त्रिः प्रेरणामहम् । चरित्रकरणे प्रापं सरस्वतुपदेशवत् ॥
सुशकुनमिवास्मि तन्मन्वानो द्रदिमान्वितः । काव्याभ्यासविहीनोऽपि व्यथां काव्यमिदं ततः ॥”

—अमयकुमारचरित्रे (प्रश्न० ३७-४९)

वि. सं. ११२० वर्षे सन्देहदोलावलिशुचिकर्ता प्रबोधचन्द्रगणिसैन-
मेव जिनपालोपाध्यायं निजमागमगुरुमभ्यजित्पत्—

“ नृसमिनि विजितविशेषप्रतिवादिवितर्णजयपताकाऽऽद्याः ।

जिनपालोपाध्याया आरन् यस्यागमे गुरुकः ॥” —सन्देहदोलावलिशुची (प्रश्न०)

जिनपालस्य सतीर्ध्याः ।

- (१) जिनैश्वरमूरिः—जिनपतिसुरेयं पट्टधरः, अस्य परिचितिरुपरि समसूचि ।
- (२) पूर्णमद्रगणिः—अस्य परिचयोऽकारि जेसलमेरुमा० सूच्याम् (पृ. ४९)
- (३) सुमतिगणिः—परिचायितोऽयं जेसलमेरुमा० सूच्याम् (अप्रसिद्ध० पृ. १०)
- (४) सूरमभोपाध्यायः—अस्य परिचयोऽप्ये कार्यते ।

(२)

सूरमभोपाध्यायः ।

अपभ्रंशकाव्यत्रयन्तर्गतायाः काव्यरूपकुटुम्बसङ्घिकाया द्वात्रिंशिकाया वृत्तिकारे
जिनपतिसुरेयिभ्योऽयं स एषामिच्छापते, येन वि. सं. १२८१ वर्षे पूर्णमद्रगणितचितं
धन्य-शालिमद्रचरितं समरोधि—

■ चरितमिदमखिलं निर्मलविद्याकूपारपारद्वयानः ।

वाचकमुल्याः सूरप्रभाभिचाः शोभयाञ्चकुः ॥ ” —जेसलमेरुमा० सूची ।

वि. सं. १२९५ वर्षे गणधस्यपर्वशतक-वृद्धवृत्तिकारः सुमतिगणिर्निर्ण
सतीर्थमेनमिधमुपाटयवत्—

■ यद्वक्त्राभ्योव-रह्याङ्गणमुनि मुनि नाभोगमहोपकन्ता

नानाचन्द्रप्रवन्तै रचितबुधमनश्चित्रचित्रप्रकन्ता ।

नर्नयुतामसमप्रकटनविकट्रेणाटफाटप्रचारा

श्रीराणी नर्तकाश्च प्रसममभिसमं स्फारहाप्रकण ॥

सूरप्रभामिपेका विवेकसेकातिरेकतश्चेकाः ।

प्रपुनन्तु श्रीमन्तसो मच्चित्तं सुधीमन्तः ॥ ”

—गणधरसार्धसतकवृहद्वृत्तौ (स्तो० १७, १८)

जिनपाटोपाध्यायसतीर्थ्येनानेन सूरप्रभोपाध्यायेन स्तम्भतीर्थनगरे दिगम्बर-
वादिमदण्डो विजितः । चन्द्रतिलकोपाध्यायोऽस्य पाद्वे विद्यानन्दं पठितवान्, यो
वि. सं. १३१२ वर्षेऽमयकुमारचरितं व्यरचयत्—

“ सूरिं जिनेश्वरगुरुं जिनतीर्थयात्राऽभ्यायातसङ्गसाहितं समरञ्जयद् यः ।

श्रीस्तम्भतीर्थनगरे वरजल्लकेलौ निर्जित्य वादिमदण्डदिगम्बरेशम् ॥

स श्रीसूरप्रभसमभिधो बुद्धिधामामिपेको

ज्ञाता नाम स्वमिव निखिला लक्षणाचाक्ष च विद्याः ।

स्फायज्जयायस्त्वरितकवितानिर्मितौ ब्रह्मकल्पो

विद्यानन्दं शिशुमिव भृशं हेलयाऽभाणयन्माम् ॥ ”

—अमयकुमारचरिते (प्रश्न० स्तो. ३०, ३१)

अस्य विदुषोऽन्यां कृतिं परिचिन्ति वा नैवोपलब्धुमपारयामिति निरमामि ।

अपभ्रंशभाषा ।

भाषामेदमिनेचनेर्भाषासमुपासकैः सस्कृतशब्दिकैरितरेष्वपि प्राविर्भाषा अपभ्रंश इति नाम परिकल्पितम्, कैश्चिच्च सस्कृतपदपञ्चयेयमित्यादि यद्विषये प्रोद्घोषितम्, तस्याः सर्वसाधारणजनोपकारिण्या वर्तमानानां भारतवर्षीयाणां प्रायोऽशेषार्थदेशभाषाणां जननीरूपायाः प्राकृतपञ्चसमाभाषा विषये वक्तव्यमत्र प्रकाश्यते ।

प्रसिद्धमहर्षिपतञ्जलिना प्ररूपितं खस्वेतत् पाणिनीयमहाभाष्ये [१, १, १]

अपभ्रंशस्य प्राकृते समावेशः शब्दाः । एकैतस्य हि शब्दस्य बहुषोऽपभ्रंशाः, तथा गौरि-
स्यस्य शब्दस्य गावी गोणी गोता गोपोतलिका इत्येवमादयोऽप-
भ्रंशाः । एतावता च प्रफारान्तरेण प्रप्यापित प्राकृतशब्दानामेषापभ्रंशत्वं प्राचुर्यं च,
यतस्त एव गावी-गोणी-प्रभृतयः शब्दाः प्राचीनजैनसिद्धान्तपुस्तकेषु बहुशः प्रयुक्ता
इत्यन्ते, चण्ड-हेमचन्द्रादिभिर्नैयाकरणेभ्यश्च विजे प्राकृतलक्षणे तेषां शब्दानां
शुद्धता च निरदेशि ।

तथा चापभ्रंशस्य लक्षणं प्रादर्शयति करिदण्डिना—

“आमीछादिगिरः फाम्येज्वपभ्रंश इति स्मृताः ।

शास्त्रे तु सस्कृतशब्दपभ्रंशतयोदितम् ॥ ”—काव्यादर्शे [१, ३९.]

त्रि. स. ११२९ यथे नमिताधुश्च निर्दिशति स्म—

‘तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः’—रघुवीरकाव्यालङ्कारस्य टिप्पणे [२, १२]

सस्कृतनैयाकरणे सस्कृतशब्दानुशासनसिद्धात् सस्कृतादतिरिक्तं सर्वमन्यपभ्रंश-
मिति व्याहृतम्, तत्र प्रवृत्तिमत्र प्राकृतमिति प्राकृतनैयाकरणोर्नियमितम् । एष व्याकरण-
वेद्यया नियन्त्रितोऽपि प्राकृतजनभाषाभ्यन्तरस्त्वनपेक्ष्य शब्दशास्त्रनियमान् यथेष्ट
संस्कृता प्रारतत, न च निष्पन्नमविनेहेऽत एव स निश्चयानां प्रसादेन ‘अपभ्रंश’

१ ‘दीर्घिणाञ्चो गावीञ्चो’, ‘गोणं विनाञ्च’—आनायके [धृ० २, व० ४, ५]

‘गावीश्च पुन दिग्य तण पि रीरिस्तममुवेह ।’—आकदम्बकपूरः ।

‘गोणीणं सगेज’—महाभारते [व० ४]

‘मन्थन गोणी शुक्लः’, ‘गोणी चदङ्कया’—आन० नि० [ग० ११३, ११६.]

‘एव गोणीदि दिंते । अपभ्रंश्या उ गोणी । गोणिग्रन्थे उ शुभः ।’

—दशवैद्यानिकृतौ [४५] हरिमदभूरिणोक्तं पाठः ।

२ ‘गो गावी’—चण्डकृतं प्राकृतलक्षणे [२, १६]

‘गोणादयः’—छिन्द्रेणवन्तशब्दानुशासने [८, २, १०४]

इति नाम्ना पप्रये । काळक्रमेण वैयाकरणानां कृपया अपभ्रंशमापासंज्ञयाऽपि प्रसिद्धिं प्राप । तानपि वैयाकरणनिवृत्तानपभ्रंशमापानियमानुलङ्घ्य प्रकृतिप्रवर्तमानो विविच-जनपदमापात्यवहारः सामान्यसंज्ञया 'प्राकृत' 'अपभ्रंश' इत्युच्यमानोऽपि विशिष्टतया तत्तद्देशमापानाम्ना प्रसिद्धिं जग्राहे । एव विचार्यमाणे कयाचिद् भेदेनापभ्रंशनामधेयेऽपि प्राकृताद्भूतत्वात् तेनातीवसाम्याच्च 'प्राकृतमेवापभ्रंशः' इति वचनं नानुचितं प्रतिभाति ।

प्राकृतस्य जिनवरैः प्राकृतमाया सरल्य सुगमा स्त्री-बाळ-मन्ददिस्सर्वजनोप-
सत्कारः तिसमर्थी च विचार्य निजसिद्धान्तोऽर्थतस्तद्वरैव प्रकाशितः । एतदर्थ-
संयादिकामिमामार्थमामादुद्धृत्य प्रादर्शयद् वर्धमानसुरिः—

“सुत्तुण दिट्ठिवायं कालिय-उक्कालियंगसिद्धंतं ।

धी-वाळवायणथं पाईअ(यय)मुइयं जिणवरोहं ॥”-आचारदिनको [उ. १९]

जिनवरैरेव तदनुचरैस्तत्पद्मगणयैरेपि तयैव तद्विशेषोपकारितामवधार्य तत्रैव सूत्रतो जैनसिद्धान्तरचनाङ्कारि । समुपलभ्यन्ते चैतत्समर्पका नैकशः संवादाः—

“बाळ-स्त्री-मूळ(मन्द)-मूर्खानां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ।
भनुप्रहार्यं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः स्पृ(क)तः ॥”

उचित्ये स्मेदं पंचं दशयैकालिक्रीकायां [प. १०१] हरिमद्रसुरिण, काव्यानुशासनटी-कायां हेमचन्द्राचार्येण, तथा ज्ञान्यत्रान्यैरेपि । जैनसिद्धान्तव्याख्यातुभिर्हरिमद्रसुरि-श्री-छाङ्गाचार्याभ्यदेवसुरि-हेमचन्द्रसुरि-श्रीचन्द्रसुरि-मलयगिरिप्रभृतिभिः सूत्रपद-शब्दशु-द्धिसिद्धिसूचनेऽसकृत् प्राकृतशैल्या प्राकृतलक्षणात् प्राकृतत्वाद् केयमित्याहुचारितम् ।

राजशेखरसुरिः सं० १३८७ वर्षेऽनुवदति स्मेधं पूर्वपद्यम्—

“बाळ-छपादिजडमायमव्यञ्जनुहितेष्टया ।

प्राकृतागमस्तृप्त्यो गणमृदस्यो नमो नमः ॥”-प्राकृतदूषाश्रयवृत्तौ ।

१ पुस्तका दृष्टिनाद कालिमेत्त्रालिकाङ्गिद्धान्तम् । स्त्री-वाळवावर्णा प्राकृतमुदिदं जिनवरैः ॥

२ ‘प्राकृतशैल्या बहुवचनम्, प्राकृतशैल्या चतुर्थ्येयं षष्ठी । उक्तं च—

“कुञ्जयो बहुवचनं छद्मविहतीर्णं गण्यं चअपी ।

अद इत्या तद पाया अमो लु देवादिदेशानं ॥”

“छाङ्गमन्त्रा वाच्य-” ए होति अवार्ति परमि चिदवाप बहुमु पुंलिङ्ग ।

उदवापु छद्मो-गणमोण एमि महिल्लये ॥”

अस्माद्व्यञ्जान् शिष्यति, पूरकमन्त्रापि प्राकृतशैल्या इत्येवमन्वन्तता पदजातमन्त्रयेति ।”

—आश्वमेधमन्त्रान्, दशवेकालिकमन्त्रान् च (भा. समितिप्र० पृ. ११, १२, १)

हरिमद्रसुरिः ।

वेत्रमादित्यसंस्कृतस्तत्समकालीनः सिद्धसेनदिवाकरः प्राकृत विनशासनमिति
छोन्नोक्त्या छजमानः संस्कृतसिद्धान्तकरणार्थं सङ्गं व्यञ्जयत्, किन्तु सङ्गेन तदनुचितं
विचार्य प्राकृतसिद्धान्तद्वारैव वाच्यदिसर्वजनस्य परमोपपत्तिं निश्चित्य तद्वृत्तचिन्तनेनापि
परमगम्भीरसदासपान्या मुञ्जानिना प्राकृतसिद्धान्तप्रणेतृणा तार्थकृद्-गणधरादीनामप-
माननं नितर्क्य भविष्यद्वैकशिश्नपायापि प्रजल प्रायश्चित्त तस्मै व्यक्तास्तेष्वपि श्रूयते

जैनसिद्धान्ते मणितिद्वयं संस्कृता प्राकृता चैवभाणि—

भाषाद्वये “संस्कृता पागता चैव दुहा मणितोओ जाहिया ।
प्राकृतस्यानम् सरमउछमि गिजते पसया इसिभासिवा ॥”

—स्यानाङ्गसूत्रे (आ. समितिप्र० पृ. ३९३)

“संस्कृता पायया चैव मणिपूओ होंति दोणि वा ।”

—अनुयोगद्वारसूत्रे (आ. समितिप्र० पृ. १३१)

“सङ्कय-पाययक्यण्ण विभासा जय जुजते ज तु ।”

—बृहत्कल्पमाष्ये (वि. वृत्तिप. ९)

वि. सं. ९६२ वर्षे सिद्धार्थः प्रज्ञाशयतीत्यं हर्दम्—

१ भद्रेश्वरसूत्रि—“तुज्जेवीए नयरीए महावई वदवकी व सिद्धि(द्व)वेणो वाम साह ।
सो य वयाइ जंतो वाई दिट्ठो विज्जमादवराएणं चित्ति(यं) व-न जाणामि इमेसि केरिवो
आसीपाइ ति । वज्जो से इद्धिप्पगमो । एत्थिउ व तप्पावमुम्मवियदपेण सिद्धं(वे) ज
दिगे(ण्णो) महावोणं धम्मवामो । राएण छट्ठत्तवावज्जिएण दवाविद्या वे इव्वकोटी । मयिं व
कएवि रायवविम्महिएण विज्जमादवप्पस वायवविईए—

धम्मलानो ति पुताम्मि द्वाहुस्सिवराणिणे ।

साहुणां सिद्धवेण्ण दहो कोटि निरादिनो ॥

निवेद्या य सा रायदिग्गा दि(द्व)वकोटी सिद्धंवेणं गुह्यम् । वेणावि वंशस्स ।
सिण्णावि वज्जो वीए साहावसमुगओ । छज्जो य पाययं जिगमाययं ति मोरतोए सिद्धंवेण-
(गो) विगवदं संख- १ जइ मणह तो कोरंमि सङ्कयं वि तिदं । वपो मयद- “विशिण्णावि
इमेण पापच्छिती, किं पुय वंविण्ण; ता वएण तुमं पापच्छितं ॥”

—धम्मजल्याङ्ग (पन्नस्य ताडवज्जीया प्रतिः पृ. ३००)

२ संस्कृता प्राकृता येन द्विधा मण्ठी आख्याते ।

स्वभगवन्ने गीयमाने प्रशम्ना ऋषिभाषिता ॥

३ संस्कृता प्राकृता येन मण्ठी भवतो द्वे वा ।

४ संस्कृत-प्राकृतस्वरूपा विभाषा यत्र सुगच्छे यत् तु ।

५ “यं कल्पसूत्रनाके दिपट्टिगहिदेअनिरुपिते नाम्नाः ।

अदेहे सिनपवम्या पुनर्वसौ गुहदिने वनातिवृत् ॥” —उ. म. ४४४ ।

संस्कृता प्राकृता चेति मापे प्राधान्यमर्हतः ।

तत्रापि संस्कृता तावद् दुर्विदग्धदि स्थिता ॥

वाङ्मनानामपि सद्बोधकारिणी कर्णपेक्षता ।

तथापि प्राकृता भाषा न तेषामपि भासते ॥ ११

—उपमितिमवप्रपञ्चकथापीठे ।

प्राकृतभाषायाः संस्कृतकाव्याजङ्कार-चन्द्रोल्लङ्घन-नाटकादिग्रन्थेषु पुरातनैः संस्कृतवादिभिः

प्राकृतकाव्यस्य च प्राकृतभाषाऽपि समाश्रिता । तथा मुप्रसिद्धनृपसातवाहन-दर्शिक-याक्यपति-

मशरतत्वम् राज-राजशेखर-प्राकृतमजयकार-शम्भुसहस्यकार-भूषणमहूतनय-

सिद्धार्थि-महेन्द्रसूरी-जयराज-नमिताधु-त्रिभुवनदेवप्रभृतिभिर्भूषितैर्महापातत्त्वनेदिभिः

प्राकृतभाषायाः प्राकृतकाव्यस्य च मधुरता मृदुता सरलता सर्वप्राख्याता सर्वोपकारिता हृदयहस्ता च प्रोदघोषि ।

तथाहि सातगहनः—

प्राकृतकाव्यस्य माधुर्यम् “अमय पाइयकव्वं पडितं सोउं च जे न जानाति ।

कामत्ता तत्तत्ति कुणति ते कह न उअंति ॥”

—गाथासप्तशत्याम् ।

जयवट्टम्—

“पाइयकव्वस्स नमो पाइयकव्वं च निम्मियं जेण ।

ताहं चिय पणमामो पडिक्कण म जे विजानाति ॥”—वज्जाल्लो ।

कविदण्डी—

“महाराष्ट्राद्या भाषा प्रकृतं प्राकृतं विदुः ।

सागरः सूक्तिरानानां सेतुश्चन्धादि ग्रन्थम् ॥”

—सम्पादको [१, ३४]

प्राकृतमञ्जरिः—

“प्रसीदन्तु च वाक्स्ता यासां माधुर्यमुष्णिक्तम् ।

प्राकृतप्लवना चक्रे कात्यायनयहासविः ॥

अहो ! तत् प्राकृतं हरि प्रियारक्त्रेन्दुमुन्दरम् ।

सुस्तयो यत्र राञ्जन्ते सुधानिथ्यन्दनिर्मलः ॥”

—प्राकृतमञ्जर्याम् (प्राकृतप्रकाशहृत्तो)

१ अमयं प्राकृतकाव्यं पठितुं धोतुं च ये न जानते ।

कामव्यं सत्त्वचिन्तां कुर्वन्ति ते कथं न पश्यन्ते ? ॥

२ प्राकृतकाव्याय नमः प्राकृतकाव्यं च निर्मितं देव ।

तावदेव ग्रन्थमायः पठित्वा च ये विजानन्ति ॥

वित्रमादित्यसंस्कृतस्तत्समकालीन. सिद्धसेनादिनाम्न प्राकृत जिनशासनमिति
 खोलेन्या उल्लेखान. संस्कृतसिद्धान्तकरणार्थं सङ्ग व्यञ्जयत्, किन्तु सङ्गेन तदनुचित
 विचार्य प्राकृतसिद्धान्तद्वयैव वालादिसर्वजनस्य परमोपकृतिं निश्चय्य तादृक्चिन्तनेनापि
 परमगर्भीरसदागम्याना मुञ्जानिना प्राकृतसिद्धान्तप्रणेतृणा ता-ई-वृद्-गणधरादीनामप-
 मानन निरर्थक्यं अभिव्यष्टीकशिक्षणायापि प्रयत्न प्रायश्चित्त तस्मै व्यतापीत्यपि श्रूयते

जैनसिद्धान्ते भणितिरूप संस्कृता प्राकृता चेत्यमग्नि—

आप्यहये “संस्कृता पायसा चैव दुहा भणितोओ आहिया ।
 प्राकृतस्यानम् सरमटलमि गिजते पत्ता इसिभासिता ॥”

—रघुनाथसूत्रे (आ. समितिप्र० पृ. १९४)

“संस्कृता पायसा चैव भणितोओ ह्येति दोष्णि वा ।”

—अनुयोगद्वारसूत्रे (आ. समितिप्र० पृ. १११)

“संस्कृत्य-पायस्यगण विभासा जय जुजते ज तु ।”

—बृहत्संस्कृत्यमाष्ये (ति वृत्तिप. ९)

वि. रा. १९२ वर्षे मिहर्षि प्रस्तासयतीत्य हर्दम्—

१ भणितुरसुरि — ‘तुल्योए नयरीए महाकई महाकवी य सिद्धि(ज)वेगो नाम साहू ।
 सो य कया जता बाहिं दिन विप्रमादराएण चिति(य) व-न पाणामि इमहि केरिओ
 आसोराउ ति । कजा स इदिप्पगामो । लक्खिउ व तप्पावमुन्मवियहत्तेण सिद्धत[ने]न
 दिने(ण्णो) महासदणं गम्यलामो । राएण छट्ठसरावज्जिएण दचविया स दम्भकोर । भणियं व
 करावि रायपारिगदिएण विप्रमादसत्त वाकपदिए—

घम्मन्ताओ ति पुतम्मि श्वास्तिसवराणिओ ।

साहुणा सिद्धवेगस्य दहा कोहि निवादिओ ॥

निवह्या य सा रायदिग्गा दि(द)म्भकोरौ सिद्धसगण सुहम्भ । वेगाणि घपम्भ ।
 सदिगादि कओ रोए सादारणमुमुग्गा । सगणो य पायस विगमासण ति वेगोए सिद्धस-
 (णे) विगमद एव— ‘जइ मगह तो करमि सङ्कय वि हिउउ’ । सगो भणइ—“सिद्धिएणाणि
 इमेण पायच्छिती, किं पुण अपिएण, ता चएण तुम पायच्छित्त ॥”

—क्यावन्त्यम् (पन्नम्या तावग्रीया प्रति. पृ १००)

२ संस्कृत प्राकृता चैव द्विषा भणितो आह्यात् ।

स्वरमण्डले गीयमान प्रशस्ता ऋषिमापिता ५

३ संस्कृता प्राकृता चैव भणितो भवतो द्वे वा ।

४ संस्कृत-प्राकृतवचनाना विभासा यत्र युज्यत यत् तु ।

५ “संस्कृतपञ्चमके द्विपट्टमहिन्दुलिङ्गिचिन्ता चाम्पा ।

उदडे खिलपचम्या पुनर्वसौ सुदन्तन समन्तिभूत् ॥” — अ. म. कथा ।

संस्कृता प्राकृता चेति भाषे प्राधान्यमर्हतः ।
 तत्रापि संस्कृता तावद् दुर्बिदग्धहृदि स्थिता ॥
 बालानामपि सद्वोधकारिणी कर्णपेशला ।
 तथापि प्राकृता भाषा न तेषामपि भासते ॥ ”

—उपमितिभवप्रपञ्चकथासोढे ।

संस्कृतकाव्यालङ्कार-चन्द्रोदञ्जण-नाटकादिग्रन्थेषु पुण्यतनैः संस्कृतवदियः
 प्राकृतभाषायाः प्राकृतभाषायाः समाश्रिता । तथा सुप्रसिद्धनृपसातवाहन-दण्डि-वाक्यपति-
 प्राकृतकाव्यस्य च राज-राजशेखर-प्राकृतमञ्जरिकार-शम्भुरहस्यकार-भूषणमद्वतनय-
 सिद्धार्थि-महेश्वरसूरि-जयकण्ठम-नमिसाधु-त्रिविक्रमदेवप्रभृतिभिर्मूर्तिभिर्मोपातत्त्ववेदिभिः
 प्राकृतभाषायाः प्राकृतकाव्यस्य च मधुरता मृदुता सरलता सर्वप्राज्ञता सर्वोपकारिता
 हृदयकमता च प्रेदयोपि ।

तथाहि सातवाहनः—

“ लभ्यं पाइयकव्वं पठिउं सोउं च जे न जानंति ।
 कामसु तत्ततात्ति कुणति ते कह न लज्जति ! ”
 प्राकृतकाव्यस्य मधुरं —ग्रायसतदायम् ।

जयकण्ठमः—

“ पाइयकव्वस्स नमो पाइयकव्वं च निम्भियं जेण ।
 ताहं चिय पणमामो पठिऊण म जे विजानंति ॥ ” —वज्रालम्बे ।

कावेदण्डी—

“ महाराष्ट्रयां भाषां प्रकृतं प्राकृतं विदुः ।
 सागरः सुतिरन्तानां सेतुवन्धादि कल्पम् ॥ ”
 —कल्याणदत्त [१, २४]

प्राकृतमञ्जरिकारः—

“ प्रसीदन्तु च वाचस्ता यासां माधुर्यमुच्छ्रितम् ।
 प्राकृतच्छन्ना चक्रे कात्यायनमहाकविः ॥
 अहो ! क्व प्राकृतं हामि प्रियमक्त्रेन्दुमुन्दरम् ।
 सुतयो यत्र राजन्ते मुधानिव्यन्दनिमेषाः ॥ ”
 —प्राकृतमञ्जर्याध (प्राकृतप्रकाशकृतौ)

-
- १ अमृतं प्राकृतकाव्यं पठितुं शोभं च जे न जानते ।
 कामस्य तत्ततात्ति कुणति ते कव्यं न लज्जते ! ॥
 २ प्राकृतं मञ्जराय नमः प्राकृतकाव्यं च निम्भियं देव ।
 तांवेव प्रणमामः पठित्वा च जे विजानन्ति ॥

जयवल्गुम —

प्राकृतकाव्यस्य
श्रुता
“ पादयकचुहारे पटियण सकरण जो देह ।
सो कुमुमसगर पत्येण अचुहो निगासेह ॥
उज्झट सकयकन्न सकयकन्न च निम्मिय जेण ।
वसहर व पलित्त तटवडतट्टण कुणइ ॥
पाययकन्नं पडित्त गुफेउ तह य कुञ्जपसूण ।
कुणिय च पसाएउ अज्ज मि वहने न याणति ॥ ”
—वज्जाल्लगे ।

रत्नशेखर —

“ पैरसो सकअग्धो पाडअ(इय)ग्धो वि रोइ मुटमारो ।
पुरिसाण महिलाण जोत्तियमिहतर सेत्तियमिमाण ॥ ”
—कर्णरमअणिसट्ठके ।

वाक्पतिराज —

प्राकृतस्य प्रमाणं,
प्राकृतवाक्य
भाषानिर्माण
“ उम्मिठ्ठइ लायण्ण पययन्नायएँ सकवययाण ।
सकयसकारककुरिसणेण पययस्म मि पहायो ॥
णम्मदसण सनिनेससिसिराओ वधरिद्धाओ ।
अनिरलमिणमो आमुअणम्ममिह णरर पययम्मि ॥
सयलाओ इम बाया विसति एत्तो य णेति वायाओ ।
एन्ति समुद चिय णेन्ति सायराओ विय जलाइ ॥

- प्राकृतकाव्योऽपि प्रतिबन्धेन सस्कृतेन वा दशानि ।
स कुमुमसगर प्रत्येणानुषो विनाशयति ॥
उज्झट सकयकन्न सकयकन्न च निर्मित वन ।
वसहरादिव प्रदीप्त तटवडतट्टण करोति ॥
प्राकृतकाव्ये पटित्त गुफयित्तु तथा च कुञ्जपसूत्रम् ।
कुणिय च पसादयित्तुमवापि बहूना न जानन्ति ॥
- पश्य सस्कृतबन्धे प्राकृतबन्धेभ्यो भवति मुटमार ।
गुह्यणो महिलाणां यावद्वहन्तर तावदन्वयो ॥
- उन्मीलने रात्रौ प्राकृतपञ्चाशदा सस्कृतबन्धेभ्यः (पदानाम्) ।
सस्कृतपञ्चाशदाङ्गुलीनां प्राकृतस्यापि प्रमाणं ॥
नवमर्षदण्डेन सनिनामिसिरा बन्धदेशः ।
अनिरलमण्डपमुच्यते नवमं प्राकृते ॥
सयला इदं वाक्यो विद्वान्ति इत्यत्र निर्धानि याव ।
आप्तान्ति समुद्राय विद्वान्ति सगताश्च ज्ञानि ॥

हेरिसविसेसो वियसावजो य मउलवजो य अच्छीण ।

इह बहिडुत्तो अंतोमुहो य हियसस विस्फुरइ ॥”

—गउडबहे [६९, ९२-९४]

यायावरीयराजशेखरः—

“यद् योनिः किल संस्कृतस्य सुदृशां जिहामु यन्मोदते

यत्र श्रेत्रपयावतारिणि कटुर्मायाक्षराणा रसः ।

गद्यं कूर्णपदं पदं रतिपतेस्तत् प्राकृतं यद्वच—

स्ताछाटां ह्युल्लिताङ्गि ! पश्य नुदती दृष्टेर्निमेषप्रतप्तम् ॥”

—बालरामायणे [४८, ४९]

यायावरीयराजशेखरः—

‘क्षयते च कुन्तलेषु सातवाहनो नाम राजा, तेन प्राकृतभाषा-
प्राकृतस्य प्रचारः ॥
ऽऽमकमन्तःपुर एवेति समानं पूर्वेण ।’

—काव्यमीमांसायाम् [पृ. १०]

मोजदेवः—

‘केऽभून् नाद्वराजस्य राज्ये प्राकृतभाषिणः !’

—सरस्वतीकण्ठामरणे [२, १९]

भूषणमहत्तनयः—

प्राकृतभाषायां

महिलानामादरः

“कैडरमणीया रमणी सरओ वि मणोहरो तुमं च साहीणो ।

अणुकूलपरियणाए मजे तं नथि ज नथि ॥

ता किं पि पओसविणोअमेत्तसुहय मणहल्लखं ।

साहेद अउव्वकह मुरसं महिछायणमणोजे ॥

त सु(सु)दसुहसुहहाहि(ए) वयणयं निमुणिकण ने मणियं ।

कुवलयदलच्छि ! एत्थं कईहि तिविहा कहा मणिया ॥

१ हर्षविद्योयो विनासश्च सुखीभरत्नवाहयोः । इह बहिर्मुखोऽन्तर्मुखश्च हृदयस्य विस्फुरति ॥

२ अतिरमणीया रजनी चरदपि मनोहरा त्वं च स्वाधीनः ।

अनुकूलपरिजनाया मन्वे तन्नास्ति यच्चास्ति ॥

तत् किमपि प्रदोषविनोदमात्रमुत्तदा मनोहरोऽयम् ।

कणयतापूर्वक्या मुरसा महिलावयमनोजाम् ॥

तत् सुद(सुप्र) सुवाम्मुहदाया वचनं विश्रुत्यानेन अणिभम् ।

कुवलयदलच्छि ! अन कविभिस्त्रिविधाः कथा अभ्येताः ॥

तौ जह दिन्ना तह दिन्न-माणुसी माणुसी तह चेय ।
 तथ वि पटमेहिं कय कर्हिं फिर लखणं किं पि ॥
 अन्नं सकस्य-पायय-सकितकहा मुबन्नइयाओ ।
 पुब्बं (बुब्बं)ति महाकडपुगवेहिं तिगिहाउ मुकहाउ ॥
 साणं मज्झे अम्हारिसेहिं अघुहेहिं जाउ सीसति ।
 ताउ कहाउ न छोए मयच्छि ! पावति परिहाव ॥
 ता किं म उवहमेति मुययु । अमुएण सदसयेण ? ।
 लहवियं(डं) न सोख किं पुण विपडो कहावओ ? ॥
 भणियं च विषयमाए विषयम ! किं तेण सदसयेण ? ।
 जेण मुहासियमगो भगो अम्हारिसजणस्स ॥
 उवलम्भइ जेण फुटं अत्थो अकयत्थिएण हियएण ।
 सो चेय परो सरो इट्ठो किं लखणेषम्मह ? ॥
 एमेय मुद्धजुयइं मणोहरं पाययाइ भासाए ।
 पविरल्लेहेसिमुल्लखं कहमु कह दिव्यमाणुसियं ॥ "

—लीलावतीकथायाम् [नि. सं. १२६९ वर्षे छि. जे. भा. ताडपत्रीया प्रतिः]

हरिमद्रमूरिः—

"निरगादि तथा प्रियतम ! मम नैपुण्य समस्ति शस्तम(तु)मम् ।

पादयवाणीए तओ पटियं तह केरिनं सहइ ? ॥

रेणैय कुमारेणेति मुननु ! मा वद वदन्ति यत् कृनिनः ।

ऐत्तिविमेत्तो कव्व मासा जा हो[उ] सा होउ ॥"

१ तद् वषा दिन्ना तथा दिव्य-मनुषी माणुसी तथैव । तत्रावि प्रथमैः वृत्त कविभिः किल लक्षणी हिमनिः ।
 भगवत् संरक्षत-मोहल-संकीर्णकथाः पुराणविनाः । उच्यन्ते पञ्चविंशतिरुद्देशविशः पृष्ठपा. ॥
 तांशो मध्येऽस्मादगैरुपेक्षाः कथ्यन्ते । ताः कथा व एते मूलादि । प्राप्नुवन्ति परिभाषम् ॥
 तत् किं माधुर्यमिदं मुनू । अयुनेन दान्दमन्त्रेण । उदयेन न शयने किं पुनर्निदयः कथयन्त्यः ? ॥

मन्त्रि च प्रियतमया दिव्यतम ! किं तेन दान्दमन्त्रेण ? ।

येन सुभाषितमार्गो मन्त्रोऽस्मादशान्तस्य ॥

उपलम्पते येन स्फुटमर्पोऽकदर्थितेन हृदयेन ।

स पय परः शब्द इष्टः किं लक्षणेनास्माकम् ? ॥

एवमेव शुद्धवृत्ति मनोश्च प्राकृतस्य ('नाका') मायता ('पायत्') ।

प्रतिबन्धस्तौगुडस्त कथन कथो ईदम्-मनुष्यम् ॥

१ प्राकृतवाण्यां ततः पठेत् तथा कौटिलीयं सोमम् ।

१ उक्तिविशेषः कान्य भाषा या मन्त्रु या ननु ।

—सुमारफल्भूपाळमहामात्यपृजीपाळकारिते मळिनाथचरिते [लि. प. १४३]
नाट्ये स्त्रीणां पाठ्यं प्रायः प्राकृतं भवति । यदाह धनञ्जयः—
'स्त्रीणां तु प्राकृतं प्रायः'—दशरूपके [परि० २, ६०]

महेन्द्रसूरिः—

प्राकृतकाव्यस्य "संक्षयकृन्वत्सत्य जेण न याणाति मद्वुद्धिया ।
प्राकृतभाषायाश्च सदाण वि सुहवोहं तेणेम आइयं खय ॥ १ ॥
सर्वेषां सुखबोधकता गृहाथदेसिरहिय सुललियवनेहिं विरइयं रभं ।
हृदयपङ्कजताडि पाइयकळं लोए कसस न हिययं सुहावेइ ? ॥
परबवारपरेणं सा भासा होइ एतय भणियन्वा ।
जायइ जीए विबोहो सव्वाण वि बालमाईणं ॥"
—पद्ममोमाहृत्ये (नि. स. १००९, वर्ये लि० जे० भा० ता० प्रतिः)

जयवल्लभः—

प्राकृतकाव्ये रस-आहित्यादि "पाइयकळ्यम्मि रसो जो जायइ तह व छेयमणिपुहिं ।
उययस्स य वासियसीयलस्स तिर्त्त न वयामो ॥
देसियसएणोइ महुरवसरछंदसहिय ललियं ।
फुडविषडपायडत्तं पाइयकळं पडेयव ॥
छलिण महुरवसरण जुवईपणवड्ढे ससिगारे ।
सते पाइयकळ्ये को सकइ सकयं पडिउ ? ॥"
—यज्ञाळमो (पद्याख्ये)

त्रिविक्रमदेवः—

"अनल्पार्थमुसोबारइशब्दसाहित्यजीवितम् ।
स च प्राकृतगोयेति मतं सूक्तानुवर्तिनाम् ॥"
—प्राकृतशब्दानुशासने ।

- १ संस्कृतकाव्यस्यार्थं येन न जानन्ति मन्दबुद्धयः । तर्थापमपि सुखबोध तन्नेदं प्राकृतं रचितम् ॥
गृहार्थदेशीरहितं सुललितवैविधिरहितं रम्यम् । प्राकृतकृष्णं लोके कस्य न हृदयं सुखयति ? ।
परौपकारपरेण सा भाषा भवत्यत्र भणितव्या ।
जायते धया विबोधः सर्वेषामपि बालकादीनाम् ॥
- २ प्राकृतकाव्ये रसो यो जायते तथा च छेकभणिति । तदस्म्यं च वासिनशीतलस्य तृप्तिं न भ्रजाम ॥
देशीशब्दपर्यन्तं गद्यराशेरञ्जदं सस्मिन् रचितम् । स्पुटविकटप्रकटाय प्राकृतकाव्यं पठितव्यम् ॥
ललितं गद्यराशेरे युपतिनव्यमे सवृक्षार । मति प्राकृतकाव्ये कं शक्नोति सरकृतं पठितुम् ॥

वि. स. ११२५ वर्षे नमिमाधु —

“सकलजगजन्तूना व्याकरणादिमिरनाहतसत्कारः सहजो वचन-
प्राकृतस्य व्यापका, व्यापारः प्रकृतिः, तत्र मन सैन वा प्राकृतम् । ‘आरित्तनयणे सिद्धं
विनालता च

देवाण अद्भुतागहा बाणी’ इत्यादिपचनाद् वा प्राक् पूर्वं कृत
प्राकृतं बाल-महिलाऽऽदिषुबोधं सकलभाषानिवन्धनभूतं वचनमुच्यते ।
मेघनिर्मुक्तजलमयैकम्बरूप तदेव च देशविशेषान् संस्कारकरणाच्च समामादितविशेष
सत् सस्कृतानुस्तरविमोदानान्नाति । अत एव शास्त्रज्ञता प्राकृतमाद्यौ निर्दिष्टम्, तदनु
सस्कृतादीनि ।

पाणिन्यादिभ्यामकारणोदितशब्दलक्षणेन संस्करणात् संस्कृतमुच्यते । तथा प्राकृत-
भाषेन किञ्चिद्विशेषलक्षणाभ्यामधिका मण्यते । तथा प्राकृतमेव किञ्चिद्विशेषात्
पैशाचिकम् । मू(शौ)रसेन्यपि प्राकृतभाषैव । तथा प्राकृतमेवापभ्रंशः”

—रुद्रटीयसाम्यालङ्कारटीप्पणे [२, १२]

प्राकृतनिन्दा-
परिहारः “को निनिन्देदिमा भाषा भारतीमुष्ममापितम् ? ।
यस्या मचेनसः पुत्रो व्याकर्ता मगवान् तपिः ॥
प्राकृतं चार्यमेवेद यदि वात्मीकिशिक्षितम् ।
तदनार्य भवे(णे)द् यो वै प्राकृत स्यात् ॥ एव हि ॥”

—शम्भुरहस्ये [५, १७, १८]

“अथवा कोऽपि मत्सरी आदेयमूरितेजोऽमहिष्युरेकान्ते राजानमिदमवादीत्—
‘देव । प्रायः प्राकृतमेते पठन्ति मिदन्तोऽप्येतेषां प्राकृतमय । तन् प्रमाते [३]
श्रोतव्यमिदम् । ‘संस्कृतं स्वर्गिणा भाषा’ सैन महतां प्रयुषे श्रोतव्या श्रेयन्करी
चेति किमर्थं प्रथमं तद्गुणं निरूपते ? ।’

एतदुत्तरं राजा निशतभाषामेदत्तत्तं निश्चिन् प्राकृते कृतादस्तत्स्वस्य
श्रीगुरुणामकथयन् । श्रीगुरोः प्राहुः—अनुषानितमद्गुह्युत्स्य, अज्ञातराक्षस्यतत्पश्य
पश्यापदं वच । राजन् ! अनेकथा भाषामेदेवैचित्र्येऽपि पर शुभादी प्रथमपुनरेव
शतत्रैकेक्यम्बरकेन प्रथमं चतुर्दशस्वराष्ट्रमिश्रद्वयजन्यभा द्विपञ्चाशदक्षरप्रमाणा मातृ-
फेनोरदिष्टा । सा च प्राकृतस्वरूपा सर्वप्राकृतलोरेरानुभाषकारिणीति ।

ततो वाक्का येऽष्टप्रिंशद् वर्णास्तैः संस्कारे कृतो संस्कृतं जातम् । ततश्च अनेके
मायामेदा अभूवन् । तेन सकलशास्त्रमूलं मातृकारूपं प्राकृतमेव प्रथमम् । युगादौ
सर्वज्ञैरिति लोकोपचा(का)राय प्रथमं प्राकृतमुपदिष्टम् । सर्वज्ञसंनिपातलब्धीनां श्रीद्वाद-
शाह्निनिर्माणसूत्रधारणां श्रीगणधराणां सिद्धान्तप्राकृतकरणे कारणमिदम्—

‘वाङ्-स्त्री-मूढ-पूर्वाणां नृणां चारित्र्यकाङ्क्षिणम् ।

अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥’

यजन् ! भाषा भवतु याऽपि साऽपि, परं तु परमार्थ एव विलोक्यते । यत्
पठन्ति लोकाः—

‘अर्थनिवेशो तं विद्य सदा तं चेव परिणमन्ता वि ॥

उक्तिविशेषो कथं माया जा होउ सा होउ ॥’

परं कस्मापि ज्ञानलब्धुर्वैदग्ध्यस्य खण्डखण्डपाण्डित्यतुण्डकण्डूरुपाण्डित्यस्यैव प्राकृत-
निन्दा । यदुक्तम्—

‘सौहेइ सुहावेइ उवमुजंतो ल्यो वि लच्छीए ।

एसा(देवी) सरस्सई पु(उ)ण असमग्गा कं न(किंवि) विनडेइ ॥’

[गउडवे गा. १८]

इति श्रुत्वा राजादयः सर्वेऽपि प्राकृतप्रशंसां कुर्वन्तो विशिष्य तदर्थमवगप्रवणा
मनूहुः ॥”

—कुमारपालप्रबन्धे (वि.सं. १४७५ वर्षे लि.पत्तनजैनभा० प्रतिप.८१)

प्राकृतभाषा किम् ? ‘कोचिदावेदयन्ति—“प्राकृतभाषा संस्कृतभाषाया विकृतिरूपा ।
ततोऽपभ्रश्य समुत्पन्ना यतः शान्दिकदण्डो निजे प्राकृतलक्षणे
‘संस्कृतयोनि’ इति प्राकृतस्य प्रकारं लक्षितवान् । तथा

प्रतिष्ठितप्रामाणिकहेमचन्द्राचार्योऽपि निजे प्राकृतशब्दानुशासने ‘अथ प्राकृतम्’
[८, १, १] इत्यस्य स्वोपभ्रान्त्याख्यायाम्—‘प्रकृतिः संस्कृतम् । तत्र भयं तत् आगतं
वा प्राकृतम् ।’ इति व्याख्यातवान् । एवमप्येऽप्युचुः । यथा कविदण्डो—

‘संस्कृतं नाम दैवी वागन्वाख्याता महर्षिभिः । तद्भवत्तत्समो देशीयनेकः प्राकृतक्रमः ॥’
—काव्यादर्शे [१, ३२]

- १ अर्थनिवेशः स एव शब्दास्त एव परिणमन्तोऽपि । उक्तिविशेषः कथं माया या भवतु सा भवतु ॥
- २ योगतो मुस्यत्तुपुत्रययावो ल्योऽपि लहम्पाः । एषा सरस्वती पुत्रलभया कं न विनश्यति ॥
- ३ ३. बी. कोचिदावेदितमहाभाषाः प्राकृतप्रशंसां तावन्नाऽऽदिषु ।

संस्कृतमापातः प्रादुर्भूतेत्यान्नातम् । ततः खलु लक्षणेऽपि केचिच्छब्दाः संस्कृतप्रकृतिवत्,
न सिध्यन्ति, लक्ष्येषु च दृश्यन्ते, तेषां शुद्धताज्ञापनाय 'दाढादयो बहुलम्' [परि० ४, ३४]
इति सूत्ररचना प्राकृतप्रकाशे कृता विवक्ष्यते । मामहेन तदित्यं व्याख्यातम् 'आदिशब्दोऽयं
प्रकारे तेन सर्व एव देशसङ्केतप्रवृत्तमापाशब्दाः परिगृहीताः' इत्युक्तम् । प्राकृतम-
ज्ज्या प्राकृतप्रकाशस्य पद्याविवृतौ च तदित्यं विवेचितम्—

"एषामपरिमेयत्वाद् दाढाऽऽदीनां पदं प्रति । न शक्या गणना वीचीर्गणयेत् को नु सागरेः॥
याः सर्वलोफसामान्याः संस्कृतानन्विता गिरः । अष्टमद्वयप्रमृत्यस्ताश्चाव्यत्रैव दर्शयेत् ॥
संस्कृतप्रकृतिवत्त्वेन येन सिध्यन्ति केवलम् । तेषां लक्ष्येषु शब्दानां दाढादित्यं विमुह्यताम्॥"

संस्कृतयोनि-संस्कृतमय-तत्रप्रमृतिशब्दानामप्याकृतमितोऽप्यद् वितर्क्यमाणं
न समीचीनमाप्नोति । मानवानां सहजवचनव्यापाररूपप्रकृतिमया स्वभावसिद्धाः प्राग्मया
अपि प्राकृतशब्दास्तत्र तत्र शब्दानुदासने तु संस्कृतप्रकृतिमुपादाय संस्कृतसत्कारोत्कर्ष-
णपूर्वं ज्ञापिता यावन् प्रदर्शिता एवं च संस्कृतप्रकृतौ साविता अत एवोपचारात् ते
तत्र संस्कृतयोनयः संस्कृतमयाः संस्कृतज्ञा इत्यादिरूपेणोधार्यन्ते, परमार्थतन्तु ते प्रागेव
सिद्धाः । अत एव वाक्यप्रतिपत्तेन गौडवने-^१ 'सकलध्वज वाचः प्राकृतमहर्षिणाद् निर्याति,
तत्रैव च प्रविशति' इत्यादिद्वारा, यावाचरोयराजशेखरेण कान्यमीमातायाम्-^२ 'तद्
पोनिः किञ्च संस्कृतस्य' इत्यादि वदता तदेवसूचि, नमिसाधुना ह्रदीपनाम्यालङ्कारस्य
दिपनेऽपि च तथा व्याख्यापि [भूमिका पृ० ८०] .

हेमचन्द्राचार्यस्याशयोऽस्मादन्यथा न सम्भाव्यते । येन हेमचन्द्राचार्येण निजे
प्राकृतशब्दानुदासने उदाहृतिनिदर्शने जैनसिद्धान्तसूत्रपाठा उदाहर्तव्यन्त, तत्र प्रणेता
सर्वेषां तीर्थङ्कराणां च माया प्राकृतापरसंज्ञाऽर्धमागधी भवतीति स्वोपज्ञालङ्कारचूडा-

१ 'उग्रमजिधं च दन्वं'—नामस्त्वे [हेम. ८१११४]
'देवं नाग-मुत्पन्नं'—भूतस्त्वे [हेम. ८११२६]

'लोकस्त्वोत्तमा'—नामस्त्वे [हेम. ८१११७७]

'चज्जोत्तं पि विज्जरा'—नामस्त्वे [हेम. ८१११२७]

'तेणं वात्तेणं तेणं सम्पण'—कृत्वास्त्वे [हेम. ८१११३७]

२ "अष्टनिमस्त्वानुदां परमार्थाभिव्यक्तिम् । सर्वमापापरिणतां जैनी वाचमुपासते ॥
एकस्यापि हि भगवतोऽर्धमागधीमाया वास्तिमुक्तास्तिवाचानुदास्य परिणमति ॥"
—वाच्यसुमासने [१, १]

'वाणी माया अर्धमागधी नर-विर्यक्-मुख्यकमापवा संवदति तद्वापानात्रेण परिणमती-
त्येवंश्रील ।'
—द्वैतीनाममाध्यायम् [१, ५९]

मणिसमुपेतं काव्यानुशासने स्तोत्राभिधानचिन्तामणिवृत्त्युपेतायां नाममात्रायां च - प्रत्य-
पादि, अनादिप्रवृत्तप्राकृतभाषाविशेषो देशीति देशीनाममात्र्यां प्रादर्शितं, प्रमाणमी-
मांसाया विज्ञानाभनोदित्वं न्यरूपि, इमाः सकृदा वाचः प्राकृतमहर्णवादं निर्गता इति
निरूपयितुर्वाक्यतिराजस्य कृतेर्गोडवधस्योद्गौरहरणानि च निजे प्राकृतशब्दानुशासने
न्यदर्शयन्तः तस्यादायो यथा 'प्राकृतमात्रा संस्कृतमात्रातः समुत्पन्ना' इति कल्प्यते
तथा नैव सम्भावयामः, प्रत्युत तेन प्राकृतभाषायाः प्राग्भवत्वं प्रत्यष्टापि, तच्च
कुमारपाठप्रपञ्चत उद्धृत्योपरि समटङ्कि । अत्र विषये बहु वक्तव्यमपि भूमिकाया विस्तार-
मपादयताऽपि विरम्यते ।

जिनवर-गणत्रैर्निजसिद्धान्तः प्राकृतभाषायां प्राणायीति
अर्धभागधर्मा भाषा

प्राक् प्रमाणपूर्वं प्रादर्शयम् । कर्षाणां चेद प्राकृतनार्यप्राकृत-
संज्ञयाऽप्युच्यते । सामान्यप्राकृतात् किञ्चिद्वैशिष्ट्येणेति चैतादृग् अर्धभागधर्माभाषान्ता
पुरातनैर्ध्याहारि । जैनसिद्धान्तादिगतोद्देश्यदर्शनेन परिज्ञायते खलुर्धमागधीभाषायाः
प्रतिष्ठा । अन्तिमस्तोत्रेण भगवान् महावीरस्तथाऽप्येव सर्वे तीर्थङ्करा अस्मान्मेव
भाषायां धर्ममुपदिशन्ति स्म । पुराण जैनसिद्धान्तसूत्रमेतद्रूपायानियतमान्नायते । देवा
अप्येतां भाषां भाष्यन्ते । एषैव भाषा मातृभाषाऽन्यभाषाभ्यो विशिष्यते । भाषाऽऽर्याधै-
तस्यां भाषायां भाष्यभाषाया भाष्यन्ते । संस्कृतप्रधाने नात्रो चेद-राजपुत्र-श्रेष्ठिप्रभृतीनां
पाठयन्तेनास्या एव नियोजना निरदेशि तद्विदैः । एतत्प्रतिष्ठापका उद्देश्याधेने—

१ " देवदिवेसरसिद्धीइ भगवभाषा अर्धभाषा हुति ।

तम्हा अणाइपाइपपट्टमास्ताविसेसुओ देवी ॥

स्वोपदेश्यया—नस्मादनादिप्रवृत्तप्राकृतभाषाविशेष एवाय देशीशब्देनोच्यते ।"

—देशीनाममात्रायाम् [४]

२ " ननु यदि भवद्दीनानीमानि जैनसिद्धान्तवृत्ताणि, तर्हि भवनः पूर्वं कानि किमीयानि
वा तान्नास्यति ।

अत्यल्पमिदमन्वयुक्तयाः, पाणिनि-पिश्ल-कृणादाक्षरादादिभ्योऽपि पूर्व कानि किमीयानि
वा व्याकरणादिसूनवर्गादयेनपि पर्यनुवृत्तम् ।

अनादय एषैवा विद्याः संक्षेप-विस्तारविरशया नव-नदीभवन्ति, तत्तत्कर्तृद्वारोच्यन्ते ।
किं नाथोपीति इदाचिदनीहम् उगदिनि ॥"

—प्रमाणमीमांसायाम् ।

३ 'देहिद्विगुणितशरणाव'—[गड्डवहे गा. १५०; हेम. ८।१४४८]

'अन्यालोअननरता'—[गड्डवहे गा. ८६; हेम. ८।११७]

'उमामु अरवतेन'—[गड्डवहे गा. १८८; हेम. ८।११७]

'विपक्षित्तमशु'—[गड्डवहे गा. ११९; हेम. ८।११८]

समवापाङ्गसूत्रे—

अर्द्धदेशना-भाषा “मेगव च ण अद्धमागहीए भासाए धम्मभादकखइ । सा वि य ण अद्धमागही भासा मासिजमाणी तौत्ति सज्जेत्ति आरियमणारियाण दुप्पय-चउप्पय-मिय-पसु-पत्तिख-सरीसिवाण अप्पण्णो हिय-सिव-सुहदायमात्ताए परिणमइ ।”
—[स्या. ३४ आ. समितिप्र० पृ. ६०]

औपपातिकसूत्रे—

“अद्धमागहाए मासाए मासति अरिहा धम्म ।”
“तेए ण समणे मगव महाधीरे कूणिअस्स भंमसाएउत्तस्स अद्धमागहाए मासाए मासति ।”
—[भा. स. पृ. १४, ७७]

महावीरनिर्वाणत् ६१० (वि. स. ६०) वर्ये^१ विमलसुरि—

“आपैरिससमा धरणी जायइ इह अद्धमागही वाणी ।
तो अद्धमागहीए भासाए सज्जजीवहियजणण ।
जलहतामीरवो फेइ धम्म जिणवरिंदो ॥”

—पठमचरिए [प. ९, ६, उ. २; गा. ६४, ६१]

हेमचन्द्राचार्य —

“वाणी नृ-तिर्यक्-सुरलोक्तभाषास्तवादिनी ।
स्त्रो० न्या० [तीर्यङ्काराणां] वाणी भाषा अर्धमागधी नर-तिर्यक्-सुरलो-
कभाषया संबद्धति तद्भाषाभावेन परिणमतित्येवदर्शिता ।”
—अभिधानचिन्तामणिनाममालायाम् [का० १, श्लो० ९२]

१ सगर्वादेव किलार्धमागध्या भाषाया धर्ममास्वाति । साऽपि च किकार्धमागधी भाषा भाष्यमाणा देवा धर्मेकमायांनायाणा द्विपद-चतुष्पद-पुन-पसु-पक्षि-सरीसृपाण्यारमात्तयो हिव-शिव-सुहदायभाषावयव परिणमति ।

२ अर्धमागध्या भाषाया भाष्येऽर्द्धं धर्मम् ।

३ ।।।। किल भगवो अण्णान् महाधीरं कूणिकस्य भग्मायाएउत्तस्य अर्धमागध्या भाषामा भाषते ।

४ “पथेव य वाससया दुसमाए तखिवरितसमुत्ता । नीरे सिद्धिमुक्कप तवो निजइ इमं चरिय ॥
राहुतामावरियो सतमयपरसमयधियसज्जावो । विजओ य उत्त घीसो माइत्तुत्तवसनदियरो ॥
अदिण वत्स एय राइयचरिय तु सुविमलेण । सोऊणकुव्वमए नायाय-सीरिचरियाइ ॥”
—जे. व. प्र. खया प्रकाशिते ।

५ आदर्शममा धरणी जायते इहाधर्मागधी वाणी ।

स्तोत्रधर्मागध्या भाषाया सर्वजीवहितजनम् । जलहराकूमरीरवः कथयति धर्मं त्रिनवरेन्द ॥

“एकरूपाऽपि हि गगनतोऽर्धमागधीभाषा वारिदविमुक्तवारिवद्राश्रयातुरूपतया परिणमति” इत्यादि । —स्वोपज्ञकव्यानुशासनवृत्तौ [श्लो० १]

वागमटः—

“सर्वार्धमागधीं सर्वभाषासु परिणामिनीम् ।

सर्वेषां सर्वतो वाच सर्वज्ञां प्रणिदम्बहे ॥” —काव्यानुशासने ।

पारिष्टापनिकाविधौ—

जैनसूत्रभाषा “पुत्र्यावरसजुत्त मेरगाकरं सततमविकद्ध ।

पौराणमद्भागहभासानियय हवइ मुत्तं ॥”

—आवश्यकसूत्रे [दे. ला. प्र. प. १२८]

हेमचन्द्राचार्यः—

‘पौराणमद्भागहभासानियय हवइ मुत्त’ इत्यादिना आर्यस्य अर्धमागधभाषा-
नियतत्वमान्नापि वृद्धैस्तदपि प्रायोऽस्यैव विद्वानात् न वक्ष्यमाणलक्षणस्य ।

—[है. प्रा. ८।४।१८७]

मगधतीक्ष्णे—

देव-भाषा “देवा णं मते ! कयए मासाए मासति ! । कयए वा मासा
विशिष्टा भाषा मासिज्जभाणी विसिस्सइ ! । गोपमा ! देवा णं अद्भागहाए भासाए
मासति । सा वि य ण अद्भागही भासा मासिज्जभाणी विसिस्सइ ।

—[श० ९, उ० ४, सू. १९१ आ. स. पृ. २११]

नमिमाधुरुद्धरतीह प्राचीनं पद्यम्—

“आरित्तन्यणे सिद्ध देवाणं अद्भागही वाणी ।”—ह. टिप्पणे ।

प्रज्ञापनासूत्रे—

भाषाऽऽद्यांनः से किं तं मासागरिया ! । मासागरिया जे ण अद्भागहाए भासाए
भाषा मासति । जय वि य बर्मा डिवी पवत्तइ ।

—[आ. स. पृ. ५६]

१. पूर्वसजुत्तं मेरगाकरं सर्वतोऽपि विकद्धम् । २. पुराणमर्धमागधभाषानिययं प्रवर्ति. पृ. १२८.

१ देवा मनु मगधम् । कयाया भाषाया भाषन्ते ।, कया वा भाषा भाषयमाना विधिष्यते ? ।
गौतम । देवाः किञ्चार्धमागधीं भाषायां भाषन्ते । साऽपि च किञ्चार्धमागधी भाषा भाषयमाना
विधिष्यते ।

२. कर्पवचने सिद्ध देवानामर्धमागधी वाणी ।

३. जय के ते भाषाऽऽद्याः ! । भाषाऽऽद्यां ये किञ्चार्धमागधी भाषायां भाषन्ते । यत्रापि
च प्राज्ञा विधिः प्रवर्तते ।

• भरतमुनिः—

माद्ये माद्ये
माया

“मागव्यवन्तिना प्राच्या शरसेत्यर्धमागधी ।

वास्तवीक दाक्षिणात्या च सप्त मायाः प्रकीर्तिताः ॥”

• “चेदानीं राजपुत्राणां श्रेष्ठिनां चार्धमागधी ।”

—माग्यशास्त्रे [अ. १७, श्लो० ४८, ५०]

शकस. ९९८ (वि. स. ७२१) वर्षे जिनदासमहत्तर —

अर्धमागधी “मेगहद्विसयभासानिघद्व अद्धमागधं । अहना अद्धारसदेसीभासा-
शब्दभाष्याः श्रियत अद्धमागधं ।” —निशीपचूर्णी ।

• वि. स. ११२०-८ वर्षे अमयदेवसूत्रि—

“अद्धमागधीयं चि’ प्राकृतादीनां पण्णां मायाविशेषाणां मध्ये या मागधी
नाम माया ‘रसोर्लेशी मगध्याम्’ इत्यादि लक्षणवती सा असमाधितस्वकीयसमप्रलक्षणा
‘अर्धमागधी’ इत्युच्यते ।” —समवायाङ्गसूत्रवृत्तौ [पृ. ९८]

“रसोर्लेशी मागध्याम्’ इत्यादि यन्मागधमापालक्षणं तेनापरिपूर्णां प्राकृत-
[मापालक्षण]वदुल्ल ‘अर्धमागधी’ इत्युच्यते ।” —औपपातिकसूत्रवृत्तौ ।

“मागधमापालक्षणं कियित् किमिच्च प्राकृतमापालक्षणं यस्यामास्ति सा ‘अर्ध
मागध्या’ इति व्युत्पत्त्या अर्धमागधी ।” —भगवतीसूत्रवृत्तौ ।

मलयगिरिः—

“अतः सौ पुति’ इति मागधिकमापालक्षणात् सर्वमपि हि प्रवचनमर्धमागधिक-
भाषाऽऽत्मकम्, अर्धमागधिकमापया तीर्थहतां देशानामवृत्ते ।” —नदीसूत्रवृत्तौ ।

मार्कण्डेयः—

“शौरसेन्या अदूस्वाद् इयमेवार्धमागधी ।” —प्राकृतसर्वस्वे [पृ १०१]

१ भरतमुनिप्रणीते नट्यशास्त्रेऽपि नवगुप्तनिरचितायामभिलेखमाद्यया त्रैकाया चार्धमागधी-
संज्ञिकाया गीतेर्विषयोऽपि विवक्षितः (ग. लॉ सिरीज प्र. अ. ५, पृ. २५५-२५७) निराशुना
ब्रह्म्याः ।

२ जिनदासमहत्तरकृता नन्दव्यवनचूर्णी. शकस. ९९८ वर्षेषु समाप्तेति तद्व्यवन्ते पश्यते—
“सकदाहो पञ्च वर्षशतेषु व्यतिक्रान्तेषु अष्टमवतिषु नन्दव्यवनचूर्णी समाप्ता ।”

—सातवाही० सूची ।

३ मगधार्धविषयभाषानिबद्धमर्धमागधम् । अथवाऽष्टादशदेशीभाषाभिव्यक्तमर्धमागधम् ।

कमदीनरः—

“महाराष्ट्रीमिश्राऽर्धमागधी ।” —संक्षिप्तसारे [पृ. ३८, सू. ९७]

अष्टादश जिनदासगहचरेणार्धमागध्या अष्टादशदेशीमापानियतत्वमसूचि, तथा
वेत्तीभाषाः जैनसिद्धान्तेऽपि राजकुमार-गणिकाऽऽदीनामष्टादशदेशीमापाविशारदत्वं
व्यावर्णी । ततो ज्ञायते खलु मारतवर्षेऽष्टादशदेशीमापाणां प्राक् प्रतिष्ठा ।

तथा च शास्त्रसूत्रे—

“तंते णं से मेहे कुमारे वावत्तरिकलपण्डिए णवंगवसुत्त(णवंगसुत्त)पडिबोहिए
अट्टारसविहि(इ)प्यपारदेसिभासाविसारए गीपरई गंधव्वणट्टकुसळे x x ।”

“तस्य णं चंपार णयरीए देवदत्ता नाम गणिया परिवसइ चडसडिगज-
पंडिया चडसडिगणियागुणोपवेया अठणत्तीसाविसेसरममाणी एक्कीसत्तगुणप्पहाणा
वत्तीसंपुरिसोवपारकुसळा णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया
सिंगारगारचारवेसा x x ।”

—[लो. इ. ता. प. २९, ७१; आ. समितिप्र० ३८, ९९]

विपाकश्रुते—

“तस्यै णं वाणिज्यामे कामज्झया नामं गणिया होत्था वावत्तरिकलपण्डिया
चडसडिगणियागुणोपवेया एगुणत्तीसविसेसे रममाणी एक्कीसरत्तिगुणप्पहाणा वत्तीस-
पुरिसोवपारकुसळा णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया सिंगारगार-
चारवेसा गीपरई गंधव्वणट्टकुसळा ।

—[अ. २, सू. ८, आ. समिति. पृ. ४९]

औपपातिफसूत्रे—

“तए णं से ददपण्णे दारए वावत्तरिकलपण्डिए नवंगसुत्तपडिबोहिए अट्टारस-

१ तत्र खलु स मेघः कुमारी दासतत्त्विकलपण्डितो सुतप्रविशोपितनवाहोऽष्टादशविधदेशी-
भाषाविशारदो गीतरतिगंधर्व-नाट्यकुशलः * * ।

२ तत्र खलु चम्पायां नगरी देवदत्ता नाम गणिका परिवसति चतुषष्टिकलपण्डिता चतुष्प-
ष्टिगणिकागुणोपवेया एकोनविंशतिरिसेसरममाणा एक्कीसरत्तिरितिगुणप्रधाना द्वविंशत्पुण्योपचार-
कुसला सुतप्रविशोपितनवाहा अष्टादशदेशीभाषाविशारदा शृङ्गारगारवाक्पेया ।

३ तत्र खलु वाणिज्यामे कामध्वजा नाम गणिकाऽभूत् दासतत्त्विकलपण्डिता चतुषष्टि-
गणिकागुणोपवेया एकोनविंशतिरिसेसरममाणा एक्कीसरत्तिरितिगुणप्रधाना द्वविंशत्पुण्योपचार-
कुसला सुतप्रविशोपितनवाहा अष्टादशदेशीभाषाविशारदा शृङ्गारगारवाक्पेया गीतरति-
गान्धर्वनाट्यकुशलः * * ।

४ तत्र खलु हटप्रतिज्ञो दारमे दासतत्त्विकलपण्डितो नवाहोतःप्रविशोपवेऽष्टादशदेशी-
भाषाविशारदो गीतरतिगंधर्वनाट्यकुशलः * * ।

देसीभासाविस्तार गीयरती गधवणइकुसले । ” —[भा. समितिप्र० प. ९८]

राजप्रदनीयसूत्रे—

“तेषु ण से ददपतिण्णे दाए उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोज्जणग-
मणुपत्ते वावत्तरिकलापडिए अट्टारसविहदेसिप्पगारभासाविस्तारए णवगमुत्तपडिवोइए
गीयरई गधवणइकुसले सिंगारगारचारुवेत्ते * * ।”

—[भा. समितिप्र० प. १४८]

कुवलयमालाकथायाम्—

विक्रमीयनवमशताब्दीपूर्वार्धमध्याह्ने कुवलयमालाकथायामष्टादशदेशीभाषाणां
विवर्धनं कारितं तत्तदेस्यानां वर्ण-वपुर्वेप-प्रकृतिप्रदर्शनपुरस्सरम् । परिचैतस्य खलु
प्राक् कुवलयमालाकथा-कर्तु-समयादिसम्बन्धो यतोऽवसायितेऽप्यवश-देशीभाषाऽऽदीनां
विशिष्ट स्वरूपम् । क्षत्रियराजकुलोत्पन्नेनाचार्योद्योतनेन दाक्षिण्यचिह्नसूत्रिणा ज्ञायालि-
पुरे निजविद्यागुरुवीरमदकारिते ऋषभाजिनेन्द्रायतने स्थित्वा शक्यकाले एकदिनोनेषु
सत्तासु शतेषु व्यक्तेषु (वि. स. ८३६ वर्षे) चैत्रस्य कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामपराह्णे
एषा कुवलयमालासङ्गिका कर्मकया रचिताऽऽसीद् ; यदा तत्र श्रीरत्तराजनानां रणहस्ती
पार्थिवो विद्यमान आसीत् । अस्या कथायां प्राचीन वि. स. ११३९ वर्षे लिखितं
ताडपत्रीयनादर्शपुस्तकमयापि जेतस्मेरदुर्गावजैनमण्डागारे विद्यते^१ । वि. स. ११६०
वर्षे देवचन्द्रसूत्रिणा, त्रयोदशशताब्द्यां भागिरथचन्द्रसूत्रिणा चैव कथा शान्तिनाथचरितेऽ-
स्मादि, रत्नप्रमसूत्रिणा च चतुर्दशशताब्दीप्रारम्भे सस्कृतभाषायां संक्षेपरूपेणावतादि ।

१ तत्र खलु म. इ. प्र. वि. शो. दुप्र. क. उन्मुक्कवालभाषो विज्ञापपरिणयमात्रो यौवनमसुशान्दो
ह्रासन्तिकलापधितोऽष्टादशविचप्रकारदेशीभाषाविशारदः सुष्ठु-प्रविशोऽपि नवाज्ञो गीतरतिर्पाम्भ
वैनाट्यकुञ्जलः शृङ्गारवास्तुचारवेत्तः * * ।

२ “आसी तिकन्माहिरव म्हादुपारमि खतिउ पयलोइज्जोअज्जे ति वाम ॥ विअ पत्तिउजिरे तद्भा ॥
तस्स वि पुत्तो धण्ड जमेव चडेसरो ति थयइपुणोअस्सुत्तोअयणाओ तणउ अह विरद्भा तेण ॥
दुममल्लय जिणनक्कमण्डर सार(व)वावलं विवध । ज्ञायालिउ अट्टाकव व वरह अस्ति पुदईए ॥
सुग धरल मणहारिवणपसस्तधवणडाओव । उमहजिणिदायलण कचविन चोरमहेण ॥
तत्थ छिएण मइ बोहवीए चेतम्म कण्डक्कलमि । भिम्मविआ बोहिकरी मन्वाण होउ सव्वाण ॥
परममभितठोसओ पण्डवणोदणो कलाचरो । सिंरियकल्लररायणओ रण्हत्थी पत्तिथरो जइआ ॥

* * * चरुमुत्तावकवेणे आपरिसुठओवणेण इआ मे । * * *

सगकाले धोलीने वरिखाण सण्हि सताहि यण्हि । एणविण्णेण्हि इआ अवलहवेमा ॥ ”

—कुवलयमालाकथायाम् [जे. भा. ता. प. २५३]

३ जे. भा. सूची [जप्रसिद्ध० पृ. ४९-४३, २७] प्रथमा ।

कैसिणे गिहुरवयणे बहुकसमरमुंजए अछजे य ।
 'अररे' ति उह्ववते अह पेच्छइ गोहए तत्थ ॥
 नय-णीति-संधि-विग्गहपडुए बहुजंपिरे य पयतीए ।
 'तेरे मेरे आउ' ति जंपिरे मज्झदेसे य ॥
 ण्हिरिपपोट्टुदुव्वण्णमडहए सुरयकेळितट्ठिच्छे ।
 'एगे छे' जंपुह्णे अह पेच्छइ मागहे कुमारो ॥
 कपिले पिंगलणायणे मोलणकहमेत्तदिण्णवावारे ।
 'कित्तो किम्मो जिअ' जंपिरे य अह अंतवेते य ।
 उत्तुंग-सूळघोणे कणववण्णे य मारवाहे य ।
 'सरि छा(पा)रि' जंपिरे कीरे कुमारो पजेएइ ॥
 दक्खिण-दाण-पोरुस-विण्णाण-दयावियज्जिपसरीरे ।
 'एहं तेहं' चवते टक्के उण पेच्छए कुमारो ॥
 सललित-मिट्ठु-मंदपए गंधव्वपिए सदेसगयचिचे ।
 'व(च)उडयमे' मणिरे सुहए अह सेन्धवे दिडे ॥
 वंके जडे य जहे बहुमोइ कठि(ठि)ण-पीण-सु(धू)णगे ।

- १ कृत्वाणन् निष्ठुरवचनान् बहुकसमरमुञ्जानावलजाश्च ।
 'अर रे' इत्युह्वयतोऽय प्रेक्षते गोह्णकांस्तत्र ॥
 नय-नीति-सन्धि-विग्रहपट्टकान् बहुजल्पाकांश्च प्रकृत्या ।
 'तेरे मेरे आओ' इति जल्पतो मध्यदेश्याश्च ॥
 निःसृतोदर-दुर्बर्ण-वामनान् सुरतकंक्षितलिप्तान् ।
 'एगे छे' जल्पाकान् प्रेक्षते मागधान् कुमारः ॥
 कपिलान् पिङ्गलनयनान् मोजनकथामात्रदत्तन्यापारान् ।
 'कित्तो किम्मो जिअ' जल्पाकान् धान्तर्वेद्यांश्च ॥
 • उत्तुङ्ग-सूळघोणान् कलकवर्णांश्च मारवादांश्च ।
 'सरि पारि' जल्पाकान् कीरान् कुमारः प्रलोकयति ॥
 दाक्षिण्य-दान-यौह्य-विज्ञान-दयाविवर्जितसरीरान् ।
 'एहं तेहं' भवाणान् टक्कान् पुनः प्रेक्षते कुमारः ॥
 सललित-मिट्ठु-मन्दपदान् गान्धर्वप्रियान् स्वदेशगतचित्तान् ।
 'चउडय मे' मणतः सुमग्नान्च सैन्धवान् दृष्टवान् ॥
 वक्त्रान् वटांश्च जाळे बहुमोजिनः कठिन-पीन-स्यूलाशान् ।

'अप्या तुप्या' मणिरे अह पेच्छइ मारुण ततो ॥
 घयलो(ला)लियपुडगे धम्मपरे सधि-विग्गह गिउणे ।
 'णउ रे भट्टउ' मणिरे अह पेच्छइ गुज्जारे अवरे ॥
 ण्हाउलित्त-विलित्ते कयसीमते सुसोहियसुगत्ते ।
 'आहइ काइ तुम्ह मित्तु' मणिरे पेच्छए लाडे ॥
 तणु-साम-मडहदेहे कोवणए माण-जीविणो रोदे ।
 'भाउअ भइणी तुम्हे' मणिरे अह मालवे दिडे ॥
 उक्खइदप्पे पिअसोहणे ए(प)यरोदे पयगवित्ती य ।
 'अदि पोण्डि म(न)रे' मणिरे पेच्छइ कण्णाइण अण्णे ॥
 पुप्पासपाउअगे मासकई पाणमयणतद्धिच्छे ।
 'इत्ति कित्ति मित्ति' मणमाणे अह पेच्छइ साइण अवरे ॥
 सत्थकलामत्तटो(डे) माणी पिअकोउणे कटिणदेहे ।
 'जल तल ले' मणमाणे कोसलए पुल्लए अवरे ॥
 दड-मडह-सामळगे सहिरे आहिमाण-कलहसाळे य ।
 'दिण्णहे गहिडे' उल्लगिरे सत्थ मरहडे ॥
 पिअमहिळा-सगामे सुदरगत्ते य मोइणे रोदे ।

- १ 'अप्या तुप्या' मणतोऽय प्रेक्षते मारुषास्ततः ॥
 घृतको(का)क्लिपुडाइमान् धर्मपरां सन्धि विमहे निपुणान् ।
 'णउ रे भट्टउ' मणतोऽय प्रेक्षते गौर्जरानपरान् ॥
 एतातोक्लि विक्लिप्तान् कृतसीमन्तान् सुशोमितसुगगान् ।
 'आहइ काइ तुम्ह मित्तु' मणतः प्रेक्षते लाटीयान् ॥
 तणु इयाम-उपुदेहान् कोपणान् मानजीविनो रोदान् ।
 'भाउअ भइणी तुम्हे' मणतोऽय मालवीयान् रथयान् ॥
 उक्खदपान् प्रियमोहनान् मरुदोदान् पतङ्गरुतीक्ष्ण ।
 'अदि पोण्डि म(न)रे' मणतः प्रेक्षते कण्णाटकीयानन्यान् ॥
 कूपासप्राकृताङ्गान् मासकचीन् पाण-मदनसज्जितान् ।
 'इत्ति वित्ति मित्ति' मणतोऽय प्रेक्षते तायिकान्परां ॥
 श(शा)स्रकजाकुसलान् मानिन प्रियवीपयान् कटिणदेहान् ।
 'जल तल ले' मणतः कोशलिकान् प्रलोभ्यतेऽपरान् ॥
 दड-तणु इयामाङ्गान् राहमाननमिवान् कलहशीलंदय ।
 'दिण्णहे गहिडे' उल्लसस्तत्र महाराष्ट्रीयान् ॥
 प्रियमहिळा-सदयामान् सुन्दरगवाइव मोगिनो रोदान् ।
 १३

‘जटि पुटि रटि’ मणते १(अ)न्त्रे कुमरो पयोद्द ॥

इअ अटारस देसीभासात पुलइऊण सिलित्तो ।

अण्णाद अ पुलई सस-पारस-वन्वरादीए ॥”

—कुवलयमात्यकथायाम् । [जे. मां. ता. १३१-२]

देशमापाणा उद्धतैरुपरितनैः कुवलयमात्रया उल्लेखैरवगम्यते खलु तत्तद्देशमापाणा
प्राचीनता प्राचीनतेति तदर्वाचीनताविषयकं केपाञ्चिद्गमिमत्तं निरस्तं भवति ।
पादलिताचार्यादेविरचितदेशीशास्त्रपरिशीलनेन विरचिते देशीशब्दसङ्ग्रहे सूच्यते खलु
हेमचन्द्राचार्येण देशविशेषप्रसिद्धशब्दानामनन्तत्वं मशक्यत्वं सर्वसङ्ग्रह्यत्वं । बृहत्कल्पप्रमृतिषु
जैनसिद्धान्तग्रन्थेषु महाभारत—नाट्यशास्त्र—कामशास्त्र—विष्णुधर्मोत्तर—मृच्छकटिक—मुद्रा-
रक्षस—नादकवरी—दशरूपकप्रभृतिग्रन्थेष्वपि देशमापाणां स्मरणान्यवगम्यन्ते । तथाहि—

‘नाणाविहदेसमासन् × × गुणतपकलितो जुछो(गो) पवणसारं परिकहेडं ।’

[बृहत्कले प. ४९, दशैकाङ्किके प. ९ उद्ध्रियते हरिमद्रसूत्रिणा]

“नाणादेशीकुत्तलो नाणादेशीकल्पस्त सुत्तस्त ।

अमिछावे आयकुत्तलो होई ततोऽणेण गतव्य ॥”

—बृहत्कले [व. ६, द. प. ८३१]

१ ‘जटि पुटि रटि’ मणत भान्णम् कुमरः प्रलोभते ॥

इत्यष्टादश देशीभाषाः प्रलोभन् श्रीरत्नः ।

भान्णम् प्रलोभयति सस-पारस-वन्वरादीन् ॥

२ “इदानीं भाषादेशप्रसिद्धभाषास्वतिभ्यामिष्टावगम्य देशोक्तवगमः—

देशविशेषप्रसिद्धीद् मणमाणा अण्णतवा इति । तस्मात् अण्णत्वाद्यपयव्यवसायाविशेषो देशी ॥

देशविशेषा मशाराष्ट्र—निदर्गमीराष्ट्रवत्तेषु प्रसिद्धया गंगा पञ्चाव, निद्रङ्गा जिन, वक्तु-
हुचिओ उल्लिखतः, प्रेयको धूर्तः, द्विओ जारः, विदो प्रपञ्च, दड—मूढो धूर्त एकादो इत्येवमादयः
शब्दा यदि उच्येन्त तदा देशविशेषाणामनन्तत्वात् पुरुषावुपेयापि न सर्वसङ्ग्रहः स्यात् ; तस्माद्-
नादिप्रवृत्तप्राकृतभाषाविशेष एवायं देशीशब्देनोच्यते इति नातिव्याप्तिः । यदाह—

‘वाचस्फोरपि मतिर्न प्रभवति दिव्यगुणलक्षणेन ।

देशेषु ये प्रसिद्धास्तान् शब्दान् सर्वतः समुच्येत्तुम् ॥”

—देशीनाममात्रायाम् [वा. ४.]

३ नानाभिप्रेदेशमापातः × × गुणतपकलितो योग्यः प्रवचनसारं परिकथयितुम् ।

४ नाणादेशी(देशभाषा)कुत्तलो नाणादेशीकल्पस्य सूत्रस्य ।

अमिछावेऽयंकुत्तलो भवति ततोऽनेन भन्तव्यम् ॥

महर्षिः—

“ नानाचर्ममिरच्छन्ता नानाभाषाश्च भारत ! ।

कुशला देशभाषासु जल्पन्तोऽन्योन्यमीश्वराः ॥”

—महामारते (शल्पपर्व अ० ४६, श्लो० १०३)

भरतमुनिः—

“ अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि देशभाषाविकल्पनम् ॥ ॥ ×

सौरसेनं समाश्रित्य माषा कार्या तु नाटके ।

अथवा चन्द्रतः कार्या देशभाषा प्रयोक्तृभिः ॥

नानादेशसमुत्थं हि कल्प्यं मनसि नाटके ॥”

—नाट्यशास्त्रे [अ. १७, श्लो० २४, ४६, ४७]

वात्स्यायनः—

“ नात्यन्तं सस्कृतेनैव नात्यन्तं देशभाषया ।

कथा गोष्ठीषु कथयद्भोके बहुमतो भवेत् ॥” —कामसूत्रे [१, ४, १०]

“ सुरते कर्ममूलेषु यच्च (तु निज)देशीयभाषया ।

दम्पत्योर्जल्पितं मन्द मन्मनं तद् विदुर्बुधाः ॥ ” —अन्यत्र ।

“ सस्कृतैः प्राकृतैर्वाक्यैर्यः शिष्यमनुरूपतः ।

देशभाषाऽऽप्युपायैश्च बोधयेत् स गुरुः स्मृतः ॥” —विष्णुधर्मोत्तरे ।

शङ्करः—

“ चन्दनकः—अरे ! को अप्सवर्गो तुह ! वरं वनिजलत्ता अव्यक्तमासिणो
खस—खत्तिखड—खड्गे—विलज—कण्णाट—कण्णपावरणज—दविड—चोल—चीण—बर्बर—
खेरखान—मुख—मधुघातप्रमृतीनां श्लेष्मजातीनाम् अनेकदेशभाषामिहा यथेष्ट मन्त्र-
यामो दिहो दिहो वा अजो अज्जआ वा किं शब्दविचारः ? स्त्री—पुं—नपुंसकव्याख्या-
ममप्रस्तुतम् ।”
—मृच्छकटिके [अ. ६, पृ. २२१]

विशाखदत्तः—

“ प्रयुक्ताश्च स्वपक्ष—परपक्षयोरनुरक्तापरकजननिद्रासया बहुविधदेश—वैय-
भाषा—ऽऽचार—सञ्चारवेदिनो नानाव्यञ्जनाः प्रणिधयः । ” —मुद्राराक्षसे [१, ९]

बाणभट्टः—

“ शिक्षिताश्चेष्टदेशभाषेण सर्वलिपिज्ञेन । ” —कादम्बर्याम् [पृ. १०२]

पद्मभट्टः—

“ देशभाषा—क्रिया—वैपलक्ष्याः स्युः प्रवृत्तयः ।

लोकदेवागम्येता ययौचित्यं प्रयोवयेत् ॥

यदेशं नीचमात्रं यत् तद्देशं तस्य भाषितम् । ”

—दशरूपके [२, १८, ६१]

देशमापाणाः कुललयमालाकर्तुमिष्टैतमपभ्रशलक्षणं मायाचतुष्टयेऽपभ्रशस्थानमित्यत्रो
मपभ्रशो दृग्गोचरं भविष्यति । पुरातनैः प्राज्ञैर्देशमापाणामपभ्रशो समावेशः पर्यदर्शी ।

तथा छटः—

‘पष्ठोऽत्र मूरिमेदो देशमिशोपादपभ्रंशः ।’ —काव्यालङ्कारे [२, १२]

“देशेषु देशेषु पृथग् विभिन्नं न शक्यते लक्षणतस्तु वक्तुम् ।

लोकेषु यत् स्यादपभ्रष्टसंज्ञं हेयं हि तद्देशनिदोऽधिकारम् ॥”

—विष्णुधर्मोत्तरे [खं. ३ अ. ७]

षाट्मः—

‘अपभ्रंशस्तु यच्छुद्धं तत्तद्देशेषु मापितम् ।’ —काव्यालङ्कारे [३, १]

रामचन्द्र-गुणचन्द्रौ—

“देशोदेशे स्वदेशगो । तिर्यग्जात्यन्तरादीनामानुरूपेण सत्तया ।

देशस्य कुत-मगधत्तेरदेशः प्रकृतत्वं तस्मिन् सति स्वस्वदेशसम्बन्धिनी माया
निबन्धनीयेति । इयं च देशमीश्वरः प्राप्नोऽपभ्रंशे निपततीति ॥”

—स्वोपज्ञनिवरणोपेते नाट्यदर्पणे [प. १२४]

मापात्रयेऽश- लपलभ्यमानैः प्रमाणैः प्रतीयते खलु विरूपायप्रपमशताभ्याः पूर्वम-
भ्रंशरूपानम् व्यपभ्रशमापाया गद्य-पद्यमयानि काव्यानि स्युरिति । छन्दो-लक्षण-
काव्यालङ्कारानुशासकैः पिङ्गल-मामह-स्वयम्भू-हेमचन्द्रप्रभृतिभिरन्यैरपि च मापात्रये
तत्त्वान्प्रसूचनमकारि । तथा च शरुत. ४०० तमवर्षे धरसेन-ताम्रपत्रे—

‘संस्कृत-प्राकृतपभ्रंशमापात्रयप्रतिपदप्रवन्धरचनानिपुणतरान्त.करण.’

—शट्मीराजगुहसेनविशेषणे [इ. प. १०, २८४]

मामह-—

“शब्दाद्यौ सहितौ काव्यं गद्यं पद्यं च तद् द्विधा ।

संस्कृतं प्राकृतं चान्यदपभ्रंश इति त्रिधा ॥” —काव्यालङ्कारे [१, ११]

“संस्कृतं प्राकृतं चैव गीतं द्विविधमुच्यते ।

अपभ्रष्टं तृतीयं च तदनन्तं नराधिप । ॥

देशमापाविशेषेण तस्यान्तो मेहं विद्यते ।”

—विष्णुधर्मोत्तरे [खं. ३, अ. ३]

हेमचन्द्राचार्य-—

“पद्यं प्राप्य. संस्कृतं-प्राकृतपभ्रंश-आर्यमापांनिबद्धमिजान्त्यवृत्त-सर्गाश्वास-
सन्ध्यवत्कान्धकवन्धं सत्सन्धि शब्दार्थवैचित्र्योपेतं महाकाव्यम् ।

अपभ्रंशमापांनिबद्धसन्धिवन्धमन्धिग-ज्जादि, आर्यापभ्रंशभापांनिबद्धवत्क-
न्धकवन्धं भीमकाव्यादि ।” —काव्यानुशासने [अ. ८, ३१०-७]

भाषाचतुष्टये
अपभ्रंश-
स्थानम्

वाङ्मयस्य काव्यकायरूपाणां भाषाणां वा चातुर्विध्यमपि प्रतिपादितं
प्रतिष्ठितैः पुरातनैस्तद्विदग्भिः खल्यपमंशस्य प्रतिष्ठया । सातवाहननृपा-
श्रितगुणाढ्यकविशेषेणोऽप्येतद् द्योतितं सम्भाव्यते । तथा कविदण्डी—

“तदेतद् वाङ्मयं मूयः संस्कृतं प्राकृतं तथा ।

अपभ्रंशश्च मिश्रं चेत्यादुरार्योश्चतुर्विधम् ॥”

—कल्पादर्श [अ. १, ३२]

वि. सं. ८१९ वर्षे दाक्षिण्यचिह्नोद्योतनाचार्यः—

“आयणिऊण य विंतिथं जेण—‘अरे ! कयलीए उण भासाए एयं
उल्लवियइ केणावि किं पि ? हू अरे ! सक्केअं ताव ण होइ, जेण तं अणेपपय—समात्त—
णिवाउवसगा—विभत्ति—डिंगपरिअप्पणाकुवियप्पसंगदुग्गम दुज्जणहियं पिव विसमं ।

इमं पुण एरिसं । ता किं पाययं होक्क ? । हुं, तं पि णो जेण तं सयलक्काक्काप-
(य) मालाजलक्कहोळसंक्कुळं ओयवुत्ततमहोअहिमहापुरिसमं (सु) हणुणयामयणीसंदविदु-
संदोहं संधिइएएकेक्कम्पणाय—याणारूवविरयणासहं सज्जणक्कणं पिव सुहसंगयं ।

एयं पुण ण सुहु । ता किं अवहेंसं होहिइ ? । हुं । तं पि णो जेण
[तं] सक्कय—पाय—उभयसुद्धासुद्धपयसमतंरंरंमतवगिरं णवपाउसज-
क्कयपवाहपूरपवाळियगिरिणइसरिसं समविसमं पणपकुवियपियपणइणी-
समुल्लावसरिसं मणोहरं ।

१ “इति धीमस्तुतकृतमपदेधर—प्रविष्टानवस्तसपीच—दानकर्णोपनामकह्वरीपिकर्णोत्तमज—म-
लमवरीप्राणप्रिय—कालापप्रवर्तक—अवैवमैभीकल—मलमककुपदेसपविशतीभूत—स्यक्कमायावय—स्वर्वा-
कृतपेणाविकृपणिहतराजगुणद्वयनिर्मितमस्मीभवद्भूहृत्कयाऽवशिष्टस्तमाशावलोफनप्राकृतादिवाक्य-
वच्छीत—कवियत्तल—हृत्वाकुपनामकत्रीसालवाहनलोन्दनिर्मिता विविध—न्योक्तिमवप्राकृतयोर्गुञ्जिता
छुचिरागप्रधाना श्रमोत्तमा सततवचनमानसात् ॥”—यथासत्तत्तलीयान्ते [पि. रि. ३, ३४५]

२ आश्चर्यं य विन्तितमनेव—अरे ! कतरया पुनर्मांसयेतदुल्लव्यते केनापि किमपि ? । हुं ।
अरे ! ‘संस्कृतं’ तावद् न भवति, येन तदनेकम्—समास—निपातोपसर्ग—विभाकीतिह्यादित्यना-
कुविकल्पसङ्गुर्गम दुर्जनद्वयमिव विषमम् ।

इदं पुनरीदृश्यम् । तत् किं प्राकृतं भवेत् ? । हुं । तदपि नो येन का संस्कृतलक्कापमासा-
जसल्लोवसइकुल लोकरात्तज्जहोदधि—महापुरुषमुखनिर्गतामृतनि स्फन्दक्किन्दुषन्दोहं सहटितैकेद-
कमवर्ण—मन्द—नानास्वविरचनामहं सननवक्काविव छुज्जपत्तम् ।

एतत् पुनरं छण्ड । तत् किम् अपमंशं भविष्यति ? । हुं । तदपि नो येन [वत्] संस्कृत-
प्राकृतोमपमशुद्धाशुद्धपदसमतंरंरंमतवज्जवल्गु नवप्राहृजलदमवाहपूरप्ताधितगिरि-
नदीउदंशं समविषमं पणपकुपितमिषमणयिनीसमुल्लापसदंशं मनोहरम् ।

जिनदत्तसूरिः—

“संस्कृते प्राकृते चैव शौरसेने च मार्गधी। पैशोचिकेऽप्यंशे च लक्ष्यं लक्षणमादरात् ॥”

—विवेकविलासे [उ ८, श्लो० १३१]

अमरचन्द्रः—

“संस्कृतं प्राकृतं चैव शौरसेनी च मार्गधी। पैशोचिकी चाप्यंशं पद् मायाः परिकीर्तिताः ॥”

—काव्यरत्नसलतावृत्तौ [प. ८]

प्रसिद्धाप्रसिद्धम्
अपभ्रंशवाङ्मयम्

अपभ्रंशमापायानिवद्ध वाङ्मय प्रभूतमुपलभ्यते, तच्च स्वल्पमेवाधा-

वधि प्रसिद्धिमाधिगतम् । आत्मन्महोपाय्यायहरप्रसादशास्त्रिणा सम्पा-

दिते बङ्गीयसाहित्यपरिपदा प्रकाशिते ‘बौद्ध गान ओ दोहा’सङ्घने

पुस्तके विविधकर्तृणि विक्रमांशसप्तमाष्टमशताब्दोत्सङ्गूतानि काव्यानि बङ्गीयलिप्या प्रसि-
द्धिमाधिगतानि । मुम्बापुरीराजकायसंस्कृतग्रन्थमालया प्रकाशिते सुप्रसिद्धहेमचन्द्राचार्यस्य
प्राकृतशब्दानुशासनसञ्चलिते प्राकृतद्रव्याश्रयमहास्रज्येऽन्यत्र प्रसिद्धे छन्दोऽनुशासनादौ
च प्रतिष्ठा स्तुत्यपभ्रंशपद्यानाम् । तथा योगेन्द्रदेवविरचितपरमात्मप्रकाश-योगचन्द्र-
मुनिप्रणीतयोगसागरप्रसूतयो ग्रन्था अमयदेवसुप्रिमृतिभिः प्रणीताः ‘जय तिष्ठयण’
इत्यादिसंहया प्रथिताः स्तोत्रप्रबन्धाश्च प्रसिद्धा येऽपभ्रंशमापायप्रतिष्ठां सूचयन्ति ।
धर्कटयणिगुधनपालविरचिता भविष्यद्दत्तरुषा या दशमशताब्दीमवा वितर्क्यते,
साऽस्यां ग्रन्थमालया (गा. ऑ. सिरीस् क्र. २०) पूर्वं प्रसिद्धा, या डॉ.
हर्मन् याफोब्रीमहाशयेन जर्मनभाषाया रोमनलिप्या च प्राक् सम्पादिता । सोमप्रभाचार्येण
वि. सं. १२४१ वर्षे सन्दर्भितः कुमारपालप्रतिबोधप्रण्योऽस्या ग्रन्थमालयां (गा.
ऑ. सिरीस् क्र. १४) प्रसिद्धस्तत्रापि कियानशोऽपभ्रंशमापायामिति सुविदित विदु-
षाम् । इत एव प्रकाशिते प्राचीनगूर्जरकाव्यसङ्ग्रहे प्रसिद्धानि द्वादश-त्रयोदश-चतुर्दश-
पञ्चदशशताब्दीजातानि गद्य-पद्यरूपाणि काव्यानि तत्तद्विशान्वयपराण्यपि आपभ्रंश-
संज्ञयाऽपि क्तु शक्यते रुद्रट-वाग्मट-रामचन्द्रादिमतेन ।

वि. सं. ११७४ वर्षे यशोदेवोपाय्यायेन नवतत्त्वमाध्यविवरणे [५१] मुकुटसतमी-
सौन्धवन्धमाणिग्न्यप्रस्तोत्रैकाप्रोत्तवद्धरासयोनौमिनो रूर्चते । एष समग्रन्यद्यत्तरमीप श्रीहेम-
चन्द्राचार्येण काव्यानुशासने [अ. ८, पृ. ३३७] समसूचि-“अपभ्रंशमापानिवद्ध-
भन्धिभयन-मीमकाव्यादि । वि. सं. ११२३ वर्षे सिद्धसेनसूरिणा साधारणा-
ङ्केन सन्दर्भिता विजयसतीकथा, वि. सं. १२१६ वर्षे कुमारपालराज्ये हरिमद्रसूरिणा
रचितं नेमिनाथचरितम्, महेश्वरसूरिणा निर्मिता सयममञ्जरी चापभ्रंशमापाया जेसल-
मेरदुर्गीयमाण्डामारे विद्यते इति परिदर्शितमस्माभेस्तसूच्याम् (गा. ऑ. सिरीस्

क. २१) । तत्रापि सयममञ्जरी तु डॉ. पी. डी. गुणेमहाशयेन
 दद्याते समुद्भूता । नेमिनाथचरितं च डॉ. हर्मण् याकोबीमहाशयेन निजमाप्राप्त्या
 समयादि । वि. स. १२७४ वर्षेऽमरकोटिचरितः पट्कर्मपदेशोऽन्येऽप्येतादृशा अवा-
 पन्तेऽप्रसिद्धा ग्रन्थाः । अन्यदपि प्राप्यते यत्र तत्रोपदेश-कथा-चरित-प्रबन्धाद्यन्तर्गतं
 माटकाट्टिकार-चन्द्रः-स्तोत्रादिगतं कुलकादिरूपं च प्रसिद्धाप्रसिद्धमपभ्रंशवाङ्मयम् ।
 महाकविपुष्पदन्तस्य त्रिपष्टिमहापुरुषपुराणालङ्कारमहापुराण-नागकुमारचरित-पशोधरच-
 रितानि, श्रीचन्द्रस्य कथाकोषः, कनकामरस्य करकम्बूचरितम्, पद्मकीर्तिः पार्श्वनाथ-
 पुराणम्, देवसेनस्य श्रावकधर्मोच्चारः, नयनन्देः सुदर्शनचरितम्, धवलस्य हरिवंशपुरा-
 णमित्यादीन्यपभ्रंशकाव्यानि प्रारम्भप्रान्तांशप्रदर्शनपूर्व सृष्टितानि खलु मध्यप्रदेश-विरार-
 सत्कपुस्तकरूपा रा. ब. श्रीधरहीरालमहाशयेन । इतराणि तु प्रेक्षिष्यन्त इत एव
 प्रकाश्यमानायां पत्तनीयजैनभाण्डागारसूच्यामिति नात्र तदंशा अवतार्यन्ते । गद्य-पद्यमयं
 प्राचीनमुदाहृतिरूपं कियच्चात्र परिदृश्यते ।

अपभ्रंशभाषाप्रसिद्धं ध्रुवकमुत्तपन्त्यपत्तादौ जैनसिद्धान्तसूत्रेऽ-
 भ्युपलभ्यते, यस्य स्मरणं दाक्षिण्यचिह्नोद्योतनाचार्यादिना कुललय-
 षाङ्मयोदाहरणानि मालाकथाऽऽदौ हेमचन्द्राचार्यप्रभृतिभिः चन्द्रोऽनुशासनादौ च
 अप्यपि । संस्कृतादप्यपभ्रंश इति पतञ्जलि-दण्डिद्वितीयापूर्वोक्तलक्षणानुसारेणापभ्रंशसंज्ञिते
 प्राकृतलक्षणेकैश्चार्पप्राकृतार्थमागवीति संज्ञया प्रख्यापिते प्राचीने जैनसिद्धान्ते तन्निर्मुक्ति-
 माध्य-चूर्णि-वृत्तिप्रभृतिषु तथाऽपभ्रंशलक्षणसिद्धे कथा-कान्यादौ चोपलभ्यन्तेऽपरिमिताः
 शब्दा येऽथावधि प्रयुज्यन्तेऽपभ्रंशपरनामयेषामु देशभाषासु । भूमिकावैरवमयात्
 फियदेवात्रोदाह्रियते—

१ "अधुवे असासवेमि संसांमि दुक्खजउवाए ।

किं नाम होन् ॥ वम्मम जेणाह दुग्घं न गच्छेज्जा ॥" —उत्तराध्यायने [८, १].

विष्णुमीयैकादशशताब्द्यां विद्यमानो वादिवेतालस्थान्तिस्तूरितस्य व्याख्यायामित्यममूनयत्—

"रा दि भागान् कपिलनामा स्वयम्बुद्धश्चौरस्रधातसम्बोधनावेषे (६) ध्रुवकं उगीतवान् ।
 ध्रुवकलक्षणं चेदम्—

‘जं तिह्मइ पुण्णं (ध्रुवं) धिव पुण पुणो सव्वइअवेधेयु ।

ध्रुवयं ति तमिह तिदिहं छप्पवे नत्थव दुपयं ॥’

एवं च भगवतोऽगीते वेऽप्येवमेव ध्रुवकं प्रत्युद्गमन्ति, तां च बुध्यन्ति ।”

—उत्तराध्यायनवृत्तवृत्तौ [२८९-२९०].

२ एतदपि चर्चवीरिणो [मू. पृ. ११४] विडोक्तीयम् ।

३ ‘रान्ध्यादौ कवचकान्ते न ध्रुवं स्थापिति भृश ध्रुवकं पत्ता वेति संज्ञान्तम् ।’

—उन्वोऽनुशासने [६, १].

जैवा लोहमया चैव चावेयन्वा सुदुकर । जह दुर्मलं मेरुं जे होइ वायस्त कोथलो ।
मायरा मे महाराय । सगा जिह-कणिहगा । पुछेव सुही जह से अस्तरे ।

—उत्तराध्ययने [अ. १९; २८, ४०. २०; २६, ४२]

शृङ्गध्वजसूरिः—

“ तहेव होले । गोले ति साणे । वा वसुले ति थ ।

दमए ! दुहए ! वा वि नेवं भासिज पन्न ।

होले ! हलि ति अथि ति भेटे । सामिणि ! गोमिणि ! ।

होले ! गोले ! वसुले ति इयिअं नेवमालेवे ॥ ” +

—दशैकालिसूत्रे [आ. समितिप्र. २१९]

भद्रबाहुसूरिः—

“ छेदिछिअं च वेरिहं अकरितो णागयं च पश्यंतो ।

दच्छिंति जह तं विम्मल । इम च अन्नं च सुविहिंसि । ”

गीतिना—सुहु वाइयं सुहु गाइयं सुहु नचियं साममुंदरि । ।

बाणुपाठिय दीहरहयमो सुमिणंते मा पगायर ॥ ”

—भावदयकनिर्मुक्तौ [गा. १०९९, १२९०]

योगीन्द्रदेवः—

* “ कैलु लहेविणु जोइया ! जिमु जिमु मोह गलेइ ।

तिमु तिमु दसणु लहइ जिउ णियमे अप्पु सुणेइ ॥ ”

१ यथा लोहमया चैव चावेयन्वाः सुदुकराः । २ यथा दुर्मलं मेरुं जयति वातस्य कोष्ठ ।

३ आतरो मे महाराज । स्वका ज्येष्ठ-कणिष्ठकाः । ४ रिक्तेन मुष्टिर्धया खोऽस्तरः ।

५ तथैव होले ! गोले इति साणे ! वा वसुले इति थ ।

दमए ! दुहए ! वाऽपि नैवं भाषेत प्रहायान् ॥

६ होले ! हले इति अथे इति भेटे सामिणि । गोमिणि । ।

होले ! गोले ! वसुले इति इयिअं नेवमालेवे ॥

+ हरिभक्तसूरिः—“ इह होलादिचण्डालादिदृष्टप्रतिविम्बो नेष्टुर्बादिवाचकाः । तथा होले

गोले वसुले इत्येवान्यपि भानुदेशापेक्षया आसन्नवचनानि (न्य) गौरवकुत्सादिगर्भाणि वर्तन्ते ।’

—दश० व्याख्यायात् ॥

७ लब्ध थ मोक्षिभर्तृवभाषणं च प्रार्थयमानः ।

८ यथैव यथा तद् विहल ! अस्माच्चान्यवन्मात्रं प्रतिपन्नपि ॥

९ कुण्ड वादितं कुण्ड गीतं कुण्ड नर्तितं इयाममुन्दरि । ।

बाणुपाठय दीर्घरात्रीः स्वप्नान्ते मा प्रस्यदो ॥

* उदाहरति स्वेद पथं चण्डाः प्राकृतकण्ठे [व. ४७] इति योगीन्द्रदेवस्य चण्डाद् प्राचीनरीति प्रतिभासि ।

१ कलं लब्ध्वा योगिन् । यथा यथा मोहो यच्छति ।

तथा तथा वर्त्तनं सम्यक् जीवो निश्चयेनात्मनि जानाति ॥

† “ संता विसय जु परिहरइ, बलि किञ्जलं दंडं तासु ।

सो दइवेण जि मुंढियउ, सोसु खडिगउ जासु ॥”

‡ “ पैचहं णायकु वसि करहु, जेण होति वसि अण्ण ।

मूळ बिणइइ तरुवरहं, अबसइं सुकहिं पण्ण ॥”

—परमात्मप्रकाशे [गा. ८९, ९७०, २७१]

* “ धेछाहं वि णासति गुण जहं संसग्गु खलेहिं ।

वइसाणु लोहहं मिलिउ तें पिट्ठियइ-घणेहिं ॥

* जेइय ! मो(लो, ने, दे)इ परिखयहि, मो(लो, ने, दे)इ ण भल्लइ होइ ।

मो(लो, ने, दे)हासचउ सयउ जगु, दुक्खु सहंतउ जोइ ॥”

—परमात्मप्रकाशे [२३७, २३८, २४३, २४५, २८३]

विरहाङ्कुरिभद्रसूरिस्ताहरद्— “ केणावि उगगीयं—

जइ फुल्ला कणियारया चूयप ! अहिमासमयंमि धुइमि ।

तुह न खमं फुल्लेउं जइ पचंता कायंति दमराइं ॥ ”

† तदाह्तरविषं पथ पाठान्तरेण हेमवन्द्राचार्यः—

“ संता भोग जु परिहरइ, तसु वन्तदो बलि कीसु ।

तसु दइवेण वि मुण्डियउ, जसु खडिगउं सीसु ॥ ”—सिद्धहेम० [८११।२८९]

‡ सतो विपवान् यः परिहरति बलिं कुर्वेऽहं तस्य ।

स वैजेनापि मुण्डितः क्षीपं यत्त्वाटं तस्य ॥

‡ किञ्चिद् पाठान्तरेण प्रादुर्भावयित्वा पर्य हेमवन्द्राचार्यः—

“ निमिन्द्रित नायगु नसि करहु, जसु अविग्रहं वषट्ठे ।

मूळि बिणइइ जुंविणिहं अबसं सुकहिं पण्णइ ॥”—सिद्धहेम० [८१४।४२५]

२ पञ्चानां नायक वसो कुल येन भवन्ति वसोऽन्वाणि ।

मूले विनष्टे तद्वतरस्यावस्थं द्रष्टव्यमिति पर्णानि ॥

कुवतममालोकसमूचनानुसारेण [भूमिका पृ. ९३] ‘मडाइ’ ‘मड’ शब्दद्वयोप्यद् पूर्वोद्देश्यम् ।

‡ मद्राणामपि नश्यन्ति शुभा येषां संसर्गः खलेः ।

वैरवान्तो लोहेन मिश्रितास्तेन पिष्टवः हन्यः)ति पत्रैः ॥

४ योगिन् ! मोहं (लोभं, स्नेहं, देहं) परित्यज मोहः (लोभः, स्नेहः, देहः) न भरो भवति ।

मोहा(लोभा- स्नेहा- देहा-)सकलं सवलं जगत्, दुःखं सहजालं पश्य ॥

५ केनाप्युद्गीगम्—यदि पुण्यताः कर्मकारकाश्चूतक ! अधिकमासे धुरे ।

तव न क्षमं पुण्यम् यदि प्रलान्ताः कुर्वन्ति वनराणि ॥

“वरह ईमरूवाणि मोपगे दाऊण इमं पाठेइ—

* राय नंदु नवि जाणइ जं सगडालो काहिइ ।

राय नंद मरेत्ता तो सिरियं रजे ठवेहिइ ॥”

“सा मणइ—

न दुकरं तोदिय अंबलुंविया न दुकरं नच्चिउं सिक्खियाए ।

तं दुकरं ते च मल्लणुमावं जं सो मुणी पमयवणंमि वुच्छे ॥”

—भावस्यकएवइत्तौ [पृ. ११७, ११८, ११७]

“इति(र)मंदिरपण्णहारओ मह कंतु गतो वणिजारओ ।

वरिसाण सयं च जीवउ मा जीवंतु घरं कयाए एउ ॥”

—दशविक्कालिकटीकायाम् [पृ. ५८]

पि. सं. ८३९ वर्षे दाक्षिण्यविहोद्यतनाचार्यः—

“रे रे आरोहे ! भण रे जाव ण पम्हुसइ । जनार्दन वुच्छइ कत्थ
तुज्जे कल्ल जिमिअल्लया ? । तेण मणित्त—साहिं जे तेतवत्तस्स वल्लवत्त-
इएल्लपह तणए जिमिअल्लया । तेण मणियं—किं सा विसेमहिळा वल्लवत्त-
इएल्लिअ ? । तेण मणित्त—अहह ! सा य भट्ठारिअ संपूर्ण स्वलक्खण
गायमि यहसिअ ।

* वि. ३. १०५५ वर्षे नवमानमूरिदिदिक्खिमुदाहरति स्म—

‘राय णंदो णवि जाणति जं सगडालु करेसइ । राय णंदु मरेत्ता सिरियउ रजे ठवेसइ ॥’

—उपदेशपदव्याख्यायाम् [दं. प. ५४]

वि. सं. ११७४ वर्षे मुनिचन्द्रमूरिः—

“एउ लोउ नवि जाणइ जं सगडालु करेसइ । नंदु राउ मारेविलु सिरियउ रजे ठवेसइ ।”

—उपदेशपदवृत्तौ [८७]

मधेस्वत्तमूरिः—

“एउ सगडालो भणइ जं सगडालु करिसइ । नंदराओ मारेविणुं सिरियउ रजे ठविसइ ॥”

—कथावल्यायाम् [पत्तनीयया. १६०]

१ वरहविः किम्भस्वेभ्यो मोदकान् दत्त्वेद् वाटयति—

एना नन्दो नेत्रं जालाति ननु शक्यतः करिष्यति ।

राजानं नन्दं मारयित्वा श्रीयकं राज्ञे स्थापयिष्यति ॥

२ सा भणति—न दुक्करं जोदित्ताऽऽमल्लुंभिका न दुक्करं मत्तिव त्रिहितया ।

तद् दुक्करं तच्च गल्लणुमानं यद् स मुनिः प्रमदोवन्न उच्यते ॥

३ कर्मवृत्त्यपारको मह कान्तो यतो वणिज्जायते ।

वपाणां सत्त न जीवतु मा जीवतु गृहं कदापि एतु ॥

४ “रे रे आरोहे ! भण रे ! जाव न विसरति । जनार्दन ! वृच्छामि कुत्र यूयं कन्थे

‘जिमिअल्लतः । तेन मणित्तम्—वत्थयामि, यः ३...तम्म्य(१) वल्लवत्थिकस्य सत्ते(१) जिमिअल्लतः । तेन
मणित्तम्—किं...सा वैरयमहिळा वत्थयिअ (२) । तेन मणित्तम्—अहह ! सा न भट्ठारिका सम्पूर्ण-
मुल्लक्षणं गायत्रीं वाटयती ।

‘अण्णेण मणिय—वणिं ! कीदृशं तत्र भोजनं ?

” ” चाई भट्टो ! मम भोजन स्पृष्टं तप्तको ई न वासुकि ।

” ” कचु घडावे तव हृदय चलाव भोजन स्पृष्ट स्वनाम
सिंघसि ?

” ” —अरे रे बड्डो (चट्टो) महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्र-
महानगरावास्तव्ये ते कुत्था समासोक्तिं बुज्झंति ?

” ” —अस्मादपि इअं मूर्खतरी ।

” ” काई कज्ज ?

तेण मणिय—अनिपुणनिपुणायोक्तिप्रचुर ।

” ” नर काई, मां शुक्त (शुक्ल) अश्वोपि विदग्धः संति ।

अण्णेण मणिय—मट्टो ! सत्त्वं त्वं विदग्धः, किं पुणं भोजने स्पृष्ट
मम कथित ।

तेण मणिय—अरे महामूर्ख ! बाणुकेर्वदनसहस्रं कथयति ।

कुमारेण य चिन्तितम्—अहो ! असवद्वक्त्रराजापत्तणं बाणुकेसिंघाण । अहवा
को अण्णो जापारो इमाण परविण्डपुद्देहण विज्जा—विण्णाण—याण—विणयविरहिंमाणं च—
हरसायण मोत्तूणं चिन्तयत्तस्स मणियमण्णेण चट्टेण—

१ अन्येन मणितम्—वणिन् । कीदृशं तत्र भोजनम् ?

” ” —स्यागिन् मम । मम भोजनं स्पृष्टम्, तप्तको ई न वासुकि ।

” ” —कुतो घटते तव हृदयं पिच्छं उल्लाप्य भोजनं स्पृष्टं स्वनाम कथयति ।

” ” —अरे रे बड्डो महामूर्ख ! ये पाटलिपुत्रमहानगरावास्तव्यास्ते कुत्र समा-
सोक्तिं बुध्यन्ते ।

” ” —अस्मादपि मूर्खतरी ।

” ” —कुतं कर्मात् ?

तेन मणितम्—अनिपुण—निपुणयोक्तिप्रचुरा ।

” ” —नर कथम्, मम शुक्लेऽश्वोऽपि विदग्धोऽस्ति ।

अन्येन मणितम्—भट्ट ! सत्त्वं त्वं विदग्धः, किं पुनर्भोजने स्पृष्टं मम कथय ।

तेन मणितम्—अरे ! महामूर्ख ! बाणुकेर्वदनसहस्रं कथयति ।

कुमारेण य चिन्तितम्—अहो ! असम्यक्वाक्त्रराजापत्तणं बाणुकेसिंघाणम् । अथवा कोऽन्यो
न्यायार एवा परविण्डपुद्देहणं विज्जा—विज्ञान—ज्ञान—विनयविरहितानां चट्ट(चट्टा)रक्षायणं शुभमेति
चिन्तयति मणितम्—अहो !

'भो भो भट्टज्जा ! तुम्हे ण याणह यो राजकुले वृत्तात् ?

तेहिं भणियं—भण हे व्याघ्रस्वामि ! क वार्ता राजकुले ?

तेण भणियं—कुवलयमालाए पुरिसदेपिणीए पातओ लंबितः ।

इमं च सोऊण अण्णोडिऊण एक्को उडिउ च्छे । भणिअ च णेण-

यदि पाण्डित्येन ततो महं परिणेतव्यं कुवलयमाल ।

अण्णेण भणियं—अरे ! कवणु तउ पाण्डित्यु ? ।

तेण भणिअ—पदंशु पदमि, त्रिगुण मन्त्र पदमि, किं न पाण्डित्यु ?

अण्णेण भणिअ—अरे ! ण मंजेहिं वृगुणेहिं परिणिज्जइ, जो सहितो पातो भिं(विं)दइ सो तं परिणेतो ।

अण्णेण भणियं—अहं सहितउ ज्जो ग्वायी पदमि ।

तेहिं भणियं—कइसी रे व्याघ्रस्वामि ! गायः ?

तेण भणिअ—इम ग्वाय—

सा ते भवतु सुमीता अवुपस्यं कुतो बलं ?

यस्य यस्य यदा भूमि सर्वत्र मधुसूदनः ॥

त च सोऊण अण्णेण सकोपे भणियं—

अरे अरे मूर्ख ! स्कंधकोपि गाय भणसि ! अहं गाय ण पुच्छह ।

१ भो भो भट्टज्जा दूर्य न जानीय यो राजकुले वृत्तान्तः ?

तैर्लेणितम्—भण हे व्याघ्रस्वामिन् ! का वार्ता राजकुले ?

तेन भणितम्—कुवलयमालया पुरपदेपिण्या पादो लम्बितः ।

॥ य कृत्वाऽऽप्कोट्यैकं ठरिपनयह । भणियं चानेव—

यदि पाण्डित्येन ततो मया परिणेतव्या कुवलयमाला ।

अन्येन भणितम्—अरे ! कीदृक् त्वं पाण्डित्यम् ?

तेन भणितम्—पदंशु पदमि, त्रिगुणं मन्त्र पदमि, किं न पाण्डित्यम् ?

अन्येन भणितम्—अरे ! न मन्त्रैस्त्रिगुणैः परिणीयते, न सहृदयः शास्त्रं भिनत्ति(विस्ति) स तां परिणयति ।

अन्येन भणितम्—अहं सहृदयो वो गायामि पदमि ।

तैर्भणितम्—कीदृशी रे व्याघ्रस्वामिन् ! गायामि ?

तेन भणितम्—दूर्य गायामि—

तच्च भुत्वाऽन्येन सकोपं भणितम्—अरे अरे मूर्ख ! स्कन्धकोपि गायामि भणसि ! अस्मान् गायामि न पृच्छथ ।

‘तेहिं भणिअ—त्वं पठ महो यजुस्वामि ! गायः ।

तेण भणिय—सुहु पढमि—

आए कप्पे मच्च गय मोदावारि ॥ सुयंति ।

को तहु देसहु आव(प)तति को व पराणति वाच ॥

अण्णेण भणिअ—अरे ! सिलोगो अम्हे ण पुच्छह् भायी । पढहो ।

तेण भणिअ—सुहु पढमि—

संबोकरइपराउ अहरो कामिनि दृष्टा ।

अम्हे चिअ कखुमइ मणो दारिद्र्युरु भिवारेइ ॥

तउ सव्वेहि वि भणिअ—अहो ! भट्ट यजुस्वामि विदग्ध पंडितु विद्या-
वंतो ग्वाधी पढति, एतेन सा परिणेतव्या ।

अण्णेण भणिय—अरे ! केरिसो सो पांतउ जो तीय लंविहु ।

तेण भणिअ—राजागणे मइ पठितु आसि, सो से विस्सहु, सव्वु
लोकु पढति ति ॥

इम च सोऊण चट्टरसायण चिन्तिय राखट्तेण—अहो ! अणाहुवट्ठिआण
अतवन्नपलावत्तण चट्टाण ति ॥”

—कुसुमलतायायाम् [जे. भा. ता. १३०, १३१]

१ तैर्मणितम्—त्वं पठ महो यजुस्वामिन् । गायाम् ।

तेन भणितम्—सुहु पढमि—

आरौ कप्पे मच्च गय मोदावारी न सुयन्ति (१) ।

कस्तवमाद् देवादापतति को वा पराणयति वाताम् ॥

अण्येन भणितम्—अरे ! शोक, अस्मान् न पुच्छथ गायो पठामि ।

तेन भणितम्—सुहु पढमि—

साम्युन्नचितरागमधर कामिन्या दृष्टा ।

अस्माकमपि क्षुभ्यति मनो दारिद्र्यमुर्निवारयति ॥

तउ सर्वेहि भणितम्—अहो ! महो यजुस्वामि विदग्धपण्डितो विद्यावान् गायो पठति ।

एतेन सा परिणेतव्या ।

अण्येन भणितम्—अरे ! कीदृश स पात्रो यस्तथा लभ्यते ।

तेन भणितम्—राजागणे मया पठितं वास्तव, न तु विस्मृत, सर्वो लोकः पठतीति ।

इह न भुत्वा चट्ट(वाता)संसाधन चिन्तित राजपुत्रेण—अहो ! अनाथवृत्तिज्ञानायपुत्रवत्प्रलापित्व
चट्टानामिति ॥

'भो भो भट्टज्जा ! तुम्हे ण याणह यो राजकुले वृत्तांत ?

तेहिं मणियं—भण हे व्याघ्रस्वामि ! क वार्ता राजकुले ?

तेण मणियं—कुवलयमालाए पुरिसद्वेषिणीए पातओ लंबितः ।

इमं च सोऊण अण्णोडिऊण एक्को उडिउ च्छे । मणियं च णेण-

पदि पांडित्येन ततो मई परिणेतस्य कुवलयमास ।

अण्णेण मणियं—अरे ! कवणु तउ पाण्डित्यु ? ।

तेण मणियं—पढंणु पदमि, त्रिगुण मन्त्र पदमि, किं न पाण्डित्यु ?

अण्णेण मणियं—अरे ! ण मंत्रेहिं त्रिगुणेहिं परिणिज्झइ, जो सहितो पातौ भि(वि)दइ सो तं परिणोति ।

अण्णेण मणियं—अहं सहितइ ज्जो म्वाथी पदमि ।

तेहिं मणियं—फइसी रे व्याघ्रस्वामि ! गाथाः ?

तेण मणियं—इम गाथा—

सा ते भवतु सुमीता अप्रुपस्यं कुतो बलं ?

यस्य यस्य यदा भूमि सर्वत्र मधुसूदनः ॥

त च सोऊण अण्णेण सक्कोपं मणियं—

अरे अरे मूर्ख ! स्कंधकोपि गाय भणसि ! अहं गाय ण पुच्छइ ।

१ भो भो भट्टज्जा यूय न जानीम यो राजकुले वृत्तान्तः ?

तैर्मणितम्—महा हे व्याघ्रस्वामिन् ! का वार्ता राजकुले ?

तेन मणितम्—कुवलयमालया पुरषद्वेषिण्या पादो लम्बितः ।

इह च सुत्वाऽऽण्णोड्यैक उरिपयश्च । मणियं चावेन-

पदि पाण्डित्येन ततो भवा परिणेतव्या कुवलयमासा ।

अन्येन मणितम्—अरे ! कौटू तत्र पाण्डित्यम् ?

तेन मणितम्—पढं पदमि, त्रिगुणं मन्त्र पदमि, किं न पाण्डित्यम् ?

अन्येन मणितम्—अरे ! न मन्त्रेस्त्रिगुणेः परिणीयते, न स्कन्दयः पादान् भिनत्ति(विस्ति) च तां परिपयति ।

अन्येन मणितम्—अहं स्कन्दयो भो गथा पदमि ।

तैर्मणितम्—कौटू सी रे व्याघ्रस्वामिन् ! गाथाः ?

तेन मणितम्—इह गाथा—

तत्र धृत्वाऽन्येन सन्धेय मणितम्—अरे अरे मूर्ख ! स्कन्धकोपि गाथा भणसि ! अस्मान् गाथा न पृच्छथ ।

तेहि भणितम्—त्वं पठ भद्रं यजुस्वामि । गायः ।

तेण भणितम्—सुदु पठामि—

आए कण्ठे मत्त गय मोदावरि ण सुयंति ।

को तद्दु देसद्दु आव(प)तति को न पराणति वात्त ॥

अण्णेण भणितम्—अरे ! सिलोगो अम्हे ण पुच्छइ ग्यायी । पठहो ।

तेण भणितम्—सुदु पठामि—

तंबोकरइयरात्त अहरो कामिनि दट्ठा ।

अम्हं चिअ वसुधइ मणो दारिद्रगुरु णिवारेइ ॥

तत्त सन्नेहि नि भणितम्—अहो ! भद्र यजुस्वामि विदग्ध पंडितु विद्या-
वंतो ग्यायी पठति, एवेन सा परिणेतव्या ।

अण्णेण भणितम्—अरे ! केरिसो सो पातत्त जो तीय लंबितु ।

तेण भणितम्—राजागणे मइ पठितु आसि, सो से विस्सुत्त, सव्वु
छोद्ध पठति ति ॥

इम च सोऊण चट्ठरसयण चित्तिंय उपठत्तेण—अहो ! अणाहवट्ठिमाण
असव्वपलावत्तण चट्ठाण ति ॥ ”

—कुवलयमालाकथामाग [जे. भा. ता. १३०, १३१]

१ तेमणितम्—त्वं पठ भद्रं यजुस्वामि । गायाम् ।

तेन भणितम्—सुदु पठामि—

आदौ कल्पे मृति गता मोहाकरी न मुक्नन्ति (१) ।

कस्तस्माद् देवादापतति को वा पर्याणति वार्ताम् ॥

अन्येन भणितम्—अरे ! श्लोक, अस्मात् न पुच्छथ गायाम् पठामि ।

तेन भणितम्—सुदु पठामि—

ताम्बुकरवितरागमघर कामिन्त्या दृष्टा ।

अस्माच्चमपि क्षुभ्यति मनो दारिद्र्यगुरुनिवारयति ॥

तत्त सर्वेपि भणितम्—अहो ! भद्रयजुस्वामी विदग्धपण्डितो विद्यावान् गायाम् पठति ।

एतेन सा परिणेतव्या ।

अन्येन भणितम्—अरे ! कीदृशं तं पादो वस्तुवा लम्बित ।

तेन भणितम्—राजागणे मया पठित आसीत् स तु विन्मृत सर्वो लोक पठतीति ।

॥ च सुत्वा चट्ठावता ॥ पद्यायन चित्तिंय राजपुत्रेण—अहो ! अन्धबहुरिक्तान्धमरम्बप्रलपितव
चट्ठावतामिति ॥

“सयलं पुहईमंडलं परिमल्लिख संपत्तो महुपउरीए । एत्थ एकस्मि अणाह-
मण्डवे पविट्ठो । अवि य तत्थ ताव मल्लियाए कोट्ठीए । वल्लकस्स खइयए । दीण
दुग्गय । अंधलय । पंगुलय । मंदुलय । मढहय । वामणय । छिण्णणासय ।
तोदियकणाय । छिण्णोद्वय । तडिय । कप्पडिय । देविय । तित्थयत्तिय ।
छेदाराय । घम्मिय । गुग्गुलिय । मो(लो)या । किं च बहुणा जो माउ-पिउ-उद्वेल्लउ
सो सो सव्वो वि तत्थ मल्लिएल्लउ चि । ताई च तेत्थु मल्लिएल्लय सह समाणह
एकेअ महाआळावा पयत्ता । मो मो । कयएई तित्थे देविं वा गयाई कयरा बाहि पावं
वा पिट्ठइ ति । एकेण मणिलं-अमुक्का वाणासी कोट्ठिएई । तेण वाणासीगयाणं
कोट्टु पिट्ठइ ति ।

अण्णेण मणिलं-हुं हुं कहिउ वुत्तंतउ तेण जंपिएल्लउ । कहिं
कोटं । कहिं वाणासि । मूलत्थाणु भटारउ भो(को)उई जे देइ । उदाकि
कोअहुं ।

अण्णेण मणिलं-दे रे नइ शू(मू)लत्थाणु देइ उदाळइज्जं कोटं । ता
पुणु काई कज्जु अत्थाणु कोटिभट्टउ अच्छइ ?

अण्णेण मणिलं-जा ण कोटिएल्लउ अच्छइ ता ण काई कज्जु । महाकाळ
भटारउ छम्मास सेवण कुणइ । जेण शू(मू)लहेल्ले फिट्ठइ ।

अण्णेण मणिलं-काई इमेण जत्थ चिरपल्ल पाउ फिट्ठइ, तुम्हे उरि-
सह तित्थ ।

१ सचलं पुष्पीमण्डलं परिध्रम्य सम्प्राप्तो मधुपयुरीम् । अत्रैकस्मिन्नावमण्डवे प्रविष्टः । अपि
य तत्र तावन्मिलितः कुष्ठिनो वल्लकसप्तयिनः (?) दीप दुर्गदाः । अन्धाः । पंगुलाः । मन्दाः ।
लघुकाः । वामनाः । छिन्ननासिकाः । वीरितकर्णाः । क्षिणोष्ठाः । तटिकाः (?) । कार्पटिकाः ।
देविकाः । तीक्ष्णानिद्राः । छेदकाः । भारिकाः । गुग्गुलिकाः । लोकाः । किञ्च बहुना मो मातु पिट्ठइ
स स सर्वोऽपि तत्र मिलित इति । देवां च तत्र मिलितैः सह प्रत्येकं महाकायाः प्रवृत्ताः । ‘मो मोः
कटरे तीर्थे देविं वा गतानां कटरो व्याधिः पापे वा अस्वति’ इति । एकेन मणितम्-‘अमुका
वाणासी कुष्ठिभिः । तेन वाणासीगतानां कुष्ठो प्रत्यति इति । अन्येन मणितम्-हुं हुं उवत्थो वृत्ता-
न्तस्तेन जलितः । क्व कोटः । क्व वाणासी । मूलत्थाणुभटारकः कुष्ठान् यो देव उदाव्यति(?)
कोटं नाम् ।

अन्येन मणितम्-दे रे । यदि मूलत्थाणुर्देव उदाव्यति (?) कुष्ठान्, तदा पुनः किं कार्यं वदे
कुष्ठिन आस्महे ?

अन्येन मणितम्-यो न कुष्ठी आस्ते, तस्व न किञ्चित् कार्यम् । महाकाळभटारकस्य
यन्मासान् सेवां करोति येन मूलदेव अस्वति ।

अन्येन मणितम्-किमेनेन ! यत्र चिरप्रसिद्धं पापं प्रत्यति, यद्बुद्धिमान् तीर्थम् ।

१ अण्णेण भाणिअ-प्रयागवटपटिअहं चिरपकूढ पाय वि हृत्य वि किट्ठंति ।

॥ ॥ --अरे ! पाव पुच्छिय पाय साहहि ?

॥ ॥ --खेदु भेहहं । जइ परमाइं पिइवहकयइं पि महापावइं गंगासंगमे ण्हायह भइरचुभडारयपटिअहं णासइ ति ।

—सुखलयमाळाकथायाम् [जे मा. ता. ४३-४४]

“तंत अण्णेण एक्केण गाममहचरेण—

एहु एहउ दुम्भणस्साहु । सव्व जे पुं(यु) जाअरिदु । तुज्जा णउ*
धंक बलितव । पारद्धं एउ(तु) मइं । सुगइ आतु व(च)र आति संमतु ।

तउ अण्णेण भाणिय—

धु जे विरइहु* धणलयासा त सुहलंप्पवे एतु मइं दुत्थद्वयणमोहल्लदव
तुं संप्रति प्रोळितवं । एतु(उ) एतु(उ) पारकु भल्लवं* ।

तउ अण्णेण भाणिअ चिरजराजुण्णदेहेण—

एत्थ सुज्झति किर सुवण्णं रे* वइसापरसुहगतवं कवं पाउ मिचस्स
वंचण । कामाळिअव्रतघरणे एतु(उ) पाउ दुउझे पण्णाहिप । *

तउ सयलद्रगसामिणा भाणिअ जेहमहामयहरेण—

१ अन्वेन भणितम्—‘प्रयागवटपटिताना चिरप्रस्थौ पाशानि हस्तावपि अश्रयत ।’

अन्वेन भणितम्—‘अरे पाप पुच्छ प दो कययसि ?’

अन्वेन भणितम्—‘खेदो मुख्यताम् । यदि परमाणि पितृवधकृतान्यपि महापापानि गङ्गासंगमे
क्राताना मौरवभङ्गावस्थिताना नश्यन्ति ।’ इति ।

२ ततो भणितमेकैव ग्राममहचरेण—एतदेतदहं सौमिनस्य सख्यं सर्वं यत् त्वयाऽऽचरितम् ।
तव वक्तुं शक्तम् । प्रारब्धमेतत् प्रति मुच्यते आता चर आत सम्प्रति(१) ।

ततोऽन्वेन भणितम्—

त्वया यद् विचित्रं घनलयासा तया सुहृद्व्यक्तमेव प्रति । दुःशर्यै मनोमोहल्लभ्यस्त्वं सन्प्रत्य
मवी एतत् एतत् पारक्य मयम् ।

ततोऽन्वेन भणितं चिरजराजीर्णदेहेन—

अत्र सुज्झति किल सुवर्णं रे वैशानरसुखमतं पुन पाप मिषवन्कस्त्व* कपाम्भिकवतध
रणे एतत् पाप तव प्रणह्यस्यति ।

तउ सकलद्रव्यामिना भणितं गण्डमहामहचरेण—

* सुखलयमाळाकथोक्तेभ्यस्तुल्येण [मृगिका पृ १२] मूर्खैरवश्यमेतत् ।

‘धवलवाहण धवलदेहस्त सिरि भ्रमिति जा विमलजल । धवलजल
सा भवारी यति गंग भावेसि तुहं मित्रोऽञ्च तो णाम सुञ्जति ।’

“*तात्र इम गीयय गीय गामणटीए—

जो जसु माणसु चल्लहउं तं जइ अण्णु रुमेइ ।

जइ सो जाणइ जीवइ पचो बहु माण लएइ ॥”

×“रोहए पच्छिमजामे केण पि गुञ्जरपहिण इम धवलदुवहय गीय । अपि य—

जो णमि विहुरे निमज्जणल धवलउ कहइ मार ।

सो गोहणमण्डणउ सेसउ व ज सार ॥”

—कुलपमालाख्यायाम् [जे. भा. ता. ११, १७, ४७]

नि. स. ९२५ वर्षे शालाङ्काचार्यनिमैलमतिः—

“सयणु परियणु वधुयणु पि मिच्चयणु । मुहि सज्जणु नि घरि कल्लु आगारडिण्डउ ॥

अथुन्द किल घरि धरइ जात्र । तार पुणोई समगल ॥”

—चतुष्पञ्चाशन्महापुराणचरिते [इ. प. ४]

१ धवलवाहुन—धवलदेहस्त सिरि भ्रमिति जा विमलजल, धवलजलस्य सा भवारी यदि गङ्गा प्रविसति त्वं मित्रोऽहस्तदा नाम सुञ्जति ॥

* रत्नप्रमसुरिदिदं सप्तहृत् इत्यमन्त्रवादीन्—“तावदिदं नदस्य गीतम्—

इदं यन्मनुष्य वक्ष्य तदन्वेन खेन चत् । स जावनेवमीप्सुल्लरावसे तस्य अविनम् ॥”

—कुलपमालाख्यासंक्षेपे [आ. समाप्र. १८]

२ तावदिदं गीतक गीतं प्रामन्द्या—

यो यस्य मनुष्यो बलमस्ते यद्यन्यो रमते । यदि स जानाति जीवति प्रामन्तस्य प्राणान् दृढयाति ॥

× रत्नप्रमसुरिदिदमित्यमन्त्रवादीन्—“पादचात्ययामे केनापि गुञ्जरपधिवन गीतम्—

धवल इव योऽत्र विहुरे स्वजनो नो मारकर्षणे प्रवण ।

स च गोशङ्खभूतनिभूतश्चैव भवति ॥”

—कुलपमालाख्यासंक्षेपे [आ. समाप्र. ५१]

३ रात्र्याः पश्चिमयामे केनापि गुञ्जरपधिवनेर्ध धवलदुर्वृत्तं गीतम् । अपि य—

यो नैव विहुरे निमज्जको धवल कर्षेनि मारम् । न गोशङ्खमण्डन खेन इव च-तारः ॥

× जे. भा. सृष्ट्यामप्रसिद्धमन्त्रमन्त्रपुराणम् [४३-४४]

५ “नाथने सुप्रभातः—आदिष्टोऽत्मन साधुजनपर्यदा यथाऽत्र त्वया कवेः क्षीर्ताकृत्य

विमलमन्त्रमिधानम् इति विबुधानन्द नाम नाटक एकमष्टाङ्कम् नाटयितव्यमिति ॥”

—चतुष्पञ्चाशन्महापुराणचरिते [इ. ३१]

६ स्वर्जनः परिजनो बन्धुपर्योऽपि मन्त्रजनः । सुखी राजनोऽपि दुःखे बल्यमात्रापीच्छन् ॥

अर्थोऽत्र किञ्च एह घरि जावत् । तार पुण्ये समगल ॥

त्रि. स. १०५५ वर्षे वर्धमानसूरि —

“तथा च तन्मत्वम्—

‘ॐकारे बिन्दु स्रष्टव्यं बिन्दुदे नाउ नाए से’ लिखइ ।

बिन्दुणाउ छठ जो परियाणइ अक्खर अहव अणक्खर जाणइ ॥

सो नये छिष्टइ कठि—मठपार्वे । समरगिह्वयउ ठाइ य भार्ये ॥”

—उपदेशपदटीकायाम् [क. प १९१]

त्रि. स. ११२३ वर्षे साधारणाङ्कसिद्धसेनसूरि —

“जण एक सणतरु करु देहु अक्खमि धमक्खरु त सुणेहु ।

जा य हुमिजइ अनु लोउ ता बरि किउ धमक्खविणोउ ॥”

जाय य परतसिहि जाइ कालु ता बरि परिमाणित कमजालु ।

सम्बहो परदोमुगघटणेण गुण करणु होइ चित्तइ मणेण ॥

सतोह य गहव असत्तएहि किं परदोसेहि पयासिपहि ।

लकमइ जमु(सु) आधु न तेरु कोइ अनु नि सो चेव य बरि होइ ॥

स्रष्टव्यं परजण-पीड जेण ॥ कहु न किजइ बुहजणेण ।

ज कमु हसत्तउ किर करेइ त रोचंनु नि न निरर(रे)इ ॥”

“वामपातमि देवो वि वाइसारिया दिग्गज(था)लाहं उवणति भंडारिया ।

कणय-मणि-रूपरुचौलसपुत्रय कणपत्याल कुमरस विप्रिय ।

दम्ब खज्जूर सुहुडिय उचातिया दिग्ग वरिसोलमय रायसञ्जातिया ।

.. मुजेवि किउ हत्थपरखालणं सिधुल्लणेण सह दिज्जए साल्लणं ।

अव-डीटी-करीणइ करबंदयं त्रिल्लिया कक्कडं मज्जरं अहय । .

१ विजोन्क्याम् जे भा सूची [पृ ६]

२ ॐकार बिन्दुस्रष्टव्यते बिन्दोर्नादो वादे स लीयते ।

बिन्दु-नाद लय य परिजानाति अक्षरमयवाइनकर जानाति।

स मेव स्पृश्यते कठियन्पापेन । समरलीमृतस्तिष्ठति च भावेन ॥

३ अवलोक्नीय ज. भां सूत्र्याम् [१४, १८, अप्रसिद्ध ० २५]

४ जना एक दणाम्भर पण्ड (कर्म) दत्ते आग्यामि चर्मासुर व द्रष्टुम् ।

शान्द द्रष्टव्यो लोक्मन्वान्द वर कृती धर्मैक्याविनोद ॥

मानय परतसिभिर्वाति बालस्तावद् वर परिभाषित कर्मजालम् ।

मर्षया परदोषोद्वेगनेन गुण को भवति चिन्तयत मनसा ॥

मर्मापवादोऽप्यस्ति किं परवोपै प्रकाशिते ? ।

साम्यव ममो(सो)ऽयं न सत्य कोऽपि ज्ञानोऽपि स एव च वेदी भवति ॥

स्रष्टव्ये परजनपीडा येन तद् कार्यं न क्रियते बुधजनन ।

यद् धर्मं हान्ति त्रिंश करोति तद् रुद्रपति न निस्तहति ॥

पुणु गोदुमसालेहिं मुगहं दाडिहिं पिनेहिं सखिय रसवडिय ।
 कालायरवद्धा हिंगु सुयंक तलिय तिविह पण्णद पडिय ॥ ३४ ॥
 खंड आमुयि आमुयिं गुलमिद्वयं बहुपलेहेहिं तह मुजियं पेढयं ।
 तलिय सपलेह चणऊरवाङ्गणं कासमदेण संसिद्वयं रिङ्गणं ।
 तिडिसं कच्चरं अंभं अंजोइया दिन्न तुंडोरिया खंड संजोइया ।
 चमलया चुंनु चणसाइ चमळाइया वत्थुळो लोणओ सारिसवी राइया ।
 गोदुमा चणय वल्ला य तह संगरो बहुपयारेहिं निम्माविड पाचुंगरो ।
 वडिय पदविडिया वेत्थवि निविवा हरइ दाडिमी अवरसरइया ।
 फांणारं करीराइं टक्कारिया फोग सोहंजणो दिन्न वग्गारिया ।
 तलिय पदवल कंकोट कारेल्लया चंग कार्लिम ककटिय दिनेहिया ।
 "... खीरवड घोलवड दुद्वड दिसया पुणु पडंति धवळय मंडया ।
 घेवरा वि ष(च)हुत्तरियखंडया चाउजाय मुहपायमडिया सोपवटि फिणीओ मंडिया ॥
 सरस सैय सहिया मुहालिया सन जुइय कस्तार मंडिया ।
 वर मुरुक्क बहिया मुरुक्षियां कोऊरीस छप्पासिय दुक्किया ।
 दुद्ववडय तह लहु छावणा सिहकेसर मोइया घणा ॥"
 खंडरवज्जु अट्ठसं इमं तं कमेण परिबुद्धु उत्तमं ।
 छासि हरणिरव घोलई पाणइं बहुळईं मुत्तुचरे अइमिद्वं ।
 सहं सुंदिहिं मिरिण्हिं खटेहिं तरिण्हिं केदिव दुदु परिबुद्धं ॥
 " सो तासि होसइ कवण देवि वाहाइइ किं न पाएहिं पदेवि ।
 रुसंतइं सरिसं कवणु माणु माणहमि बहिणि ! भल्लुउं पुत्ताणु ॥"
 " को संसारि सया मुहिउं ? कस्स य सयल मणोरह पूरिय ? ।
 कस्स न उपज्जइं छळिउं ? कस्स न आत्ता-महादुम चूरिय ? ॥
 तेणे तित्थु सेट्ठुज्जु पसिद्वउं अंतकाळि कयठण्णेहिं लद्धउं ।
 विमलभिदि जो अणसणु पावइं सो संसारि न पुणु पुणु आवइं ॥"
 —विटासवतांनयायाम् [जे. मा. ता. २, १४७, ८, २०२, २०५]

१ स तादयो मविज्यति कथं देवी विबोधयति किं न पादयोः पतिष्या ।

इत्यन्ता उत्था कथित् मान मानयति मयिनि ? अहं प्रमाणम् ॥

२ कः संसारं सदा मुचिंतः ? कस्य वा सकला मनोरथाः पूर्णाः ?

कस्य नोत्पद्यते स्तवितः ? कस्य न आत्ता-महादुमचूर्णः ? ॥

३ तेन दीपं द्वावुत्तमं प्रविद्धम् अन्तर्धाते इन्द्रपुण्यैर्लेप्पम् ।

विमलभिर्भी मोडनत्वं प्राप्नोति च संसारे न पुनः पुनरापयति ॥

काव्यत्रयी-परामर्शः ।

प्रस्तुतायाः काव्यत्रय्याः कर्तृविषये कविमुखविषये व्याख्यातृविषयेऽपभ्रंशमापाविषये च वक्तव्यमुपरि प्रादर्शितम् । अथ तस्या रचनाऽऽदिविषयेऽपि किञ्चिद् वक्तव्यमुचितम् ।

सुप्रतिष्ठिते खलु जैनशासने दुश्चरेषु साधूनामाचारेषु कराडकालवैपम्यविलसितेन शैथिल्यं प्रोज्ज्वल्यते, यतोऽत्रैव खलु गूर्जरत्राया राजधान्यामणहिल्पाटके चैत्यवासिपतिनां प्राबल्यं प्राप्तुमत् । नार्त्तिमद्वच समये चान्द्रबुद्धीनवर्धमानसूरिशिष्यो जिनेश्वरसूरिविरुद्भात् । येनाणहिल्पाटकपत्तने चौतुक्पदुर्लभराजराजपर्वदि वादे चैत्यवासिनो विजित्य यतिनां चैत्यवासो न्यपेधि, वसतिवासश्च प्रचक्राशे (विलोकनीयं परि० २, पृ. ९५-९६; परि० ६, पृ. १०८; भूमिका पृ. १०; जे. मा. सूची पृ. २) गणधरसार्धशतकवृत्त्यादेश्च यशरितमुपलभ्यते ।

वि.सं. १०५५ वर्षे उपदेशपदटीकाकर्तृवर्धमानसूरैः शिष्योऽयं स एव जिनेश्वरसूरि-रभिज्ञेयो येन वि. सं. १०८० वर्षे जावाळिपुरे हारिमदीयाष्टकानां सुप्रसिद्धा हसिः, प्रसिद्धं प्रमलक्ष्म-यशोवर्द्धि-पदस्थानकप्रकरणादि च प्राणायि । यत्कलेलीलावतीकथायाः कथाकौ-पस्य च सूचनमस्माभिरकार्यमत्र (जे. मा. सूची, अप्रसिद्ध ९०, ९६) यद्वन्धुर्युद्धि-सागरसूरिः वि. सं. १०८० वर्षे जावाळिपुरे पञ्चमन्थीशन्दलश्मप्रभृति प्रणिनाय । यच्छिष्यो धनेश्वरसाधुजिनमद्रसूरिः वि. सं. १०९५ वर्षे चङ्गलडि (चन्द्रावती) पूर्वा सुरमुन्दरी-कथां जुगुप्स, जिनकद्रसूरिः वि. सं. ११२५ वर्षे संवेगमङ्गशाळां व्यरचयत्, मुप्रसिद्धोऽभयदेवसूरिश्च वि. सं. ११२०-८ वर्षेषु पत्तनादौ नवाङ्ग-पञ्चवाद्यकादिदृष्टीर्व्य-धत्त रत्नमने 'पार्श्वप्रतिमां च प्रत्यष्टापयत्- [अत्र भूमिका परिशिष्टं जे. मा. सूची च वीक्षणया]

विक्रमादिकदशशताब्द्यां जिनेश्वरसूरिणैश्च प्रसूतं चैत्यवासादिशैथिल्ये प्रतिहते प्रभूर्तैर्वासिवासैः स्वीकृतेऽपि कैत्रिचमिबक्रदाग्रहो नैवात्यजि, तन्मूढोऽविधिश्च जिनगृ-हादी नैव विराम्येति विक्रमीयद्वादशशताब्द्यां चैत्यवासिनामेकतमोऽपि चैत्यवासिदक्षितो-
अभिज्ञासाहित्यसिद्धांशुजिकारामयदेसूरिः श्रीहरीजो जिनकद्रसूरिस्तथाशेषां भाषयत् ।

अत्र भूमिकायां चर्चार्थदौ गणधरसार्धशतके [परि० २] सुगृह्यारतन्त्रे [परि० ३] च.यो विस्तरेण परिचयं प्रापितस्तेन जिनबल्लभसूरिणा प्राक् चित्रकूटे विधिपथः प्रचक्राशे, यदीयं सामान्यस्वरूपमेतदीयकृतेः सहस्रदकात् [परि० १] सम्यबुध्यते । तस्यैव विधिपथस्य विशेषस्वरूपविज्ञानाय तन्काळप्रसूतप्रतिशिक्षाविधि-विज्ञानायापि च प्रभवति खलु प्रस्तुता काव्यत्रयी, यी तदीयपदधरेण जिनदत्तसूरिणा प्रणीता, तप्राशिव्याभ्यां जिनपाळ-सूरप्रमोशान्यायाभ्यां च व्याख्याता ।

चर्चरी ।

प्राकृतपञ्चशदीमाषायां 'चर्चरी' 'चाचरी' इति नाम्ना संस्कृतमाषायां च 'चर्चरी' इति संज्ञया प्रसिद्धाया गीतेर्नृत्यसूर्य गान-क्रीडन-गुम्फनादिपद्धतिः प्राचीना परिहायते यतः कविधालिदासो विक्रमोर्वश्याश्चतुर्थेऽङ्के प्रभृतानि चर्चरी-पद्यान्पञ्चशदीमाषायां व्यरचयन् । हरिमत्रसूत्रैः समरादित्यत्रयाऽऽश्रौ, दक्षिण्यचिह्नोद्यत-नाचार्यैः कुल्लयमात्राकथाऽऽश्रौ, शालाङ्काचार्यश्चतुर्गन्धाश्मनशुपुरश्चरिते, कविः श्रीहर्षो रत्नावलीनादिकायाः प्रारम्भेऽन्ये चान्यत्र स्मरन्ति स्म चर्चरीम् । विह्वलनाम-हेमचन्द्रादयः प्रतिपादयन्ति स्म चर्चरींलक्षणां निजे षण्डःशाम्भ-षण्डोऽनुशासनादौ ।

प्रासिद्धयत् खलु कविसोऽङ्गकृता चर्चरी इत एव प्रकाशिते प्राचीनगूर्जर-काव्यसङ्ग्रहे । उपलब्धते चान्या पत्तनोपजैनभाण्डागारदौ वेलाउल्लंखमेव गीयमाना शत्रुञ्जयमण्डनादिजिनस्तुतिरूपा पञ्चविंशद्गाथाप्रमाणा प्रायो विक्रमायचतुर्दश-ताब्दीसम्भवा, इतरा च गूर्जरीरामेव गीयमाना गुरुस्तुतिरूपा संक्षिप्ता पद्यदशगाथा-परिमिता ।

यमकाष्टकप्रणयकृता प्रस्तुता चर्चरी तु सप्तचर्चरीशतयत्रप्रमिता जिनवत्समस्-रिस्तुतिरूपा चैवविधिप्रधाना संस्कृतश्रुतिसनन्विता श्रुतिहृन्मूचनानुसारेण पट (८) मञ्ज-रीमाषया नृत्यद्विगोष्यमाना च ज्ञायते । पटमञ्जरीरामोऽस्तुचि खलु नारदकृते इत एव प्रकाशिते सङ्गीतमकरन्दादौ । दृश्यन्ते प्रभृतानि पटमञ्जरीपद्यानि विक्रमायचतुर्दश-ताब्दीसम्भूतैर्दृष्टपादप्रमृतिमिधिरत्रितेनु चर्याचर्याविनिधयादिषु श्रोतुमहामहोदध्यापहरप्रसा-दशास्त्रिनंदाशयैः सम्पादिते बङ्गीयसाहित्यपरिषदा प्रकाशिते 'बाँद गान ओ दोहा' संग्रहे प्रस्तौके । वि. सं. १९९८ वर्षे पटमञ्जरीमाषया रचितं गौतमविरतकुल्ल-मुपलब्धते पत्तनोपजैनभाण्डागारे । अनेन पट(८)मञ्जरीरामाय चिरात् प्रतिष्ठाऽवस्यते ।

१ " ब्रह्मा हेन केवलिना सरावै पण्डितम् एव बोसयई बासन्तबनज्येन मशानेह-रमिडाई अमितविजय इमाए चचरीए संबोदियत । अवि स—

संजुम्भह किण्ण जुम्भह पचिहुर वि मा विनि जुम्भह ।

वीरत जे परिपुञ्जयं पुण दुमर त मरिमज्जयं ॥ नि पुरव ।

बहिण्णमददउपोषणपटस्सेहि गउ पीर्यमकुल्लवज्जिहवममरिह्मिउ ।

टात्तयस्सिस्सलकादिह्ममदुत्तु बासयन्नि जउ दउमद जुज्जयिण्णपउ ।

संजुम्भह किण्ण जुम्भह- पुणे पुसं । "

—पुल्लनमात्रादेषानम् [नि. मी. ना. १]

प्रस्तुतायाश्चर्चया रचनास्थल वामजड(वामज)देशे व्याघ्रपुरमिति वृत्तिकारेण वृत्तिप्रारम्भे, सुमतिगणिना च गणधरसार्धशतकवृत्तौ (भूमिका पृ. ५०) समसूचि । रचनासमयश्च विकर्मीयद्वादशशताब्द्या उत्तरार्धरूपः । वृत्तिकारसतीर्थ्येन सुमतिगणिना वि. स. १२९५ वर्षे विनिर्मिताया गणधरसार्धशतकवृत्तौ (लि. प. ३५६, ३८१) अस्याश्चर्चयोः १६, १८, २१-२५ तमानि पद्यानि समुद्धृतानि । अस्थाः प्रारम्भ-पद्यव्याख्याया व्याख्याकारेण कुन्दनामकं छन्दः पर्यन्वोधि ।

उपदेशरसायनम् ।

सुगुरु-कुगुरु-मुपप-कुमयविवेचक लोकप्रमाह-चैत्याविभिनिरोधक विधि-चैत्य-निधिधर्मस्वरूपान्वोधक श्रान्त-आविकाऽऽदिशिक्षाप्रद धर्मोपदेशपर चैतदपि द्वादशशताब्द्या उत्तरार्धे प्रणीते सम्मान्यते । प्राकृतपञ्चशत्रायेण्वेतादृग्ग्रन्थेषु वृत्ति-विरचनपद्धतिर्नास्तीति सूचयन्तस्य संस्कृतवृत्तिकारः—

“ चर्चरी-रसकप्रख्ये प्रबन्धे प्राकृते किल ।

वृत्तिप्रवृत्ति नाधत्ते प्रायः कोऽपि विचक्षणः ॥

प्राकृतभाषया धर्मरत्नायनाख्यो रसकज्ञको । ”

इत्यादिनेदृशेनात्र दर्शितस्यापञ्चशलक्षणसिद्धस्यापि ग्रन्थत्रयस्य प्राकृतभाषाम-यत्वमसूचयत्, अपञ्चशम्भाया प्राकृतात्मकत्वात् सामान्यापेक्षया तथोक्तवपि न काऽपि क्षतिः । अपञ्चशम्भायलक्षणलक्षितानां ग्रन्थानां प्राकृतत्वेन प्रसिद्धिं प्राचीना ।

अशीतिवृत्तात्मक पादान्तयमक मनोहरमेतद् रससिद्धित कान्य योऽहमात्राऽऽत्मकयादपरिकल्पित पद्धटिकावन्धवद् गीतिकोशेदे. सर्वेषु रागेषु गीयत इति वृत्तिप्रारम्भेऽत्र प्रत्ययादि । प्राकृतपिङ्गल-गाथालक्षण-स्वयम्भुस्तन्द-छन्दोऽनुशासनप्रभृतिषु छन्दोलक्षणग्रन्थेषूपलभ्यते पद्धटिका(पद्धटिका)छन्दोलक्षणस्मरणम् । आपलीसङ्घोष-स्वयम्भुजविना पद्धटिका(पद्धटी)वन्ध रामायणमपञ्चशम्भाया विरचितमासीदिति श्रूयते अन्नरक्षोर्त्तिमहाकविः वि. स. १२७४ वर्षे विनिर्मिते पदकर्मोपदेश(छकम्बुवर)-सङ्केऽपञ्चशग्रन्थे सूचयामास निजा वृत्तिं यशोधरचरितसङ्गां पद्धटिकाग्रन्थपरिकल्पिता-मित्यादिना परीक्षितो पद्धटिकापथे पुरातनानां समादरः ।

प्रस्तुतास्य रसायनस्य ४, ६, २७, २९, ३३, ३४, ६९, ७१ प्रमूर्तानि पद्यानि वि. स. १२९५ वर्षे विनिर्मिताया गणधरसार्धशतकवृत्तौ (प. ३-६७-३७०) वृत्तिकारसतीर्थ्येन सुमतिगणिनोपात्तानि प्रेक्षन्ते ।

कालस्वरूपकुलकम् ।

यमकालङ्कारावल्कृत द्वार्निशद्युग्मिः पूर्वोक्तपद्धटिकापथैरेव युष्मिक्तमुपदेशपरम-येतत् संस्कृतवृत्तिकाराभिप्रायेण ‘कालस्वरूपकुलक’ सङ्ख्याऽत्र प्राख्यापि । अस्य प्रारम्भे

प्रथमकर्त्रा निजसत्ताकाङ्क्षस्य विक्रमीयद्वादशशतसहस्रस्य निष्पन्न स्वरूपमपि किञ्चित् पर्यदर्शितुं ग्रन्थकर्तुं स्वर्गवास स. १२११ वर्षेऽजयमेवदुर्गो समजलि [भूमिका पृ. ५२] अत्र च व्यतीतस्य विक्रमीयद्वादशशतसहस्रस्य स्वरूपसूचनमस्तीति ग्रन्थकर्त्रा निजायुषं प्रान्ते सन्ततितमनर्थप्रापे वृद्धनयस्येतद् व्यधायिति निज्ञायते ।

अस्य पञ्चविंशतितमे पथे ग्रन्थकर्त्रा 'चाहिल'नाम निरदोशे, वृत्तिकारेण सद्ब्याख्याया समसूचि यथाऽणहिलपाटकपत्तननास्तव्यस्य प्रस्तुतप्रयत्नजिनदत्तसूरिसमुपासकस्य चाहिलस्य निज्ञाया यशोदेवाभू-आसिग-सम्मानना पृथग्धर्माश्रितानां तत्पुत्राणां प्रतिबोधार्थमेतत् कुलक प्रणीय प्रतिलेखरूपेण प्रेषितमासीत् । अनन्तर च तेऽपि विधिधर्माधिपता अभूवन् । कुमारपालभूपालराज्यप्रारम्भे तस्य जैनधर्मस्वीकारात् प्रागेवा घटना निभाष्यते । उपर्युक्तायोमेव गाजाया 'बहुतु खरल' पद प्रयुज्य ग्रन्थकर्त्रा निजामितस्य विधिपथस्य 'खरतर' इति गच्छसज्ञा ध्वनिता वितर्क्यते । विधिपथस्यैव तस्य फालक्रमेण प्रचलिता 'खरतरगच्छ' इत्यभिधाऽयानधि निर्यते ।

अस्य कुलकस्य प्रारम्भे 'सुगुरुवरम्' प्रान्ते च 'जिनदत्तवरम्' इति पदप्रयोगद्वारा ग्रन्थकर्त्राऽत्रोपदेशरूपाभिधेयं ससूच्यास्य 'उपदेशकुलक' सज्ञाऽप्युपालक्षि ।

उपसंहारः ।

प्रथमवीमिलेकनेन त कर्तुं निसिद्धान्त-व्याकरण-काव्य-च्छन्दोऽलङ्कार-व्योति शास्त्रप्रभृतिषु प्राणीय परिज्ञायते । मूलग्रन्थकारस्य व्याख्यात्रोश्च गुटशिष्यपारम्पर्यसम्बन्धेन समयसामय्येन च व्याख्यासु क्वचिन् क्वचिन्निश्चया निक्षेपता विश्वासाहर्षो व्यज्यते । अस्या काव्यत्रया निषयसूची तु पृथगुपनिर्देति नञ् तद्विषये प्रययते ।

अस्या सम्पादनेऽत्रयसङ्ग्रहस्था पुस्तकत्रयी तथा चैसा छाणीनैन-ज्ञानमन्दिरीया प्रतिरूपयुक्ताऽमनत् । क. सङ्गिरायामष्टादशपत्राभिकायां नायगर्वाचीनायां प्रती १-७+७+१५+१५-१८ तमेषु पत्रेषु क्रमेण सङ्क्षेपेण काव्यत्रया समामेश । अस्या च नवपत्राभिका पर्वथां प्रति 'ख' सङ्किता । इतरा च दशपत्राभिका प्रति उपदेशरसायनस्य 'ख' सङ्किता, 'ग' सङ्किता चैसादशपत्राभिका छाणीनैनज्ञानमन्दिरीया नूतना प्रति । कालस्वरूपकुलकस्यात्रत्याया पत्रत्रयाभिकाया पश्चादुपलब्धया 'ख' सङ्किताया प्रते पाठमेदस्तु प्रा ते पृथग् दर्शित ।

छाणीनैनज्ञानमन्दिरीया प्रति प्रवर्तकश्रीकान्तिविजयमुनिराजस्य कृपया प्राप्ता । तथा भूमिकाऽऽख्येन गणधरसार्धसतकनृहृत्चेरपदेशपदव्याख्यायाश्चतुष्पञ्चादा महापुरुष-चरितप्रसूतेश्चादर्शपुस्तकानि मुनाशहंसविजयशास्त्रमङ्गहादत्रयजैनज्ञानमन्दिरत पन्पास

सम्पद्विजयमुनिराजस्य कृपायाः सम्प्राप्तानि । *कुल्लयमाळकथायाः जिनदत्तसूरिस्तुतेश्च
[परि० ४] जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारीय-ताडपत्रीयादर्शपुस्तकं पञ्चशतवर्षप्राच्यताडपत्री-
यपुस्तककाष्ठपट्टिकागतं २९ १/२" x ३ ३/४" प्रमाणपरिमितं, परिचरपरिवृतस्य जिनवल्लभ-
जिनदत्तसूरिद्वयस्य चित्रफलकं च जिनकृपाचन्द्रसूरेः प्रसादेनात्रोपायोर्जीति ते धन्य-
वादाहोः । किञ्च भूमिकायां [पृ. ५६] सूचिताया वि. सं. १३३४ वर्षे प्रतिष्ठितायाः
प्रस्तुतप्रन्धकारजिनदत्तसूरिभूतेः प्रतिकृतिरपि विरचय्यात्र प्रागेवास्थापि ।

अत्रामिलपितः कृतप्रापोऽपि आपभंससम्पदानां कोषः प्रसिद्धप्राकृतशब्दकोषेण
प्रापो गतार्थत्वाद् भूमिकाऽऽदिदर्शनविलम्बमसहिष्णूनां शीघ्रमेतद्दिदृक्षुणां विदुषां प्रेरणया
चोपेक्षितः । अत्र च कार्येऽवयाप्यभैः डॉ. विनयतोष भट्टाचार्य एम. ए. पी. एच्. डी.
महाशयैस्तथा श्रीयुत जी. के. श्रीगोन्देकर एम. ए. इत्यनेन, के. रङ्गस्वामिशक्तिना
च प्रासङ्गिकं साहाय्यं प्रदत्तं मोत्साहितोऽस्मीति ते प्रशंसामर्हन्ति ।

सपादशतप्रन्धानामाधारभूतया भूमिकया संस्कृतच्छायया विषयसूच्या विधिष्टनाम-
सूच्या च वि भूपिते परिशिष्टैः पाठान्तरेर्मूर्ति-चित्रप्रतिकृतिप्रभृतिभिश्च पर्यलङ्किते संस्कृतवृ-
त्तिसमन्विते ग्रन्थनयीगौरवितेऽस्मिन् ग्रन्थे मम मतिर्दौर्बल्येन प्रमादाद् दृष्टिदोषाद् वा
कारिणत्वं स्वलम्बा जाताः सम्मन्वेयुस्ताः परिशोधनीयाः सूचनीयाश्च कृतकृपैर्विद्वद्भिरिति
प्रार्थयते—

ता. २४-११-२६

}

गान्धीस्थुपाख्यो मगधान्दासतनयः

छात्रचन्द्रः ।

* कुल्लयमाळकथायाः संक्षिप्तपरिचयोऽस्त्यागिः सं. १९७८ वर्षे जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारी-
यग्रन्थसूच्यामप्रचिदग्रन्थ-ग्रन्थकृतपरिचयो [पृ. ४२-४३] उक्तः, तदैव च तदन्तर्गतान्द्रहाडा-
वशादेशीमापाऽऽपुणेलेओग्रन्थजिनज्ञानमन्दिरीयाजिवाकिखितपुस्तिकातः एवमादि, वि. सं. १९८०
वर्षे भावनगरे सप्तमसूत्रेस्तादित्यपरिचयि च तदुपलब्धलेखोऽपाठि । अस्माद्व्यतिरिक्तः कियानेराः
मौ. द. देशाई इत्यनेन “जैन मूर्तेरु कविजो” सप्तसुस्तके । सं. १९८१ वर्षे पण्डितभवादातेन
प्राकृतभ्याकरग्रन्थेऽन्वर्षे पूर्वोक्तोऽस्मत्सङ्ग्रहोऽप्याचि । सं. १९८२ वर्षे मया जेसलमेरुदुर्गस्य जिन-
कृपाचन्द्रसूरि विज्ञाय तत्त्वभाण्डागारीयादर्शपुस्तकस्यामीष्टः पात्रः समुत्सारितः । अस्मिन्
सं. १९८३ वर्षे मार्गशीर्षमासे प्रवर्तकभ्योक्तान्तिविजयविदेयस्य कुल्लयमाळकथासंक्षेपादिशोधकस्य
मुनिराजचतुरविजयस्य प्रेरणया जेसलमेरुदुर्गमाण्डागारं साक्षाद् गच्छुं श्रामभम् । ततः स्वयं दृष्ट्वा
तदादर्शपुस्तकम्, विलङ्घनलेखिततो भूरिपरिश्रमेणोक्तानुपपुस्तकानामत्र प्रवक्तुं विदुषां भाषा-
विशारद्वृद्धि-परिवृष्टे प्रावर्धयम् । कुल्लयमाळकथा-निहासवतीकथाप्रवृत्तेस्ताडपत्रीयपुस्तिकानां
प्रतिकृतिरपि (Photo-copies) सम्प्राप्ते सप्तमादयम् ।

काल्यत्रयी-विषयप्रदर्शनम् ।

चर्चयाम् ।

- १ धर्मजिनस्तुतिर्महत्तमम्, जिनवल्लभसूरिस्तुतिरूपामिधेयसूचनम् ।
जिनवल्लभसूरिर्वावैशारद्यम् २-८
- २ जिनवल्लभसूरिः पङ्दर्शन-प्रमाणज्ञानम् ।
- ३ " व्याकरण-षष्ठ्यन्तशास्त्रज्ञानम् ।
- ४ " कव्यरचनाचतुष्टयं, भाष्यकवितोऽप्याधिक्यम् ।
- ५ " कविकाण्डिस्तद् विशेषता ।
- ६ " नाक्षत्रतिराजाद् वैशिष्ट्यम् ।
- ७ " चित्रकाव्यानि स्तुति-स्तोत्राणि ।
- ८ " जिनसिद्धान्तविज्ञानम्, विधि-विषय-पारतन्त्र्यप्रकटनम् ।
जिनवल्लभसूरिप्रवृत्तिः । विधिपथप्रकटनम् ९-१४
- ९ " जिनभाषितसूत्रानुसारिक्रयन-क्रिये । तद्दर्शनं विना गुणिनां खेदः ।
- १० जिनवल्लभसूरिणा लोकप्रवाहं परिहृत्य, कुमार्गं गतं निराकृत्य पारतन्त्र्येण सह कारितं
विधिविषयप्रवर्तनम्, दुःसङ्घ-सुसङ्घयोन्तरदर्शनम्, वर्धमानजिन-
तीर्थस्य नैरन्तर्यम् ।
- ११ " उत्सूत्रभाषिणा दूरतः परिहरणम्, सुज्ञान-दर्शन-क्रियाणामा-
चरणम् । गङ्गुरिकाप्रवाहप्रवृत्तिं सङ्ख्यं गीतार्थचार्यस्मारणम् ।
- १२-१३ " लोकप्रवाहप्रवृत्तैः कुतूहलप्रियैः क्रियमाणानां चैत्यगृहेऽस्तुचितानां
विरहाङ्कुनिवारितानामाश्रयतन्त्राणां गीत-वादित्र-प्रेक्षण-स्तुति-
स्तोत्राणां क्रीडा-कौतुकानां च निषेधनम् ।
- १४ " युगप्रश्रवागमहरिभद्रसूरिसम्मतविधिषयस्य प्रकटनम् ।
- १५ " विधिवैद्यगृहस्य व्यायतनमनिधायैवामिति संज्ञासूचनम् ।
जिनवल्लभसूरिप्रदर्शितविधिवैद्यगृहस्य विधिः १६-२७
- १६ विधिवैद्यगृहे उत्सूत्रजनकस्मरणः, निशि स्नान प्रतिष्ठानिषेधः, तिथि साधु-साध्वी-
सुवर्तीनां प्रवेशनिषेधः, विद्यासिनीमृत्युनिषेधः ।
- १७ " जाति-ज्ञाति-कदाग्रहनिषेधः, निन्दितकर्मनिषेधः, धर्मजनपीडानिषेधः ।
शुद्धधर्मशासितद्वयस्याधिकारित्वम् ।

- १८ विधिचैत्रगृहे त्रिचतुरसुधावकदृष्टो द्रव्यव्ययः । निशि नन्दिपूर्वकव्रतनिषेधः ।
सूर्यास्तमने बलिनिषेधः । सुप्तो जने तूर्यरत्रनिषेधः ।
- १९ " रजन्यां रथभ्रमण-उकुटरासनिवारणम् । देवतानां जलक्रीडाऽऽन्दो-
लननिषेधः । कृताष्टाष्टिकानां माघमासस्य अनिषेधः ।
- २० " जिनप्रतिमानां प्रतिष्ठाकरणे आवकाणामनधिकारः । यथाष्टन्दःप्रवृ-
त्तिनिषेधः । उत्सृज्यप्रवृत्तानां वचनमश्राव्यम् । जिन-गुर्वोर्युक्तगो-
यगाननिषेधः ।
- २१ " आवकाणां ताम्बूल-मक्षण-ग्रहणयोर्निषेधः, उपानदधारणनिषेधः,
भोजन-शयनानुचितोपवेशननिषेधः, ग्रहरण-दुष्टजल्पनवारणम् ।
- २२ " हास्य-होडा-क्रीडा-रोपण-कीर्तिदाननिषेधः, आद्यातनाकारिमेलन-
निषेधः ।
- २३ " सङ्क्रान्ति-ग्रहण-माघमण्डलनिषेधः, शिरोवेष्टनकनिषेधः, स्नपनका-
रेतरविभूषणनिषेधः । गृहचिन्तानिषेधः ।
- २४ " मलिनवस्त्र-देहाभ्यां जिनवरपूजानिषेधः । शुचिभूताया अपि आश्रिकाया
मूलप्रतिमास्पर्शननिषेधः । उच्चारितस्फारात्रिकस्य पुनरुत्तारणे निषेधः ।
- २५ " निर्मात्यम् । यतिममत्व-वास्तनिषेधः । नांतिप्रचारः ।
- २६ " सत्यजल्पनम् । समय-युक्त्या घटस्थानमेकोक्तमपि कर्तव्यम् ।
- २७ " आत्मप्रशंसा-परदूषणयोः परिहारः ।
- २८ " उत्सृजाणि निषिध्य प्रशस्तिषु लेखयितुर्गुणप्रधानजिनचङ्क्रमस्य
महनीयता ।
- २९ उत्सृज्यप्राप्यस्य विषादः ।
- ३० छौऋप्रवाहप्रवृत्तानां न्याममुपहितानां चेष्टा ।
- ३१ अनुस्रोतः-प्रतिस्त्रोतःप्रवृत्तानां परिणामः ।
- ३२ आगमाधरणसंवादिनां पूज्यता ।
- ३३ निश्राचैयवन्दने विचारः ।
- ३४ डिङ्गिमिरुषिष्ठिताशतितजिनगन्दिरस्य जिनद्रव्यरुचमठस्य च सार्धमिदमथर्जति
संज्ञा । तद्वन्दनाच्च वैकल्यम् ।
- ३५-३६ अनापतनगमनस्यानापतनवासिनां नमनस्य चायुक्तता ।
- ३७ जनरजनार्थं दुष्करक्रियाऽऽरिणां वसतिवासिनामप्युत्सृज्यज्ञानानां दर्शननिषेधः ।
- ३८ विधिचैत्र-निश्राकृतचैत्रानापतनेषु गमनविचारः ।

३९ त्रिविधचैत्यप्रतिपादकस्य साधो सम्माननम् ।

जिनवल्लभसूरेर्महिम्ना ४०—४६

४० त्रिविधचैत्यनिवेदकेनोत्सूत्रनारकेन सूत्रप्रतिपादकेन जिनवल्लभेन दर्शितं नवमिदं
जिनशासनम् ।

४१ जिनवल्लभसूरेर्महिम्नम्, तत्पदमन्तानां तद्वचनोचतानां च भवभयनाशः ।

४२ " अशेषनिचयम्, मिथ्यादृष्टिभिरपि वन्द्यत्वम्, स्थाने स्थाने चाप्राप्तिस्तत्र
ल्लितं त्रिविधक्षस्य प्रकाशकत्वम् ।

४३ " पदप्रभावोऽनुपमेयता च ।

४४—४५ " गुरुक्रमं, गुणानामानन्यम् । शुद्धधर्मस्थापकत्वेन तद्गुणसकमेतत्स-
रिज्ञातारि स्तुतिकर्तारि उपकारः ।

४६ " अग्रान्या स्तुतिकर्ता स्वस्य परिग्रहप्राप्तिप्रतिपादनम् ।

४७ " स्तुतिफल—कर्तुर्नामनिर्देशपूर्वकमुपसंहारः ।

उपदेशरसायने ।

१ पार्श्वे—वीरप्रणाममद्वल्लभम् । पापमोचने गृहव्ययहारसक्तितत्त्वानां आशुप क्षाणि-
कत्वदर्शने चोपदेशः ।

२ मानुष्यसाफल्यस्य आगत्यारणे रम्य हेपादिदोषोत्सर्गे चोपदेशः ।

३ शुभगुरुदर्शनात् मनुजजन्म शीघ्रं साफल्यम् ।

४—५ सुगुरुत्ववृत्तम् ।

६—९ गुरुप्रवहणं विना लोकप्रवाहसरिति कष्टप्राप्तिः ।

१०—११ गुरुप्रवहणे नि सत्त्वस्यानादरः ।

१२ कातरस्य धर्मधारणे राधावेधेऽव्योम्यता ।

१३ " अस्थिरस्य च निर्द्वैतिसङ्गमाभावः, कुमथपातित्वम् ।
कुमथपातितस्य हृदसादर्शनम् १४—१९

१४ कुमथपातितस्य वदर्थनाप्राप्तिः ।

१५ " सुजाते कुलजस्यापि जन्मो निरर्थकता ।

१६ " शतवर्षायुषोऽपि जिन्दगीशापपक्षस्यापि पापसंचयकास्त्वित्त्वम् ।

१७ " मुग्धलोकानामग्रे गर्जनम्, लक्षण-तर्कविचारणप्रवृत्तिः, जिनागमव्या-
ख्यातृत्वं लौकिकविचारदक्षत्वप्रतिपादनम् ।

१८ " अर्धमासं चतुर्मासपारणम्, बहिराम्यन्तरमलधारणम्, प्रतिक्रमण-
बन्दनकातोत्सूत्रो मार्गादप्रतिपादकः २५ ।

१९ कुपयपतितेन लोकप्रवाहपतितत्वात् सूत्रार्थज्ञत्वात् तन्निवारक गीतार्थानां च मारणम् ।
 २० " शास्त्रेण निवारयतो धार्मिकजनस्य शास्त्रेण विदारणम् । तद्विधिलोकपरिकरि-
 तत्वात् गीतार्थैस्तत्परिहरणम् ।

२१-२२ कुपयपतितस्य गीतार्थानां च विरुद्धा चेष्टा ।

२३ कुपयपतितैर्विधिचैत्र्यग्रहणे तत्राभिधिवारणे च प्रवर्तनम् ।

२४ नरपतिपक्षपातेनाविधिकारिभ्यो विधिचैत्र्येष्वपि प्रहरणधारिष्वपि तैः
 सह धार्मिकानां विधिं विना कलहमावः । -

विधिपथप्रपञ्चानां प्रवृत्तिः २९-३९

२५ सुगुह-देवपदभक्तानां पञ्चपरमेष्ठिस्मारकानां धार्मिकानां प्रसन्नेभ्यः शास-
 नसुरेभ्यो भव्यकार्यसिद्धिः ।

२६ धर्मकार्यं साधयतो शुभ्यमानस्य कथाश्रित् परं मारयतो न धर्मनाशः, किञ्च
 परमपदे यातः ।

२७ विधिवर्माधिपकारिणां श्रावकाणामर्शसत्सारिता, शुभगुरुवाङ्मनादविधिकरण-
 ल्याग । जिनसम्बन्धिन्या दारिकाया (वेश्याया) धारणनिषेधः ।

२८ पुण्येऽप्यु मूल्यज्ज्येषु कृष-वाटिकादिकरणे स्वावरगृह-हृद्गतां कारणे जिनवर्न
 समृद्धा तद्दृढी चाप्रवृत्तिः ।

२९ त्रियमाणस्य देवस्थाने भक्त्या ददतश्च गृह-हृद्गतां ग्रहणं तद्मातृकधनेन
 च जिनपूजनम् ।

३०-३१ धर्मकार्ये ददतां श्रावकाणां न विवारणम्, किन्तु साहजं सर्व-
 गृहव्यापारस्यमोह कथायैर्मोचनम् । चैत्रादिनयोरष्टाद्विकारकः सुराज्या
 भवेयुस्तथा दिष्टधर्मोपदेशः ।

३२-३४ अष्टाद्विकारविधाने नर्तकानृत्ये निषेधः ।

३५ जिनचैत्र्ये गेय-वाद्ये विवैरुः ।

३६ " स्तुति स्तोत्रपाठे ताळरामे षगुडयसे च निवारः ।

३७ " नाटकनर्तने निष्क्रमणकथने च निधिः ।

३८ " हास्य-नर्ताङ्ग-होडनिषेधः । रात्री युगतिप्रवेशस्य स्नपन-नन्दी-प्रतिष्ठानां
 च निषेधः ।

३९ " भावमात्र-जटकीडाऽऽन्दोत्तननिषेधः, सूर्येऽस्त गते यत्रिधारण-
 गृहकार्यनिषेधः ।

४० " नन्दि-प्रतिष्ठाऽधिकारिसूरिदृश्यम् ।

४१-५० युगप्रधानगुरुलक्षणम् ।

५१-५३ पारसन्त्य-प्रिधि-विषयविमुक्तमार्गप्रयजनस्य वचनं वर्तनं च ।

५४-५७ विधेरव्यवच्छेदः । सङ्खलक्षणम् ।

५८ साधुसङ्घ-वन्दनादौ विचारः ।

५९-६० विपरीतदृष्टीना स्वप्नेऽपि शिवमौल्यस्याप्राप्तिः ।

६१-६२ द्रव्यात् साधार्मिककलहे देवद्रव्यमङ्गलं जिनप्रवचनस्य चाप्रभावना ।

६३ निवाहे विवेकः ।

६४ धनध्यये विवेकः ।

६५-६६ विधिपयानुसारिणां साधु-साध्यानां सत्कारः ।

६७ धर्मवसरे कृपणवददर्शकस्य सम्यक्त्वहीनता ।

६८ धर्मवन्धुता ।

६९-७१ तथैकद्वन्द्वनाश्रयद्वन्द्वना सम्यक्त्वाभावः । ग्रामिकाणां क्षुत्तिविधिः ।

७२-७४ छिद्रान्वेषण-मद-कलहासत्यनादादिदोषवतां परनर्थकारिणां परदार-परद्वन्द्वना-धिकपारिग्रह-पापप्रसक्तानां च सम्यक्त्वाभावः ।

७५-७६ गृह-कुटुम्बनिर्वाहप्रकारः ।

८० रसायनपानकल-कर्तृनामनिर्देशपूर्वकमुपसंहारः ।

कालस्वरूपकुलके ।

१ वर्षमान-जिनवत्प्रमोर्नमस्कारमङ्गलम्, सुगुरुपदेष्टाकृपामिधेयनिर्देशः ।

२ गीनराशौ शनैश्चरे सङ्क्रान्ते मेपवक्रतायां परवक्रप्रवेश, देशमङ्गल-बृहत्पत्तनप्रणाशश्च ।

३ द्वादशशते विक्रमसप्तसरेभूते सुखनाशः ।

४ सुखनाशेऽपि धर्मेऽनन्तरं, द्रव्यकार्ये देव-गुरोश्च परिहारः ।

५ मोहनिद्रा-प्राप्त्यम्, गुरुवचनेऽहचिः ।

६ सुगुरुवचनलग्नां सुतानामपि जगत्कृत्वम् ।

७ छविततिरस्कानामपि राम-द्वेषविडम्बना ।

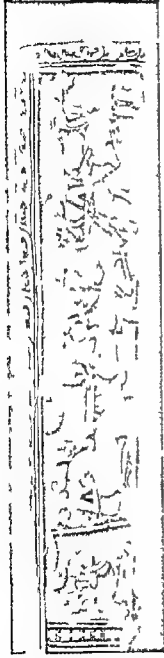
८ वेपथारिणां चौरत्वम् ।

९ चौर-गुरुसासकानां कदर्थना ।

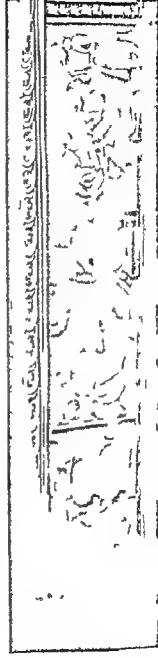
१०-११ गोदुर्गार्तदुग्धदृष्टान्तेन सुगुरु-कुलवैरान्तरम् ।

१२ यत्तुरपुण्यदृष्टान्तेन कुलगुहात्म्यम् ।

- १३ मुदुर्लभस्य कुल-वल्-जाति-गुणसमृद्धस्य मनुजत्वस्य साफल्य उपदेशः ।
 १४ सुगुरुपदेशं विनाऽऽर्यो नार्थदेशयोर्नरत्वनैरर्थक्यम् ।
 १५ दीर्घायुष्मतां गुरुवचनश्रवणयोगः ।
 १६ गुरुवचनश्रवणेऽपि जिनवचनश्रद्धानस्य दुर्लभता ।
 अद्धानहीनानां विपरीताश्चेष्टाः १७-२० ।
 १७ अविधिप्रवर्तन-विधिपरद्रूपण-प्रवाहपतितप्रशंसा, अनुस्रोतः-प्रतिस्रोत-
 सोर्नैरन्तर्यम् ।
 १८ जिनवचनश्रान्त्याऽन्यत्र धर्मे विलग्नम्, सुगुरुश्रुतेर्दूरागमनम्, विधिपय-
 प्रयक्स्थितानां जिन-मुनीनां वन्दनम्, तन्मार्गस्थितजनानामिमन्दनम् ।
 १९ अनापत्तनवन्दनम् ।
 २० पारतन्त्र्य-विधि-विषयाज्ञानम्, सञ्ज्ञानिभिः सह कलहः, भस्मग्रहस्य
 दशमादर्यस्य च प्रभावः ।
 २१ दुःपमा-हुण्डावसर्पिष्योर्दुष्टतावशादसंपत्यूजा ।
 २२-२३ जघन्यविंशतिप्रान्तसंवत्सरेषु प्रजाक्षयः, तत्र धर्मप्रमत्तानां धर्मप्रवृत्तानां
 च परिणामसूचनम् ।
 २४ प्रमादस्याग्निनां विधिधर्मलभानां परमार्थवृष्ट्या जीवज्जागरूकत्वम् ।
 २५ चाहिलदर्शितेऽस्मिन् भार्गे प्रभूतं विमर्श्य सदाऽऽदरकरणे सद्बोधः ।
 २६ वन्यूनमैक्ये युतयुतवन्ध-दृढबन्धगृहयोः पतनापत्तनदृष्टान्तेन बोधः ।
 २७ ऐक्ये प्रमार्जनीदृष्टान्तः ।
 २८ श्रेयालङ्कारेण ग्रह-नक्षत्राणां दृष्टान्तेर्नौचित्योपेतस्य वसुप्राप्तिसूचनं
 मातृपित्रोश्चित्तावर्जकस्यैव च सर्वत्रादरसूचनम् ।
 २९-३० लोहचुम्बकोपेत-तद्रहितयोतयोर्दृष्टान्तेन लोभत्यागात् लाभदर्शनम् ।
 ३१ शुभगुरुदृष्टस्य रुष्टयमादपि निर्मयत्वम्, परमेश्विन्नाधिवासितमनसो
 दुःखनाशः ।
 ३२ कर्तव्यमनिर्देशपूर्वकमुपसंहारः । श्रोतृ-पाठकादीनां सिद्धिपदे वासः ।

जे. भां. ता. पुस्तिकाया काष्ठकलेके चित्रिता जिनवल्लभस्यस्मृतिः ।

जे भां. ता. पुस्तिकाया काष्ठकलेके चित्रिता जिनवल्लभस्यस्मृतिः ।

अपभ्रंशकाव्यत्रयी ।

(१)

जिनदत्तसूरिविरचिता

जिनपालोपाध्यायविहितवृत्तियुता

चर्चरी ।

जिनपतिपदपद्यं रम्यमानस्य शोण-

ध्वविस्वचित्तिगन्धं कोमलं अनिवानम् ।

जहमतिरपि किञ्चिच्चर्चरीं चर्चयामि

प्रचुरगुरुगुणोद्यद्गन्धविद्योतमानाम् ॥१॥

स्तुतिस्वरूपां जिनवल्लभस्य प्रसङ्गतश्चैत्यविधिप्रधानाम् ।

गीतिप्रभृच्छोहसनेर्विद्यमानवेद्य नैनां मुवि मोदते कः ? ॥ २ ॥

इह हि समस्तविद्यानिधान-चारित्र्यविभ्र-निर्भीकशिरोमणि-श्रीमज्जिनवल्गु-
सूत्रिगुणात्यन्दावर्जितमानसाः श्रीमज्जिनदत्तसूरयः स्वयं तदेकताना अपि शेषलो-
कस्य तदर्थतानिमित्तं तद्वृणस्तुतिरूपां समस्तश्रोतृश्रोत्रपीयूषकल्पामिमां चर्चरीं
चक्रुः । इयं च प्रथममन्त्ररीमापद्या नृत्यदर्भिर्योपते । विरचिता च श्रीबागजहदे-
विष्णुकायमानश्रीमदधर्मनायजिनायतनविभूषिते श्रीव्याघ्रपुरे । ततस्त्वदासन्नवरवपा
आवौ तावत् श्रीधर्मनाथनमस्कारपूर्वकं तामारिप्समाण इदमाह-

नामिवि जिनेसरधम्मह तिहुयणसामिपह^१

पायकमलु ससिनिम्मलु सिवगवगामिपह ।

करिणि जहट्टियगुणधुइ सिरिजिणवल्लह^२

लुगपवरगणमूरिहि सुणिगणदुल्लह^३ ॥ १ ॥

[नन्वा जिनेश्वरधर्मस्य त्रिभुजस्वामिनः

पादकमलं शशिनिर्मलं शिवगतिगामिनः ।

करोमि यथार्थतगुणस्तुतिं श्रीजिनवल्गुमस्य

गुणप्रवरगणमसुर्यगुणिगणदुर्लभस्य ॥ १ ॥]

कृच्छ्र अकृच्छ्र तु विरयद् नवरसभरसहित
लक्ष्यप्रसिद्धिर्हि सुकविर्हि सायक जो महिर्व ।
सुकवि माहृति पसंसहि जे तसु सुहृगुरुहु
साहृ न सुर्णहि अयाश्रय मङ्गनिषमुरगुरुहु ॥ ४ ॥

[काव्यमपूर्वं यो विरचयति नवरसभरसहितं
लक्ष्यप्रसिद्धिभिः सुकविभिः सादरं यो महितः ।
सुकविं माय ते प्रशंसन्ति ये तस्य शुभगुरोः
साधु न जलतेऽज्ञा मतिजितसुगुरोः ॥ ४ ॥]

काव्यमपूर्वं रमणोपवाङ्मयद्रुवं पूर्वकविभिरपि वा न कृतमिति महामध-
भरूपमभोच्चरशतक-शृङ्गारशतक-प्रचुरप्रशस्तिप्रभृतिर्क यो विरचयति नवरस-
भरसहितम् । रसाश्च-^१ शृङ्गार-द्वन्द्व-कण्ठा-रौद्र-वीर-ध्वजलकाः ।

वीरमत्साङ्गत-ज्ञानताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥

लक्ष्यप्रसिद्धिभिरत्यन्तप्रसिद्धैः सुकविभिर्नवरसमहाराजसम्बन्धिभिः सादरं
यो महितः । सुकविं मायं ते प्रशंसन्ति—

“मायेन विम्लितोत्साहा नोत्सदन्ते पदक्रमे ।

स्मरन्ति भारवेरेव कवयः कपयो यथा ॥”

इत्यादिना श्लाघन्ते; ये तस्य शुभगुरोर्मध्ये यथावस्थितं स्वरूपं न जानते
अज्ञाया मतिजितसुगुरोरित्यर्थः ॥ ४ ॥

(कालियासु कइ आंसि तु लोइहि वभियद्
ताव जाव जिणवहृहु कइ नाभधिपइ ।
अणु चित्तु परियाणोंहि तं पि विमुद्ध न य
ते वि चित्तकंइय भणिजेंहि मुद्धनय ॥ ५ ॥

[कालिदासः कविरासीद् यो लोकैर्विचर्यते

तावद् यावज्जिनवहृमः कविर्नामर्प्यते ।

अल्पं चित्रं परिजानन्ति तदपि विमुद्धं न च

तेऽपि चित्रकमिसजा मण्यन्ते मुग्धनताः ॥ ५ ॥]

कालिदासः कविरासीन्, यो लोकैर्मरविमहाकविप्रभृतिभिरपि वर्ण्यते
स्वरूपमहाकाव्यसंशोषनप्रतारिवे । तथा च तदुक्तिः—

२९ क. ०बो । ३० ख. ग. ०हि । ३८ ख. ग. ०तकं । ३९ ख. ग. जावति । ३० ख. यासि ।

३१ ख. ग. लोकहि । ३२ ख. ०कवि ।

“ कवयः कालिदासाद्याः कवयो वयस्यस्यमी ।

पर्वते परमाणौ च वस्तुत्वमुभयोरपि” ॥ ३”

तावद् यावज्जिनवहमो महाकविर्नाकल्प्यते । तदुक्तम्—

“ चित्रं चित्रं वितन्वन् नवरसकचिरं कान्यमन्यस्य भूयः

सर्वं निदोषमहो मुखमिव सगुणत्वेन पट्टांशुकश्चि ।

कान्तावत् कान्तवर्णं भरतनृपतिवशावैलङ्कारसारं

चक्रे मायादिमुक्तेष्वनभिमुखमहो ! मानसं धीमतां यः ॥ ४”

अस्य चित्रं चक्र-सुसंछादिरूपं ये परिजानन्ति, तदपि विदुर्द्वयमाश्रित्य नैव । तेऽपि चित्रकविराजोः सर्वचित्रकविपूज्यो अभ्यन्ते लोकैर्मुग्धनता इत्यर्थः ॥५॥

मुकड्विसेसियैवयषु जु चप्पहराठकड्

सु वि जिणवल्लहपुरज न पावड् “किंचि कड् ।

अवरि अणेयीविणेर्धहिं मुकड् पसंसियहिं

तत्तवामयलुद्धिहिं निच्छु नमंसियहिं ॥ ६ ॥

[मुकविशेषितवचनो यो कान्तपतिराजकविः

सोऽपि जिनवल्लहपुरतो न प्राप्नोति कोर्तं काञ्चित् ।

अपरेऽनेकविनेयैः सुकवयः प्रशस्यन्ते

तत्तवामयलुद्धयैर्नित्यं नमस्यन्ते ॥ ६ ॥ }

मुकविभिर्विशेषितमतिशयपदवीं प्रापितं मुकविभ्यो वा संस्कृतकाम्यकर्मभ्यो विशेषितं केवलप्राकृतप्रबन्धरूपं वचनं गौडवधादिप्रबन्धरूपं यस्य स तथा । यो वाक्यपतिराजकविर्यत्कीर्तिभ्रुतिकुतूहलितदूरदेशान्तरायातेषु विद्वत्सु स्वरुपायुयोगे सति यद्गार्या ताम् प्रति प्रत्युत्तरमेवमूचे—

“ “होहिंति केचि” जे ते न याणिमो जे” गया नमो ताण ।

संपड् इह “जे कड्णो वे मह पईणो न सतरिच्छा ॥”

सोऽपि” इह जिनवल्लहमस्य पुरतो न पाण्डित्यकीर्ति काञ्चन प्राप्नोति ।

अपरेऽपि याण-भयूरप्रभृतयोऽर्जके विनयैस्तच्छिष्यैरेव सुकवयः प्रशस्यन्ते । तत्का-
व्यामृतलुब्धैश्च नित्यं नमस्यन्ते । इति तेऽपि तत्साम्भं त्वाप्राप्नुवन्तीति” भाषार्यः ॥६॥

(१) भविष्यन्ति केचिद् च ताम् न जानामी वे गता नमस्तोभ्यः ।

सम्प्रतीक्षं ये कवयस्ते मय पत्युर्न सत्तयाः ॥

३३ ख. ग. “रिति” । ३४ ख. “यि” । ३५ ख. ग. “राजः” । ३६ क. “विसेजि” । ३७ क. कित् । ३८ क. “विणंदि” । ३९ क. मुह्य । ४० ख. ग. “वचनस्य गौडवधादि” । ४१ क. “रातेषु” । ४२ ख. ग. केचि । ४३ ख. ग. ये । ४४ क. पयणो । ४५ क. “वि विन” । ४६ क. “स्येते वे” । ४७ क. “ति नाव इत्यर्थः ।

कञ्चु अञ्चु जु विरयइ नवरसभरसहिइ
 लद्धपसिद्धिहि मुकुटहि सायसु जो महि^३र्व ।
 मुकुट माहु ति पसंसहिं जे तसु सुहगुरुहु
 साहु न सुणोंहि अयाणुय मइजियसुरगुरुहु ॥ ४ ॥

[काव्यमूर्ध्नो यो विरचयति नवरसभरसहित
 लब्धप्रसिद्धिभिः मुकुरिभिः सादर यो महित ।
 मुकुटं माय तैः प्रशनन्ति ये तस्य शुभगुरोः
 साधु न जानतेऽहं मतिजितसुरगुरो ॥ ४ ॥]

काव्यमूर्ध्नो रमणीयत्वात्त्यद्भुतं पूर्वकविभिरपि वा न कृतमिति महाप्रन-
 धरूपप्रभोत्तरशतक-शृङ्गारशतक-प्रचुरप्रशंसितप्रभृतिकं यो विरचयति नवरस-
 भरसहितम् । रसाध-^१ "शुङ्गार-हास्य-कण्ठा-शौद्र-वीर-भयानकाः ।

वीरमत्साद्भुत-ज्ञान्ताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥

लब्धप्रसिद्धिभिरत्यन्तप्रसिद्धैः मुकुरिभिर्नरवर्ममहाराजसम्यन्विभिः सादरं
 यो महितः । मुकुटं माधं ते प्रशंसन्ति—

"माधेन विमिश्रोत्साहा नोत्सहन्ते पदकमे ।

स्मरन्ति भारवेरेव कवयः कपयो यया ॥"

इत्यादिना श्लाघन्ते, ये तस्य शुभगुरोर्मध्ये यथावस्थितं स्वरूपं न जानते
 अज्ञाया मतिजितसुरगुरोरित्यर्थः ॥ ४ ॥

[कालियासु कड अंसि जु लोइहि बभियइ
 ताव जाव जिणबल्लहु कड नाभभियइ ।
 अप्पु चित्तु परिपाणोंहि तं पि विमुद्ध न य
 ते वि चित्तंइणाय भणिज्जंहि मुद्धनय ॥ ५ ॥

[पालिदाम कविरामाद् यो लोकैर्गण्यते

तान्द याज्जितशतम् कविनीरुर्ध्वने ।

अयं चित्र परिजानन्ति तदपि विमुद्ध न च

तेऽपि चित्रमिष्टाय मण्यन्ते सुग्नता ॥ ५ ॥]

पालिदामः कविरासीन्, यो लोकैर्मारविमहाकविमृतिभिरपि वर्ण्यते
 स्ववृत्तमहाकाव्यसंशोधनप्रस्तावे । तथा च तदुक्ति —

३१ क. "लो." २० स. य. "हि." २८ स. य. "तक." २९ स. य. जानति. ३० य. याति.
 ३१ य. ग. "लोहि." ३२ य. "कहि."

यः सिद्धान्तं विजानाति जिनवदनोद्धृतम्, केंचतो वा जिनवचनोद्धृतं
तस्य नामापि श्रुत्वाऽऽस्ता दर्शनादि, तुष्यति भवति य इह भव्यः । शुद्धपरतन्त्रैः
सर्वं कृत्यं क्रियते इति पारतन्त्र्यं येन प्रकटितम् । सर्वत्रापि चैत्य-साध्वादौ शुद्ध-
जिनाज्ञाप्रवृत्तिरूपो विधिः । सम्यक्त्वादेर्मैथ्यात्वादिपरिहार इव देवपूजाऽऽदेः
सर्वथा आशावनादिपरिहारेण जिनप्रतिष्ठादेश्चारित्र्यादेर्वाऽतीचारपरिहारेण साध्वा-
विर्विषयः । ताभ्यां केंचित् ज्ञानादित्रयवदेतत्त्वस्यापि मोक्षाङ्गत्वात् । सखीति
चर्चरीरूपत्वात् सम्बोधनम् । यस्य यज्ञः प्रसरत् न केनापि प्रतिस्खलितम्, तत्
उत्कृष्टस्यान्यस्याभावादित्यर्थः ॥ ८ ॥

जो फिर मुत्तु वियाणइ कहइ जु कारवइ ।
करइ जिणेहि जु भासिउ सिवपहु दखवइ ।
खवइ पापुं पुण्वज्जिउ पर-अणइ तणेंउं
तामु अदंसणि सगुणहिं जेइरिजइ घणउं ॥ ९ ॥
[यः किल सूत्रं विजानाति कथयति यः कारयति
करोति जिनैर्यद् भाषितं शिष्येण दर्शयति ।
क्षपयति पापं पूर्वार्जितं परात्मनोः सम्बन्धि-
तस्यादर्शनेन सगुणैः खिपते प्रभूतम् ॥ ९ ॥]

यः किल सूत्रं विजानाति, कथयति भव्येभ्यः । कारयति च तैरेव देशना-
द्वारेण । करोति जिनैर्यद् भाषितं मोक्षमार्गं दर्शयति । एवंविधञ्च सन् क्षपयति पापं
पूर्वार्जितं परात्मनोः सम्बन्धि । तस्यादर्शनेन सगुणैः खिपते प्रभूतमित्यर्थः ॥ ९ ॥

परिहरि लोपपवाहु पपट्टि विहिविसउ ।
पारतंति सहु जेण निहोदि कुपमासउ ।
दंसिउ जेण दुसंय-सुसंयंइ अंतरउ
वद्धमाणजिणित्थइ कियउ निरंतरउ ॥ १० ॥
[परिहृत्य लोकप्रवाहं प्रवर्तितो विधिविषयः ।
आराध्यणे तह भेद निराकृत्य कुपार्गसत्तं ।
दर्शित येन दुःसङ्ग-सुसङ्गयोस्तरं
वर्धमानजिनवर्तित्वं कृत निरन्तरम् ॥ १० ॥]

परिहृत्य लोकप्रवाहगविधिप्रवृत्तचैत्यसाधुसक्त्यादिकं प्रवर्तितो विधिविषयश्च
पारतन्त्र्येण सङ्गः । एतत्स्वरूपं च पूर्वमेवोक्तम् । येन निराकृत्य कुपार्गसत्तं दर्शितं

५४ क. 'तो जिन' ५५ क. 'तं वा' ५६ क. 'ह्या' ५७ ख. ग. 'माद' ५८ ख. ग. 'परि' ।
५९ क. 'नित्त' १० क. 'चर्चरी' ६१ क. 'पाव' ६२ क. 'तण' ६३ क. 'एरि' ।
६४ क. 'उंय' ।

जिण कर्क्य नाणा चित्तं चित्तु हरंति लहु
तमु दंसणु विणु पुनिहिं कउ लब्भइ दुलहु ।
सारइं वहु शुइ-धुत्तेइ चित्तइं जेण कंय
तमु पयकमलु जि पणमैहि ते जण कयमुकय ॥ ७ ॥

[येन कृतानि नाना चित्राणि चित्त हरन्ति लघु
तस्य दर्शनं विना पुण्यैः कथं लभ्यते दुर्लभम् ।
साराणि बहूनि स्तुति-स्तोत्राणि चित्राणि येन कृतानि
तस्य पदफलं ये प्रणमन्ति ते जना इत्युक्ता ॥ ७ ॥]

येन कृतान्बनेकानि चित्राणि नानारूपाणि चक्र-रत्नाद्याकारवर्णविन्यासरूपाणि पद्चक्रिका-सप्तचक्रिका-गजबन्धरूपाणि वा चित्त हरन्ति लघु । तस्य दर्शनं विना पुण्यैः कथं लभ्यते दुर्लभम् । तथा साराणि गम्भीरमहार्थानि बहूनि स्तुति-स्तोत्राणि चित्राणि गुमनिच-समसंस्कृतार्थप्राकृतार्थसंस्कृत-गोमूत्रिकाऽऽदिरूपाणि वा येन कृतानि । तस्य पदफलं ये प्रणमन्ति, ते जना इत्युक्ता । यद्यपि शेष-कवयोऽपि चित्रकौन्त्यादिमिष्णातास्तथापि यादृश श्रीजिनबल्लभसूरैरुपलभ्यते, न तादृश प्रापोऽन्यस्य भूयते । तर्कादिविद्या इव ज्योतिर्गणितादिविद्या अपि सर्वाः पद्यावतीमन्त्रविद्याप्रभृतयश्च तस्य साविशया आसन्निति सर्वेभ्य उत्कर्षः । तथा चोक्तम्—

“ योग्यस्थानानवाप्ते प्रमुदयमुमिधोविप्रयोगाप्रित्तरे
शशब्द विश्वभ्रमावैरपि च तनुवरापात्ममूर्ति दधत्य ।
सत्य बह्वक्त्रपङ्केरुहसदसि सहावासमासाद्य सद्यो
विद्याः प्रीत्येव सर्वा युगपदुपचय लेभिरे भूरिकालान् ॥ ” इत्यर्थः ॥ ७ ॥
एव तर्कादिविद्यानिधानत्वमभिधायाऽसिद्धान्तविषयं तदाह—

जो सिद्धंतु वियाणड जिणवयणुम्भविउ
तमु नामुं वि सुणि तूसइ होइ जु इहु भविउ ।
पारतंतु जिणि पयडिउ विहिविसइहिं कल्लिउ
सहि ! जमु जमु पसरंतु न केणड पडिरल्लिउ ॥ ८ ॥

[य सिद्धान्तं विनानाति जिनस्त(च)नोद्भूत
तस्य नामाणि श्रुत्वा तुष्यति भवति य इह मन्य ।
पारतन्त्र्यं येन प्रनटितं मित्रे-निषयाम्या कलितं
सम्भे ! यस्य यदा प्रसरन् केनापि प्रातिस्फलितम् ॥ ८ ॥]

यः सिद्धान्तं विजानाति जिनवदनोद्भूतम्, अर्थतो वा जिनवचनोद्भूतं
तस्य नामापि श्रुत्वाऽऽस्ता दर्शनादि, तुष्यति भवति य इह भव्यः । गुरुपरतन्त्रैः
सर्वं कृत्यं क्रियते इति पारतन्त्र्यं येन प्रकटितम् । सर्वत्रापि चैत्य-साध्वादौ शुद्ध-
जिनाद्याप्रयुक्तिरूपे विधिः । सम्यक्त्वादेर्मिथ्यात्वादिपरिहार इव देवपूजाऽऽदेः
सर्वथा आशातनादिपरिहारेण जिनप्रतिमोद्देश्यादिदेव्याऽस्तीचरणपरिहारेण साध्वा-
दिर्विषयः । साध्वा केंचित् क्षानादित्रयवदेतत्त्रयस्यापि मोक्षाद्वत्त्वात् । सतीति
चर्चरीरूपत्वात् सम्बोधनम् । यस्य यशः प्रसरत् न केनापि प्रतिस्पर्धितम्, तत्
वत्कृष्टस्यान्यस्याभावादित्यर्थः ॥ ८ ॥

जो किंर मुत्तु विपाणइ कहइ जु फारवइ ।
करइ जिणेहि जु भासिउ सिवपहु दक्खवइ ।
खवइ पाउं पुच्चजिउ पर-अप्पइ तणेउं
तामु अउंसणि सगुणैइ उअरिअइ पणउं ॥ ९ ॥
[य. फिल सूत्र विजानाति कथयति य. वारयति
करोति जिनैर्षद् भाषित मोक्षमार्गं दर्शयति ।
क्षपयति पाप पूर्वोर्जित परात्मनोः सम्यग्धि ।
तस्यादर्शनेन सगुणैः खियते प्रभूतम् ॥ ९ ॥]

यः फिल सूत्रं विजानाति, कथयति भग्येभ्यः । वारयति च तैरेव देशना-
द्वारेण । करोति जिनैर्षद् भाषितं मोक्षमार्गं दर्शयति । एवंविधश्च सन् क्षपयति पापं
पूर्वोर्जितं परात्मनोः सम्यग्धि । तस्यादर्शनेन सगुणैः खियते प्रभूतमित्यर्थः ॥ ९ ॥

परिइरि छोयपवाहु पयहिउ विहिंविउ
पारतंति सह जेण निहोदि कुममसउ ।
दंसिउ जेण दुसंघ-मुसंघेइ अंतरउ
बद्धमाणजिणतित्थइ कियउ निरंतरउ ॥ १० ॥
[परिहृत्य छोयप्रवाहं प्रवर्तितो विभिन्नियः
पारतन्त्र्येण सह येन निराकृत्य कुमार्गशतम् ।
दर्शित येन दुःसङ्घ-मुसङ्घयोस्तत्
वर्धमानजिनतीर्थस्य कृत निस्तरम् ॥ १० ॥]

परिहृत्य लोकप्रवाहमविधिप्रयुक्तचैत्यसाधुभक्त्यादिकं प्रवर्तितो विभिन्नियश्च
पारतन्त्र्येण सह । एतत्स्वरूपं च पूर्वमेवोक्तम् । येन निराकृत्य कुमार्गशतं दर्शितं

५४ क. 'तो जिन' । ५५ क. 'त वा' । ५६ क. 'स्ता' । ५७ ज. ग. 'गार' । ५८ [ग. 'परी' ।
५९ क. 'अभिज्ञा' । ६० क. 'चर्चरी' । ६१ क. 'पाव' । ६२ क. 'तणउ' । ६३ क. 'सुरि' ।
६४ क. 'संपदे' ।

इति वदता किल तत्र चैत्ये तानि सर्वाणि निवारिकानि । कुतो यतस्तैः
कृतैराशावना भगवदाज्ञोल्लङ्घनेनावशा कृता भवति । तेनै न कार्यन्त इत्यर्थः ॥१२॥
यद्येवं विरहाङ्गेन निषिद्धान्येतानि तर्हि किमर्थं क्रियन्तं इत्यत आह—

लोपवाहपर्यैष्टिहि कोलहलपर्यैष्टिहि
कीरन्तं फुटदोसं, संसयविरदियैष्टिहि ।
तादं वि समं निमिद्धं समङ्कयत्ययैष्टिहि
धम्मत्पीहि वि कीरं बहुजनपत्तियैष्टिहि ॥ १३ ॥

[लोकप्रवाहप्रवृत्तैः कुलहलप्रियैः
क्रियमाणानि स्फुटदोषाणि संशयविरहितैः ।
तान्यपि समयनिषिद्धानि स्वमतिकदर्थितै-
र्धर्मोर्ध्विभिरपि क्रियन्ते बहुजनप्रार्थितैः ॥ १३ ॥]

लोकप्रवाहप्रवृत्तैः कुलहलप्रियैश्च क्रियमाणानि स्फुटदोषाण्यपि संशयविर-
हितैस्तत्र करणेऽपि निश्चितदोषाभावात् । तान्यपि जलश्रीवाऽऽदीनि सिद्धान्तनिषिद्धानि
कुमार्गानुगामिस्वमधिकार्थितैः स्वमुद्यया धर्मोर्ध्विभिरपि क्रियन्ते बहुजनप्रार्थितानि ।
कुलहलप्रियत्वात् प्रायो जनानामित्यर्थः ॥ १३ ॥

जुगपवरागमु मनिउ सिरिहरिभदपहु
पदिहयहुमयसमूहु पयासियमुत्तिपहु ।
जुगपट्टाणसिद्धंतिण सिरिजिणवह्लहिण
पयदिउ पयटपयाविण विहिपहु दुल्लहिण ॥ १४ ॥

[युगप्रवरागमो मानितः श्रीहरिभद्रप्रभुः
प्रतिहतकुमंतसमूहः प्रकाशितमुक्तिपथः ।
युगप्रधानसिद्धान्तेन श्रीजिनवल्लभेन
प्रकटितः प्रकटप्रतापेन विधिप्रभो दुर्लभेन ॥ १४ ॥]

रामभो मानितः श्रीहरिभद्रप्रभुस्तद्वचनमननेन तन्मननानुमानात् ।
प्रतिहतकुमंतसमूहोऽनेकान्तजयपवाकाऽऽदितर्कप्रणयनेन प्रकाशितमुक्तिमार्गश्चतुर्व-
शशतप्रकरणविधानेन । ततश्च युगप्रधानसिद्धान्तेन श्रीजिनवल्लभेन वदनुसारिणा
प्रकटितः प्रकटप्रतापेन भुवनविख्यातसत्त्वेन विधिभाग्यं दुर्लभेन निःपुण्यानामिति
गम्यते' इति शेषः ॥ १४ ॥

विधिप्रकटनमेव प्रसङ्गतः प्राह—

विहिचेईहरु कारिउ कहिउ तमाययणु
तयिह अणिस्साचेइउ कैयनिनुइनयणु ।
विहि पुण तस्य निवेइय सिनपावणपउण
अं निसुणेविषु रंजियं जिणपवयणनिरुण ॥ १५ ॥

[विधिचैत्यगृह कारित कथित सदायतन
तदिहानिआचैत्य कृतनिर्णितिनयनम् ।

विधिः पुनस्तत्र निवेदितः शिवप्रापणप्रणुणः

य निश्चाय रक्षिता जिनप्रवचननिपुणाः ॥ १५ ॥]

विधिप्रधानं चैत्यं सत् कारितं देशनाद्वारेण आद्वैः । कथितं च तदायतनं-
मिति । आर्यं ज्ञानादिलामं वनोतीति कृत्वा तदिहानिआचैत्यमपि न निश्चया साधना-
द्यायंस्तथा वरंते किंस्वाममोक्षनीत्यैव वरंते इति कृत्वा कृतनिर्णितिनयनम् । एवं
विधिचैत्यस्यैतन्नामत्रयं कथितं भवति । विधिराज्ञा पुनस्तत्र निवेदितः शिवप्रापण-
प्रवणः । यं विधिमाकर्ण्य रक्षिता जिनप्रवचननिपुणा इत्यर्थः ॥ १५ ॥

विधिमेवाह—

अहि उस्सुजुजणकमु कु वि किर लोयेंणिहि
कीरंतउ नवि दीसइ सुविहिपलोयणिहि ।
निसि न ण्हाणु न पइट्ट न सार्हुइ साहुणिहि
निसि जुवइहि न पवेसु न नट्ट विलासिणिहि ॥ १६ ॥

[यत्रोत्सृजनक्रम कोऽपि किञ्च लोचनै-

क्रियमाणो नैव दृश्यते सुविधिप्रलोककैः (कैः) ।

निशि न ज्ञानं न प्रतिष्ठा न साधूनां साध्वीनां

निशि युवतीनां न प्रवेशो न नृत्यं विलासिनीनाम् ॥ १६ ॥]

यत्रोत्सृज्यमाणजनस्य क्रम आचारो नन्दिन्याख्यानादिकः कोऽपि किञ्च
लोचनैः क्रियमाणो नैव दृश्यते सुविधिप्रलोककैः कर्तुंभिः । निशि न ज्ञानं न
प्रतिष्ठा न साधूनां साध्वीनां च शेषयुवतीनां च निशि न प्रवेशः । ' वाक्यान्तर-
त्वाग्निशीति न पौनरुक्त्यम् ' नापि नृत्यं विलासिनीनामित्यर्थः ॥ १६ ॥

जाइ नाइ न कयगाहु मन्नइ जिणवयणु
 कुणइ न निंदियकंखु न पीइइ धम्मिर्यणु ।
 विहिजिणहरि अहिगारिउ सो किर सलहियइ
 सुदउ धम्म सुनिम्मलि जसु निवसइ हियइ ॥ १७ ॥
 [जगति-ज्ञातेर्न कदाग्रहो मन्यते जिनवचन
 करोति न निन्दित कर्म न पीडयति धर्मिजनम् ।
 विधिजिनगृहेऽधिकारी स किल्ह स्थाप्यते
 छुद्धो धर्मेः सुनिर्मले यस्य निवसति हृदये ॥ १७ ॥]

यत्र च जाति-ज्ञातिकदामहः क्षात्रादौ नास्ति । आविर्घर्कटभीमालीपीदिः,
 क्वादिगौष्टिकपुत्र-पौत्रादिः । कशामहो देवस्य दक्षिणादिदिशि अयमेव स्नानं करोति,
 नान्य इत्यसदभिनिवेशः । तथा विधिजिनगृहे अधिकारी समस्तकृत्यचिन्तकः ॥
 एव स्थाप्यते; यो मन्यते जिनवचनम्, करोति न निन्दितं कर्म पूजादिव्यसन-
 पैशुन्य-शुश्रूषितव्यवहारादिकम् । न पीडयति धार्मिकं जनं देवद्रव्योद्ग्राहिका-
 द्वापि । छुद्धो धर्मे देवद्रव्योपभोग-कट्टदियाकाशतुचिन्तनरूपः सुनिर्मले यस्य
 मनसि सदा निवसतीत्यर्थः ॥ १७ ॥

जित्पु ति-चउरसुसावयदिहउ दव्ववउ
 निसिहिं न नंदि करीवि कुवि किर केइ वउ ।
 बलि दिणपरि भीत्थमियइ जैहिं न हु जिणपुरउ
 दीसइ धरिउ न सुत्तइ जहि जणि तुरउ ॥ १८ ॥
 [यत्र निचतुरसुस्रावकदृष्टे द्रव्यव्ययो
 निशि न नन्दि कारयित्वा कोऽपि किल्ह जति व्रतम् ।
 बलिर्दिनकरेऽस्तमिते यत्र न खलु जिनपुरतो
 दृश्यते धृतो न सुते यत्र जने तूर्यवः ॥ १८ ॥]

यत्र च त्रि-चतुरसुस्रावकप्रवीतो द्रव्यव्ययः कर्मकरादिविषयः क्रियते । निशि
 नन्दि कारयित्वा कोऽपि किल्ह व्रतं न गृह्णाति । बलिरपि दिनकरेऽस्तं गते यत्र
 नैव प्रतिमापुरतो दृश्यते धृतः । तथा सुते जने ग्रहरयात्रातिक्रमे वादित्रसन्दो न
 भवत्प्रसंयतजनजागरणभयादित्यर्थः ॥ १८ ॥

जहिं रयोंणिहि रहमणु कयाइ न कारियइ
 सउढारसु जहिं पुरिसु वि दितउ वारियइ ।

जहि जलक्रीहंदोलण हुंति न देवयह
 माहमाल न निसिद्धी कयअट्टाहिर्यहि ॥ १९ ॥
 [यत्र रजन्या रथभ्रमण कदाचिन्न कार्यते
 लगुहरस्त यत्र पुरुषोऽपि ददद् कार्यते ।
 यत्र जलक्रीडाऽऽन्दोलन भवति न देवताना
 माघे मास न निषिद्धा कृताष्टाहिकानाम् ॥ १९ ॥]

यत्र रजन्या रथभ्रमण कदाचिन्न कार्यते । लगुहरस्तं यत्र पुरुषोऽप्यस्ता
 योपि पदद् कार्यते । यत्र जलक्रीडास्तथा देवतानामन्विकाऽऽदीनां चान्दोलनं न
 भवति । एतदोपास्य रसायनविवरणे किञ्चिदुक्ताः । माघे मासि विशेषेण ज्ञाना-
 दिपूर्वकं प्रतिमाया मालारोपणं सद्यपि न निषिद्धं कृताष्टाहिकानां भावकाणामष्टाहिकी
 हि शाश्वतपूजास्ता अवश्यं कार्यास्ताश्च कुर्वन्मिर्यघोपाऽपि क्रियते तदा क्रियताम् ।
 एतच्च दिगम्बरभक्तमिनवप्रयुक्तपेह्दकभावकोपरोधेन प्रभूततरदूषणाभावेन चोक्तम् ।
 तेन 'माहमालजलक्रीहंदोलण' इत्यादिकवास्त्वसर्वदिकमायमालानिषेधेन
 रसायनोक्तेन न विरोध इत्यर्थः ॥ १९ ॥

जैहि सावय जिणपटिमह कैरिहि पइह न य
 इच्छाच्छंद न दीसहि जैहि मुंदंगिनय ।
 जैहि वसुत्तपयइह वयणु न निमुणियइ
 जहि अर्हुंतु जिण-गुरुहु वि मेउ न गाइयइ ॥ २० ॥
 [यत्र श्रान्ता जिनप्रतिमानां कुर्वन्ति प्रतिष्ठा न च
 यथाच्छन्दा न दृश्यन्ते यत्र सुगन्धजिनता ।
 यत्रोत्सृज्यप्रवृत्तानां वचनं न श्रूयते
 यत्रयुक्तं जिन-गुरोरपि गेयं न गीयते ॥ २० ॥]

यत्र श्रान्ता जिनप्रतिमानां प्रतिष्ठां न कुर्वन्ति । वसरनातिवाचकादिविर-
 चितप्रतिष्ठाकल्पादिभ्यप्रतिपादितत्वात् । यथाच्छन्दा उत्सृज्यभाषका सुगन्धप्रतिष्ठा-
 णता यत्र व्याख्यानदिप्रवृत्ता न दृश्यन्ते । यत्रोत्सृज्यप्रवृत्तानां वचनं न श्रूयते ।
 यत्रायुक्तं विरोध-शृङ्गारातिशयविर्भावकं जिनाचार्यस्योरपि गेयं न गीयत
 इत्यर्थः ॥ २० ॥

जैहि सावय तंवोउ न भक्खैहि लिति न य
 जैहि पाणहि य वरति न सावय मुदनय ।

८८ ख ग. 'हित' । ८९ ख ग. 'हिवादिषा' । ९० ख. ग. 'प्रवृत्ति' । ९१ ख ग. 'दति' ।
 ९२ ख ग. 'कइ' । ९३ क. 'मुदणि' । ९४ ख. ग. 'अनुत्त' । ९५ क. 'प्रताता' । ९६ ख. ग. 'मदिवि' ।

जैहि भोगणु न य सयणु न अणुचिउ वइसणें
सह पहरणि न पवेसु न दुहुउ वुलणें ॥ २१ ॥

[यत्र श्रावकास्तान्मूल न मक्षयन्ति जन्ति न च
यत्रोपानहो धारयन्ति न श्रावकाः कुर्वन्त्याः ।
यत्र भोजन न च शयनं नानुचितमुपवेशन
सह प्रहरणैर्न प्रवेशो न दुष्ट जल्पनम् ॥ २१ ॥]

यत्र श्रावकास्तान्मूलं न मक्षयन्ति, गृह्णन्ति च नैव । यत्रोपानहोऽपि न
धारयन्ति सभ्ये विद्युद्धाचाराः । यत्र न भोजनं शयनं वा नाप्यनुचितं गच्छिकापा-
सनं परिशुष्यते । सह प्रहरणेन सुरिकादिना न प्रवेशस्तन्मध्ये । नापि दुष्ट गाली-
प्रदानादिकं भाषणमित्यर्थः ॥ २१ ॥

जहि न हासु न वि हुइ न सिइ न रुसणें
किन्तिनिमिचु न दिज्जें जहि घणु अप्पणें ।
करंहि जि बहु आसापण जहि ति न मेलियेंहि
मिलिय ति केलि करंति सपाणु महेलियहि ॥ २२ ॥

[यत्र न हासो नापि होडा न क्रीडा न रोपण
कीर्तिनिमित्त न दीयते यत्र धनधार्मीयम् ।
कुर्वन्ति ये बह्वाशातनां यत्र ते न मेल्यन्ते
मिलितास्ते केली कुर्वन्ति समं महेलमिः ॥ २२ ॥]

यत्र न हासो नापि दुष्टा प्रसिद्धा नापि क्रीडा वृत्तादिरूपा नापि रोपकरणम् ।
यत्र गायक-वैणविकादीनां कलत्रा वृष्टैः श्रावकैर्जिनादिगुणरक्षितैरेव धनं दीयते,
न तु कीर्तिनिमित्तमात्मीयम् । कुर्वन्ति ये बट-विटादयः प्रभूतामाशातनां यत्र ते
न संसर्गमानीयन्ते । किमित्यत आह-मिलिता हि सन्तस्ते दुराचाराः केलीः कुर्वन्ति
समं महेलाभिरित्यर्थः ॥ २२ ॥

जहि संकंति न गहणु न माहि न मंडलउ ।
जहि सार्वयंसिदि दीसइ कियउ न विटलें ।
णवणयार जण^{१०१} मिळिवि जैहि न विभूसणउ
सार्वयंजणहि न करिइ जैहि गिहचिन्तणउ ॥ २३ ॥
[यत्र सङ्क्रान्तिर्न ग्रहणं न माघे न यण्डलक
यत्र श्रावकशिरसि दृश्यते कृतो न वेष्टनकः ।

१०१ ख ग. १०१ ख ग. पहिरणि । १०२ ख ग. करंति । १०० क. ०सिदि । १०१
क. विटलउ । १०२ ख. मेल्लेहि । १०३ ख ग. जणहि ।

स्नपनकार जन मुक्त्वा यत्र न विमूषण

आवकजनैर्न क्रियते यत्र गृहचिन्तनम् ॥ २३ ॥]

यत्र सूर्यादेः संक्रान्तिप्रहणं वा न स्नान-दान-पूजाविधानादिना आराध्यते, मिथ्यारूपत्वात् तस्य । भाषे मासि हरि-हर-सूर्यादीनामिव जिनस्याप्यग्रे गैरेयक-मण्डलिकं रक्तवर्णपुष्प-चन्दनाद्यैर्भ्यर्चितं न क्रियते । यत्र आबकाणां शिरसि दृश्यते कृतो न बलवेष्टनकः । उपलक्षणं चैष शेषस्याप्येकसाटिकोत्तरीयातिरिक्तस्य वस्त्रा-न्तरपरिहारस्य । स्नपनकारान् जनान् मुक्त्वा यत्र न विशेषविभूषाकरणं शृङ्गारादि-वृद्धिहेतुः आवकजनैर्न क्रियते । यत्र गृहचिन्तनं गृहसम्बन्धिवाणिज्यादिकापार्तु-प्याप्तमित्यर्थः ॥ २३ ॥

जहिं न मलिनचेलाङ्गैर्जिनवरः पूरय
मूळप्रदिमं सुहृद् वि छिवइ न साविण्ड ।
आरचित उँत्तारिउ जं''' किर जिणवरह
तं पि न उत्तारिजइ धीयजिनेसरह ॥ २४ ॥

[यत्र न मलिनचेलाङ्गैर्जिनवरः पूर्यते
मूलप्रतिमां शुचिभूताऽपि स्पृशति न आविका ।
आरात्रिकमुत्तार्यते यत् किल जिनवरस्य
तदपि नोत्तार्यते द्वितीयजिनेश्वरस्य ॥ २४ ॥]

यत्र न मलिनवस्त्र-शरीरैर्जिनवरः पूर्यते । मूलप्रतिमां च शुचिभूताऽपि फलक्षानाद्युपचाराऽपि योषिन्न स्पृशति । आकस्मिकस्य स्त्रीशरीरधर्मस्य कथञ्चित् तदाऽपि सम्भवात् । तस्य च महारक्तरूपत्वेनात्याशातनाहेतुत्वात् । अत्याशातना-याश्च संप्रातिहार्यप्रतिमया सामान्यरूपयाऽपि "१"आठट्टियाबराह सन्निहिता न खमए जहा पाडिमा' इति वचनात् असहनात्, तथा च कथाञ्चिदजर्जस्यापि भावात् । मूलप्रतिमायाश्च-"२"जमदिगयविबसामी सन्नेहिं चेव अस्सुदयहेऊ' इति वचनात् । समस्तसंधाभ्युदयहेतुत्वेन स्थापितत्वात् । आशातनायाश्च सामान्यरूपया अपि तत्र रक्षणात्, किं पुनरेवंविधमहाशातनायाः ? तस्मात् सुमुक्तं शुचिभूताऽपि न स्पृशतीति । आरात्रिकं यत् किलोत्तारितमेकस्य जिनवरस्य तदेव नोत्तार्यते द्विती-यादेर्जिनेश्वरस्य निर्मास्यरूपत्वापत्तस्तस्येत्यर्थः ॥ २४ ॥

(१) इत्यापद्य सन्निहिता न क्षमते यया प्रतिमा ।

(२) यदपिगतमिम्बन्धामी सर्वेषा वैयम्सुदयहेतु ।

जैहिं ऊड्डई निम्मलु न अकलय-वर्णहळइ ।
 मणिमण्डणभूसणई न चेळई निम्मलई ।
 जित्यु न जईहि ममत्तु, न जित्यु वि तव्वसणु
 जहि न अत्थि गुरुदंसियेनीइहि पम्हसणु ॥ २५ ॥

[यत्र पुण्याणि निर्मात्यं नास्त्यन्यत्र भूषणानि
 मणिमण्डितभूषणानि न चेष्टानि निर्मलानि ।
 यत्र न यतीनां ममत्व न यत्रापि तद्वसनं ।
 यत्र नास्ति गुरुदर्शितनीतेः प्रस्मरणम् ॥ २५ ॥]

यत्र पुण्याणि निर्मात्यं भवन्ति, नास्त्यन्यत्र भूषणानि, मणिमण्डितानि
 भूषणानि, वस्त्राण्यपि निर्मलान्यनुपहृतानि नैव । यत्र यतीनां मदीयमेतद् देवगृह-
 मिति न ममत्वम् । नापि यत्र चैत्यगृह एव तेषां वासः । यत्र नास्ति गुरुदर्शित-
 त्याचारस्य दशविधाश्रयतनापरिहाररूपस्य प्रस्मरणमुत्कंसनं लोप इत्यर्थः ॥ २५ ॥

जहिं पुच्छिय सुसावय गुरुगुरुलक्षणइ ।
 भैणिहि गुणसुय सबयें पव्वत्तइ तणों ।
 जहिं इकुत्तु वि कीरइ निच्छईं सगुणउ
 समयजुत्ति विहवंतु न बहुलोपेई [त]णउ ॥ २६ ॥

[यत्र पृष्ठाः सुभावकाः क्षुभगुरुलक्षणानि
 भणन्ति गुणज्ञाः सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि ।
 यत्रैकोत्तमपि क्रियते निश्चयेन सद्गुण
 समययुक्त्या विवटमान न बहुलोपस्य ॥ २६ ॥]

यत्र च केनापि पृष्ठाः सुभावकाः क्षुभगुरुलक्षणानि विशिष्टगीतार्थत्वातिश-
 यविशेषकत्वादीनि भणन्ति गुणज्ञाः सत्यानि प्रत्यक्षसत्त्वानि साक्षात् प्रतीयमा-
 नानि । यत्रैकोत्तमपि क्रियते निश्चयेन सद्गुणं कार्यं देवगृहकर्मोत्तरादिकम् ।
 अनापयुक्ता । विवटमानं बहुलोपे केनापीति अत्रादिपदके । 'नवैत्यर्थः' ॥ २६ ॥

जहिं न अप्पु वन्निज्जइ एव वि न दसियइ ।
 जैहिं सम्गुणु वनिज्जइ विगुणु ववेहियइ ।
 जैहिं किर वत्तु-वियारणि कसु वि न बीहियइ
 जहिं जिणवयणुत्तिनु न केई वि पयंपियइ ॥ २७ ॥]

[यत्र नात्मा वर्ण्यते परोऽपि न दूष्यते
यत्र सद्गुणो वर्ण्यते विगुण उपेक्ष्यते ।
यत्र किल वस्तुविचारणे कुतोऽपि न भीयते
यत्र जिनपञ्चनोत्तीर्णं न कथमपि प्रजल्प्यते ॥ २७ ॥]

यत्रात्मा न वर्ण्यते, परोऽपि न दूष्यते । यत्र सद्गुणो वर्ण्यते, विगुणश्चोपेक्ष्यते । एघरूपत्वादेव सदाचारस्य यत्र किल वस्तुविचारणे यथावस्थितचैत्यादिविधिभगने न कुतोऽपि भयं क्रियते । यत्र जिनपञ्चनोत्तीर्णमविध्यादिकं न कथमपि प्रजल्प्यते इत्यर्थः ॥ २७ ॥

इय बहुविह उस्तुत्तैर्जेण निसेदियैह
विहिजिणहरि सुपसत्थियहि लिहिवि निदंसियैह ।
जुगपहाणु जिणैवसुहु सो "किं न यन्नियइ ?
सुगुरु जामु सन्नाणु सुनिउंणिहि वन्नियइ ॥ २८ ॥
[इति बहुविधान्युत्तराणि येन निषेधितानि
विधिजिनगृहे सुप्रशस्तिषु लिखित्वा निदर्शितानि ।
युगप्रधानो जिनवल्लभ स किं न मन्यते ?
सुगुर्यस्य सहजं सुनिपुणैर्वर्ण्यते ॥ २८ ॥]

इति "निस्त्रिस्त्रिनादीनि बहुविधान्युत्तराणि येन निषेधितानि विधिजिनगृहे चित्रकूटनर(ग)वर-नागपुर-मरुपुरादिसम्बन्धिते सुप्रशस्तिषु लिखित्वा च निदर्शितानि । तथाहि 'इह न खलु निषेधः कस्यचिद् वन्दनादौ' इत्यादि,

"अत्रोत्तरजनकमो न च न च खीत्र रजन्या सदा
सामूना भमत्ताऽऽश्रयो भ च न च खीवा प्रवेशो निशि ।

जाति-ज्ञाति-कदामहो न च न च आदेयु ताम्बूलसि—

त्यास्ताऽन्नेयमनिश्रिते विधिकृते श्रीवीरचैत्यालये ॥

इह न लगुदरास खीप्रवेशो न रात्री

न च निशि चलि-दीक्षा-स्नान-नृत्य-प्रतिष्ठा ।

प्रविशति न च नारी गर्भगृहस्य मध्ये

ऽनुचितमकरणीय गीत-नृत्तादिकार्यम् ॥ " इत्यादि

युगप्रधानश्रीजिनवल्लभ सोऽप्येवगुणवानपि सुगुरु किमिति न मन्यते ? यस्य सहोक्तं सुनिपुणैरपि वर्ण्यं इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथोपदर्शितव(तो)-सूत्रपदप्ररूपकाणां भाविभवानन्तदु-स्रभाजनत्व पर्य-निर्दिमाह—

११७ ख. न प्रजल्पति । ११८ ख य विहृष्ट । ११९ क कि । १२० ए ग निशं
बहुविधानि स्थाः । १२१ ख ग विविधा । १२२ ख य स्थान । १२३ ख य सत् स्थान । ~

लवयितुं वि वस्तुतु जु इत्थं पथं पियद् ।
 तसु विचार अइयोउ वि केवलि दंसिपद् ।
 ताई जि ने वस्तुतुईं क्रियेईं निरंतरंईं ।
 माइ दुक्ख जे हुंति ति भूरि भवतइ ॥ २९ ॥

[लवमात्रमसु सूत्रं यदत्र प्रजस्यते
 तस्य विपाकोऽतिस्तोकोऽपि केवलिना दृश्यते ।
 तान्येव ये वस्तुत्राणि कुर्वन्ति निरन्तरं
 तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि ॥ २९ ॥]

लवमात्रमसु सूत्रं यदत्र प्रजस्यते, तस्य विपाकोऽतिस्तोक आस्तां समस्तः
 केवलिनैव दृश्यते । तान्येव 'जीवि वादपूरणे' ये गुरुकर्माण वस्तुत्राणि कुर्वन्ति
 वचन-कायाभ्यां निरन्तरं तेषां दुःखानि यानि भवन्ति तानि भूरिभवान्तराणि
 येषु प्रभूतजन्मसहस्रानुमवनीयानीति भाव इत्यर्थः ॥ २९ ॥

अप देपामेव किञ्चिदेषितमाइ—

अपरिनिवर्त्यमुपनिवर्तिसिंहं नियमङ्गविधिं हि
 लोपपवारं पयसिंहं नापिण मुविदिपेईं ।
 अवदप्परमच्छरिण निदंसियसंयुणिहिं
 पूअं विज्झा अप्पडे जिणु जिव निग्गणिहिं ॥ ३० ॥

[अपरीक्षितश्रुतनिरुपनिवर्तितोऽपि निवर्तितैः—
 लोपपवारं प्रवर्तमाना मुनिहितैः ।
 परस्परमन्त्रेण निदर्शितमद्गुणैः
 पूज्यते आत्मा जिन इव निर्गुणैः ॥ ३० ॥]

अपरीक्षितश्रुतनिरुपनिवर्तितोऽपि निवर्तितैः लोपपवारं प्रवर्तमाना एव नामतः मुनिहितैः ।
 आस्तां गुरुधारिणसाधुविषये किन्तु परस्परतोऽपि मन्त्रेण निदर्शितमद्गुणैरितर-
 निन्दया पूज्यते आत्मा जिन इव निःशुद्धैरित्यर्थः ॥ ३० ॥

एवं च सति—

इह अणुसोयपयद्दह संख न कु वि करइ
 भवसायरि ति^{१०} पढांति न इकु वि उत्तरइ ।
 जे पढिसोय पर्यट्टहि अप्प वि न्निंयै घरइ
 अवसय साभिय हुंति ति निब्बुइपुरवरइ ॥ ३१ ॥

[इहलुस्रोतःप्रवृत्तानां सदृश्या न कोऽपि करोति
 भवसागरे ते पतन्ति नैकोऽप्युत्तरति ।

ये प्रतिस्त्रोतः प्रवर्तन्तेऽपि जीवा धराया-

भवस्यं स्वामिनो भवन्ति ते निर्दृतिपुरवरस्य ॥ ३१ ॥]

अनुश्रो(लो)पोमार्गप्रवृत्तानां सदृश्यां न कोऽपि करोति बहुत्वात् । भवसागरे
 ते निपतन्ति । नैकोऽप्युत्तरति निषिद्धकर्मत्वात् । ये पुनरल्पा अपि जीवाः प्रतिश्रो-
 (लो)पोमार्गे प्रवर्तन्ते धरायाम्, अवश्यं स्वामिनस्ते भवन्ति निर्दृतिपुरवरस्ये-
 त्यर्थः ॥ ३१ ॥

जं आगम-आयरणिहिं^{११} संहं न विसंवरइ
 भंणहि त वयणु निर्हं^{१२} न समणु जं वणइ ।
 ते वसंति गिहिमेहिं^{१३} वि होइ तमोपयणु
 गहिहि तिहं^{१४} छहु लम्भइ सुत्तिव सुहरयणु ॥ ३२ ॥

[यदागमाचरणभ्यां सह न विसंवदति

भणन्ति तद् वचनं निश्चितं न सदगुणो यत् त्यजति ।

ते वसन्ति गृहिमेहेऽपि भवति तदपतनं

गतेस्तत्र लघु लभ्यते मुक्तेः सुखरत्नम् ॥ ३२ ॥]

यदागमाचरणभ्यां न विसंवदति, भणन्ति तद् वचनम्, निश्चितं न सदगुणो
 यत् त्यजति । ते चैवंविधाधारित्रपवित्रा वसन्ति यत्र गृहिमेहेऽपि तदापतनं
 भवति तद्वासपवित्रत्वात् ज्ञानादित्यसमावाह । गतैः सद्विस्तत्र लभ्यते मुक्ति-
 सम्बन्धिसुखरत्नम् । यथा कश्चित् सुप्रसन्न ईश्वरे भौतिकं प्राप्यते, तथेहापीति
 भाव इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

अथ विधिवैत्यानिआकृतपसंज्ञं च एव नित्याचैत्यादिस्वरूपमाह-

११० क. निव^{१०} । १११ ख. जव । ११२ क. चारिं नि^{१०} । ११३ ख. ग. सुहु । ११४
 ख. ग. मणिहिं । ११५ क. निरुणु । ११६ ख. ग. शिहु । ११७ क. तमायणु
 ११८ ख. ग. तटणु । ११९ ग. त्यजति । १२० ख. ग. सदास^{१०} । १२१ क. प्रसन्न एव ।

पासत्यादिविवोदिय केइ जि साचयई
 कारावैहि जिणमंदिरु तंमहर्माविणई ।
 तं किर निस्साचेइअ अववैविणि भणित
 तिहि—पव्विदि वहि कीरइ वंदणु कारणिउ ॥ ३३ ॥

[पार्श्वस्यादिविवोदिताः केचिच्छ्रावकाः
 कारयन्ति जिनमन्दिरं तन्मात्रमाविताः ।
 तत् किल निश्चाचैत्यमपवादेन भणित
 तिथि—पर्वमु तत्र क्रियते वन्दनं कारणिकम् ॥ ३३ ॥]

देशतः पार्श्वस्यादिभिर्विवोदिताः केचिच्छ्रावकाः कारयन्ति जिनमन्दिरं
 सगमसमाविताः । तत् किल निश्चाचैत्यमपवादेन भणितमायत्तनम् । अत एव तियेषु
 पर्वेषु चाष्टमी-चतुर्दशी-चतुर्मासक-पर्युषणादिषु क्रियते वन्दनकं कारणिकम् अति-
 आचैत्याभावेन कीदाचित्कम् । तत्र हि छिन्नो मध्ये न निवसन्ति । यत उक्तं श्रीम-
 ज्जिनबह्व्रममूरिभिरागमोद्वारे—

“ओसंभा विव तत्थेव इत्ती चेइयवंदगा ।

जेवि निस्साइ तं मयणं सट्ठाईहि वि कारियं ॥” इत्यर्थः ॥ ३३ ॥

अयानायतनं विवसुः प्रकल्पोक्तमन्यन्तरेणाह—

जैहि लिंगिय जिणमंदिरि जिणदव्विण कयई
 मडि वसति आसायण कीरैहि पईतिपई ।
 तं पकाप्पि परिवन्निउ साहम्मियणलिय
 जहिं गय वंदणकज्जिण न-सुदंसण मिलिय ॥ ३४ ॥

[यत्र छिन्नो जिनमन्दिरे जिनद्रव्येण कृते
 मठे समनयाशातनाः कुर्वन्ति महतीः ।
 तत् प्रकल्पे परिवर्णितं साधर्मिकस्थली

यत्र गता वन्दनकार्येण न सुदर्शनस्य मिलिताः ॥ ३४ ॥]

यत्र किल छिन्नो लिङ्गमात्रसाधार्यका जिनमन्दिरे अथवा जिनद्रव्यकृते
 मठे वा वसन्ति । वसन्तश्च सन्तो महतीराशातना भोजन-शयनादिभिः कुर्वन्ति ।
 तम् प्रकल्पे निशीथाध्ययने परिवर्णितं साधर्मिकस्थलीति देवद्रोणीति नाम्ना । यत्र

(१) अयाना एव तत्रैव सन्ति चैत्यक-वक्ताः ।

येषां निभया तद् वचनं आह्लादिभिरपि कारितम् ॥

१४१ ख. ग. भाविणई । १४३ क. अववाण्णा । १४४ ख. न तिहिं पव्वहिं । १४५ क.
 पव्विणी । १४६ ख. ग. कट्ठ । १४७ ख. ग. कट्ठि ।

गता भक्तिमन्तो वन्दनकार्येण न मुदर्शनस्य शोभनसम्बन्धस्य मिलिताः क्षणमात्र-
मप्यनायतनसेवाया मिथ्यात्वहेतुत्वादित्यर्थः ॥ ३४ ॥

अथौघनिर्युक्त्याद्युक्त्यरूपेणानायतनमाह—

ओहनिजुत्तावस्सयपपरणदंसियत्

तमणावयणु जु दावइ दुक्खपसंसियत् ।

‘‘तहिं कारणि’वि न जुत्तठ सावयजणममणु

‘‘तहिं वसंति जे ळिगिय ताहि वि पयनमणु ॥ ३५ ॥

[ओघनिर्युक्त्यावश्यकप्रकरणदर्शितं

तदनायतनं यद् दर्शयति दुःखप्रशंसिवः ।

तत्र कारणेऽपि न युक्तं श्रावकजनगमनं

तत्र वसन्ति ये लिङ्गिनस्तेषामपि पदनमनम् ॥ ३५ ॥]

ओघनिर्युक्त्यावश्यकदिसिद्धान्तदर्शितं तच्चैत्यमनायतनं यो दर्शयत्यतिप्रमूतपुन-
स्वाद् दुःखेन भद्रत्वा कष्टेन प्रशंसितस्त्वावकैः । अथवा-यत्तु अनायतनचैत्यं कर्तृप्रशं-
सितं सत् दुःखानरकादिगविसम्बन्धि दर्शयति प्रशंसकानां तत्र कारणेनाप्यनिष्ठा-
चैत्याभावरूपेण ।

“नीयस्स दंसणस्स य चरणस्स य जत्थ होइ वायाओ ।

वज्जिज्जवज्जमीरू अजायवणवज्जओ तिरपे ॥”

इति वचनात् तत्र च केवलाविधिदर्शनेन लिङ्गिसंतर्गेण च सम्बन्धादिव्यापा-
तसम्भवात् न युक्तं श्रावकजनस्य गमनम् । तत्र ये वसन्ति लिङ्गिनस्तत्पदवन्-
नसपि ॥ पुनरित्यर्थः ॥ ३५ ॥

अथ तत्र गमने दोषमाह—

जाइज्जइ तहिं वावि(डाणि) ति नभियँहिं इरुणु जइ

गय नमंतजण पावहि गुणगणवुहिं जइ ।

गँहिं तत्थुँ’’ ति नमंतिहिं पात्त जु पावियइ

गमणु नैमणु तहिं निच्छँइं सगुणिहिं वारियइ ॥ ३६ ॥

(१) ज्ञानस्य दर्शनेन च चरणस्य च यत् भवति व्यापातः ।

यज्जिवेदस्यमीरूनायतनवर्जकं क्षिप्रम् ॥

१४८ क. तहि । १४९ ख. ग. यदायतनं १५० क. तिरु जि १५१ ख. ग. नमंतं जं तहि ।

[गम्यते तत्र स्याते ते। नम्यन्तेऽत्र यदि । ॥ १॥
 गता नमजनाः प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि ।
 गतैस्तत्र तान् नमद्भिः पापं यदि प्राप्यते
 गमनं नमनं तत्र निश्चयेन सगुणैर्वर्ज्यते ॥ ३६ ॥]

गम्यते एष तत्र स्याते ते च लिङ्गिनः प्रणम्यन्ते, अत्र चैत्ये यदि कथंचिद्
 गताऽत्र जना नमस्तः प्राप्नुवन्ति गुणगणवृद्धिं यदि, तदा तत्र युक्तमेव गमनमिति
 शेषः । परं गतैः सङ्गिस्तत्र तान् नमद्भिश्च 'धीसत्वाद् वंदमाणस' इत्यादिष्व-
 मात् पापमेव प्राप्यतेऽतो गमनं तन्नमनं च तत्र निश्चयतो निश्चयनयेन सगुणैर्वा-
 तार्थैर्वायत इत्यर्थः ॥ ३६ ॥

अथ लिङ्गिनामिव केपाब्धिद् वसतिनिवासिनामपि भावानायातनत्वेनात्रैष्टव्य-
 त्वमाह—

वसतिर्हि वसतिं बहुचउसुत्तपपंपिरिं
 कैरिं किरिय जणरंजण निडु वि दुकरंयं ।
 परि सम्मत्तविहीण ति हीणिहि सेविपहि
 तिहिं सहं दंसणु सगुण कुणहिं न पाविपहि ॥ ३७ ॥
 [वसतौ वसन्ति प्रभूतोत्सृज्यजत्याकाः
 कुर्वन्ति क्रिया जनरजनाय नित्यमपि दुष्करम् ।
 परं सम्यक्त्वविहीनास्ते हीनैः सेव्यन्ते
 तेः सह दर्शनं सद्गुणाः कुर्वन्ति न पापिभिः ॥ ३७ ॥]

वसतौ वसन्ति परं प्रभूतोत्सृज्यजत्याकाः कुर्वन्ति क्रियां पुनर्जनरजनार्थं
 नित्यमपि दुष्करमपि प्रभूतमलधारणमलिनतरवज्जचतुर्थरसिकोपानादिकां परं ते
 सम्यक्त्वविहीना वत्स्यमायकत्वात् हीनैरेव सम्यक्त्वाविवेकलैरेव सेव्यन्ते ।
 एतस्तेः सह दर्शनमपि सद्गुणाः सत्कारिणिषो न कुर्वन्ति पापेभिरित्यर्थः ॥ ३७ ॥

अथ चैत्यत्रयेऽपि गमनादिविषयविभागमाह—

उस्सगिण विहिचेइउ पढमु पयोंसियव
 निस्साकटु अंबेवाइण दुइउ निर्दंसियव ।
 जैहि ^{१५५}किर लिगिण निवेंसेहि तमिह अणायपणु
 तैहि निसिद्ध सिद्धंति वि चम्मियजणमणु ॥ ३८ ॥

(१) पार्थम्यादीन् वन्दमानस्य ।

[उत्सर्गेण विधिचैव प्रथम प्रकाशितम्
निश्चाकृतमपवादेन द्वितीय निदर्शितम् ।
यत्र फिल लिङ्गिनो निवसन्ति तदिहानायतन
तत्र निषिद्ध सिद्धान्तेऽपि धार्मिकजनगमनम् ॥ ३८ ॥]

उत्सर्गेण विधिचैत्य गमनयोग्यतया प्रथम प्रकाशितम् । निश्चाकृत त्वपवादेन
द्वितीय स्थिति-वर्षादिषु गमनयोग्य निदर्शितम् । यत्र लिङ्गिनो निवसन्ति तत् तृती-
यमनायतनमिति दर्शितम्, तत्र निषिद्धमपवादतोऽपि धार्मिकजनगमनम्, कदाचि-
दत्यन्तापवादविपर्ययात् तस्येत्यर्थः ॥ ३८ ॥

अथ एवाह—

विष्णु कारणि तँहि गमणु न कुणँहि जि सुविहियं
तिविहु जु चेइउ कहइ सु साहु वि मँनियइ ।
तं पुण दुविहु कहइ जु सो अवगन्नियइ
तेण लोउ इह सयल्लु वि भोलँउ धुंभिपइ ॥ ३९ ॥
[विना कारण तत्र गमन न कुर्वन्ति सुविहिता
त्रिभिः पक्षेभ्य कथयति स साधुरपि मन्यते ।
तत् पुनर्द्विभिः कथयति य सोऽङ्गगण्यते
तेन लोक इह सकलोऽपि मुग्धो विप्रतार्यते ॥ ३९ ॥]

विना कारण दुष्टजनविहितधर्मभ्रंशादिभयमन्तरेण वज्रानायतने गमन न
कुर्वन्ति सुविहिता सदाचारा भावकादयोऽपि । एव च सति त्रिविध चैत्य ॥
कथयति अस्तित्वेन प्रतिपादयति, स साधुरपि मन्यते । तत् पुनर्द्विभिः पक्षेभ्यः कथयति-
यत्तेन कथयति य, स साधुरप्यवगण्यते, शुद्धसिद्धादिविचारासिद्धत्वादानायतन-
स्यापि । तेन द्विविधचैत्यकथकेन लोक सकलोऽपि मुग्धप्रायो^१ निस्सकडमनिस्स-
कडे वा वि चेइए' इत्यादि वदता विप्रतार्यते इत्यर्थः ॥ ३९ ॥

इय निपुँन्नेह दुल्लह सिरिजिणवल्लहिण
तिविहु निवेइउ चेइउ सिवसिरिवल्लहिण ।
उस्सुचँइं वारांतिण सुत्तु 'कँहँतइण
इह नव व जिणसासणु दंसिउ सुम्मइण ॥ ४० ॥

(१) निश्चाकृतमनिश्चाकृत वाऽपि चैत्ये ।

१५९ ख ग मोरिवि । १६० ख ग सत्तोपि । १६१ क निष्पुनहि । १६२ ख वारितिय ।
१६३ क यद्वहइण ।

[इति निष्पुण्यानां दुर्लभेन श्रीजिनवह्ममेन

त्रिविधं निवेदितं कैयं शिवश्रीवह्ममेन ।

उत्सृष्टाणि वारयता सूत्रं कथयता

इह नवमिन् जिनशासनं दर्शितं सन्गतिना ॥ ४० ॥]

इति निष्पुण्यानां दुर्लभेन श्रीजिनवह्ममेन त्रिविधं निवेदितं कैयं शिवश्री-
वह्ममेन । उत्सृष्टाणि रात्रिस्नानादीनि वारयता सूत्रं सूत्रार्थं विधिरूपं कथयता,
तथा चोत्सृष्टभाष्यप्रवर्तितकेवलविधिप्रवणचैत्यादिवर्धनप्रच्छादिताविधिप्रकाशम् ।
इह लोके नवमिव जिनशासनं दर्शितं सम्मतिना लोकोत्तरबुद्धिमानेत्यर्थः ॥४०॥

इकवचणु जिणचह्महु पंहु वपणेंड घणेंड

किं व जंपिवि जणु सकइ सकु पि जइ मुणेंड ।

तसु पयभत्तइ सत्तइ सत्तइ भवभयंइ

होइ अंतु मुनिरुत्तउ तवयणुत्तयइ ॥ ४१ ॥

[एकवचनो जिनवह्मः प्रभुवचनानि वचनानि

किमिन् जल्पितुं जनः शक्नोति शक्नोऽपि यदि जानाति ।

तस्य पदमत्तानां सत्त्वानां सत्त्वानां भवमपानां

भवमप्यन्तः मुनिश्चितस्तद्वचनोद्यतानाम् ॥ ४१ ॥]

‘जणुसन्धो द्वितीयपादगतो जानीहि त्वमेवैतदित्यर्थे लोककृतिरो बोद्धव्यः’
सततं भोः सखे ! त्वमेवैतजानीहि । एकवचनः श्रीजिनवह्मः प्रभुः कथं बहूनि
वचनानि श्रीवीरपंथकल्याणक-विविधियपारतन्त्र्य-चैत्यसाधुगतकल्याणस्य यद्व-
रप्रमाणकल्प-साधुप्रावरणकपायाविद्वन्माहृतजलमहणादीनि कथं जल्पितुं समस्त-
सहस्रमर्षं प्रकाशयितुं शक्नोति । एकवचनशक्तेरनेकवचनजल्पनविरोधान् ।
तत्परिहारश्चैवम्-एकमेकरूपमेव पूर्वापरविरोधेन सिद्धान्तविरुद्धगीतार्थाचरण-
नुसारि वचनं यस्य तस्य च श्रीमन्महावीरपंथकल्याणकाद्यनेकवचनजल्पनविरोधः
सर्वथा नास्ति, सिद्धान्ताद्यनुसारित्वात् सर्वेषां वचनानाम् । तानि हि वचनान्या-
धुनिकसाधुप्रवर्तनेन आच्छादितान्येवावसन् । अत एव शक्नोऽपि विरुद्धरस्य
लोकोत्तरप्रज्ञाविशयशालित्वेन लोकैकह्योऽपि यदि कथञ्चिन्महारुच्छ्रेण जानाति
विशिष्टं युगप्रधानमन्यत्वात् पूर्वोक्तार्थानाम् । अथवा एवं योजना कार्या-जिनवह्म-
प्रभुवचनानि प्रभूतानि पूर्वोक्तान्येकवचनो जनोऽस्मदींदिः कथं जल्पितुमपि समा-

समक्षं प्ररूपयितुमपि शक्नोति ? आस्तां सम्यक् कर्तुं कारयितुं चेत्तथाप्रायः । तस्य प्रभोः पदमक्षानां सत्त्वानाम् “^(१) इहपरलोचनामकन्हा आजीवमरणमसिलोए’ इति सप्तानां भवभयानां भवत्यन्तः क्षयः सुनिश्चितस्तद्वचनकरणोद्यतानामित्यर्थः ॥ ४१ ॥

इककालु जसु विज्ज असेस वि वयणि ठिय
मिच्छदिदि वि वंदहिं किंकरभावदिय ।
ठावि(णि) ठावि(णि) विदिपक्खु वि जिण अप्पदिखलिड
फुडु पयडित निक्कवदिण पर अप्पडं कलिड ॥ ४२ ॥
[एककालं यस्य विद्या अक्षेपा अपि बद्धे स्थिता
मिष्यादृष्टयोऽपि वन्दन्ते किङ्करभावस्थिताः ।
स्थाने स्थाने विधिपक्षोऽपि येनाप्रतिस्खलितः
स्फुटं प्रकटितो निष्कपटेन परमस्मान् कलयित्वा ॥ ४२ ॥]

एककालं युगपदेव यस्य विद्यास्तर्काद्योऽक्षेपा अपि बद्धे स्थिताः । मिष्यादृष्टयोऽन्यदर्शनस्थिता अपि भीनरजमर्महाराजपण्डिताः पञ्चविंशतितमोऽप्यं तीर्थं इति प्रतिपाद्यन्तो वन्दन्ते किङ्करभावस्थिता बहुमानादिशयप्रवर्तित-सावरवचनाः । स्थाने स्थाने सर्वत्र विधिपक्षोऽपि येनाप्रतिस्खलितो निराकर्तुर्मत्वावेन स्फुटः प्रकटितो निष्कपटेन निश्चयना परोऽपि निराकर्णीय आत्मा च निराकर्ता रूपमपि कलयित्वा यथावस्थितत्वेन तच्छक्तिमाकलय्य स्वसामर्थ्येनेत्यर्थः ॥ ४२ ॥

[तसु पर्यैपंकयड शुभिहि^१ पाविड जण-भयरु
सुदनाण-महुपाणु 'कैरंतु हुइ अमरु ।
सत्थु हुंतु सो जाणइ सत्थ पसत्थ सहि
कहि अँणुवसु जवमिज्जइ फेण समाणु सहि ! ? ॥ ४३ ॥
[तस्य पदपङ्कजं पुण्यैः प्राप्य जनभ्रमरः
सुद्वान-गधुपानं कुर्वन् मध्यामरः ।
स्यस्थो भवन् स जानाति शास्त्राणि प्रशस्तानि सर्वणि
कथयानुपम उपमायते केन सह सखे ! ? ॥ ४३ ॥]

(१) इह-परलोचनानामकन्हाजीव-मरणमसिलोः ।

१०१ क. वेत्यात्मा यः । १०२ क. स्फुटं यः । १०३ क. पंकज । १०४ ख. य. कुर्वन्त ।
घ. य. यत् ।

तस्य पदपङ्क्तं सुखैः प्राप्य जन एव भ्रमरः शुद्धज्ञानमधुपानं कुर्वन् भव-
त्यमरः । शुद्धज्ञानपाने हि सति स्वस्यो विषयकथायाद्यभावेन सुखितः सन् स
जानाति शास्त्राण्यङ्गेषाङ्गप्रकरणादीनि प्रशस्तानि शुभानि सहीति सर्वान्यपि ।
एवंविधआनुपमः केन सहोपमीयते इति-सखे ! कथय त्वमेवोपमाऽतिक्रान्तत्वात्
केनापीत्यर्थः ॥ ४३ ॥

अथ तस्यैव गुरुक्रममाह—

चक्षुर्मानसूरिसीमु जिणेश्वरसूरिवर
तामु सीमु जिणचन्दर्जसह जुगपवर ।
अभयदेवमुनिनाहु नवंगह विचिकर
तमु पयपंकय-भसल्लु सल्लवत्तणुचरणकरः ॥ ४४ ॥
[वर्धमानसूरिशिष्यो जिनेश्वरसूरिवर
तस्य शिष्यो जिनचन्द्रवतीश्वरो युगप्रवरः ।
अभयदेवमुनिनाथो नवाङ्गानां वृत्तिकर
तस्य पदपङ्क्तभ्रमरः सल्लक्षणचरणकरः ॥ ४४-॥]

वर्धमानसूरेः शिष्यो जिनेश्वरसूरिवरः । तस्य जिनेश्वरसूरेः शिष्यो
जिनचन्द्रसूरिवतीश्वरो युगप्रवरः, अभयदेवमुनिनाथोऽपि स्थानोदितवृत्ति-
कारकः । तस्याभयदेवसूरेः पदपङ्क्तभ्रमरः सागुत्तिकोक्तलक्षणयुक्तचरणकर
इत्यर्थः ॥ ४४ ॥

सिरिजिणवद्दुहु दुहुहु निष्पुवई जणहं
हवं न अंतु परियाणवें अहु जण । तगुणह ।
सुद्धपम्मि हवं ठांविठ जुगपवरामिण
एव वि भई परियेणित तगुण-संकमिण ॥ ४५ ॥
[धीजिनश्लमो दुर्लभो निष्पुण्यानां जनानाम्
अहं नान्त परिजावाम्यहो ! जनास्तद्गुणानाम् ।
शुद्धधर्मेऽहं स्थापितो युगप्रसंगमेव
एतदपि मया परिज्ञातं तद्गुणसङ्गमेव ॥ ४५ ॥]

वचिष्ठयः श्रीजिनवह्मसो दुर्लभो निष्पुण्यानां जनानाम् । तस्यैवंविधस्य
गुणरत्नानां महानिषेह नैवान्तं पर्यन्तं सर्वसद्दृश्यामित्यर्थः परिजातामि यो
जनास्तद्गुणानाम् । किञ्च शुद्धधर्मे विधिधर्मरूपे परमार्थतोऽहं तेन स्थापितः

स्वप्रतिपादितवियौ प्रवर्त्तनात् । एतदपि मया विधिमार्ये प्रवर्त्तनं परिहृतं तद्गुण-
सङ्क्रमेण दूरस्यस्यापि तस्यादर्शस्येव कदाचित्प्रभावातिशयेन मयि तद्गुणसङ्क्र-
मात् । विविधर्मविषयबहुमानातिशयप्रादुर्भावादित्यर्थः ॥ ४५ ॥

अथ स्तुतिपरिसमाप्तौ स्वचरितेन ताम्यन् सविपादमाह—

भामिन् भूरिभक्तसौम्यैरि सह वि 'नै' पचु मई

सुगुरुरपणु जिणवल्लहु दुलहु सुद्धमइ ।

पाविय तेण न निबुइ इह पारचियई

परिमव पत्त वईसि न हुय पारचियई ॥ ४६ ॥

[भ्रान्तो भूरिभक्तसागरे तथापि न प्राप्तो मया

सुगुरुरत्न जिनदत्तमो दुर्लभः शुद्धमतिः ।

प्राप्ता तेन न निर्वृतिरिहपारत्रिकां

परिमत्राः प्राप्ताः प्रभूता न भूतानि पारत्रिकाणि ॥ ४६ ॥

भ्रान्तो भूरि प्रभूतकालं भवसागरे तथापि न प्राप्तो मया सुगुरुरत्न श्री-
जिनदत्तमो दुर्लभोऽगुण्यानां शुद्धमतिर्विवेकाविशयवत्त्वात् । प्राप्ता तेन कारणेन
नैव निर्वृतिः सुखविशेषो मुक्तिर्वा । तदेवाह—इहेवि ऐहिकी पारत्रिकी च जन्मा-
न्तरसन्धन्धिनी । परिभवाच्च यह्यः प्राप्ताः, न च भूताः कुतोऽपि^१ परित्राः परि-
प्राणानि, अथवा न भूतानि पारत्रिकाणि परत्र दिवानि ज्ञानार्थानि युगप्रवरागमप्र-
सादाभावादित्यर्थः ॥ ४६ ॥

अथोपसंहरन्नाह—

इय जुगपवरह मूरिहि सिरिजिणवल्लहह

नायसमपपरमत्थइ बहुजणदुल्लहह ।

तमु गुणमुइ बहुमाणिण सिरिजिणदत्तगुरु

करइ सु निरुवमु पावइ पउ जिणदत्तगुरु ॥ ४७ ॥

[इति युगप्रवरस्य सूरैः श्रीजिनदत्तमस्य

ज्ञातसमपपरमार्थस्य बहुजनेदुर्लभस्य ।

रास्य गुणस्तुतिं बहुमानेन श्रीजिनदत्तगुरुः

करोति स निरुपमं प्राप्नोति पदं जिनदत्तगुरु ॥ ४७ ॥]

इति युगप्रवरस्य सूरैः श्रीजिनदत्तमस्य ज्ञातसिद्धान्तपरमार्थस्य बहुजनानां
शुद्धकर्मणां दुर्लभस्य तस्य गुणस्तुतिं बहुमानेन श्रीजिनदत्तगुरुः करोति । स

१४८ ख. ग. 'पावइ' । १४९ क. तु । १८० क. मइ । १८१ ख. ग. 'यइ' । १८२ ख. ग.
वहुत । १८३ ख. ग. 'पि परित्रा णानि' । १८४ क. 'मानामिना ।

च कर्तो निरुपमं पदं मोक्षलक्षणं प्राप्नोति प्रभावातिशयस्वीपनाय भविष्यत्यप्यर्थं
वर्तमानानिर्देशः । जिनैदं च सिद्धान्ते दर्शितं गुरु महत् पूज्यं मोक्षाख्यमि-
त्यर्थः ॥ ४७ ॥

इति युगप्रवरामाजिनपतिसुरिशिष्यलेशविरचितं चर्चरीसंक्षेपविवरणं
समाप्तम् ॥

इति चर्चरीसुचर्चामञ्जरी सुरभिरुपता लेखे ।

जिनपादुमूलनाम्ना श्रीजिनपतिमुनिपक्षिणेण ॥ १ ॥

वेद-ग्रह-रवियर्षे मधुपक्षे श्यामले तृतीयायाम् ।

सा सफल्य संजज्ञे मुनिजनमधुषोपमोगेन ॥ २ ॥

श्रीजिनेश्वरसूरीनामादेशात् कविबुद्धिमान् ।

इयं व्याख्या मया चक्रे संक्षिप्ता मन्दमेधसा ॥ ३ ॥

इति 'चर्चरी समाप्ता ।

(२) :

जिनंदत्तसूरिविरचितो,

जिनपालोपाध्यायविहितवृत्तियुत

उपदेश(धर्म) रसायनरासः ।

धीरं जिनपतिं नौमि यद्वचो मधुरं बुधाः ।

रसायनमित्रास्वाद्य यमूचुरजरामराः ॥ १ ॥

चक्षुरी-रासकप्रकृते प्रयन्धे प्राकृते किल ।

वृत्तिप्रवृत्ति नाधत्ते प्रायः कोऽपि विचक्षणः ॥ २ ॥

किन्तु कश्चित् कश्चित् किञ्चिदुपदेशरसायने ।

पदं दुर्बोधमित्येव न्याय्यो व्याख्यापरित्रमः ॥ ३ ॥

जत्र पद्धटिकाबन्धे मात्राः षोडश पादगाः ।

अयं सर्वेषु रागेषु गीयते गीतिकोविदैः ॥ ४ ॥

॥ हि युगप्रधानागमैः श्रीमद्भिर्जिनदत्तसूरिभिर्लोकप्रवाहपतिभ्यः बहून् जन्तून्पलभ्य तदुपचिकीर्षया लोकप्रवाह-सद्गुरुस्वरूप-वैलविधिविशेष-भाषक-आदिकादिशिक्षाविशेषप्रतिपादकः प्राकृतभाषया धर्मरसायनाख्यो रासकग्रन्थः । स च मन्दबुद्धिनाऽपि मया किञ्चिद् व्याख्यायते । तत्स्वेदमादिसूत्रम्—

पणमह पास-वीरजिणं भाविणं

तुम्हि सखि जिव मुचहु पाविणं ।

धरववहारि म लग्गा अँच्छह

रणि रणि आउ गलंतउ पिच्छह ॥ १ ॥

[प्रणमत पार्श्व-वीरजिनी भावेन

यूयं सर्वे जीवा मुच्यध्वं पापेन ।

गृहव्यवहारे मा लग्नास्तिप्रथ

क्षणे क्षणे आयुर्गलत प्रेक्षध्वम् ॥ १ ॥]

प्रणमत नमस्कुरुत भो भगवाः ! पार्श्व-वीरावुपान्त्यान्त्यरूपौ जिनो वीर्यक्रौ भावेन शुभाध्यवसायेन ' तुम्हि ' चि' यूयं सर्वे समस्ता अपि । अयं उत्तप्रणामकल-साह-यथा यूयं पापेन कल्मषेण मुच्यध्वं त्यक्ता भवथ । इष्टदेवतास्तवमभिप्रायय

१ छ. धकरी । २ क. अय । ३ क. विशेषपार्श्व । ४ क. लच्छहु । ५ क. पिच्छ ।

धर्मोपदेशमारभते सूत्रकारः । गृहव्यवहारे गृहव्यापार एव हलकार्यण-सेवा-
वाणिज्यादावेव मा लप्ता आसक्तास्तिष्ठतु । अन्तराऽन्तरा धर्मव्यवहारमपि
कुरुतेत्यवधारणफलम् । क्षणे क्षणे आयुर्जीवितं गच्छद् भ्रश्यन् प्रेक्षध्वम् । प्रायः
पर्यापाकमन सर्वत्र सूत्रपदानां प्रसिद्धत्वादित्यर्थः ॥ १ ॥

तथा च किमित्याह—

लङ्घय माणुसजन्म म हारहु
अप्पा भव-समुद्धि गउ वारहु ।
अप्पु म अप्पहु रायह रोसह
५ करहु निहाणु मं सव्वह दोसह ॥ २ ॥

[एष्य मानुषजन्म मा हारयत

आमान मरसमुद्रगत तारयत ।

आमान माऽर्पयत राग-रोषयो.

कुरुत निधान मा सर्वदोषाणाम् ॥ २ ॥]

लङ्घय माणुषजन्म मा हारयत मा निरर्थकं नयत-१ आत्मो यथसमुद्रगत-
स्तारयतां तत्पदं नीयताम् । बहुपायमाह-आत्मानं मा अपर्पयत बहुक्षं मा नयत
राग-द्वेषयोः । बहुसाधित्वेन मा कुरुत निधानं सर्वदोषाणामित्यर्थः ॥ २ ॥

दुल्लङ्घय माणुसजन्म जो पचउ
सहलउ करहु तुम्हि मुनिरचउ ।
सुहगुरु-उंसण विणु सो सहलउ
होइ न कीवउ वहलउ वहलउ ॥ ३ ॥

[दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्नोति

सर्वत्र कुरुत यत् मुनिव्रतम् ।

शुभगुरुदर्शनं विना तत् सकृत्

भजति न कथमपि दीप्तं शीघ्रम् ॥ ३ ॥]

दुर्लभं मनुजजन्म यत् प्राप्नोति सर्वत्र कुरुत यत् मुनिव्रतं मुनिव्रतम् ।
शुभगुरुदर्शनं च विना न तत् सकृत् भवति कथमपि । तथा 'वहलउ वहलउ'
इति लोके हि यत्र विवाहादौ प्रमुदितजनसमूहः भवेत्प्राप्त्यर्थः परस्परप्रीत्या
मोदति तद् वहलवहलम् । जन्मन्यपि यत्र पुत्र-कलत्र-राजसम्मान-लक्ष्मीवत्त्वं
लोक-लोकोत्तरविशिष्टप्रेक्षास्त्र च तद् वहलवहलमित्यर्थः ॥ ३ ॥

१ क. मज्झ १ २ छ. म. अयत् ३ क. मम ४ म. ग वि जन्म ५ क.
समान ६ क. ० इति तत्पदं आमानं भोगं प्राप्नोत्यर्थः । तथा आ० ।

अथ सुगुरोः स्वरूपमाह
 सुगुरुः सु बुद्धिः सच्चिद भासइ ।^१
 परपरिवायि-नियत जमु नासइ ।
 सवि जीव जिर्व अप्पठे रक्खइ
 ह्वस्व-ममू पुच्छियठ जु अक्खइ ॥ ४ ॥
 [सुगुरुः स उच्यते सत्य भाषते
 परपरिवादिनिकरो यस्माद् नश्यति ।
 सर्वजीवानात्मानमिव रक्षति
 मोक्षमार्गे पृष्टो य आह्वयति ॥ ४ ॥]

सुगुरुः स उच्यते यः सत्यमनुस्तूयं भाषते । परपरिवादिनिकरो यस्माद्
 भयेन नश्यति । अत्र विभक्तिरुच्यते यः प्राकृतत्वादेवमन्यत्रापि । सर्वजीवानात्मा-
 नमिव रक्षति । मोक्षमार्गं ज्ञानादिकं पृष्टः सन् य आह्वय इत्यर्थः ॥ ४ ॥

जो जिण-वयणु जइद्विज जानइ
 दण्डु त्विनु फालु वि परियाणइ ।
 जो उस्सगपवाय वि कारइ
 उम्मणिण जणु जंतउ वारइ ॥ ५ ॥
 [यो जिनवचनं यथास्थितं जानाति
 द्रव्य-क्षेत्र-कालानपि परिजानाति ।
 य उत्सर्गापवादावपि कारयति
 उन्मार्गेण जनं यान्तं वारयति ॥ ५ ॥]

यो जिनवचनं यथास्थितं जानाति । द्रव्य-क्षेत्र-कालान् संयमन्ति-
 र्वाहानिर्वाहहेतूनापि परिजानाति । य उत्सर्गापवादावपि तत्तत्कालापेक्षया
 क्षिप्यादिभिः कारयति । उन्मार्गेण लोकप्रवाहेण जनं यान्तं वारयतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथैतत्प्रसङ्गेनैव लोकप्रवाहसरितो द्रव्यसरितश्च निरुद्धं स्वरूपमाह—

इह विसंमी गुरुगिरिहिं समुत्थिय^२
 लोपवाह-सरिय कुपइद्विय ।
 जमु गुरुपोठ नत्थिय सो निज्जइ
 तमु पवाहि पडियउ परिखिज्जइ ॥ ६ ॥ >

१ क. जिह । २ ख. य. अप्पठ । ३ क. मय । ४ ख. य. मु । ५ क. वार । ६ ख.
 ग. यथास्थित । ७ ख. ग. तत्त्व । ८ क. अथ तत्त्व । ९ क. विष्णो स गुरो

[इह विप्रा गुरुगिरः समुत्थिता
 ओमप्रवाहसरित् कुप्रतिष्ठिता ।
 यस्य गुरुपोतो नास्ति ॥ नीयते
 तस्याः प्रवाहे पतितः परिखिद्यते ॥ ६ ॥]

इह प्रवचने विप्रा महावैद्येतुषि मयाभिन्नन्दजनाभिरुचिततया विपयं-
 स्तरुपा गुरुगिरः कुगुरुवचनान् समुत्थिता, सिद्धान्तानुक्तमपि सामान्यपञ्चजना-
 नुमतं प्रमाणमिव लोकप्रवाहः स एवानुस्रोतोगमनप्रधानत्वात् सरित् कुप्रतिष्ठिता
 कुत्थिततया ख्यातिं गता । तया च यस्य गुरुपोतः सद्गुरुप्रवहणं नास्ति स
 नीयते उच्यते । तस्याः प्रवाहे पूरे पतितः परिखिद्यते । द्रव्यसरित् पुनर्गुरुगिरेः
 महापर्वदात्, कौ शृण्व्यां प्रतिष्ठिता, गुरुपोतो महत्प्रवहणं, प्रवाहः पूर इत्यर्थः ॥६॥

सा घनजडपरिपूरिता दुत्तर
 किं तरन्ति जे हुंति निरुत्तर ? ।
 विरळा केचि तरन्ति जि सदुत्तर
 ते लहन्ति सुखसुख उचरुत्तर ॥ ७ ॥

[सा घनजडपरिपूरिता दुत्तर
 कथं तरन्ति ये भवन्ति निरुत्तराः ।
 विरळा केचित् तरन्ति ये सदुत्तराः
 ते लभन्ते सुखानुत्तरोत्तराणि ॥ ७ ॥]

सा लोकप्रवाहसरिद् घनजडपरिपूरिता प्रभूतमूर्खप्रायजनाकीर्णाम् दुत्तरा
 कृच्छ्रप्राप्यपर्यन्ता सा कथं तरन्ति स्वपर्यन्तं प्राप्नुयन्ति ? ये भवन्ति निरुत्तरा
 विचारावाप्त्यर्थे विविष्टोत्तरविकल्पाः । विरळाः केचित् तरन्ति ये सदुत्तराः सुगुरु-
 सम्पर्कादिना विविष्टोत्तरदानसमर्थाः । ते लभन्ते सुखानि उचरोत्तराणि प्रधान-
 प्रधानतराणि स्वर्गापवर्गादिलाभेन । द्रव्यसरिपक्षे तु जहाति जलानि । निरु-
 त्तरास्तथाविधोत्तरणदाकिवेकत्वेन सर्वयोत्तरणासमर्थाः । सदुत्तराः शोभनोत्तरणश-
 क्तिमन्तः । उचरोत्तराणि कञ्चुसङ्गम-लक्ष्मी-सम्भोगजनितानोत्तर्यः ॥ ७ ॥

तदुत्तरणाय च गुरुप्रवहणं दुर्लभमिच्छाह—

गुरु-पवहणु निष्पुत्रि न लब्ध
 तिणि पवाहि जणु पादियत पुम्भइ ।
 सा संसार-समुद्दि पड्ढी
 जेहि मुक्तसह वत्ता वि पणट्ठी ॥ ८ ॥

[गुरु-प्रवहण निष्पुण्यैर्न लभ्यते
तस्मिन् प्रगृहे पतितो जन उद्यते ।
सा ससार-समुद्रे प्राविष्टा
यत्र सौख्यात्मा वार्ताऽपि प्रणष्टा ॥ ८ ॥]

गुरुप्रवहणं सदाचार्यपोतो निष्पुण्यैर्न लभ्यते । तथा च तस्मिन् लोकप्रवाहे
पतितो जन उद्यते । सा सरित् ससारसमुद्रे प्राविष्टा तद्गामिनी यातेत्यर्थः । यत्र
'सौख्यात्मा' वार्ताऽपि प्रणष्टा । ब्रज्यसरित्पथे तु गुरुप्रवहणं महापोत इत्यर्थः ॥ ८ ॥

तर्हि गय जण कुमाहिहिं स्वर्जहिं
मयर-मैर्यदादमिहिं भिर्जहिं ।
अप्यु न मुणहिं न पर परिमाणहिं
मुखलच्छि मुमिणे वि न माणहिं ॥ ९ ॥

[तत्र गता जनाः कुप्राहैः खाद्यन्ते
मद(क)र-गुरुदष्टप्रैर्मियन्ते ।

आमान न जानन्ति न पर परिजानन्ति
मुल्लङ्घनीं स्वप्नेऽपि न मानयन्ति ॥ ९ ॥]

तत्र लोकप्रवाहसरिति प्राप्ता जनाः कुप्राहैः कदम्बिनिवेशैः खाद्यन्ते आत्मा-
यन्ताः क्रियन्ते । कुल इदं यतो मदमहङ्कारं रान्ति स्व-परेभ्यो वितरन्ति मदराः
कुगुरवस्तेषां गुरुदष्टप्रैस्तत्तुल्यकठोरोत्सूत्रवचनैर्मियन्ते नसितहृदयाः क्रियन्ते ।
तथा आत्मानं दुरसहसंसारदुःखपतितं परं च गुरुदं केवलं बन्धनाप्रवृत्तं न परि-
जानन्ति । सौख्यलक्ष्मीं स्वर्गादिका स्वप्नेऽप्यात्मां साक्षात् मानयन्ति नैवोप-
मुञ्जते । पश्चान्तरे तु कुमाहः कुत्सितजलचरविशेषाः, मकरा अपि प्रसिद्धास्तै-
र्मियन्ते विदार्यन्ते । तथा च तदवस्था नात्मानं परं वा यिदन्ति । मूर्धितत्वेनात्यन्त-
मूढत्वात् सौख्यलक्ष्मीं स्वजनसम्बन्धसम्भोगादिकामित्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ तद्विषयं कस्यापि सत्पुरुषस्य चेष्टितमाह-

गुरु-प्रवहणु जइ मिर कु वि याणइ
परउवयाररसिय मड्डाणइ ।
ता मयचेयण ते जण पिच्छइ
किंचि सञ्जीउ सो वि वं निच्छइ ॥ १० ॥

१ रा. ग. यत्ना । २ ग. ० गुरु । ३ स. ग. ० हि । ४ क. मयहि । ५ रा. ग. केवला ।
६ क. वे ।

[गुरु-प्रवहणं यदि किञ्च कोऽप्यनयति
 परोपकाररसिकोऽनिच्छया वलात्कारेण ।
 तावद् गतचेतनान् तान् जनान् प्रेक्षते
 किञ्चित् सर्जिवः सोऽपि तं नेच्छति ॥ १० ॥]

गुरुप्रवहणं यदि कश्चिद् दयालुस्त्वदुत्तिवारयिषया स्वसमीपमानयति किञ्च
 कोऽपि परोपकाररसिकः सत्पुरुषो 'मृष्टाण' इति तदनिच्छया वलात्कारेण ।
 तावदसौ गतचेतनान् नष्टबिबेकलोचनान् तान् जनान् प्रेक्षते बहून् कोऽपि ।
 अत्र लिङ्गव्यत्ययः प्राकृतत्यादेवमन्यत्रापि । हेतु सर्जिवश्चेतनावान् सोऽपि तं गुरु-
 प्रवहणं नेच्छत्यारोढुम् । पक्षान्तरे तु अर्थान्तरं प्रसिद्धमेवेत्यर्थः ॥ १० ॥

कटिणं कुं वि जइ आरोविज्जइ
 तु वि तिण नीसत्तिण रोविज्जइ ।
 कच्छ जं दिज्जइ किं रोवंतइ
 सा अमुइहि भरियइ पिच्छंतइ ॥ ११ ॥

[कटेन कोऽपि यदि आरोप्यते
 तथापि तेन निःसत्त्वेन रक्षते ।
 कच्छा या दीयते किञ्च हतः
 साऽशुच्या भ्रियते प्रेक्षमाणस्य ॥ ११ ॥]

परोपकाररसिकेन च कटेमारोषमानतया कच्छेन कोऽपि मूर्छितो यथा-
 रोप्यते पोते । तथापि तेन आरोप्यमाणेन निःसत्त्वेनाधीरक्षिरोमणिना कर्त्रा अथवा
 तेन प्रसिद्धेन निःसत्त्वेन करणेन रक्षते । युक्तं चैतत् यतः कच्छा या दीयते
 आरोषमानकच्छाग्रन्थस्याथ एव कदतः । सा अशुच्या विष्टया भ्रियते छिप्यते
 प्रेक्षमाणस्य कच्छादातुः । अतो युक्तमेव यदारोप्यमाणो रोदिषीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ मूर्छितेष्वेव मर्यादुपकाररसिकेन भरणे दीयमानं वितरणव्यविकारं
 तस्य च गुरुकर्मत्वेन शक्तिवैकृत्यतोऽकरणेन कलामावप्रतिपादनं च श्लेषेणाह—

धम्मं सु धरणं कुं सक्कइ कायरुं ?
 तदिं गुणुं कवणुं चटावइ सायरुं ? ।
 तसु सुहत्यु निव्वाणुं किं संघइ ?
 सुंखस किं करइ रोह किं सु विंघइ ? ॥ १२ ॥

१ क. अर्थान्तरं । २ ख. ग. ब । ३ ख. ग. यतो । ४ क. केन परोपकाररसिकेन ।
 ५ ख. ग. मुक्त । ६ ख. ग. उत ।

[धर्मं स धर्तुं किं शक्नोति कातरः ?

तत्र गुणं क आरोपयति सादरम् ? ।

तस्य सुखार्थं (सुहृत्तो) निर्वाणं किं सन्धते ?

मोक्षं किं करोति राधां किं स विव्यति ? ॥ १२ ॥]

धर्मं शुभाशुभानं स कातरपुरुषो धर्तुमात्मनि निवेशयितुं किं शक्नोति ?
नैव । तत्र कातरगृहीते धर्मे गुणमुचरोत्तरवृद्धिलक्षणं क आरोपयति सादरम् ?
आरोपयितुः कातरत्वात् । तस्य कातरस्य सुखार्थं निर्वाणमुपचाराभिर्वाणहेत्व-
तुष्टानं किं कृपाक्षुरपि सन्धते चेत्तसि निवेशयति ? नैव । तथा चासौ कृपणः
किं मोक्षं कृत्स्नकर्मस्यलक्षणं करोत्यात्मायत्तं विधत्ते ? नैव । यतोऽसौ राधां
सन्धयकारित्रानुपालनरूपां किं स कातरो विव्यति ? नैव । अयमत्र भावो यो
हि कातरो धर्मं तत्र गुणं आरोपयितुमसमर्थश्चादित्रानुपालनं च न करोति;
स किं मोक्षं कदाचित् साधयति ? नैव । अर्थांतरपक्षे तु धर्मं धनुः, गुणो
जीवा, तस्य कातरस्य, सुहृत्तः दोषमनकरः, निश्चितं दानं निर्वाणं, मोक्षं प्रक्षेपं,
राधां चक्राष्टकोपरि वर्तमानां पाश्चात्तिकामित्यर्थः ॥ ११ ॥

कातरवदस्थिरोऽप्ययोग्य इत्याह-

तसु किं होइ सुनिष्ठुइ-संगमु ?

अधिर जुं निर्व किक्काणु तुरंगमु ।

कुप्पहि पढइ न मग्गि विलग्गइ

वायइ भरिउ जहिच्छइ वग्गइ ॥ १३ ॥

[तस्य कर्म भवति मुनिर्भूति-सङ्गमः

अस्थिरो यो यथा किक्काणतुल्यजः ।

गुमये पतति न मार्गे विटगति

वातेन मृतो यथेच्छं वल्गति ॥ १३ ॥]

तस्य कर्म भवति निर्भूतिसङ्गमो योऽस्थिरो मनश्चक्षुरादिचपलः किक्काण-
तुल्यज इव । स हि कायेनैव चपलः, परमास्थिरत्वेन साम्यादुपमानम् । कुपये
लोकाप्रवाहलक्षणं चन्मासो पतति न मार्गे सम्यग्ज्ञानादिरूपे "विलगति न
सम्बन्धते । वातेन विद्याजनिताहङ्कारोत्कर्षेण मृतो यथेच्छं वल्गति निरर्थकं
येष्टते । किक्काणोऽपि निर्भूतिः सुसमांशं चणफादिमृतोदरत्वेन प्रयत्नमसक्तो
वातमृत इत्यर्थः वल्गति छट्टीकैव इत्यर्थः ॥ १३ ॥

१ छ. ग. आरोहयति । २ क. "मिनु । ३ छ. च. वारो" । ४ घ. च. करोति । ५ क. किं ।
६ छ. मुमिइ । ७ छ. ग. मु । ८ क. जि । ९ छ. ग. "उइ" । १० क. विगच्छति । ११ क.
"मार्ग" । १२ क. "कति" ।

स्वज्जिह्वा सावर्णहि सुवहृत्तिहिं
 भिज्जिह्वा सामर्णहिं शुल्गतिहिं ।
 वग्यसंर्च-भय पठइ सु खड्गह
 पडियव होइ सु कूटच हड्डह ॥ १४ ॥
 [खागते आगतेः सुवहृभि-
 भिद्यते सामदैः (श्वापदैः) गुरगात्रैः ।
 व्यासह्मभयात् पतति स गते
 पतितो भवति स कूटोऽस्थनाम् ॥ १४ ॥]

कुपयपतितः सन् असावस्थितः सावर्णे वस्त्राभ्यादिग्रहणेनोपमुच्यते भावकैः
 प्रवाहपतितस्त्राभ्यनुयायिभिः सुवहृभिः भिद्यते वासितहृदयः क्रियते सामदैः साम
 दृशोति कोमलपाषोपदेशदातृभिर्गुणगात्रैर्गुरुति गार्त्रं स्वरूपं येषां नामाचार्य-
 स्वरूपैः सांसारिकमहामयोत्पादकत्वाद् व्याघ्र इव व्याघ्रः सङ्घो निगुणदुष्टबहुजन-
 समूहस्तस्माद् भयं सन्मांशीप्रवर्तने आसस्थेन पठत्यसौ गते नरके उपचारान् ।
 तन्निमित्तानिरन्तरानायतनसेवाद्यौ पतितश्च सन् कूटो राक्षिर्भवति अस्थनां निगु-
 णत्वात् फौकसमात्रावशेषो भवति । अयान्तरपक्षे तु श्वापदैः च-शृगालादिभिः
 भिद्यते विदार्यते । सामजैर्जनमजैः गुरगात्रैर्वृहच्छरीरैः व्याघ्रसङ्घश्चित्रकूटसमूहः
 पतितश्च सन् भुवत्वात् कूटो राक्षिरस्थनां भवतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

तेन जम्मु इहु निषउ निरत्यउ
 नियमस्यइ देविणु पुलहत्यउ ।
 जइ किर तिण कुलि जम्मु वि पाविउ
 जाइलुउ तु वि गुण न सु दाविउ ॥ १५ ॥
 [तेन जग्मेह गीत निर्यरु
 निजमस्तके दत्त्वा पुलहत्यरु ।
 यदि फिउ तेन कुले जन्मापि प्राप्त
 जातिमुक्ता तथापि गुणो न स दापितः ॥ १५ ॥]

तेन कावरेणास्थिरेण वा जन्मात्र निरर्थकं नीतं निजमस्तके दत्त्वा पुलहत्यकं
 ' अन्तःशुपिरमिलितकरद्वयप्रहारः पुलहत्यकः ' यथा केनापि वलवताऽत्यन्तान्याय-
 परेण वपठेन कस्याचिद् दुर्गातनरादेः पार्श्वान्मस्तके पुलहत्यकं दत्त्वा तस्मा-
 दहम्नादि सर्वमाऽपहत्य तस्य जन्म निरर्थकं क्रियते । एवमनेनापि कावरादिना

१ क. ° विप । २ क. ° मे प्रत्यये जात्येव । ३ क. मृत्रप्रत्यये, ग. घन कूटो ।
 ४ क. पुत्रप्रत्यये ।

सद्धर्मप्रवृत्त्यादिविकलेन परमार्थतः स्वमस्तके पुल्लक्षकं दत्त्वा जन्म व्यर्थी-
क्रियते । यदि किल तेन कारणादिना कुले जन्मापि प्राप्तं जातियुक्तं तथापि
गुण उपकारः सद्धर्मलाभादिकः स इति लोकोत्तरो न दास्यते; दत्तो दर्शितो
वेत्यर्थः ॥ १५ ॥

जइ किर वरिससयाउ वि होई'
पाउ इछु परिसंचइ सोई' ।
कह वि सो वि' जिणदिस्स पवज्जइ
तह वि न सावज्जइ परिवज्जइ ॥ १६ ॥

[यदि किल वर्षशतायुरपि भवति
पापमेकं परित्यजिनोति सोऽपि ।
कथमपि सोऽपि जिनदीक्षां प्रपद्यते
तथापि न साधनानि परित्यजतीत्यर्थः ॥ १६ ॥]

यदि किल वर्षशतायुर्मवति तथापि पापमेकं परित्यजिनोति । सोऽपि
कातराणि; कथमपि सद्गुरुसम्पर्कादिना जिनदीक्षां प्रविपद्यते । तमापि
लब्ध्वा न साधनानि परित्यजतीत्यर्थः ॥ १६ ॥

गज्जइ मुद्धइ लोअइ अगइ
लवखण तक्क विचारण लज्जइ ।
भणइ जिणागमु सहु वक्खणव
तं पि विचारेमि जं लुक्काणउ ॥ १७ ॥

[गर्जति मुग्धाना लोभानामग्रे
लक्षण—सर्कत्रिचारणे लज्जति ।
भणति जिनागमं सर्वं व्याख्यायामि
तम(द)पि विचारयामि यत्तौकिकम् ॥ १७ ॥]

गर्जति मुग्धलोकानां पुरतो बृहत्स्वरेण साहङ्कारं स्वगुणोत्कीर्तनं गर्जनं
लक्षण—सर्कावश्रुतावपि विचारयितुं प्रवर्तते । अहङ्काराद् भणति च जिनागमं
सर्वं व्याख्यायामि । अहं तमपि विचारयामि यत्तौकिकं श्रुति—स्मृति—पुराणादिकं
शास्त्रमित्यर्थः ॥ १७ ॥

१ क. 'मस्तकं दत्त्वा । २ ख. ग. 'इ । ३ क. सोई । ४ ख. ग. 'यइ । ५ ख. ग. 'स
० । ६ ख. ग. 'रिमि ।

अर्द्धमास चउमासइ पारइ
 मल्लं अर्धितरुं बाहिरि पारइ ।
 कहइ उस्सुत्त-उम्मगपयाइं
 पटिकपणय-वंदणयगयाइं ॥ १८ ॥
 [अर्धमास-चतुर्मासादिभिः पारयति
 मल्लमास्यन्तरं बहिर्धारयति ।
 कथयति उत्सृज्योन्मार्गपदानि
 प्रतिप्रसङ्ग-वन्दनकगत्तानि ॥ १८ ॥]

अर्द्धमास—चतुर्मासादिभिः पारयति । मल्लमास्यन्तरं चित्तकालुप्यलक्ष-
 णमिव बहिः धारीरे पारयतीत्युल्लेखा । कथयति लोकेभ्य उत्सृज्योन्मार्गपदानि
 प्रतिक्रमणक—वन्दनकगत्तानि । तथाहि प्रतिक्रमणं न कर्तव्यमेव आसक्तैः,
 साध्यादिभिरपि क्षेत्रदेवैर्वादिकायोत्सर्गः प्रतिक्रमणे न कार्यः । पर्यन्ते च
 स्तुतिप्रयानन्तरे शक्रस्तवपाठोऽप्ययुक्त इत्याद्यानि । ऊर्ध्वस्थिता एव च साध्व्यो
 द्वादशावर्तवन्दनं दृष्टीत्पादीनीत्यर्थः ॥ १८ ॥

परं न मुणइ तयत्थु जो अच्छइ
 छोयपवाहि पटिउ सु वि गच्छइ ।
 जइ गीयरथु को वि तं वारइ
 ता तं छंढिवि उउइ मारइ ॥ १९ ॥
 [परं न जानाति तदर्थो य अस्ते
 लोकप्रवाहे पतितः सोऽपि गच्छति ।
 यदि गीतार्थः कोऽपि त वारयति
 तदा तस्मिन्नाप उगुडेन मारयति ॥ १९ ॥]

परं न जानाति तदर्थः प्रतिक्रमणादिविधिसुचार्यः “क्षेमणेण सावण
 प” इत्याद्यनुयोगद्वारेणो यस्तिष्ठति । तत्र हि वंस्त्रोर्ध्वं कायोर्द्धं च प्रत्युपेक्षा कर्त-
 व्येति पाठे दक्षिणार्धपर्यन्ते वस्त्रं गृहीत्वा ऊर्ध्वस्थितैश्च प्रत्युपेक्षां क्रियते इत्य-
 शानाद् व्याचक्षते । तत्र चोक्तं गीतार्थः—

“ ईत्वे काउद्धुम्मी परवयणठि (वि) उ गहाय दसियंते ।

(१) श्रमणेन धावकेन च । (२) वस्त्रे कायोर्ध्वं पवनवन्निष्ठो (वि२) गृहीत्वा दक्षिणार्धे ।

१ क. मल । २ क. तसु । ३ ख. ग. तमग । ४ ख. ग. पटिकम । ५ क. देवदास्य ।
 ६ क. ई स्त, ख. ई दक्षिणार्धपर्यन्त । ७ य. परं । ८ ख. ग. गीयत्थ । ९ क. उउवि । १० क.
 दधोर्द्धं च । ११ ख. ग. ता वा कि ।

ते न भवद् वञ्छुहोतिरियं पेदे जह विच्छो ॥

अत्र हि वञ्छोर्ध्वं विर्यमिति कायोर्ध्वं चोक्तिकासनस्य इत्यर्थो वर्तते । तमबुद्धा साध्वीनामूर्ध्वस्थितानामेव वन्दनं दापयन्ति । एवं च सति परमार्थतः सोऽपि, मलादिधारको लोकप्रवाहपतित एव गच्छति । यदि कश्चिद् गीतार्थस्तं वारयति असत्प्रवृत्तेस्तदाऽसौ निर्विकल्पादत्यन्तं कोपाविष्टस्तं लुगुडेन प्रहर-
तीत्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ तस्य गीतार्थानां च चेष्टितमाह—

धम्मिय जणु सत्थेण विचारइ
सु वि ते धम्मिय सत्थि विचारइ ।
तन्विहलोइहि सो परिरियइ
तउ गीयत्थिहि सो परिहरियइ ॥ २० ॥

[धार्मिको जनः शास्त्रेण विचारयति
सोऽपि तान् धार्मिकान् शास्त्रेण विदारयति ।
तद्विधलोक्तैः स परिकरितः
ततो गीतार्थैः स परिहृतः ॥ २० ॥]

धार्मिको जनस्तं मलयारिणमुत्सृज्यादिप्रयुक्तं शास्त्रेण शत्रिराकारकग्रन्थेन विचारयति अयुक्तत्वेन व्यापयति । सोऽपि तान् धार्मिकान् शास्त्रेण कोपवशाद् विदारयति । तद्विधलोक्तैस्तत्सदृशप्रवाहपतितजनैस्तौ परिकरितोऽङ्गीकृतः । ततो गीतार्थैः स दूरेण वर्जित इत्यर्थः ॥ २० ॥

जो गीयत्थु सु करइ न मच्छइ
सु वि जीवत्तु न मिल्हइ मच्छइ ।
सुदेइ धम्मि सु लग्गइ विरलउ
संघि ॥ यज्झं कहिज्झइ जवलउ ॥ २१ ॥

[यो गीतार्थः स करोति न मत्सरं
सोऽपि जीवन् न मुञ्चति मत्सरम् ।
सुदे धर्मे यो लग्नाति विरलः
सङ्घेन स बाधः कथ्यते युतकः ॥ २१ ॥]

तद् न मवलुत्तकस्तिर्यक् श्रेष्ठेन यथा विरलः ॥

१ क. वसार्थः । २ क. यरित । ३ क. त लिटि । ४ क. श्रीधु । ५ क. मधु ।

तथा यो गीतार्थः स न करोति मत्सरम् । स च मलिनो जीवन् यावज्जीवं
न मुञ्चति गीतार्थेषु मत्सरम् । एवं तावत् कावरास्थिरमलवारकादयः प्रभूताः ।
शुद्धे च धर्मे प्रतिमूर्तेरूपे यः कश्चिद्व्यति विरलः, सहेन प्रवाहपतितजनसमूहेन
स शुद्धधर्मलग्नो बाह्यः कथ्यते युतकञ्चाण्डालादिवद् भिन्न इत्यर्थः ॥ २१ ॥

पदे पदे पानीयं तमु वाहिञ्जइ
उवसमि थक्कु सो वि वाहिञ्जइ ।
तत्सावयं सावय जिब लमैहिं
धम्मिपलौपह च्छिड्डइ मगगहिं ॥ २२ ॥

[पदे पदे पानीय (छिद्रं) तस्य गवेप्यते
उपशमे स्थितः सोऽपि वाप्यते ।
तच्छ्रावकाः श्वापदा इव लगन्ति
धार्मिकलोकस्य छिद्राणि मार्गयन्ति ॥ २२ ॥]

पदे पदे पानीयं देशविशेषमापया छिद्रं तस्य शुद्धधर्मलप्रस्य गवेप्यते
उपशमेऽनरिपतोऽसावपि दुःसहेन वाप्यते । तच्छ्रावका दुःसहश्रावकाः श्वापदा
इव लगन्ति विनाशाय सम्वप्यन्ते । स्वभावत एव च ते धार्मिकलोकस्य
छिद्राणि मार्गयन्ति । अयमपि न धार्मिक इत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ तच्छ्रावकाणामेवाविधिकारिणां चेष्टितमाह—

विहिचेईहरि अविहिकरेवइ
फरहि उवाय बहुत्ति ति लेवइ ।
जइ विहिजिणहरि अविहि पपट्टइ
ता विरे सत्तुपमज्झि पलुट्टइ ॥ २३ ॥

[विधिचैत्यगृहेऽविधिकरणे
कुर्वन्त्युपायान् बहुंस्ते तद्ग्रहणे ।
यदि विधिजिनगृहेऽविधिः प्रवर्तते
तदा घृतं सक्तुमग्नौ प्रलुट्यते ॥ २३ ॥]

विधिचैत्यगृहे मत्सरवशादविधिकरणे कुर्वन्त्युपायान् यद्वा ते तच्छ्रावका
ग्रहणे विधिचैत्यस्य । किमित्येषामविधिकरणे आपद्मः । अत आह यदि विधिजिनगृहे

१ क. शुद्धे ध' । २ ख. य. 'ध' । ३ क. लयादि । ४ ख. 'धार्मिके' ल', य. 'धर्मे' ल' ।

५ य. पयमज्झि पलुट्टइ । ६ क. भिजउ । ७ क. 'वरण' ।

अविधिनिश्चिन्नादिकः प्रवर्तते तदा धृतं सस्तुषु प्रलुठति तद्वत् समीहितं
समीहितेन संयुज्यते इति तेषां भाव इत्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ तत्प्रार्थनया नृपविचेष्टिताह—

जह किर नरचइ कि वि दूसगवस
ताहि वि अप्पहि विहिचेइय दस ।
तह वि न धम्मिय विहि विणु झगडाहि
जइ ते सान्नि वि उंढाहि लग्गिहि ॥ २४ ॥

[यदि किल नरपतयः केऽपि दुःप्रमानशात्
तेषामप्यर्पयन्ति विधिवैयानि दश ।

तथापि न धार्मिका विधिं विना कलहायन्ते

यदि ते सर्वेऽप्युत्तिष्ठन्ते लग्गुडैः ॥ २४ ॥]

यदि किल केऽपि नृपतयः केचन निधिवैयानि लुब्धा दुःख(घ)माय-
शाद् दुष्टकालमाहात्म्याद्योभाभिभूतास्तेषामप्यविधिकारिणामर्पयन्ति पूजनाय
विधिवैयानि 'दशेति यमकानुरोधेन तेन त्रीणि चत्वारि वेति ब्रह्मण्यम्' । तथापि
विधिवैयानाहारेऽपि धार्मिका विधिं विना युक्तिमन्तरेण न वैः सह कलहायन्ते ।

यदि ते विपक्षाः सर्वेऽप्युत्तिष्ठन्ते लग्गुडैः प्रहर्तुमित्यर्थः ॥ २४ ॥

नन्वेवं सति तेषां विधिवैयसंघट्टनं कथं भविष्यतीत्याह—

निरुत्तु वि सुगुरु-देवपयभत्तह
पणपरमिहि सरंतह संतह ।
सासनसुर पसर्थे ते भन्वेइ
धम्मिय कज्ज पसाइहि सन्वइ ॥ २५ ॥

[नित्यमपि सुगुरु-देवपदमन्त्रानां

पञ्चपरमोष्ठिनः स्मरतां सताम् ।

शासनसुखं प्रसन्नान्ते भव्यानि

धार्मिककार्याणि प्रसाधयन्ति सर्वाणि ॥ २५ ॥]

नित्यमपि सुगुरु-देवपदमन्त्रानां पञ्चपरमोष्ठिमन्त्रं स्मरतां सतां शासनसुखः
स्वयमेव प्रसन्ना भवन्ति । ते च भव्यानि मनोऽमीष्टानि धार्मिककार्याणि विधिवै-
त्यलामादीनि सर्वाणि साधयन्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥

१ क. ताहि विहि । २ क. उंढाहि । ३ क. सपटन । ४ ख. ग. पस्सय । ५ क. भन्वइ ।
६ ख. ग. पज्जहि ।

धम्मिटे धम्मुकञ्जु साहंतड
 परु माइ कीवइ जुज्झंतड ।
 तु वि तसु धम्म अत्थि न ह न्नासइ
 परमपदे निवसइ सो सासइ ॥ २६ ॥
 [धार्मिको धर्मकार्यं साधयन्
 परं मारयति कथमपि युज्यमानः ।
 तथापि तस्य धर्मोऽस्ति न खलु नश्यति
 परमपदे निवसति स शाश्वते ॥ २६ ॥]

धार्मिको धर्मकार्यं विधिचैत्यग्रहणादिकं साधयन् सन् कदाचित् परं
 विपन्नं तदुपघाताय प्रवृत्तं कथमपि मर्मप्रहारादिना व्यथापादयति युज्यमानस्तेन
 सेह तथापि तस्य निश्चयनयेन धर्मोऽस्त्येव केवलविधिप्रवर्त्तनाय विधिचैत्यग्रहण-
 प्रवृत्तेः । न तु नैव तद्व्यथापादनेन धर्मो नश्यति । तथा च क्रमेण परमपदे मोक्षे
 निवसति स शाश्वते । अयमत्र भाषार्थः—धार्मिकः केवलविधियधिधानलालसः
 सन् अविधिं सर्वथाऽसहमानोऽविधिरुक्तात् “जिणपवणणस्स अहिंयं सव्वत्था-
 मेण वारेइ” इति सिद्धान्तवचनानुरमरणेन यथा तथा निवारयन् कदाचित् परं
 हन्यादपि तथाप्यत्यन्तशुद्धमनस्कृत्वात् शुद्धचारित्र्यपरिपालनप्रवृत्तसहसाकारनिपा-
 तितद्वीन्द्रियादिमहामुनिवशिष्या एव । तथा चोच्यते—

“उच्चात्तिधम्मि पाण इरियाममियस्स संकमट्ठाण ।

वावज्जिज्ज पुत्तिगी मरिज्ज तं योगमासज्ज ॥

न य तस्स तन्निमित्तो वधो सुहुमो वि देमिओ समण ।

अणउल्लोपणोणेण सम्बभावेण सो जग्गह ॥” इत्यर्थः ॥ २६ ॥

सावय विदिधम्मह अहिगारिय

जिज्ज न हुंति दीहसंसारिय ।

अविदि करिणि न सुहास्सारिय

जिणसंवंधिय धरहि न दासिय ॥ २७ ॥

(१) जिनदत्तसूत्रादिन धर्मग्रन्था वारयेन् इति ।

(२) उच्चात्तिने पाद इयं समिप्य सत्यमर्थम् ।

व्यापयेत् पुत्तिगी भिन्नं तं योगमात्रं च ॥

न च तस्य तन्निमित्तो वधो सुहुमोऽपि देशिनः समये ।

अन्यस्योपयोगिणं त्वेवावेन न हन्यात् ॥

१ ग. ग. धम्मिव । २ क. पण । ३ म. म. प्रह । ४ क. प्रहण । ५ क.
 उच्चतपमि । ६ ग. म. जोव ।

[श्रावका विधिधर्मस्याधिकारिणो
य एव न भवन्ति दीर्घसंसारिणः ।
अविधिं कुर्वन्ति न शुभगुरुवारिता

जिनसम्यन्धिनी धारयन्ति न दारिवारम् ॥ २७ ॥]

भावका विधिधर्माधिकारिणस्त एव ये न भवन्ति महानर्थहेत्वकार्यनिवृत्ति-
व्यवहार्यशुद्धचित्तत्वेन दीर्घसंसारिणः । अविधिं जिनभवने भोजन-शयनादिरूपं
नैव कुर्वन्ति शुभगुरुवारिताः । इदं च पद्गुत्तरत्रापि सर्वत्र योज्यम् । तथा
जिनसम्यन्धिनीं कृत्परिग्रहस्थितां वेद्यां न धारयन्ति, तस्याः सर्वदा पापप्रपा-
त्स्पर्शादित्यर्थः ॥ २७ ॥

अथ विधिमेवाह—

जइ किर कुल्लईं सम्भइ म्मुल्लिण
तो वाडिय न करंदि सहु कविण ।
थावर घर-वट्ट न करायहि
जिणघणु संगहुं करि न वड्ढारहि ॥ २८ ॥

[यदि कित पुण्याणि लभ्यन्ते मृत्येन
तदा वाटिकां न कुर्वन्ति सह कृपेन ।
स्वावराणि गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति
जिनघनं संग्रहं धृत्वा न वर्धयन्ति ॥ २८ ॥]

यदि किल पुण्याणि मृत्येन लभ्यन्ते तदा वाटिकां न कुर्वन्ति सह कृपेन
स्वावराणि शिखरवराणि देवसत्कृतया देवद्वन्द्वेणैव गृह-हट्टादीनि न कारयन्ति ।
जिनस्य धनं गणिम-धरिम-मेव-पारिच्छेद्यादिरूपं तद्वन्द्वेष संग्रहं न वर्धयन्ति
जिनस्य (१) ॥ २८ ॥

जइ किर कु वि वरंतु घर-वट्ट
देइ त लिज्जहिं लइणावट्टेइ ।
अह कु वि भत्तिहि देइ त लिज्जहि
सम्भाटंयपाणि जिण पूइज्जहि ॥ २९ ॥

[यदि किल कोऽपि ध्रियमाणो गृह-हट्ट
ददाति तदा गृहाते लभ्यानुसारेण ।

१ स. ग. "व्यव" । २ क. "शयनस्थ" । ३ क. "न्यायि" । ४ स. घ. "दि" । ५ क.
करंदि । ६ क. "संग्रह" । ७ क. "नारकतीत्यर्थ" । ८ स. ग. लिज्जहि । ९ स. घ. "वड्ढारहि" ।
१० स. ग. "तस्माद्" ।

पूजानात्रस्याष्टाह्निकाशब्देन विवक्षितत्वात् । न च सदष्टाह्निकाशब्दाभिधेयं न भवतीति वाच्यम्, तस्य पञ्चदशविवरणे अमयदेवसूरिभिस्तथा वर्णनात् । जनाः श्रावक-
लोकास्तत्र चैत्रादौ 'कृतेति पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्' कृताष्टाह्निका भवन्ति
नष्टाहिता अस्ताधयो वा इत्यर्थः ॥ ३१ ॥

अयागमिकं प्रकारान्तरमप्याह—

जिव ब्रह्माण्यपुष्टिहि किञ्जहिं

तिव करिंति सावय जहसचिहिं ।

जा लहुदी सा नचाविज्जइ

यही सुगुरु—वचणि आणिज्जइ ॥ ३२ ॥

[यथा कल्याणकष्टे क्रियन्ते

तथा कुर्वन्ति श्रावका यथाशक्त्या ।

या लब्धौ सा नर्तते

पृहती सुगुण्यचनेनानीयते ॥ ३२ ॥]

यथा जन्मकल्याणादिपृष्ठे क्रियन्ते देवेन्द्रादिभिः किल । कृतकल्याणकमहो-
त्सवा नन्दीश्वरे देवेन्द्रादयोऽष्टाह्निकामहिमाः कुर्वन्ति । तद् यदि तदनुसारेण
श्रावका अप्यत्यन्तमुद्धिमन्तः क्वचित् कल्याणकान्तरमष्टाह्निका आरभन्ते तदा
न दोषः । तथा कुर्वन्ति श्रावका यथासामर्थ्यं तथा विधिपरैः श्रावकैर्लब्धौ
नर्तकी सा विधिचैत्ये नर्तनं कार्यते निर्विकारत्वात् । याऽपि बृहती सा सुगुरु-
यचनेनैव नर्तनायानीयते । अयमग्राह्यः—यद्यपि तरुणविदग्धरूपवतीनर्तकी-
नर्तने प्रेक्षणकं साविशयशोभं भवति; तथापि प्रतिदिनं तदारामने तरुणश्रावकपुत्रा-
दीनां सह्या भिन्नद्रव्यदानादौ वित्तविश्लेषो भवति । तन्निमित्तं च क्रमेण देवगृह-
स्थागदिना धर्मादपि प्रतिपादो भवतीति विमृश्य गीतार्थैरागमानिपिदमपि सर्वदा
तदारामनं न्यपेधि । कदाचित् तु देवगृहादिप्रतिप्रायां जलानयनादिमहोत्सवे साति-
शयप्रेक्षणकंदिनिर्वाहाय सा आकारयितुमिच्छते श्रावकैः, परं बहुतरशेष-
दृष्ट्या गुरुभिरत्यन्तं निषेधे शुर्वाज्जर्मन्तरेण न वे तामाह्वानं प्रभवन्ति, अत्यन्ताज्ञा-
परत्वात् । तदरतादौ प्रस्तावे गुरुमापृच्छ्यानयन्तीत्यभिप्रायेण 'बह्वी सुगुरुवय-
णेण' इत्यादि अभिधीयते । ततोऽहो ! युगप्रधानानां निर्विकारं वचनमित्याद्युपहासः
केपाधिदद् दुर्विदग्धानां सर्वथा नावकाशं लभत इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

१ ख. ग.° णपुष्टिहिं । २ क. तथा । ३ क.° ॥ तदपि । ४ क.° श्रावकालादौ । ५ क. वा ।
६ ख. ग.° प्रेक्षयापि । ७ क.° तत्प्रापि । ८ ख. ग.° नतरेण । ९ क.° श्रवणमि ।

जोवणत्थ जा नच्च दारी
 सा लम्मा सावयह वियारी ।
 तिहि^१ निमित्तु सावयसुय फट्ठीहिं
 जेतिहिं दिवसिहिं धम्मह फिट्ठीहिं ॥ ३३ ॥
 [यौवनस्था या मृष्यति दग्धा
 सा लभति श्रानकान् विप्रसारयेत्तुम् ।
 तस्या निमित्त श्रानकमुक्ता निष्पिप्यन्ति
 पात्रेषु दिवसेषु धर्माद् भक्ष्यन्ति ॥ ३३ ॥]

यतो यौवनस्था वेश्या या प्रतिदिनं मृष्यति साऽत्यन्तपरिचयान् प्रवर्त्तते
 श्रानकान् तदग्राह्यं विप्रसारयितुम् । धर्माभ्यवसायान् कामाभ्यवसायप्रवर्त्तकरत्वं
 विप्रसारणम् । तस्या निमित्तं श्रानकमुक्ता परस्परतो निष्पिप्यन्ति भवन्ति । गच्छ-
 ह्भिन्ना दिनैरत्यन्तविरोधेन धर्मादपि भक्ष्यन्तीत्यर्थः ॥ ३३ ॥

बहुय लोय रायंय स पिच्छं^१हि
 जिणसुह-पंकठ विरला वंछहि^२ ।
 जणु जिणभर्वाणि सुहत्तुं लु आयउ
 मरइ सु तिक्खरुहंविक्खहिं घायउ ॥ ३४ ॥
 [बहवो लोका रसान्धास्ता प्रेक्षन्ते
 जिनमुखपङ्कजं विरला वान्छन्ति ।
 जनो जिनभरणे सुखार्थं य आगतो
 श्रियते स तीक्ष्णरुटाक्षैर्वीक्षितः ॥ ३४ ॥]

बहवो लोका रसान्धास्तामेव प्रेक्षन्ते । जिनमुखपङ्कजं विरला वान्छन्ति
 त्रष्टुम् । तमा य जिनभरणे सुखार्थं सर्वथोपशान्तचित्तत्वेनाह्लादमनुभवितुं य
 आगतः स श्रियते तु स्तौतिशयमनुभवति तत्तीक्ष्णरुटाक्षैः महत् इत्यर्थः ॥ ३४ ॥

राग विरुद्धा नवि गाडज्जहिं
 हियइ धरंतिहिं जिणगुण गिज्जहिं ।

१ क लहि । २ स य. पिच्छहिं । ३ स य वरहिं । ४ स ॥ अरय । ५ क
 वरन्तहिं । ६ स. य. लैहि ।

पाद वि न ह्य अलुत्त वाङ्महि
छद्बुडिडर्ढि-पमुह धारिज्जहि ॥ ३५ ॥

[रागा विरुद्धा नैव गीयन्ते ।

हृदये धारयद्भिर्जिनगुणा गीयन्ते ।

पादा अपि नैवायुक्ता वाचन्ते

छद्बुडिडर्ढिप्रमुखा वार्यन्ते ॥ ३५ ॥]

रागा भैरव-मेघरागाद्योऽप्यन्तशोकाविर्भावकत्वेन विरुद्धा नैव गीयन्ते ।
हृदये जिनगुणामेव धारयद्भिर्जिनानामेव गुणा गीयन्ते, न त्वन्येषाम् । पादा
अपि पाणविकादिप्रसिद्धा नैवायुक्ता मरणाद्यवस्यासूचका वाचन्ते । तानेवाह-छद्-
बुडिडर्ढिप्रसृतयः । पादास्तत्प्रसिद्धा एव वार्यन्तेऽप्यन्तं श्रुतिकटुकत्वा-
दिपर्ययः ॥ ३५ ॥

उचिय श्रुति-श्रुयपाद पदिज्जहि

जे सिद्धंतिहि सहु संधिज्जहि ।

तालारासु वि दिति न स्पणिहि

दिवसि वि लज्जदारसु सहं पुरिसिहि ॥ ३६ ॥

[उचिताः स्तुति-स्तोत्रपादाः पद्यन्ते

ये सिद्धान्तेन सह सन्धीयन्ते ।

तालारासकमपि ददति न रज्ज्या

दिवसेऽपि लज्जदारस सह पुरीः ॥ ३६ ॥

उचितानि स्तुति-स्तोत्राणि देवाग्रे पद्यन्ते, यानि सिद्धान्तेन सह सन्धी-
यन्ते, न पुनस्तत्त्राणि । तालारासकमपि न ददति आद्या रज्ज्यां प्रदीपोद्योतेऽ
पि । तदानीमदस्यसूक्ष्मपिषड्लिकादिर्ध्वसहेतुत्वात् । दिवसेऽपि लज्जदारसं पुर-
पैरप्यास्तां योषिदग्निः तस्यालम्बविटपेष्टारूपत्वात्, कदाचित् प्रमादबलान्मस्तका-
द्यापातहेतुत्वात्, दुष्टपाठादिवस्वाचेत्यर्थः ॥ ३६ ॥

वम्मिय नादय पर नचिज्जहि

भरह-सगरनिकस्त्रमण कहिज्जहि ।

चक्रवटि-बल-रायह नरियई

नचिंवि अंति हुंति पज्जइयई ॥ ३७ ॥

[धार्मिकानि नाटकानि पर नृप्यन्ते
 भरत-मगरनिष्क्रमणानि कथ्यन्ते ।
 चक्रवार्ते-वल्लराजस्य चरितानि
 नर्तित्वाऽन्ते भवन्ति प्रयोजितानि ॥ ३७ ॥]

धार्मिकान्येव परं नाटकानि नृत्यन्ते, न तु राम-रावणादिसम्यग्धीनि येषु
 नाटकेषु भरत-सगरनिष्क्रमणानि कथ्यन्ते । अन्यान्यपि चक्रवार्ते-वल्लदेव-दशा-
 णैभद्रादिचरितानि च । किं यद्गुणः ? यत्र तानि नर्तित्वा पर्यन्ते प्रनृत्यादिहेतुः
 संवेगवासना जायते तत्र चञ्चीयमित्यर्थः ॥ ३७ ॥

हास खिड्ड जुड्ड वि बज्जिज्जहिं
 सह पुरिसेहि वि बेलि न किज्जहिं ।
 रत्तिहिं जुवप्पवेसु निवासं हिं
 न्हवणु नन्दि न पड्ड कगवहिं ॥ ३८ ॥

[हास्य-क्रीडा-हुड्डा अपि वर्ज्यन्ते
 मह पुरुषैरपि केलिर्न क्रियते ।
 रात्रौ मुषतिप्रवेश निगारयन्ति
 स्वप्न नन्दि न प्रतिष्ठा कारयन्ति ॥ ३८ ॥]

हास्य-क्रीडा-हुड्डा अपि वर्ज्यन्ते चैत्ये । सह पुरुषैरपि चसूरिर्न क्रियते ।
 रात्रौ मुषतिप्रवेशं निगारयन्ति सुश्रद्धाः, स्वप्नं नन्दि प्रतिष्ठां च न कारयन्ति ।
 आचार्यादिभिरुत्तर्णां वद्वागमनस्यागमनिषिद्धत्वात् वेजस्कायिकादिष्वसहेतुत्वा-
 येत्यर्थः ॥ ३८ ॥

माहमाळ-जळकीलंदोळ्य
 ति वि अनुत्त न करंति गुणालय ।
 बलि अत्वमियद् दिणपरि न परहिं
 धरुज्जई शुण निणहरि न करहिं ॥ ३९ ॥

[माहमाळा-जळकीलं०ऽऽदोऽत्र
 तदप्युक्तं न कुर्वन्ति गुणालयाः ।
 बलिमस्तमिते दिनकरे न धारयन्ति
 गृहकार्याणि पुनर्निगृहे न कुर्वन्ति ॥ ३९ ॥]

माघमास-जलक्रीडा-वेवतान्दोलनं च ता अप्यागमातुक्तत्वात् सिद्ध-
क्रीडाप्रायत्वेन चायुक्तत्वात् कुर्वन्ति गुणालयाः । कलिं पञ्चानादिरूपमस्तमिते
दिनकरे न धारयन्ति । रात्रौ चतुर्विधस्याप्याहारस्य वद्वर्ण-तद्वस-जीवसंसक्ति-
मत्त्वेनागमाभिहिततथाऽत्यन्तजुगुप्सितत्वात् । गृहकार्याणि क्लेशक-वाणिज्य-
सराटकादीनि जिनगृहे न कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥

सैत्यसम्बन्धी विधिरुक्त्वोऽथ विशिष्टाचार्यस्वरूपं व्यवहारं चाह—

सूरि ति विधिजिनहरि वक्त्राणहि
तहिं जे अविहिं चस्युत्तु न आणहिं ।
नन्दि-पद्दह ते अदिगारिय
सूरि पि जे तद्वरि ते वारिय ॥ ४० ॥

[सूर्यस्ते विधिजिनगृहे व्याख्यानयन्ति
तत्र येऽविप्युत्सूत्रं नानयन्ति ।
नन्दि-प्रतिष्ठयोस्तेऽधिकारिणः
सूरयोऽपि ये तदपरे ते वारिताः ॥ ४० ॥]

सूर्यस्त एव विधिजिनगृहे व्याख्यानं कुर्वन्ति ये सत्राविधियुत्सूत्रं वा न
ब्रह्मयन्ति उपदर्शयन्ति । नन्दि-प्रतिष्ठयोऽपि स एवाधिकारिणः । सूरयोऽ
। तदपरे ते निवारिता उत्सूत्राविप्रवर्त्तकत्वादित्यर्थः ॥ ४० ॥

एग जुगणहाणु गुरु मन्त्रहिं
जो जिन गणिगुरु पवयणि वन्निहिं ।
ताम सीसि गुणसिगु समुदह
पवयणु-कजु जु साहह छट्टह ॥ ४१ ॥

[एकं युगप्रधानं गुरु मन्यन्ते
य जिन गणिगुरु प्रवचने वर्णयन्ति ।
तस्य शीर्षे गुणशृङ्गं समुत्तिष्ठते
प्रवचनकार्याणि यः साधयति छट्टानि ॥ ४१ ॥]

एकस्मिन् काले एकमेव युगप्रधानं मन्यन्ते सुश्रद्धाः, न बहून् । यं जिना
गणिगुरुं समस्ताचार्यश्रेष्ठं प्रवचने सिद्धान्ते वर्णयन्ति । इतरेभ्यस्तस्य को विशेष
इत्याह-तस्य युगप्रधानस्य शीर्षे गुणशृङ्गं गुणोच्छ्रवणं समुत्तिष्ठते शेषेभ्यः सर्वे
रपि गुणैरुत्कृष्यत इत्यर्थः । प्रवचनकार्याणि विशिष्टप्रभावनाऽऽदीनि ॥ साधयति
छट्टानि प्रधानानीत्यर्थः ॥ ४१ ॥

सो छट्थत्थु वि जाणइ सच्चइ
जिण-गुरु-समप्पसाइण भव्वइ ।
चलइ न पाइण तेण जु दिट्ठ
जे नि निक्काइव त परि विणट्ठव ॥ ४२ ॥

[स छट्थत्थोऽपि जानाति सर्वं
जिन-गुरु-समप्रसादेन मध्यम् ।
चलति न प्रायेण तेन यद् दृष्टं
यत् पुनर्निर्वाचितं तत् पुनर्विनश्यत् ॥ ४२ ॥]

स युगमपानदृष्टप्रत्योऽपि जानाति सर्वम्, एतन् कालानुसारि ज्ञेयम् ।
केनेत्याह-जिन-गुरु-सिद्धान्तप्रसादेन मध्यं यथावस्थितं नैसर्गिक-सातिशयप्रज्ञा-
वश्वान् सिद्धान्तपारंगतत्वाच्च, तथा च न चलति न क्षिप्यते प्रायेण यत् तेन
दृष्टं सम्यक् श्रुतज्ञानप्रदीपेनावलोकितं भविष्यत्वेन क्वचिद् दृष्टमपि यत् पुनर्निर्वा-
चितमवश्यमनन्यथा भावि सन् पुनर्विनश्यतीत्यर्थः ॥ ४२ ॥

जिणपववणभत्तउ जो सक्कु वि तमु
पयचित करइ बहु व]क्कु वि जमु ।
न कसाईहिं मणु पीडिज्जइ
तेण मु देविहि वि ईडिज्जइ ॥ ४३ ॥

[जिनप्रवचनमक्तो यः शत्रोऽपि तस्य
पदचिन्तां करोति बहुव्यग्रोऽपि यस्य ।
न कथयैर्मनः पीडयते
तेनासौ देवैरपोद्ध्यते ॥ ४३ ॥]

जिनप्रवचने भक्तो योऽतः शत्रोऽपि तस्यदचिन्तामापद्यति तन्निवर्तनादि-
विषयां करोति बहुव्यग्रोऽपि । यस्य कथयैर्दुष्टविषय-प्रोधादिभिर्मनो न पीडयते,
तेनासौ देवैः गुरेन्द्रादिभिरपोद्ध्यते स्तूयत इत्यर्थः ॥ ४३ ॥

इन्द्रचिन्ताविषयत्वे कारणान्तरमाह—

मुगुरु-आण मेणि सइ जमु निवसइ
जमु तत्तत्ति चित्त पुणु पविसइ ।

जो नाइण कु वि जिणावि न सकइ
जो परवाइ-भइण नोसकइ ॥ ४४ ॥

[सुगुर्माणा मनसि सदा यस्य निवसति
यस्य तत्त्वार्थे चित्तं पुनः प्रविशति ।
यो न्यायेन केनापि जेतुं न शक्यते
यः परवादिमयेन नावप्यकते ॥ ४४ ॥]

सुगुरूपमाणा मनसि सर्वदा यस्य निविशते । यस्य तत्त्वार्थे चित्तं पुनः
प्रविशति । यं न्यायेन कोऽपि जेतुं न शक्नोति । यः परवादिमयेन नावप्यकते
नैवापसरतोत्तर्यः ॥ ४४ ॥

जसु चरिण गुणिचित्तु चमकइ
तसु जु न सहइ सु दूरि निलकइ ।
जसु परिचितं फरहि जे देवय
तसु समचित्त ति योवा सेवय ॥ ४५ ॥

[यस्य चरितेन गुणिचित्तं चमत्करोति
तं यो न सहते स दूरं निहते ।
यस्य परिचिन्तां कुर्वन्ति ये देवाः
सस्य समचित्तास्ते स्तोकाः सेवकाः ॥ ४५ ॥]

यस्य चरितेनाद्भुतेन गुणिनां चित्तं चमत्करोति । तं यो न सहते सत्सरेण
दूरमात्मानं निहोति (शब्दे) जयुष्कारिस्वात् । यस्य परिचिन्तां कुर्वन्ति देवता-
स्तस्यात्यन्तगुणिनः समचित्ता ये ते स्तोकाः सेवका इत्यर्थः ॥ ४५ ॥

तसु निसि दिवसि चित्त इह (य) चइइ
फहि वि ठानि जिणपवयणु फिहइ ।
भूरि भवंता दोसहि घोदा
जे सु पसंसहि ते पैरि घोदा ॥ ४६ ॥

[तस्य निशि दिवसे चिन्तेय वर्तते
व्यापि स्थाने गतिप्रवचनं श्रव्यति ।
भूर्यो भ्रमन्तो दृश्यन्ते मुण्डिता
ये तं प्रशंसन्ति ते परं स्तोकाः ॥ ४६ ॥]

१ ख ग. जिणिवि । २ क. भवण । ३ क. पविद, ख ग. चित्त । ४ क. फर, ५ ख. परं ।
६ ख ग. दिवसु । ७ ख. ग. चहि ।

तस्य युगप्रवरस्याहर्निशमियमेव चिन्ता वर्तते । कापि स्थाने जितप्रवचन
मालिभ्यं मा लभताम् । एवमविद्वेयेन प्रवचनानुकूल्येऽपि तस्य भूरयो भ्रमन्तोऽपि
दृश्यन्ते बोद्धा मुण्डितशिरसः ये त प्रशंसन्ति ते स्तोका एवेत्यर्थः ॥ ४६ ॥

प्रत्युत—

पिच्छं हि ते तमु पद् पद् पाणिज
तमु असंतु दुहु दोयहिं आणिवं ।
धम्मपसाङ्ग सो परि छुट्ठइ
सवत्थ वि मुहरुज्जि पयइइ ॥ ४७ ॥
[प्रेक्षन्ते ते तस्य पदे पदे पानीय (छिद्रम्)
तस्यासद् दुःख दौर्गत्यन्त्यानीय ।
धर्मप्रसादेन स पर च्छुद्यते
सर्वत्रापि शुभकार्ये प्रवर्तते ॥ ४७ ॥]

प्रेक्षन्ते ते मुण्डितशिरसः पदे पदे पानीयं देशविशेषमापया छिद्रम् । तस्या-
सदशोभन दुःखं परबाधाशुभ्यापनेन पीडां दौर्गत्यन्ति आनीय । धर्मप्रसादेनैव
स तावत्सु दुष्टेषु सत्सु मुच्यते । तत सर्वत्रापि शुभकार्ये प्रवर्तते इत्यर्थः ॥ ४७ ॥

तह वि दु ताहि वि सो नवि रुसइ
खम न मु मिहइ नवि ते दूतइ ।
जइ ति वि आवहि तो संभासइ
जुनु तदुनु वि निमुणिवि दूतइ ॥ ४८ ॥
[तथापि खलु तेभ्योऽपि स नैव रूप्यति
क्षमां न स मुच्यति नापि तान् दूषयति ।
यदि तेऽप्यगच्छन्ति तत सम्भाषते
युक्तं तदुक्तमपि निश्चयं बुध्यति ॥ ४८ ॥]

तथाप्येवमपि दुष्टाशयेषु स न रूप्यति । क्षमां तद्विषयानुद्भूतमवृत्तिरूपा
न मुच्यति । न च तान् दूषयति दोषरचनेन व्यापयति । यदि कदाचिन् तेऽप्या-
गच्छन्ति ततः सम्भाषते । युक्तं तदुक्तमपि श्रुत्वा बुध्यति, न तु दुष्टोक्तत्वेन
रग्नयतीत्यर्थः ॥ ४८ ॥

अप्पु अणप्पु वि न मु चहु मन्नइ
योवगुणु वि पर पिच्छवि वन्नइ ।

एहं वि जहं तरंति भवसागर
ता अणुवचल निनु वि सागर ॥ ४९ ॥

[आत्मानमनल्पमपि न स बहु मन्यते
स्तोकगुणमपि परं प्रेक्ष्य वर्णयति ।
एतेऽपि यदि तरन्ति भवसागर
ततोऽनुवर्त्तयामि निजमपि सादरम् ॥ ४९ ॥]

आत्मानमनल्पमपि बहुगुणत्वेन महान्तमपि नासौ बहु मन्यते । स्तोक-
गुणमपि परं प्रेक्ष्य वर्णयति उपगृहयति । चिन्तयति चैतेऽपि यदि तरन्ति भवसा-
गरं ततोऽनुवर्त्तयामि सादरं पश्यामि निजमित्यर्थः ॥ ४९ ॥

जुगुपहाणु गुरु इउ परि चितइ
तं-मूळि वि तं-मण सु निरिंतइ ।
लोउ लोयवत्ताणइ भगउ
तासु न दंसणु पिच्छइ नगउ ॥ ५० ॥

[युगप्रधानो गुरोरेतदेव चिन्तयति
तन्मूलेऽपि तन्मन स निष्ठन्ताति ।
लोको लोकवार्त्तया भग्नः
तस्य न दर्शनं प्रेक्षते नात्रम् (नम्र) ॥ ५० ॥]

युगप्रधानो गुरोरेतदेव पूर्वोक्तं चिन्तयति । तन्मूलेऽपि वत्पार्श्वेऽपि वर्त्त-
मानस्तस्य युगप्रधानस्य मनश्चित्तं स दुष्टचित्तो भगोद्वेष्टनादिना निष्ठन्ताति ।
'तं पुण' इति पाठान्तरे तु तं सूरिमिति । तथा तन्मूलान्यपि ज्ञान-दर्शन-चारि-
त्राणि स्वगुणरूपा धीदयर्वाति योज्यम् । लोको मुग्धधार्मिकजनो लोकवार्त्तयैव तथा-
निधुष्टनिधीयमानगुरुविषयासहस्रणश्चतश्रवणेनैव भग्नः सूरिविषयं वैतुष्यदापा-
दितः सन् तस्य सूरैर्दर्शनमपि शान्तरूपं न प्रेक्षते नाप्यत्र दुष्टभवान्तरलाभलक्षण-
मित्यर्थः ॥ ५० ॥

एवं युगप्रधानस्वरूपे विहिते तद्विषयं प्रवाहपातितजनवचनमाह—

इइ गुरु केहि वि लोइहि बनिउं
तु वि अम्हारइ संपि न मज्जिउ ।
अग्नि केम इमु पुद्धिहि लगह ?
अग्निहि जिव किब नियगुरु मिच्छइ ? ॥ ५१ ॥

[एष गुरु कैश्चिदपि लोकैर्निर्णित
ततोऽप्यस्मदर्थे सङ्गे न गतः ।
वयं कामस्य पृष्ठे ख्यातः २
अन्यैरेव कथं निजगुरु मुञ्चामः २ ॥ ५१ ॥]

एष गुरुः कैश्चिदपि लोकैर्निर्णितः, परमस्मदर्थेन सङ्गेन न मानितः । ततोऽप्य
पृष्ठे कथं वयं लगामः । १ । अन्यैरेव गुरुविधिधर्मप्रवृत्तमुग्धधार्मिकैरेव कथं निज-
गुरु मुञ्चाम इत्यर्थः ॥ ५१ ॥

पारनतं-विहिविसद-विमुक्तं
जणु डर्बं बुद्धं मग्गहं चुक्कं ।
तिणि जणु विहिवम्मिहि सद्दं अगड्डं
इह परलोके वि अप्पा रगड्डं ॥ ५२ ॥
[पारतन्त्र्य-विरिपयैर्विमुक्तो
जन एतद् पदस्ति मार्गाण्युत्त ।
तेन जनो विरिपार्मिके सह कलहायते
इह परलोकेऽप्यात्मानं बध्दयति ॥ ५२ ॥]

पारतन्त्र्यविरिपयैर्विमुक्तो जनः प्रवाहपतित एतन् पूर्वोक्तं वदति मार्ग-
भ्रष्टं सन् । यत् एतदेवं तेन कारणेन जनः पूर्वोक्त एव । विरिपार्मिके सह कलहा-
यते । तथा चासाविह-परलोकोर्यात्मानं बध्दयतीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

तु वि अविल्लसुं विवाडं करंतव
क्किडं न यक्कं विहि असहंतव ।
जो जिणभासिडं विहि तु किं तुद्धं ?
सो अगट्ठुं लोव परिफिट्ठुं ॥ ५३ ॥
[तस्याप्यविल्लसो विवादं कुर्वन्
कथमपि नावतिष्ठते विभिन्नमहमानः ।
यो निनमन्ति तो विहि स किं बुद्धयति २
अनो कलहायमानो लोकं परित्यजति ॥ ५३ ॥]

यस्याप्यात्मानं बध्दयति तस्याप्यविल्लसोऽविवेकिवाद्दानो विवादं कुर्वन्
धार्मिकैः सह कथमपि नावतिष्ठते विभिन्नसहमानः । यतो न जानात्यसौ भूतो

१ क. 'दीय' । २ क. 'मन्ति' । ३ ख. ग. 'तु' । ४ क. 'तु' । ५ ख. ग. 'हि' । ६ तु. 'जो'
६ ख. ग. 'दीय' । ७ ख. ग. 'तु' । ८ ख. ग. 'जा' ।

यदुक्तं जिनभाषितो विधिः स किं विवादादिनाऽपि कृत्यति ? केवलमसौ कल-
हायमानो लोक एव अश्नयति सद्गुणलभादिस्वर्यः ॥ ५३ ॥

विधेरन्यवच्छेदमेवाह—

दुष्प्रसहं चरणं जं वुत्तु
तं विधिं विष्णुं किं होइ निरुत्तु ? ।
इकं सूरि इकां वि स अज्जी
इकुं देसं जि इकं वि देसज्जी ॥ ५४ ॥
[दुःप्रसमान्तं चरणं यदुक्तं
तद् विधिं विना कथं भवति निरुत्तम् ? ।
एकः सूरिकोऽपि साऽऽर्या
एको देशार्थं एकाऽपि देशार्थः ॥ ५४ ॥]

दुःप्रसमान्तं चरणं यदुक्तं भगवता, तद् विधिं विना विधिव्यवच्छेदे कथं
भवति निरुक्तं निश्चितम् । अदेकः सूरिर्दुःप्रसमः, एकाऽप्यार्या साध्वी सत्यधी-
नाम्नी, एकस्य देशेन्द्र(विर)तिः आचको नगिलनावा, एका च फलपुत्रीनाम्नी
देशेनार्या साध्वी देशविरता आनिकेस्वर्यः ॥ ५४ ॥

तह वीरह तु वि तिरयु पयइइ
तं दस-वीसह अज्जु किं तुइइ ? ।
नाण-चरण-दंसणगुणसंठिउ
संघुं सुं वुचइ जिणिहि जहइइ ॥ ५५ ॥
[तथा वीरस्य तदपि तीर्थं प्रवर्तते
तद् दशमिर्विश्रत्याऽपि किं कृत्यति ? ।
ज्ञान-चरण-दर्शनगुणसंस्थितः
सद्यः स उच्यते जिनैर्यथास्थितः ॥ ५५ ॥]

तथापि वीरस्य तीर्थं प्रवर्तते तद् दशमिर्विश्रत्या वा प्रभूतमुसाध्यायपक्षपक्षं
पैतद्वयं किं कृत्यति ? नैव । तत्र च सर्वत्रापि विधिरस्त्येव । न चैकादिसाधनादि-
भावे कथमसौ सद्गुणः ? यतः ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यगुणसंस्थितः स्तोकोऽपि सद्गुः स
उच्यते जिनैर्यथास्थितः सत्यो न तु प्रभूत एव मेलक इत्यर्थः ॥ ५५ ॥

दण-विच-काल-ठिइ वट्टइ
गुणि-मच्छइ करंतुं न निहइइ ।

गुणविहृणु संघात कहिज्झइ
लोअपवाहनईए जो निज्झइ ॥ ५६ ॥

[द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या वर्तते
गुणित्तरं कुर्वन् न निवर्तते ।
गुणविहीनः सद्भावतः कथ्यते
लोकप्रवाहनया यो नीयते ॥ ५६ ॥]

द्रव्य-क्षेत्र-कालस्थित्या तदनुसारेण वर्तते । गुणित्तरं न करोत्येव ।
कदाचित् कुकर्मकशात् तत्कणेषुऽपि सत्रैव न स्थिरतराशयो भवति । अथ दुःस-
हस्वरूपमाह—गुणविहीनो बहुजनोऽपि सद्भावत एव कथ्यते लोकप्रवाहनया
यो नीयत इत्यर्थः ॥ ५६ ॥

तथा—

जुत्ताजुत्तु वियारु न रुच्चइ
जसु जं भावइ तं तिण युच्चइ ।
अविवेदहिं सु वि संघु भणिज्झइ
परं गीयतिहिं किं मञ्जिज्झइ ? ॥ ५७ ॥

[युक्तायुक्तविचारो न रोचते
यस्य यद् भाति तत् तेनोच्यते ।
अविवेकिभिः सोऽपि सद्भावो मन्यते
परं गीतार्थः कथं मन्यते ? ॥ ५७ ॥]

युक्तायुक्तविचारो यस्मै न रोचते, तत्सद्भावतमध्ये च यस्य यद् भात्ययुक्तं-
भवि तत् तेनोच्यते । अविवेकिभिः सोऽपि सद्भावो मन्यते, परं गीतार्थः कथमसौ
सद्भावत्वेन मन्यते ? निर्गुणत्वादित्यर्थः ॥ ५७ ॥

विणु कारणि सिद्धंति निसिद्धव
वन्दणाइकरणं वि जु पसिद्धव ।
तसु गीयत्य केमं कारणं विणु
पददिणु मिलहिं करहिं पयवंटणु ? ॥ ५८ ॥

[निना कारणं सिद्धन्ते निषिद्ध
वन्दनाऽऽदिकरणमणि यत् प्रसिद्धम् ।

तस्य गीतार्था. कथं कारणं विना

प्रतिदिनं मिलन्ति कुर्वन्ति पदवन्दनम् ? ॥ ५८ ॥]

विना कारणं ' (१) अर्गायादायन्ने रोचे अन्नस्य ठिइअभावंमि' इत्यादिकं सिद्धान्ते निषिद्धं वन्दनाऽऽदिकरणमपि '(२) वायाइ नमुकारो' इत्यादिकं यत् प्रसिद्धं तस्य साध्यादिसङ्घातस्य गीतार्थाः केन हेतुना कारणं विनाऽपि प्रतिदिनं मिलन्ति ? कुर्वन्ति च पदवन्दनम् ? नैवेत्यर्थः ॥ ५८ ॥

प्रवाहपतितश्च जनः—

जो असंयु सो संयु पयासइ

छु जि संयु समु दूरिण नासइ ।

जिव रायंथ जुवइदेहिहिं

चंद कुंद अणहुंति वि लवखहिं ॥ ५९ ॥

[योऽसङ्घस्त सङ्घं प्रकाशयति

यथा सङ्घस्तस्माद् दूरेण नश्यति ।

यथा रागान्धा युवतिदेहावयवेषु

चन्द्र-पुन्दादीनसतोऽपि लक्षयन्ति ॥ ५९ ॥]

योऽसङ्घः तं सङ्घमिवि प्रकाशयति, यथा सुसङ्घस्वस्माद् दूरेण नश्यति । किञ्चित्प्रेममत्स्याह—यथा रागान्धा युवतिदेहावयवेषु चन्द्र-पुन्दादीनसतोऽपि लक्षय-
न्तीत्यर्थः ॥ ५९ ॥

तिवं दंसणरायंथ निरिक्खंहि

जं न अत्थि तं यत्थु विवकवंहि ।

ते विवरीयदिट्ठि सिबमुवखई

पाविहिं सुमिणिं वि कह पच्चकवई ? ॥ ६० ॥

[तथा दर्शनरागान्धा निरीक्षन्ते

यद् नास्ति तद् वस्तु विवदन्ति ।

ते विपरीतदृष्टयः शिवसौख्यानि

प्राप्नुवन्ति स्वप्नेऽपि कथं प्रत्यक्षेण ? ॥ ६० ॥]

तथा वेपथ्यात्रमेव प्रमाणमिवि दर्शनरागान्धा निरीक्षन्ते । तथा च यदसङ्घे सङ्घत्वं नास्ति, तमपि पदार्थं विशेषेण पश्यन्ति । ते विपरीतदृष्टयः शिवसौख्यानि प्राप्नुवन्ति स्वप्नेऽपि नैव, कथं पुनः प्रत्यक्षेणेत्यर्थः ॥ ६० ॥

(१) अर्गायादादीनि क्षेत्रेन्द्रिय स्थित्यभावे । (२) वाया नमस्कारः ।

१ छ. म. यमसंघ । २ ग. नेव । ३ स. य. हिं । ४ छ. ग. णे । ५ छ. ग. ई ।

अथ श्राद्धशिक्षामाह—

दम्भं लिंति साहस्रिय-संतिय

अवरुप्सु शृंगदंति न दिंति य ।

ते पिहिप्रम्भहं स्त्रिस मंहति य

लोयमन्त्रि ग्रंगदंति करंति य ॥ ६१ ॥

[दम्भान् लान्ति माधर्मस्तत्तान्

परस्परं कलहायते न ददति च ।

ते विधिर्मस्य स्त्रिसा महतीं च

लोयमणे कलहायमाना कुर्वन्ति च ॥ ६१ ॥]

ये लोभाभिभूता मन्वो दम्भान् गृह्णन्ति साधर्मिकस्तत्तान् । ततः परस्परं कलहायन्ते, न ददति । ते विधिधर्मस्य स्त्रिसा जुगुप्साविशेषं महतीं लोकमणे कलहायमानाश्च कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ६१ ॥

एष च सति—

जिणपवण-अपभावनं वंही

तत्त सम्मत्तह वत्त वि बुद्धी ।

जुत्तिहि देवदहं तं भज्जइ

हुंत्तं मग्गं तो वि न दिज्जइ ॥ ६२ ॥

[निनप्रवचनाप्रभावना महता

तत्त सम्यक्त्वस्य वार्ताऽपि नष्टा ।

शुक्त्या देवद्रव्यं तद् भज्यते

सत् मार्गपाते तत्रापि न दीयते ॥ ६२ ॥]

जिनप्रवचनस्याप्रभावना महती । ततोऽप्रभावनायां सकाशान् सम्यक्त्वस्य प्रभावनाव्यवृत्त्यस्य वार्ताऽपि समुद्रपतितरत्नमिव नष्टा । किमिति सम्यक्त्वं नश्य-
तीत्याह—शुक्त्या विचारेण देवद्रव्यं तद् भज्यते । यतः साधर्मिकद्रव्यं सप्तश्रेया-
मुपगुण्यते, यतः च जिनभवन-विम्बादिकमस्ति । ततः साधर्मिकद्रव्यमग्ने परमार्थतो
जिनभवन-विम्बादिद्रव्यमग्नौ क्रियत इति भावः । गृहे सद्यपि तस्य मार्गायतोऽपि
वयापि यदि न दीयत इत्यर्थः ॥ ६२ ॥

(वेदा वेदी परिणाविज्जहिं

ते वि समाणधम्म-धरि दिज्जहिं ।

१ रा ग उद्यमः । २ म ग महिषिः । ३ म ग वनः । ४ क पतः । ५ म ग समुद्र-
पः । ६ क निर्विषाः ।

विसमधम्म-घरि जइ बीवाहइ
तो, सम(म्म)चु सु निच्छइ वाहइ ॥ ६३ ॥

[पुत्राः पुत्रिकाः परिणायन्ते
तेऽपि समानधर्मगृहे दीयन्ते ।
विषमधर्मगृहे यदि विवाहयति
तदा सम्यक्त्वं स निश्चयेन वाधते ॥ ६३ ॥]

पुत्राः पुत्रिकाश्च गृहस्थैश्चायोगे नैव विवाह्यन्ते । तत्रोपदेशमाह-तेऽपि समा-
नधर्मगृहे दीयन्ते इति पुत्रिकाविषयं बोद्धव्यम् । विषमधर्मा विभिन्नधर्माणस्तद्गृहे
यदि विवाहयति पुत्रादीन् तदा सम्यक्त्वं स निश्चयेन वाधते स्वस्य परस्य च । तत्सं-
सर्गेण कदाचिच्छुद्धधर्मे मार्गात् प्रच्यवनस्यापि सम्भवादिति भाव इत्यर्थः ॥ ६३ ॥

थोडइ धणि संसारियकज्जई
साहिज्जई सबई सावज्जई ।
विधिधम्मतिथि अत्थु विन्विज्जई
जेण सु अप्पे निहुइ निज्जई ॥ ६४ ॥

[स्तोकेन धनेन सासारिककार्याणि
साध्यन्ते सर्वाणि साधनानि ।
विधिधर्मार्थेऽर्थ उपयोज्यते
येन स आत्मा निर्वृत्तिं नीयते ॥ ६४ ॥]

स्तोकेनैव धनेन सासारिककार्याणि विवाह-मुण्डनादीनि सर्वाणि साधनानि
साध्यन्ते । विधिधर्मार्थे जिन-सङ्घपूजादिवर्धः प्रभूततरोऽभ्युपयोज्यते । येन स
शुद्धविधिविधाया आत्मा निर्वृत्तिं नीयत इत्यर्थः ॥ ६४ ॥

सावय वसहिं जेहिं किर ठावहिं
साहुणि साहु तित्थु जइ आवहिं ।
भत्त वर्थ फासुय जल आसण
वसहिं वि दिति य पावपणासण ॥ ६५ ॥

[श्रावका व्रतानि येषु किल स्थानेषु
साध्यः साधवस्तत्र यत्नामच्छन्ति ।

भक्त-वस्त्र-प्रासुकजलासनानि

वसतिमपि ददति च पापप्रणाशनान् (०का) ॥ ६५ ॥]

आवका वसन्ति येषु प्राग्न-नगरादिषु किल स्थानेषु साध्व्यः साधवो वा विहारकमेण यदि तत्रागच्छन्ति तदा आगतानां साध्वादीनां भक्त-वस्त्र-प्रासुक-जलासनानि वसतीश्च ददति । प्रासुकपदं चैषणीयौपलक्षणं तत्र मध्यस्थितमपि भक्तादिषु सर्वेषु योज्यम् । पापप्रणाशनान् भक्तादीन् पापप्रणाशका वा शब्दाः । न ददतीति पाठे तुं काका पापप्रणाशना 'न भवन्ति' इति शेष इत्यर्थः ॥ ६५ ॥

जइ ति वि कालुच्चिय-गुणि वट्टंहिं

अप्पा पर वि धरहि विहिंवट्टहिं ।

जिण-गुरुस्वेयावञ्चुं करेवउ

इउ सिद्धंतिउ वयणु सरेवउ ॥ ६६ ॥

[यदि तेऽपि कालोचितगुणे वर्तन्ते

आत्मान परमपि धारयन्ति विधिमार्गे ।

जिन-गुरुरैयावृत्त्य कार्य-

मिति सैद्धान्तिकं वचनं स्मर्तव्यम् ॥ ६६ ॥]

यदि तेऽपि साध्वादय आगताः सन्तः कालोचितविधिना वर्तन्ते । आत्मानं परं च आवकादिकं स्थापयन्ति विधिमार्गे तदा जिन-गुरोर्वैयावृत्त्यं कार्यमिति सैद्धान्तिकं वचनं 'गुरु-देवान् जहासमाहीए वेयावणे नियमो' इत्यादिकं स्मर्तव्य-मनुष्ठेयं चेत्यर्थः ॥ ६६ ॥

घणमाणुसु कुडुंयुं निवाहइ

धम्मवार पर हिट्टउ वाहइ ।

तिणि सम्मत्त-जलंजलि दिव्वी

तल्ल भवभर्मणि न मइ निविन्नी ॥ ६७ ॥

[घनगतुष कुटुम्बं निर्यह्यति

धर्मावसरे परमथो वाहयति (भवति) ।

तेन सम्यक्त्रजलाजलिर्दत्त-

स्तस्य भवधर्मणे न मतिर्निर्विण्णा ॥ ६७ ॥]

(१) शुद्ध देवयौर्वैयस्यमापि वैवाक्ये नियमः ।

१ ख. ग. तु पापं । २ क. ०दि । ३ क. ०व । ४ ख. ग. आत्मा पर । ५ क. कुरु ।
६ ख. ग. ०भवति ।

प्रभूतमानुषं स्वकुटुम्बं निर्धाहयति कश्चित्, परं कृपणतया धर्म्मप्रयोजने देव-
साधुदानादावदिसयाऽधोदृष्टिरेव भवति । तेन सम्यक्त्वस्य जित-साधुम-
क्तिव्यङ्ग्यस्य जलाशलिर्दत्तस्तन्मूलं तस्य भवभ्रमणे भविरद्यापि न निर्विघ्ने(णो)
त्यर्थः ॥ ६७ ॥

सयणु सजाइ जु जि तसु भचउ

अचइ सहिद्विहि वि विरचउ ।

जे जिणसासणि हुंति पवन्ना

ते सवि वैधवं नेहपवन्ना ॥ ६८ ॥

[सधनः सजातिर्य एव तस्य मत्तो

ऽन्यस्मात् सदृष्टेरपि विरक्तः ।

ये जिनशासनं भवन्ति प्रपन्ना-

स्ते सर्वे बान्धवाः स्नेहप्रपन्नाः ॥ ६८ ॥]

साधर्मिको यः सधनः स्वजनो वा तत्रैव भक्तः, अन्यस्मात् सदृष्टेरपि
प्रधानभावकादपि विरक्तः । अयुक्तं चैतत् यतो ये जिनशासनं भवन्ति प्रतिप-
न्नास्ते सर्वेऽपि बान्धवा एव स्नेहप्रतिपन्ना इत्यर्थः ॥ ६८ ॥

तसु संमत्तु होइ किं मुद्धर ?

जो नवि वषणि विलगइ मुद्धर ।

तिमि चयोरि छुचिदिण रक्खइ

स जि सरावी लग्गइ लिक्खइ ॥ ६९ ॥

[तस्य सम्यक्त्वं भवति कथं मुग्धस्य ?

यो नैव वचने विलगति मुद्धानाम् ।

श्रीणि क्वारि छुतिदिनानि रक्षति

सैव श्राविका लगति लेखके ॥ ६९ ॥]

तस्य सम्यक्त्वं कथं भवति मुग्धस्य ? यो नैव वचने ^(१) 'सहधर्मिवरा मह
बंधवा' इत्येवंरूपे निक्षेपेण लगति मुद्धानां तीर्थकराणाम् । अथात्रैव आश्रित-
क्षमाह-श्रीणि चत्वारि वा दिनानि छुप्तिं रक्षति मृद्भाण्डादिस्पर्शवर्जनेन, विशेष-
तश्च साधु-जिनालयगमनवर्जनेन च या, सैव श्राविका लेखके सुश्राविकागण-
नायां गण्यते । छुप्पयथाज्ञौचविशेषा एवं लोके भूयन्ते-

" जात-मृत-सूतकदिने रजस्वला-वसन-सूत्र-विष्टासु ।

मरो चण्डालादौ खु. सत्त छुप्पयो लोके ॥" इत्यर्थः ॥ ६९ ॥

(१) सहधर्मकरा गम बान्धवा ।

१ क. स. । २ ग. 'बंधवा' । ३ क. पयारि । ४ क. 'इरा' ।

हुंति य ऋक्षि जल(पव)द्वे सेच्छद्
 सा घर-धम्मद् आवद् निच्छद् ।
 छुत्तिभग्ग घर छद्द्वे देवय
 सासनसुर पिह्णिं विहिसेवय ॥ ७० ॥
 [स्या च छुत्तौ प्रवर्त्तते स्वेच्छया
 सा गृह-धर्मस्यापद् निश्चयेन ।
 छुत्तिभग्गा गृहाणि मुञ्चन्ति देवताः
 सासनसुरा मुञ्चन्ति विधिवेवकाः ॥ ७० ॥]

सत्यामपि छुत्तौ स्वेच्छया या प्रवर्त्तते सा निर्धर्मकर्मप्रवृत्ता गृहस्य धर्मस्य
 चापद् ध्वंसकारणी निश्चयेन । यतः ऋक्षस्या भग्नात्तासिता गृहाणि मुञ्चन्ति देवता
 भुवन-क्षेत्रदेवताप्रभृतयः सासनसुरा अपि गोमूत्रप्रभृतयो विधिवेवका अविधिप्र-
 वृत्तौ मुञ्चन्तीत्यर्थः ॥ ७० ॥

पडिकमण्णद् वंदणद् आउल्ली
 चित्तं धरंति करेद् अमुल्ली ।
 मण्णद् मज्झि नवकारं वि ज्ञायद्
 तासु सुद्धं सम्मत्तु वि रायद् ॥ ७१ ॥
 [प्रतिक्रमणे बन्दनके वाऽऽकुल्य
 चित्ते धारयन्ती करोत्यसन्दिग्धा ।
 मनोमध्ये नमस्कारमपि ध्यायति
 रात्याः सुष्ठु सम्यक्त्वमपि राजते ॥ ७१ ॥]

सा रजस्वला प्रतिक्रमणे बन्दनके वा वचनाक्षराणि नोधारयतीत्यर्थः ।
 चित्त एवाक्षराणि धारयन्ती करोति असन्दिग्धैव मनोमध्य एव नमस्कारमपि
 ध्यायति । ततस्तस्याः सुष्ठु सम्यक्त्वमपि क्षोभत इत्यर्थः ॥ ७१ ॥

सावड सावयल्लिंद्दं मग्गद्
 तिणिं सह जुज्झद् घणवलिं वग्गद् ।
 अलिड वि अप्पाणंढं सच्चावद्
 सो समत्तु न केमद् पावद् ॥ ७२ ॥
 [श्रावकः श्रामनल्लिङ्गाणि भृगयते
 तेन सह युज्यते घमवलेन कथ्यते ।

अलीकमप्यात्मानं सयापयति

स सम्यक्त्वं न कथमपि श्रान्नोति ॥ ७२ ॥ }

भावक एव आचक्रान्तरस्य चिह्नद्राणि गवेषयति, तेन सह युष्यते च धन-
बलेन वल्गाते च राजकुलास्तुत्वापनेन । कदाचिद् राजकुलादौ व्यवहारे चालीक-
मप्यात्मानं सत्यापयति यः कश्चिदसौ सम्यक्त्वं कथमपि न प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ७२ ॥

विक्रियवयणुं जुष्टं नचि पिष्टुइ

पर पभणंतु वि सचउं पिष्टुइ ।

अह मयदाणिहिं वटंतउ

सो सहिदि न होइ न संवउ ॥ ७३ ॥

[निकृतरचनानि जन्पति न तु मुञ्चति

पर प्रमणन्तमपि सद्य निरास्त्येति ।

अष्टसु मद्रस्थानेषु वर्तमान-

स सदृशदिनं भवति न सन् ॥ ७३ ॥ }

विकृतवचनान्येन जल्पति, न तु मुञ्चत्यन्वयं सत्यमपि भाषमाणं गलदर्परेण
निराकरोति । अष्टसु जात्यादिमद्रस्थानेषु वर्तमानो यः कश्चिदसौ न केवलं सदृ-
शदिनं भवति सन्नपि शिष्टोऽपि न भवतीत्यर्थः ॥ ७३ ॥

परं अणत्ति पटंतु न संकुइ

परधण-अणिय जु लेपण धेतइ ।

अहिपपरिग्रह-पापप्रसक्तउ

सो संभत्तिण दूरिण चउउ ॥ ७४ ॥

[परममर्थे प्रक्षिपन् न शक्नोते

परधन-भार्या यो ग्रहीतुमाकाङ्क्षति ।

अधिकपरिग्रह-पापप्रसक्त-

स सम्भक्तेन दूरेण त्यक्तः ॥ ७४ ॥ }

अन्यं व्यसने प्रक्षिपन् न शक्नोते । परस्य धनं भार्या च यो ग्रहीतुमाका-
ङ्क्षति । अधिके प्रभूते अत्यर्थं वा परिग्रहेण पापं तत्रासक्तः सोऽपि सम्भक्तेन
दूरेण त्यक्त इत्यर्थः ॥ ७४ ॥

जो सिद्धंचियजुत्तिहिं निगमए

वाहि न जानइ करइ विसंवह ।

कु वि केणइ कसायपूरियमणु
 वसद कुंडंवि जं माणुसचणु ॥ ७५ ॥
 [यं सिद्धान्तयुत्तया निजगृह
 बाहयितु न जानाति करोति विसवम् ।
 कोऽपि केनचित् कयापप्रतिमना
 वसति कुटुम्बे यन्मानुष्यने ॥ ७५ ॥]

यः सिद्धान्तयुक्त्या वक्ष्यमाणसमदृष्टिदर्शन-कोमलालापारिरूपया निजं
 गृहं प्रवर्त्तयितुं न जानाति, किन्तु करोति विसवम्, संवरणरहितं विसंस्तुलमित्यर्थः ।
 यतः कोऽपि केनापि कषायेण लोभादिना पूरिवमना वसति कुटुम्बे मानुषप्रचुर
 इत्ययः ॥ ७५ ॥

तसु सरुनु मुणि अणुवचिज्जइ
 कु वि दाणिण कु वि वयणिण लिज्जइ ।
 कुवि भएण करि पाणु धरिज्जइ
 सगुणु जिहुं सो पइ ठाविज्जइ ॥ ७६ ॥
 [तस्य स्वरूपं ज्ञात्वाऽनुवर्त्यते
 कोऽपि दानेन कोऽपि वचनेन व्यपते ।
 कोऽपि मयेन कृत्वा प्राणेन (पाणौ १) धार्यते
 सगुणो ज्येष्ठः स पदे स्थाप्यते ॥ ७६ ॥]

तस्य कुटुम्बपुरुषादेः स्वरूपं ज्ञात्वाऽनुवर्त्यते । कोऽपि दानेन, कोऽपि
 मधुरवचनेन गृह्यते । कोऽपि भयालुर्मयेन कृत्वा प्राणेन बलात्कारेण धार्यते ।
 कुटुम्बे यच्च सगुणो ज्येष्ठः स पदे कुटुम्बादिवर्त्तनाधिकारे स्थाप्यत इत्यर्थः ॥ ७६ ॥

जुडह पिडह न य पचिज्जइ
 जो असत्तु तमुवरि दट्ठ किज्जइ ।
 अप्पा परइ न लक्खविज्जइ
 नप्पा विणु कारणि खाविज्जइ ॥ ७७ ॥
 [अर्थकर्मणिना घृष्टानां नैव प्रतीयते
 योऽसत्त्वस्तस्योपरि दया क्रियते ।
 आत्मा परस्य न लक्ष्यता नीयते
 नात्मा विना कारणमुपयोज्यते ॥ ७७ ॥]

अलीकभाषिणां घृष्टाणां च वचने नैव प्रत्ययं करोति । यश्चासंमर्थो निःसत्त्वो वा तस्योपरि दया क्रियते । आत्मा कदाचिद् भीतो हृष्टो वा परस्य लक्ष्यतां न नीयते, कदाचिदपायसम्भवात् । न चात्मा निना कारणं विशेषलामादिकं मन्त्रि-
चलाधिपाद्यधिकारिणां बल-द्रव्यादिदानेतोपयोगं नीयत इत्यर्थः ॥ ७७ ॥

माय-पियर जे घम्मि विभिन्ना

ति पि अणुविचिय हुंति ति घन्ना ।

जे किर हुंति दीहसंसारिय

ते घुल्लंत न दंति निवारिय ॥ ७८ ॥

[माता-पितरौ यौ धर्मं विभिन्नौ

तावप्यनुवर्तितौ मयतास्तौ धन्यौ ।

ये किञ्च भवन्ति दीर्घसंसारिण—

स्ते पुनन्तो न तिष्ठन्ति निवारिताः ॥ ७८ ॥]

माता-पितरौ यौ विभिन्नधार्मिकौ तावप्यनुवर्तितौ सन्तौ तौ प्रसिद्धौ धन्यौ
पुण्यभाजनं ह्युपधर्मविपद्याभिसुरौ भवत इत्यर्थः । अपविरेकदाह—ये पुनः विभ्रा-
दयोऽपि दीर्घसंसारिणो भवन्ति, ते अनुवर्तिता अपि सन्तोऽसंभवं मायन्त एव,
न च तिष्ठन्ति निवारिता अपात्यर्थः ॥ ७८ ॥

ताहि पि कीरइ इह अणुवचण

भोयण-वत्थ-पयाणपयत्तिण ।

तह घुल्लंतहं नचि रुसिअइ

तेहि समाणु विवाव न किअइ ॥ ७९ ॥

[तेषामपि क्रियत इहानुवर्तना

भोजन-यत्नप्रदानैः प्रयत्नेन ।

तथा युवतामपि नैव रूप्यते

तैः समं विवादो न क्रियते ॥ ७९ ॥]

तेषामपि भिन्नधार्मिकानां संसारिणां क्रियत इहानुवर्तना भोजन-यत्नप्र-
दानैः प्रयत्नेन दुष्परीकारत्वात् तेषाम् । कदाचित् बु दुष्टमपि भाषमाणानां ॥
रोषः क्रियते । तैः सह विवादो न क्रियते स्वयं विवेकित्वात् फलश्रवणेत्यर्थः ॥ ७९ ॥
अथोपसंहरन्नुपदेशफलमाह—

इय जिणदनुवपसरसायणु

इह-परलोयहं सुक्खइ भायणु ।

कर्णजलिहिं पियंति जि भवइं
ते हवंति अजरामर सबइं ॥ ८० ॥

[इति जिनदत्तोपदेशरसायनम्
इह-परलोकोः मुखस्य भाजनम् ।
कर्णाञ्जलिभ्यां पिबन्ति ये भव्याः
ते भवन्त्यरामराः सर्वे ॥ ८० ॥]

इत्युक्त्याद्येन जिनैर्दत्तो वितीर्णस्तीर्थकुटुपादिष्ट इत्यर्थः । अथवा 'जिनदत्त'
इति प्रबन्धकर्तुरेव नाम । ततश्च स चासौ तस्य चोपदेशः शिश्नाविशेषः स एवात्यन्त
माधुर्यादजरामरत्वहेतुत्वाच्च रसायनं सञ्जीवनहेत्वमृतद्रव्यरूपम् । इह-परलोकोः
मुखस्य भाजनं पात्रं तदेतुत्वात् कर्णाञ्जलिभ्यां पिबन्ति ये भव्यास्ते भवन्त्यज-
रामराः सर्वेऽपीत्यर्थः ॥ ८० ॥

इति युगप्रवरारामश्रीमज्जिनपतिसूरिशिष्यलेशविरचिता श्रीमज्जिनदत्तसुरि-
सूत्रिचोपदेशरसायनस्य संक्षिप्ततरा कृत्तिः समाप्ता ॥

इति जिनपतिसूरेः शिष्यो रसायनसंयद
किमपि किमपि व्याख्या निन्ये निगूढमहार्थमृत् ।

युग-नव-रविप्रख्ये वर्षे निदेशत आदृतः
सुकविपरिपन्नायत्कर्तृर्जिनेश्वरसद्गुरोः ॥ १ ॥

जिनपाल इति ख्यातो भक्तिमान् निजसद्गुरौ ।

तत्त्वैवानुग्रहमैन कृत्तिमाधादिमा तनुम् ॥ २ ॥

शुभं भवतु सकलसङ्घस्य । ग्रंथाग्रं ४७९ ॥

उपदेशरसायनं समाप्तम् ।

जिनदत्तसूरिरचितं सूरप्रमोषाध्यायविहितवृत्तियुतं कालस्वरूपकुलकम् ।

घोरं प्रणम्य भयनीरपितोरमाप्तमाप्तोत्तमं हततमःप्रसरं नवानाम् ।

कालस्वरूपकुलकं जिनदत्तसूरिरद्वयं यथाश्रुतमहं विद्वणोमि किञ्चित् ॥ १ ॥

पणमवि चक्षमाणु जिणवल्लहु

परमपयलच्छिदि जिणवल्लहु ।

सुगुरुवणसु देमि इव भवह

सुववह कारणु होह जु सवह ॥ १ ॥

[प्रणम्य वर्धमानं जिनवल्लभं

परमपदलक्ष्मा (लक्ष्मा) जिनवल्लभम् ।

सुगुरुपदेशं ददाम्यहं भग्यानां

सौख्यानां कारणं भवति यः सर्वेषाम् ॥ १ ॥]

व्याख्या-प्रणम्य वर्द्धमानं घोरं जिना अवधिजिनादयः तेषां वल्लभं मियं
परमपदलक्ष्मा जिनो नारायणस्तद्वल्लभं भर्त्तारम् । सुगुरुपदेशं ददाम्यहं भग्यानां
सौख्यानां कारणं हेतुर्भवति य उपदेशः सर्वेषाम् ॥ १ ॥

मीण सणिच्छरंमि संकंतइ

मेसि जंति पुण चक्खु करंतइ ।

देस भग्ग परचक्ख पइहा

वड वड पट्टण ते पब्बहा ॥ २ ॥

[मोने शनैश्वरे सङ्क्रान्ते

मेपे याति पुनर्वक्रं कुर्वति ।

देशा भग्नाः परचक्राणि प्रविष्टानि

वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥]

व्याख्या-मीनराशौ शनैश्वरे संक्रान्ते सनि मेपराशौ च याति सति पुनर्वक्रं
कुर्वति सति देशा भग्नाः परचक्राणि प्रविष्टानि । वृहद्वृहत्पत्तनानि तानि
प्रभ्रष्टानि ॥ २ ॥

विक्रमसंवच्छरि सय वारह
 हुयइ पणद्वज सुहु यर वारह ।
 इह(य)संसारि सहाविण संतिहि
 वत्तहि भुम्मइ सुक्खु वसंतिहि ॥ ३ ॥

[विक्रमसंवत्सरे शते द्वादशे
 भूते प्रनष्टं मुखं गृहद्वारात् ।
 इति संसारस्वभावेन सदृभिः
 वार्त्ताभिः श्रूयते सौख्यं वसदृभिः ॥ ३ ॥]

व्या०—विक्रमसंवत्सरे द्वादशशतप्रमाणे भूते सति प्रनष्टं मुखं गृहद्वारात् ।
 इति एवंविधेन संसारस्वरूपेण हेतुभूतेन सदृभिः साधुभिः वार्त्ताभिः श्रूयते सौख्यं
 वसदृभिः ॥ ३ ॥

तह वि वत्त नवि पुच्छहि धम्मह
 निण गुरु भिच्छहि कज्जिण दम्मह ।
 फल नवि पावहि माणुसजम्मह
 दूरे हँति ति जि सिवसम्मह ॥ ४ ॥

[तं वि वार्त्ता नैव पृच्छन्ति धर्मेत्य
 जिनान् गुरुन् मुच्यन्ति कार्ये द्रम्यस्य ।
 फलं नैव प्राप्नुवन्ति मनुष्यजन्मन
 दूरे भवन्ति ते शिवदर्शने ॥ ४ ॥]

व्या०—यद्यप्येवंविधं संसारस्वरूपं तथापि वार्त्तामपि न पृच्छन्ति धर्मेत्य ।
 तथा जिनान्, गुरुन् मुच्यन्ति कार्ये प्रयोजने द्रम्यस्य । ततः फलं न प्राप्नुवन्ति
 मनुष्यजन्मन । ततो दूरीभवन्ति ते लोकाः ‘जिह्मद्वः पादपूरणे’ शिव-
 दर्शने ॥ ४ ॥

कथं मनुष्यजन्मनः फलं न प्राप्नुवन्ति ?, एतदेव भावयन्नाह—

मोहनिदं जणुं सृत्तुं न जग्गइ
 त्तिणं उट्ठिं वि सिवमग्निं न लम्माइ ।
 जइ सुहत्थुं कुं वि गुरुं जग्गावड
 तुं वि तवयणुं ताम्भुं नवि भावइ ॥ ५ ॥

[मोहनिद्रया जनः सुप्तो न जागर्ति

तेनोक्त्यापि क्षिप्तमार्गे न लगति ।

यदि सुहस्तः (सुखार्थं, सुमार्थं) कोऽपि गुरुरागमयति

तथापि तद्वचनं तस्य नैव भाति ॥ १ ॥]

व्या०—मोहनिद्रया सुप्तो जनो न जागर्ति । तेन कारणेनोक्त्यापि मोक्षमार्गे न लगति । यदि कश्चिद् गुरुरः सुहस्तः सुमार्थं सुखार्थं वा आगमयति मोहनिद्रा-पगमेन प्रथोषयति, ततस्तद्वचो गुरुवचनं तस्य जनस्य नापि नैव भाति रोचत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

इदानीं लघुकर्मणां गुरुवचनानुप्रायिनां गुणमाह—

परमस्थिण ते सुत वि जगहि

सुगुरु-वयणि जे उदेवि लगहि ।

राग होस मोह वि जे गंजहि

सिद्धि-पुंराधि ति निच्छइ भुंजहि ॥ ६ ॥]

[परमार्थेन ते सुप्ता अपि जाग्रति

सुगुरुवचने ये उपायं लगन्ति ।

राग-द्वेष-मोहानपि येऽभिभवन्ति

सिद्धिपुत्रप्रीतिं ते निश्चयेन भुञ्जते ॥ ६ ॥]

व्या०—परमार्थेन तत्त्वतः सुप्ता अपि द्रव्यनिद्रया, मोहनिद्राऽभावेन जाग्रति ये सुगुरुवचने उपायं लगन्ति तत्त्वबुद्ध्या शृजन्ते आसक्त्य भवन्तीत्यर्थः । किं पुनर्गुरुवचनसर्वस्वं किं वा तदनुष्ठानस्य परमं फलमित्याह—‘रागेत्यादि’ राग-द्वेष-मोहानपि अभिभवन्ति, ते सिद्धिपुत्रप्रीतिं निश्चयेन भुञ्जते ॥ ६ ॥

इदानीं स्वयंप्रयसमुत्थमिध्यातवनिर्मन्थनायाह—

बहु य लोभ लुंचियसिर दीसहि

पर राग-होसिहि सहं विलसहि ।

पदहि गुणहि सत्यइ वक्ताणहि

परि परमत्यु तित्यु सु न जानहि ॥ ७ ॥]

[बह्वो लोभा लुञ्जितशिरसो दृश्यन्ते

पर राग-द्वेषाभ्यां सह मिश्रन्ति ।

पठन्ति गुणयन्ति शास्त्राणि व्याख्यानयन्ति

पर परमार्थस्तत्र त न जानन्ति ॥ ७ ॥]

व्या०—यद्द्वयो लोका लुब्धताशिरसो दृश्यन्ते, परं राग-द्वेषाभ्यां सह
विलसन्ति विहरन्ति । पठन्ति गुणयन्ति शास्त्राणि व्याख्यानयन्ति, परं परमार्थो
यस्तत्र शास्त्रे तं न जानन्ति विरविहीनत्वेन तत्फलभावात् ॥ ७ ॥

तेषां वेसिणि ते चौर रिहिद्विज
मुसाहि श्रोत उम्माणिण घट्टिउ ।
ताहं पमत्तउ किवइ न छुट्टइ
जो जम्मइ सद्धम्मि सु चइइ ॥ ८ ॥
[तेन वेपेण ते चौर स्थिता
मुष्णन्ति लोकमुन्मार्गो क्षित्वा ।
तेभ्यः प्रमत्त कथमपि न मुच्यते
यो जागर्ति सद्धर्मे स यत्ते ॥ ८ ॥]

व्या०—तेन वेपेण साधुसम्बन्धिना उपलब्धिताश्चौराः स्तेनास्ते तत्त्वतो लोक-
मोषणपरत्वाद् वेपस्याकिञ्चिदुत्तरत्वात् विप्रतार्थं मुष्णन्ति लोकमुन्मार्गो क्षित्वा
तेभ्यो लिङ्गिभ्यः प्रमत्तो धर्माधर्मविचारापचुरतया निरवधानः कथमपि न छुट्टवि
न मुच्यते तद्मात्स्यो भयतीत्यर्थः । यो जागर्ति धर्माधर्मविचारश्चादुर्ध्वेण साधयानो
भवति सद्धर्मे स एव वर्त्तते ॥ ८ ॥

ते वि चोर गुरु किया सुबुद्धिहि
सिबबहुसंगमसुहरसल्लुद्धिहि ।
ताहि वि स्वावहि अप्प-उपासह
छुट्टइ कह वि न जिब भवपासह ॥ ९ ॥
[तेषां चौरा गुरुः कृता, स्वबुद्धिभिः
शिनबधूसङ्गमसुहरसल्लुद्धे ।
तेषामपि खादयन्त्यात्मोपसक्तानां
छुटति कथमपि न यथा भवपाशात् ॥ ९ ॥]

व्या०—तेषां चौरा गुरुः कृता आगमासंस्कृताभिर्निजमतिभिः शिनबधू-
सङ्गमसुहरसल्लुद्धैः । तेषामपि पार्श्वीवात्मानं खादयन्ति । आत्मीयभोजनादिवस्तु-
पचोगेन छुटति मुच्यते कथमपि न यथा भवपाशात् संसारसम्बन्धात् ॥ ९ ॥
इदानीं वाह्याकारभेदेन विशेषमनुपलक्षयतो मुग्धस्य विशेषप्रतिपत्त्यर्थमाह—

‘दुद्धु होइ गो-यक्किहि धवलउ
पर पेज्जंतइ अंतरु बहलउ ।

एकं शरीरं पुनस्तु संपादह
अवरु पियत पुणु पंसु वि सादह ॥ १० ॥

[दुग्धं भवति गोऽर्कयोर्धवलं
पर पीयमानेऽन्तरं बहलम् ।
एकं शरीरे सौख्यं सम्पादयति
अपर पीतं पुनर्मांसमपि श्लात्तयति ॥ १० ॥]

व्या०—दुग्धं भवति गोऽर्कयोर्धवलं शुभ्रं पर पीयमाने तस्मिन् अन्तरं विशेषो बहलं महत् । तदेवाह—एकं गोक्षीरं शरीरे सौख्यं सम्पादयति । अपरं अर्कदुग्धं पीतं सन् पुनर्मांसमपि श्लात्तयति, आस्ताम् अक्षिमान्याविकसनर्थान्तरमित्य-
पेक्ष्यः ॥ १० ॥

एतदेव व्यनक्ति—

कुगुरु सुगुरु सम दीर्घाणि वाहिरि
परि जां कुगुरु सु अंतक वाहि रि ! ।
जो तसु अंतक करइ वियस्सणु
सो परमप्पउ लहइ सुलक्खणु ॥ ११ ॥

[कुगुरु-सुगुरु समौ दृश्येते बहिः
पर यः कुगुरुः स आन्तरो व्यापी रे ! ।
यस्तयोर्न्तरं करोति विचक्षणः
॥ परमपदं लभते सलक्षणः ॥ ११ ॥]

व्या०—कुगुरु-सुगुरु समौ दृश्यौ दृश्येते बहिः, परं यः कुगुरुः स आन्तरो व्यापिः 'रे' इति सम्बोधने । यस्तयोः कुगुरु-सुगुर्बोर्न्तरं विशेषं करोति विचक्षणः; स परमपदं मोक्षपदं लभते सलक्षणः सह लक्षणैः सामुद्रिकादिभिर्वर्त्तते ॥ ११ ॥
यः कुगुरु-सुगुर्बोर्न्तरं न करोति, तस्य दृष्टान्तेन बोधमाह—

जो धत्तुर्यकुलु समुज्जलु
पिक्खिवि लगउ तित्थु समुज्जलु ।
णइ सो तसु रसु पियणह इच्छइ
ता जसु सच्चु वि मुन्नउ पिच्छइ ॥ १२ ॥

[यो धत्तुरप्य समुज्ज्वल
प्रेक्ष्य लग्नस्तत्र समुज्जडः ।

यदि स तस्य रस पातुमिच्छति

तदा जगत् सर्वमपि द्यूत्य (सुगर्ण) पश्यति ॥ १२ ॥

व्या०—यो घत्तूरकपुल्लं(पुं) समुज्ज्वलं निर्मलं प्रेक्ष्य लग्नस्तत्र पुष्पे समुत् सङ्घर्षो जडो भूर्यः । यदि स जडस्तस्य पुष्पस्य रसस्तं पातुमिच्छति ततो जगत् सर्वं सुवर्णं पश्यति । यदि कुङ्कुमचतुरकवचनरसं पिवति साभिलाषं शृणोति तद्वदुद्धया प्रतिपद्यत इति यावत् । यदा स सर्वं जगत् द्यूत्य पश्यति नास्ति कदष्टिरिव प्रतिपद्यत इत्यर्थः । कुङ्कुमो हि स्वयं नष्टः परानपि नाशयन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ १२ ॥

इदानीं सुगुणपदेशत्रिवेकिनां भक्त्यानां विशेषेण चेतसि निवेशिते तथा प्रतिपादयन्नाह—

इयं मणुयन्तु सुदुर्लभं लब्धं

कुल-चल-जाइ-गुणैर्हि समिद्धम् ।

दस दिष्टं इत्थं किं दिशा

इह निष्फलं तां नेह म घन्या ॥ १३ ॥

[इति मनुजानां सुदुर्लभं लब्धं

कुल-चल-जाति-गुणैः समृद्धम् ।

दश दृष्टान्ता अत्र किल दत्ता

इति निष्फलं तस्मान्नैष्ट मा घन्या ! ॥ १३ ॥]

व्या०—इति मनुजत्वं दुर्लभं लब्धं कुल-चल-जाति-गुणैः समृद्धं सम्पन्नम् । दश दृष्टान्ता अत्र मनुजत्वदुर्लभत्वे दत्ता इति हेतुनिष्फलं मोघं वा तस्मान्मा नैष्ट घन्या. ! ॥ १३ ॥

न च नरस्वमार्गं कार्यकारीत्याह—

लङ्घिं नरत्ति अणारियदेसेहिं

को गुणु तह विणु सुगुरुषसिहि ? ।

आरियदेस जाइ-कुलजुत्तउ

काइ करेइ नरत्तु वि पत्तव ? ॥ १४ ॥

[लब्धे नरत्वेऽनार्यदेशेषु

को गुणस्तथा विना सुगुरुपदेशम् (°शै) ।

आर्यदेशे जाति-कुलयुक्त

किं करोति नरत्वमपि प्राप्तम् ? ॥ १४ ॥]

व्या०—लब्धे नरत्वेऽनावर्तदेशेषु को गुणः ? तत्र अनावर्तदेशेषु विना
सुगुरुपदेशम् । आवर्तदेशेऽपि जाति-बुल्लयुक्तं किं करोति नरत्वमपि प्राप्तम् ॥ १४ ॥

जहि किर आउ होइ संखित्त
तित्थु न कम्हु पसाहइ वुत्तउ ।
तं पि वहुत्तु होइ जइ पुग्निहि
जित्थु गुरुत्तु सुणिज्जइ कंनिहि ॥ १५ ॥
[यत्र कित्तायुर्मयति संखित्त
तत्र न कार्यं प्रसावययुक्तम् ।
तदपि प्रभूतं भवति यदि पुण्यै-
यत्र गुरुक्तं भूयते कर्णाम्याम् ॥ १५ ॥]

व्या०—यत्र किल नरत्वे आयुर्जावित संखित्तं भवति, तत्र नरत्वे न
कार्यमुक्तं सिद्धान्तप्रतिपादितं ज्ञान-दशन-चारित्र्याराधनादिकं न प्रसाव
यति । तदपि आयुः प्रभूतं भवति, यदि पुण्यै । यत्र प्रभूते आयुपि सति
गुरुक्तं भूयते कर्णाम्याम् ॥ १५ ॥

वचरोत्तरयोग गुणसाधनमाह—

सदहाणु तवयणु गुणंतह
विरला कमु वि होइ गुणवंतह ।
पदहि गुणहि सिद्धंतु वहुत्तइ
सदहाणु पर नत्थि जिणोत्तह ॥ १६ ॥
[अद्धान तद्वचनं शृण्वतो
विरलस्य कस्यापि भवति गुणवत ।
पठन्ति गुणयन्ति सिद्धान्तं प्रभूता
अद्धान पर नास्ति जिणोक्ते ॥ १६ ॥]

व्या०—अद्धानं तद्वचनं गुरुक्तं शृण्वतो विरलस्य कस्यापि भवति
गुणवतः । एतदेव व्यतिरेकेणाह—पठन्ति गुणयन्ति सिद्धान्तं प्रभूताः, अद्धानं
परं नास्ति जिणोक्ते ॥ १६ ॥

एतदेव विशेषेणाह—

अविहि पयट्ठहि चिहिपरु दूसहि
पडिउ पवाहि लोउ सु पसंसहि ।
अणुसोयह पडिसोयह अंतरु
न कुणहि खवणय जेव निरंतरु ॥ १७ ॥

[अविधिना प्रवर्तन्ते विधिपरान् दूषयन्ति
 पातित प्रवाहे लोके ते प्रशसन्ति ।
 अनुस्रोतसः प्रतिस्रोतसोऽन्तर
 न कुर्वन्ति क्षणक इव निरन्तरम् ॥ १७ ॥]

व्या०—अविधिना प्रवर्तन्ते, विधिपरान् मन्वाप् दूषयन्ति । पतितं प्रवाहेऽनुस्रोतोमार्गरूपे लोकं प्रशंसन्ति । अनुस्रोतसः सकाशात् प्रतिस्रोतसो विशेषं न कुर्वन्ति । किन्तु क्षणक इव निरन्तरं अन्तरस्याभावो निरन्तरं विशेषपामात्रं कुर्वन्ति । क्षणकपक्षे निरन्तरं अन्तराभावं अन्तरायव्यपगममिति यावत् ॥ १७ ॥

इदानीं मन्दमेघसां विपर्यस्तत्वं दर्शयन्नाह—
 करिणि जिणोत्ति धम्मि जण लम्मा
 दूरिणं जंति सुगुरु—सुइभग्गा ।
 विहिपह—एवस्वइ जिणु मुणि वंदहि
 तं मग्गट्ठिज जणु अहिणंदहि ॥ १८ ॥
 [कृत्वा जिनोक्त धर्मे जना लम्मा
 दूरेण यान्ति सुगुरु—श्रुतिभग्नाः ।
 विधिपक्षे (!) जिन मुनिं वन्दन्ते
 तन्मार्गस्थित जनमभिनन्दयन्ति ॥ १८ ॥]

व्या०—जिनोक्तमिति कृत्वा धर्मे जना लम्माः । दूरेण यान्ति सुगुरु—श्रुति-
 भागमभ्रक्षणभग्नाः विधिपक्षपार्थक्ये वर्तमानान् जिनमुनीन् वन्दन्ते तन्मार्गस्थितं
 जनमभिनन्दन्ति बहु मन्यन्ते ॥ १८ ॥

जमणायपणु जिणेहि निर्दंसिउ
 तं वंदहि बहुलोगनमंसिउ ।
 जे रयणित्थि लोय ते थोवा
 अदसउ न मुणावि अंतरु घोवा ॥ १९ ॥
 [यदनायतनं जिनेर्दर्शित
 त वन्दन्ते बहुलोगनमस्तुतम् ।
 ये रत्नार्थिनो लोकस्ते स्तोत्रा
 ईदृश न जानन्त्यन्तर गूढाः ॥ १९ ॥]

व्या०—यदनायत्नं जिनेर्दक्षितं तं वन्दन्ते बहुलोकनमस्कृतम् । ये रत्ना-
र्थिनो लोकास्ते स्तोकाः, ईदृशमन्तरं विशेषं न जानन्ति धोया भूर्जाः ॥ १९ ॥

पारतंतु विद्विषिसत् न गुञ्जहि
जो परियाणइ तिणि सह गुञ्जहि ।
सो भस्मप्रहगृहीत निरुत्त
दसमच्छेरएण सो भुत्त ॥ २० ॥
[पारतन्त्र्य विविविष्य न बुध्यते
यः परिजानाति तेन सह बुध्यते ।
स भस्मप्रहगृहीतो निरुत्त
दशमाध्वयेण स मुक्तः ॥ २० ॥]

व्या०—पारतन्त्र्यं विधिमागमाङ्गं विपरं मोक्षं गुणवत्प्राप्तं न बुध्यते
यः परिजानाति । कोऽर्थः ? पारतन्त्र्यादिकं बुध्यते, तेन सह बुध्यते स पूर्वोक्तः
पारतन्त्र्याद्यनभिज्ञत्ववभिज्ञयोषे च भस्मप्रहगृहीतो निरुक्तं निश्चितं दशमाध्वये-
णार्सपतपूजाप्येन स मुक्तो भवति ॥ २० ॥

अहह ! हुण्ड अवसप्पिणि दुष्टी
जह अस्संजयपूर्इ पयट्ठी ।
तासु वि दसम जाय सहाइणि
जवस ह्य पय पावह भाइणि ॥ २१ ॥
[अहह ! हुण्डावसर्पिणी दुष्टा
वस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दुःखमा जाता सहायिनी
यद्वशाद् भूता प्रजा पापस्य भागिनी ॥ २१ ॥]

व्या०—‘अहहेति रोदे’ हुण्डावसर्पिणी दुष्टा, वस्यामसयतपूजा प्रविष्टा ।
तस्या अपि दुःखं (य) मा सहायिनी जायते साहाय्यकारिणी सम्पद्यते । यद्व-
शात् प्रजा भूता पापभागिनी ॥ २१ ॥

तह वि जहन्न बीस जा विरुई
ताण पयट्ठ शृणह मरुई ।
तासु अंति संवच्छर नि हुया
खव पाविय पयपुण तहि बहुया ॥ २२ ॥
[तथापि जघन्यामिश्रतिर्था त्रिरूपा
तासा प्रविष्टा गुणाना गुनी ।

तस्या जते सत्सरा ये भूता

क्षय प्राप्ता प्रजा पुनस्तत्र प्रभूता ॥ २२ ॥]

व्या०—तथा जघन्यविंशतिरपि विरूपा जाता । तासां दुर्लभासयत्तपूजा जघन्यविंशतीनां प्रविष्टा सती गुणानां प्रविष्टा शुद्धीं गता प्रलीना । तस्या जघन्यविंशतेरन्ते प्राप्ते ये सवत्सरा भूता, क्षय प्राप्ता प्रजास्तेषु सवत्सरेषु प्रभूता ॥ २२ ॥

पुनर्विशेषोपदेशमाह—

ईसर धम्म—पमत्त जि अच्छहि

पाउ करेवि ति कुगइहि गच्छहि ।

धम्मिय धम्म करंति जि मरिसिहि

ते सुहु सयलु मणिच्छिउ लहिसिहि ॥ २३ ॥

[ईश्वरा धर्मप्रमत्ता ये आसते

पाप कृत्या ते कुगतौ गच्छन्ति (गमिष्यन्ति) ।

धार्मिका धर्मं कुर्वन्तो ये मरिष्यन्ति

ते मुख सकलं मनईप्सितं लप्स्यन्ते ॥ २३ ॥]

व्या०—ईश्वरा धर्मप्रमत्ता ये आसते, पाप कृत्या ते कुगतौ गच्छन्ति । धार्मिका धर्मं कुर्वन्तो ये मरिष्यन्ति, ते मुख सकलं मनईप्सितं लप्स्यन्ते ॥ २३ ॥

पुण्वंत विट्ठिधम्म जि लग्गहि

ते परमात्थिण जीवहि जग्गहि ।

अप्पु समप्पहि ते न पमायइ

इह-परलोइ वि विहियावायइ ॥ २४ ॥

[पुण्यवन्तो निधिधर्मे ये लग्गन्ति

ते परमार्थेन जावन्ति जाग्रति ।

आत्मानं समर्पयन्ति ते न प्रमादस्य

इह परलोकेऽपि विहितापायस्य ॥ २४ ॥]

व्या०—पुण्यवन्तो निधिधर्मे ये लग्गन्ति, ते परमार्थेन जीवन्ति जाग्रति । आत्मानं समर्पयन्ति ते प्रमादस्य इह-परलोकेऽपि विहितापायस्य ॥ २४ ॥

तुम्हइ इहु पहु चाहिलि दसिउ

हियइ बहुत्तु खरउ वीमंसिउ ।

इत्थु करेज्जहु तुम्ह सयायइ

लीलइ जिव तरेहु भवसायइ ॥ २५ ॥

[युष्माकमेव पन्थाश्चाहिनेन दर्शितो
हृदये प्रमूर्तं खरं विमर्श्य (०मर्शितः) ।

अत्र कुर्यात् यूपं सदाऽऽदरं

लीलया यथा तस्य भवसागरम् ॥ २५ ॥]

व्या०—युष्माकं यज्ञोद्देवाम्-आसित-सम्भवानां एव पन्थाश्चाहिनेन युष्मात्पित्रा
दर्शितः । अथ च चाहिलिकोऽर्थो बोध्यः सम्भारगपरीक्षणेन हृदये बहु प्रभूतं
खरमत्यर्थं विमर्श्य अत्र सम्भारगो कुर्यात् यूपं सदा सर्वदा आदरं प्रयत्नं लीलया
यथा तस्य भवसागरम् । किलाणहिलपाटकपत्तने चाहिलनामा भावको धर्मार्थी
विचारचातुरीवञ्चुरभूत् । तस्य च चत्वारः पुत्रा यभूवुः । तद्यथा—यज्ञोद्देवः, अद्-
भुत आभू इति प्रसिद्धः, आसितगः, सम्भवश्चेति । तेन च चाहिलेन धर्म-गुरुप-
रीक्षापरायणेन प्रभुश्रीजिनदत्तसूरयो धर्माचार्यतया प्रतिपन्नाः । ते च तत्पुत्राः
पित्राज्ञारता अपि धर्मज्ञा अपि कालदोषात् युतभावं कर्तुमीषुः । स च चाहिल-
स्तथा गुणमनोक्षणायः पुत्राणां शिलाप्रविवापयिषया तयाविषस्वरूपगर्भा विश-
द्विको प्रभुश्रीजिनदत्तसूरीणां प्रेषयामास । ततस्तेरपि करुणामुधासमुद्रैस्तेषामुप-
चिकीर्षया एवंविधधर्मदेक्षनागर्भः प्रतिलेखः प्रेषितः । ततस्ते एतदनुसारेण प्रवर्त्त-
माना विविधमानुषुः, विविधधर्म चाराययामासुरिति ॥ २५ ॥

जहिं धरि बंधु जुय जुय दीसई
तं धरं पढइ वईहु न दीसई ।
जं ददइंधु गेहु तं बलियउ
जडि भिज्जंतउ सेसउ गलित ॥ २६ ॥

[यस्मिन् गृहे बन्धवो युतयुता दृश्यन्ते
तद् गृहं पतति बहल दृश्यते ।
यद् दृढबन्धं गेहं तद् बलिकं
जडे(ले) भियमाने दोषं गलितम् ॥ २६ ॥]

व्या०—यस्मिन् गृहे बन्धवो युतयुताः पृथग्भूता दृश्यन्ते, तद् गृहं पतति ।
यद्ब्रह्मबन्धेन वर्त्तमानं न दृश्यते यद् दृढबन्धं सस्नेहबान्धवं गेहं तद् बलिकं
बलवत् । जडे तद्वैदग्ध्यमन्विषति भूखे भियमाने मन्वरेनेह तथा पृथग् भवति सति
शेषं गृहं गृहवास्तव्यलोकं गलितं घट्टम् । द्वितीयोऽर्थः—यत्र गेहे बन्धाः संयम-
नानि भ्रुटितानि दृश्यन्ते । तद् गेहं बद्धवतिष्ठमानं न दृश्यते । यद् दृढबन्धं
तद् बलिकं जडे पानीये भियमाने गलति सशेषं गेहं गलितं भ्रष्टमेव ॥ २६ ॥

एकत्वे गुणमाह—

‘कज्ज करइ बुहारी बन्दी
सोहइ गेह करइ समिद्धी ।
जइ पुण सा वि जुयं जुय किज्जइ
ता किं कज्ज तीण साहिज्जइ ? ॥ २७ ॥
[कार्यन्त वरोति बहुकरी वज्ज
शोध(म)यति गेह करोति समृद्धिम् ।
यदि पुनः साऽपि युतयुता क्रियते
ततः किं कार्यं तथा साध्यते ? ॥ २७ ॥]

व्या०—कार्यं पुञ्जं करोति बहुकरी प्रमार्जनी यद्वा शोधयति शोभयति
वा गेहं करोति समृद्धिम् । यदि पुनः साऽपि युतयुता पृथग्भूतैकैकतुणा क्रियते,
ततः किं कार्यं तथा साध्यते निष्पाद्यते ? न किञ्चित् । एवमेव कुटुम्बवासे
उपनयो बोध्यः ॥ २७ ॥

माता-पित्रादिभक्तस्य गुणमाह—

पुण्यसु इत्थि चढइ सो चित्तइ
सोमू सूरु पुत्तु वि माविच्चह ।
ओ किर चित्तइ मज्झि न पविसइ
जेहइ मूलि सु काहि किव होसइ ? ॥ २८ ॥
[पुनर्वसु इस्ते चटति सौचित्यस्य (स चित्रायाः)
सौम्य(मः) श(सु)रः पुत्रोऽपि मत्ता-पित्रोः ।
यः किल चित्तस्य (चित्राया) मध्ये न प्रविशति
ज्येष्ठाना(या) मूले स कथय कथं भविष्यति ? ॥ २८ ॥]

व्या०—पुनर्भूयोऽपि वसु द्रव्यं इस्ते करे चटति आरोहति सौचित्यस्य
उचितवृत्तिप्रधानस्य । सौम्यः प्रशान्तात्मा सूरस्तेजस्वी पुत्रस्त्वनेयः स चित्ते माता-
पित्रोरपि आस्तामन्यस्य प्रायः सर्वस्य गुणप्रियत्वात् । यः किल चित्तमध्ये न
प्रविशति चित्तं नावर्जयति माता-पित्रादीनां ज्येष्ठानां महतां पुरुषाणां मूले
आदौ स कथय त्वमेव ब्रूहि कथं भविष्यति न कथञ्चित् उपायाभावात्, जनानु-
रागप्रभवत्वात् सम्पदाम् । अन्यः प्रवीयमानोऽर्थः—पुनर्वस्वोत्थारकयोर्हस्ते चटति
चित्रायां सोमश्चन्द्रः सूरः सूर्यः, पुत्रोऽपि सोमस्य बुधः, सूरस्य शनिः, ‘मावि-
च्च’ति विशारदासु यः किल चित्रामध्ये न प्रविशति । ज्येष्ठानां मूले च
स कथय कथं भविष्यति ? न कथञ्चित्, पूर्वान्तरोहे उत्तरान्तरोदात् । तदय-
मत्र तात्पर्यार्थः—महा अपि क्रमेणैव नश्चत्राण्यारोहन्ति, नाक्रमेण, अनेनैव
दृष्टान्तेन पुरुषा अपि क्रमेणैव सम्पदमारोहन्ति, नाक्रमेण । अतो न तद्ग्राणो
यथाकथञ्चिदाहुलत्वं युज्यत इति भावः ॥ २८ ॥

लोहिण जडित जु पोत स कुट्टइ
 चुंबुकु जहि पदाणु किं वट्टइ ? ।
 नेय समुद्रइ पारु सु पावइ
 अंतरालि तसु आवय आवइ ॥ २९ ॥
 [लोहे(भे)न जडितो यः पोतः स स्फुटति
 चुम्बको यत्र पापाणः कथं वर्तते ? ।
 नैव समुद्रस्य पारं स प्राप्नोति
 अन्तराले तस्यापदागच्छति ॥ २९ ॥]

व्या०—लोहेन जडितः पोतो यः स स्फुटति । यत्र पोते चुम्बको लोहाक-
 र्पणकारी पापाणो भवति, स पोतः कथं वर्तते ? न कथाश्चिद् भजत इत्यर्थः ।
 नैव समुद्रस्य पारं स पातः प्राप्नोति अन्तराले अन्तरे तस्य पोतस्य आपदा-
 गच्छति । द्वितीयपक्षे—लोभेन चतुर्यकपायेन जडितो प्रस्वः पोतः संसारसमुद्रनि-
 स्सारकारणतया गुरुयः स स्फुटति गुरुगुणैर्विबुक्तत्वात् साधवं प्राप्नोति । यत्र च
 गुरौ चुम्बकोऽनवस्थितः साधुः प्रपन्नं स गुरुः कथं वर्तते ? न कथाश्चित् ।
 अपि तु स्लोकदिनेरेव विद्वद्भलीभवति नैव संसारसमुद्रपारं स गुरुः प्राप्नोति ।
 अन्तरालेऽन्तरे तस्य गुरोरापदागच्छति ॥ २९ ॥

लोहिण रहित पोत गुरुसागर
 दीसइ तरंतु जइ पि जडयायर ।
 लाहउ करइ सु पाव वि पावइ
 वाणिवाह वणरिद्धि वि दावइ ॥ ३० ॥
 [लोहे (भे) न रहितः पोतो गुरुसागरः (गुरुः सागरे)
 दृश्यते तरन् यद्यपि जडवादरः (वातः) ।
 लाभ करोति स पारमपि प्राप्नोति
 वणिजानां धनरुद्धिमपि दर्शयति ॥ ३० ॥]

व्या०—लोभेन रहितो गुरुः पोतः प्रवहणसदृशः सागरं संसारसागरं तरन्
 दृश्यते । यद्यपि जडवादरः जडैर्मूर्खैरघर्मज्ञैर्वाद्गो व्याकुलः । लाभं ज्ञानादिलाभं
 करोति स गुरुपोतः पारमपि प्राप्नोति आपयति च । वणिजां वाणिजानां वणिज
 एव वाणिजा धर्मधनलाभार्थिनः तेषां धर्मधनरुद्धिमपि दर्शयति । द्वितीयपक्षे
 पोतः प्रवहणं, गुरुमेवान् लोहेन रहितः, सागरं समुद्रं तरन् वणिजां धनरुद्धि-
 मपि दर्शयति परपारलाभजनित्वम् ॥ ३० ॥

जो जणु सुहुगुरुदिट्टिहि दिट्टउ
 तसु किर फाइ कारइ जणु खडउ ? ।
 जणु परमेठि-मंतु मणि निवसइ
 सो दुइमज्झि कया वि न पइसइ ॥ ३१ ॥

[यो जनः शुभगुरुदृष्ट्या दृष्टः
तस्य किल किं करोति यमो रष्टः ? ।
यस्य परमेष्ठिमन्त्रो मनसि निवसति
स दुःखमध्ये कदापि न प्रविशति ॥ ३१ ॥]

व्या०—प्रकृतोऽर्थः प्रकटः । द्वितीयस्तु किञ्चिदुच्यते । यः किल शुभगुरु-
दृष्ट्या ज्योतिःशास्त्रोक्तशोभनस्थानवार्त्तनो गुरोर्वृहस्पतेर्दृष्ट्या दृष्टो लग्नद्वारेण,
तस्य किं करोति यमः शनैश्चरः द्वादशजन्मद्वितीयादिस्थानस्थः ? ॥ ३१ ॥

इदानीमुपसंहरति—

इयं जिणदत्तुवएसुं जि निमुणाहि
पद्दहि गुणहि परियाणवि जि कुणहि ।
ते निव्वाण-रमणी सह विलसहि
वल्लि न संसारिण सह मिलिसिहि ॥ ३२ ॥

[इति जिनदत्तोपदेशे ये निशृण्वन्ति
पठन्ति गुणयन्ति परिहाय ये कुर्वन्ति ।
ते निर्वाणरमण्या सह विलसन्ति
वल्लिवा न संसारेण सह मिलिष्यन्ति ॥ ३२ ॥]

कालस्वरूपकुलकं समाप्तमिति ।

व्या०—इति पूर्वोक्तेन प्रकारेण जिनैरहंद्भिर्वचो वितीर्णो य उपवेशः
कृत्याकृत्यविधिनिषेधरूपस्तम् । अथ च जिनदत्तसूरिरिति कवेर्नाम । ये निशृ-
ण्वन्ति नियमेनाकर्णयन्ति, पठन्ति अधीयते, गुणयन्ति अभ्यस्यन्ति, परिहाय
विदिस्वा ये कुर्वन्ति अनुतिष्ठन्ति; ते निर्वाणरमण्या मुक्तिकान्तया सह विलसन्ति
क्रीडन्ति । वल्लिवा व्याघुट्य न संसारेण सह मिलिष्यन्ति संगस्यन्ते भव-वृक्ष-
ज-कर्माभावादिति भावः ॥ ३२ ॥

सूरभोऽभिषेकः श्रीजिनपतिसूरिपदकमलभूङ्गः ।

व्यावृतं द्वार्त्रिंशत्तमत्यमेवसा किमपि बोधाय ॥ १ ॥

कालस्वरूपकुलकं व्याख्याय यदर्जितं मया पुण्यम् ।

तेनास्तु मण्यलोकः सकलोऽपि विधिप्रबोधयतः ॥ २ ॥

इति कालस्वरूपकुलकविवरणं समाप्तम् ॥ ३॥

परिशिष्टम् ।

श्रीजिनवल्लभसूरिविरचितः

सङ्घपट्टकः ।

षड्विंशत्यावलीढं कुपयमयनर्धामातुरस्तोकलोक-

स्यामे सन्दर्श्य नागं कमठमुनितपः स्पष्टयन् दुष्टमुषैः ।

यः काठण्यामृताब्धिर्निधुरमपि किल स्वस्य सयः प्रपद्य

प्राप्तैः कार्यं कुमारस्तलनमिति जगादेव देवं स्तुमस्तम् ॥ १ ॥

कल्याणाभिनिवेशवानिति गुणप्रादीति मिध्यापय-

प्रत्यर्थाति विनीत इत्यशठ इत्यौचित्यकारीति च ।

दाक्षिण्यीति दमीति नीतिभूदिति स्थैर्याति धैर्याति सद्-

धर्माधीति विवेकवानिति मुर्षारियुष्यमे त्वं मया ॥ २ ॥

इह किल कलिकाठव्यालवधप्रान्तराल-

स्थितजुषि गतवत्त्वम्रीतिनीतिप्रचारे ।

प्रसारवनवशोधप्रस्फुरत्कापधौष-

स्फुगितमुगतिसर्गं सम्प्रति प्राणिवर्गे ॥ ३ ॥

प्रोत्सर्पद्भस्मराशिप्रहमग्रदशमाश्रयसाधाय्यपुण्य-

निमध्यात्वध्वान्तरुद्धे जगति विरलतां याति जैनेन्द्रमार्गे ।

संक्लिष्टद्विष्टमूढप्रललजटननाम्राथरत्नैर्जिनोक्ति-

प्रत्यर्था साधुषेपैर्विषयिभिरभितः सोऽयमप्रापि पन्थाः ॥ ४ ॥

अ(य)त्रौद्देशिकमोजनं जिनगृहं वामो वसत्यश्रमा

स्वीकारोऽर्धगृहस्ययथैयमदनेष्वप्रेक्षितापासनम् ।

सावपापरितादरः श्रुतपथावता गुणिद्वेषधी-

र्धमः कर्मद्वरोऽत्र यन् पाथि मवेन्मदस्तदाऽप्यौ तरेन् ॥ ५ ॥

षट्कायानुपमृष(मघं) निर्दयमूर्षीनाधाय यन् साधितं

साधेषु प्रतिपिप्यते यदसकृन्निस्त्रिंशतापायि यम् ।

गोमांसापुपमं यदादुरय यद् भुक्त्वा यतिर्पोतयध-

स्तन् को नाम त्रिषत्सतीह मपूनः मक्ष्यादिमर्षि विदन् ॥ ६ ॥

गायद्गन्धर्वनृत्यत्वनरमजिह्मद्वेनुगुञ्जन्मृदङ्ग-

प्रेक्ष्यपुष्पयगुणमृगमदलसदुल्लेपश्चञ्चनीये ।

देवद्रव्योपभोगध्रुवमठपतिताऽऽशातनाभ्यस्रसन्तः

सन्तः सद्भक्तियोग्ये न सल्लु जिनगृहेऽर्हन्मतस्त्रा वसन्ति ॥ ७ ॥

साक्षाजिनैर्गणधरैश्च निषेवितोत्तां

निःसङ्गताग्रिमपदं मुनिपुङ्गवानाम् ।

शय्यातरोक्तिमनगारपदं च जानन्

विद्वेष्टि कः परगृहे वसतिं सकर्णः ? ॥ ८ ॥

विश्रोतसर्गापवादे यदिह शिवपुरीदूतभूते मिश्रीये

प्रागुक्त्वा भूरिभेदा गृहिगृहवसतीः कारणेऽपोच पश्चात् ।

क्रीसंसक्त्यादियुक्तेऽप्यभिहितयतनाकारिणां संयतानां

सर्वद्रागारिधाम्नि न्ययमि न तु मतः क्वापि चैत्ये निवासः ॥ ९ ॥

प्रप्रश्याप्रतिपन्थिनं ननु धनस्वाकारमाहुर्जिनाः

सर्गारम्भपरिमहं स्वतिमहासावद्यमाचक्षते ।

चैत्यस्वाकारणे तु गर्हिततमं स्यान्माठपत्यं यत्ते-

रित्येवं प्रतवैरिणोति समता युद्धा न मुक्त्यर्थिनाम् ॥ १० ॥

भवति नियतमत्रासंयमः स्याद् विभूषा

नृपतिकफुदमेतदोऽहासश्च भिक्षोः ।

स्फुटतर इह सङ्गः सावशीलत्वमुच्चै-

रिति न सल्लु मुमुक्षोः सङ्गतं गच्छिकाऽऽदि ॥ ११ ॥

गृही नियतगच्छभाग् जिनगृहेऽधिकारो यत्ते-

प्रदेयमशनादि साधुषु यथा तथाऽऽरम्भभिः ।

प्रदादिविधिवारणं सुविहितान्तिकेऽगारिणां

गदानुगतिर्करदः कथमसंस्तुतं प्रस्तुतम् ? ॥ १२ ॥

निर्वाहार्थिनमुज्जित गुणलवैरज्ञातशीलान्वयं

वाट्यर्बजजतद्गुणेन गुरुणा स्वार्थाय मुण्दीकृतम् ।

यद् विख्यातगुणान्वया अपि जना लभोभगच्छग्रहा

देवेभ्योऽधिकमर्चयन्ति महतो मोहत्य तन्मृम्भितम् ! ॥ १३ ॥

दुःशपा गुरुकर्मसञ्चयवतां सद्धमं बुद्धिर्जुषां

जातायामपि दुर्लभः शुभगुरुः प्रातः स पुण्येन चेत् ।

कर्तुं न स्वहितं तयाप्यलभमी गच्छाद्वितिन्याहताः

कं भूमः कभिहात्रयेमहि कमारप्येम किं शुभे ? ॥ १४ ॥

श्रुत्वाः किल कोऽपि रङ्गशिशुकः प्रत्ययं चेत्ये क्वचित्
कृत्वा कञ्चन पञ्चमक्षतकलिः प्राप्तस्तदाचार्यकम् ।

चित्रं चैतपगृहे गृहीयति निजे गच्छे कुटुम्बीयति

स्वं शक्नीयति बालिशयति बुधान् विश्वं वराकीयति ॥ १५ ॥
यैजातो न च वर्धितो न च न च क्रीतोऽघमर्णो न च

प्राग् दृष्टो न च बान्धवो न च न च प्रेयान् न च प्रीणितः ।
वैरेवात्यधनाधमैः कृतमुनिव्याजैर्नलाद् यास्यते

तत्स्रोतः पशुनञ्जनोऽयमनिशं नीराजक हा । जगत् ॥ १६ ॥
किं विद्मोद्दिमिता किमन्ध-यधिरा किं योगवूर्णाकृताः ?

किं द्वेषोपहृताः किमन्न । ठगिता । किं वा महावेशिताः । ।
कृत्वा मूर्ध्नि पदं श्रुतस्य यदमी दृष्टोरुद्रोपा अपि

व्यावृत्तिं पुपयाज्जहा न दधत्तेऽसूयन्ति चैतत्कृते ॥ १७ ॥
इष्टावातिनुष्टुबिटनटभटचेटकपेटकाकुलं

निधुवनाविधिनिनद्धदोद्दनरनारीनि करसकुलम् ।
राग द्वेष-मस्तरेर्षापनमघपट्टेऽथ निमग्नने

जनयत्येव च मूढजनविहितमविधिना जैनमग्ननम् ॥ १८ ॥
जिनमलविमुलविहितमहिषाय न यग्ननमेव केवलं

किन्तु तपश्चरित्र-दानाद्यपि जनयति न यत्तु शिवफलम् ।
अविधि-विधिक्रमाग्निनासाऽपि क्षुभ-शुभाय जायते

किं पुनरिति निहन्मनैवाहितहेतुर्न प्रहायते ॥ १९ ॥
जिनगृह-जिनविभ्र-जिनपूजन-जिनयात्राऽऽदि विधिकृत

दान-तपो-व्रतादि-शुक्रमक्ति-भुवपठनादि चाटवम् ।
स्यादिह कुमत-कुगुरु-कुग्राह-कुगोष-कुदेशनांशतः

सृष्टमनमिमवकारि वरमोजनमिष विपलबनिवेशतः ॥ २० ॥
आकटुं गुग्ध-मीनान् बहिःशपिशिवरद् बिम्बमादश्यं जैनं

तस्मान्ना रम्यरूपानपवरक-मठान् स्वेष्टमिदं विषाय ।
यात्रा-स्नात्रापुष्यैर्नमसितक-निष्ठाजागराचैरुल्लेख

अस्त्रालुर्नामजैनैश्छलित इय शठैर्वञ्ज्यते हा । जनोऽयम् ॥ २१ ॥
सर्वत्रास्वमिताश्रवाः स्वविषयव्यामक्तसर्वेन्द्रिया

वत्साद्गौरवषण्डदण्ड-तुरगाः पुष्यत्कषायोगाः ।
सर्वाश्चन्यतुतोऽपि कष्टमधुनाऽन्त्याश्रयराजाजिताः

सित्वा सन्मुनिमूर्धसुदतधियस्तुप्यन्ति पुप्यन्ति च ॥ २२ ॥

सर्वारम्भ—परिमहस्य गृहिणोऽप्येकाशनाद्येकदा

प्रत्याख्याय न रश्नतो हृदि भवेत् तीव्रानुतापः सदा ।

पदकृतवस्त्रिविधं त्रिषेत्थनुदिनं प्रोक्ष्यापि भजन्ति ये

तेषां ॥ क्व तपः क्व सत्यवचनं क्व ज्ञानिता क्व व्रतम् ॥ २३ ॥

देवार्थव्ययतो यथारुचिकृते सर्वतुरम्ये मठे

नित्यस्याः शुचिपट्टूलिशयनाः सद्गन्धिकाद्यासनाः ।

सारङ्गाः सपरिग्रहाः सविषयाः सेव्याः सखादृशाः सदा

साधुव्याजविदा अहो ! सितपटाः कष्टं चरन्ति व्रतम् ॥ २४ ॥

इत्यायुद्धवसोपहासवचसः स्युः प्रेक्ष्य लोकाः स्थितिं

श्रुत्वाऽन्येऽभिमुखा अपि श्रुतपयाद् वैमुक्तमातन्वदे ।

मिथ्योक्त्या सुदृशोऽपि विभ्रति मनः सन्देहदोलाचलं

येषां ते ननु सर्वथा जिनपथप्रत्यर्थिनोऽर्मा वतः ॥ २५ ॥

सर्वैरुक्तकालकूटपटलैः सर्वैरपुण्योषधैः

सर्वेणालकुलैः समस्तविधुराधि-व्याधि-दुष्टप्रहैः ।

नूनं क्रूरमकारि मानसममुं दुर्मार्गमासेदुषां

दौरात्म्येन निजघ्नुषां जिनपथं वाचैष सेत्सूचुषाम् ॥ २६ ॥

दुर्भेदस्फुरदुमकुमदतमःस्तोमारतपीचक्षुषां

सिद्धान्तद्विपतां निरन्तरमहामोहादहम्मानिनाम् ।

नष्टानां स्वयमन्यनाशनकृते बद्धोद्यमानां सदा

मिथ्याचारवतां वचांसि कुरुते कर्णे सकर्षः कथम् ? ॥ २७ ॥

यत् किञ्चिद् नितयं यदप्यनुचितं यद्योक्त-लोकोत्तरे-

सार्गं यद् भवहेतुरेव भविना यच्छास्त्रापाकरम् ।

तत् तद् धर्म इति मुवन्ति कुधियो मूढास्तदर्हन्मत-

भ्रान्त्या लान्ति च हा ! दुरन्तदशमाश्रयस्य विस्फूर्जितम् ॥ २८ ॥

कष्टं नष्टदिशां नृणां यददृशां ज्ञात्यन्धवैदेशिकः

कान्तारे प्रदिशत्यमीप्सितपुराघ्नानं किलोत्कन्धरः ।

एतत् कष्टवरं तु सोऽपि सुदृशः सन्मार्गांस्तद्विद-

सद्वाक्याननुवर्तिनो हसति यत् सावक्षमस्तानिव ॥ २९ ॥

सैषा द्रुण्डावसर्पिण्यनुसमयद्वसद्भग्नभावानुमावा

त्रिशश्रोमप्रहोऽयं रघनस्यभितिवर्षास्थितेर्भस्मराक्षिः ।

अन्तं चाश्रयमेतज्जिनमतहतये तत्समा दुःषमा चे-
 त्येवं पुष्टेषु दुष्टेष्वनुकलमधुना दुर्लभो जैनमार्गः ॥ ३० ॥
 सम्यग्मार्गपुषः प्रशान्तवपुषः प्रीतोऽलसश्चक्षुषु-
 श्रामण्यार्द्धिमुपेयुषः स्मयमुप कन्दर्पकक्षप्लुषः ।
 सिद्धान्ताश्वनि तस्थुषः शमजुषः सत्यव्रता जग्मुषः
 सत्साधून् विदुषः खलाः कृतदुषः क्षाम्यन्ति नोद्यदुषः ॥ ३१ ॥
 देवीयस्युरुदोषिणः क्षतमहादोषानदेवीयवि
 सर्वधीयति मूर्खमुखयतिवहं तत्त्वज्ञमशीयति ।
 जन्मागीयति जैनमार्गमपथं सम्यक्पथीयत्यहो ।
 मिथ्यास्वप्नहिलो जनः स्ववगुणामण्यं कृतार्थीयति ॥ ३२ ॥
 सङ्घत्राकृतचैत्यकूटपतितस्यान्तस्तरां ताम्रयत-
 रतन्मुद्रादवपाशयन्धनचतः शक्तस्य न स्पन्तितुम् ।
 मुषत्यै कल्पितदान-शील-तपसोऽप्येतत्कमस्यापिनः
 सङ्घव्याघ्रवशस्य जन्तुहरिणज्वातस्य मोक्षः कुतः ॥ ३३ ॥
 इत्थं मिथ्यापथकयनया तथ्ययाऽपीह कञ्चित्
 मैद् क्षासीदनुचितमथो मा कुपत् कोऽपि यस्मात् ।
 जैनज्ञान्वा कुपयपतितान् प्रेक्ष्य नृस्वल्पमोहा-
 पोहायेद् किमपि कृपया कल्पित जल्पित च ॥ ३४ ॥
 प्रोद्भूतोऽनन्तकालात् कलमलनिलये नाम नेपथ्यवोऽर्हन्-
 मार्गभ्रान्ति दधानेऽयं च तदभिमरे तत्त्वतोऽस्मिन् दुरथे ।
 कारुण्याद् यः कुनोप नृषु निरसिसिपुर्वोषसङ्ख्या विवक्षे-
 दम्भोऽम्भोये प्रमिस्सेत् स सकलगगनोद्गच्छन् वा विधित्सेत् ॥ ३५ ॥
 न सावधान्ताया न बहुश-कुलीशोपितयति-
 क्रियामुक्ता युक्ता न मद-ममता-जीवन-भवैः ।
 न संक्लेशावेशा न कद्भिनिवेशा न कपट-
 प्रिया ये तेऽद्यापि स्युहि यतयः सूनृतयः ॥ ३६ ॥
 सविघ्नाः सोपदेशाः श्रुतनिकषविदः क्षेत्र-कालाद्यपेक्षा-
 नुष्ठानां शुद्धमार्गप्रकटनपटवः प्रास्तमिथ्याप्रवादाः ।
 वन्द्याः सत्साधवोऽस्मिन् नियम-शम-दमौचित्य-गाम्भीर्य-चैर्य-
 स्वैर्योदाचार्यचयां-विनय-नय-दया-दादय-दाक्षिण्यपुण्याः ॥ ३७ ॥

विभ्राजिष्णुमगर्वमस्मरमनाशादं श्रुतोद्बुधने

सज्ज्ञानयुमार्णि जिनं वरवपुः श्रीचन्द्रिकाशेखरम् ।

वन्दे वर्यप्रनेकधा सुरजनैः शक्रेण चैनश्छिदं

वन्मारिं विदुषां सदा सुवचसाऽनेकान्तरङ्गप्रदम् ॥ ३८ ॥

जिनपतिमतदुर्गे कालवः साधुवैषै-

र्विपयिभिरभिभूते भस्मक-म्लेच्छसैन्यैः ।

स्ववशजहज्जनानां शृङ्खलाव स्वगच्छे

स्थितिरियमधुना तैरप्राप्य स्वार्थावेद्वयै ॥ ३९ ॥

सम्प्रत्यप्रतिमे कुसङ्घवपुषि प्रोज्जृम्भिते भस्मक-

म्लेच्छातुच्छवले दुरन्तदशमाश्रये च विस्फूर्जति ।

प्रौढं जग्मुषि मोहराजकटके लोकैस्तदाज्ञापै-

रेकीभूय सदागमस्य कथयाऽपीत्थं कदर्थ्यामहे ॥ ४० ॥

इति सङ्क्षेपवृत्तः समाप्तः ॥

(२)

श्रीजिनदत्तसूरिविरचितं गणधरसार्धशतकम् ।

गुणमणिरोद्धणगिरिणो रिसहजिणिदस्स पढममुणिवद्दणो ।
सिरिवसभसेणगणहारिणोऽणहे पणिवयामि पण ॥ १ ॥
अजियाइजिणिदाणं जणियाणंदाण पणयपाणीणं ।
धुणिमोऽदीणमणो हं गणहारीणं गुणगणोहं ॥ २ ॥

गौतमः—

सिरिवद्धमाणवरनाण-चरण-दंसणमणीण जलनिहिणो ।
तिहुयणपहुणो पडिहणियसत्तुणो सत्तमो सीसो ॥ ३ ॥
संखाइए वि भवे साहिंते जो समत्तमुयनाणी ।
छउमत्थेण न नज्जइ एसो न हु केवली होइ ॥ ४ ॥
तं सिरिय-मणुय-दाणव-देविंदनमंसियं महासत्तं ।
सिरिनाणसिरिनिहाणं गोयमगणहारिणं वेवे ॥ ५ ॥

सुधर्मस्वामी—

जिणवद्धमाणमुणिवद्दसमप्पिवासेसत्तिथभारधरणोहिं ।
पडिहयपडिक्खणेणं जयम्मि धवळाइयं जेण ॥ ६ ॥

संस्कृतच्छाया ।

गुणमणिरोद्धणगिरे अग्रभजिनेन्द्रस्य प्रथममुनिपतेः ।
भीअग्रभसेमगणधारिणोऽनघौ प्रणिपतामि पदौ ॥ १ ॥
अजितादिजिनेन्द्राणां जनिद्वानन्दानां प्रणतप्राणिनाम् ।
स्तौम्यदीनमना बहु गणधारिणां गुणगणौघम् ॥ २ ॥
श्रीचर्धमानवरजान-चरण-दर्शकमणीनां जलनिधेः ।
त्रिभुवनप्रभोः प्रतिदत्तशत्रोः सत्तमः क्षिप्यः ॥ ३ ॥
सहस्रयातीतानपि भवान् कथयन् यः समस्तश्रुतज्ञानी ।
छद्मत्थेन न ज्ञायत एष न रात्रि केवली भवति ॥ ४ ॥
तं तिर्यग्-मनुज-दान-देवेन्द्रनमस्चितं महासत्त्वम् ।
श्रीज्ञानभीनिधानं गौतमगणधारिणं वन्दे ॥ ५ ॥
जिनवर्धमानमुनिपतिमर्पिनामपतीर्णभारधरणेः ।
प्रतिदत्तप्रतिपक्षेण जंगति धवळामितं येन ॥ ६ ॥

वं त्रिद्वयपणयपयारविंदमुद्रामकामकरिसरहं ।
अणहं सुहृन्मसामि पंचमठाण्डियं वंदे ॥ ७ ॥

जम्बूः—

साहणे वि द्रु णो तरलतारबद्धच्छिष्टिरीर्हि मणो ।
मणयं पि मुणियपवयणसकृन्मावं मामियं जस्स ॥ ८ ॥
मण-परमोद्दिष्टमुद्राणि परमपुरपत्थिण जेण समं ।
समइकंठाणि समगा(त्त)भन्वज्जणजणियमुक्तराणि ॥ ९ ॥
तं जंबुनामनामं सुहृन्मगणहारिणो गुणसमिद्धं ।
सीसं सुसीसनिलयं गणहरपयपालयं वंदे ॥ १० ॥

प्रमथाचार्यः—

संप्रसन्नवरविषयं वयत्यगिहिजंबुनामवयणाओ ।
पालियजुगपवरपयं प्रमथापरियं सया वंदे ॥ ११ ॥

शाय्यम्भवः—

कट्टमहो ! परमेयं तत्तं न मुणिरज्जइ प्ति सोऊणं ।
सिग्गंभवं भवाओ विरत्तचित्तं नमंसामि ॥ १२ ॥

पद्मोमद्र-सम्भूतसूरी—

संजणियपणयमई जसमई मुणिगणाद्धिवं सगुणं ।
संभूयं सुहंसंभूद्भायणं सूरिमणुसरिमो ॥ १३ ॥

तं त्रिमुक्ताग्रगण्यदत्तसूरिमुद्रावकामकरिसरहम् ।
अनन सुधर्मस्त्वानिर्गम्यमन्थावस्थित वन्दे ॥ ७ ॥
तारण्येऽपि हि नो तरलतारापाधिप्रेतुनागभिर्नैः ।
मनागपि शत्रुप्रवर्धनप्रदमावं भ्रामिन् वन्द्य ॥ ८ ॥
मनः-परमावधिप्रमुखाणि परमपुरपत्थिण देव समम् ।
समतिक्रान्ताणि समम्भूमन्यज्जणिसौख्यानि ॥ ९ ॥
तं जम्बूनामनामं सुधर्मगणधारिणो गुणमनूदम् ।
शिष्यं मुद्रिष्यन्निम्य गणहरपदालकं वन्दे ॥ १० ॥
सन्प्राप्तवरविवेक मत्तार्थिगुह्यजम्बूनामवचनात् ।
पालियजुगप्रवरपदं प्रमथाचार्यं सदा वन्दे ॥ ११ ॥
कट्टमहो ! परमेष्ठिन्य न ह्यये इति धृत्वा ।
शाय्यमभवं भवाद् विरक्तचित्तं नमस्त्वानि ॥ १२ ॥
संजनित्रपण्यमई पद्मोमद्रं मुनिरुपाविर्गं यशुम् ।
सम्भूतं सुखमभूतिमाजवं सूरिमनु(स्य)रामः ॥ १३ ॥

भद्रबाहुगुरुः—

सुगुरुतरणीइ जिणसभयसिंधुणो पारगामिणो सम्भं ।
सिरिभद्रबाहुगुरुणो हियए नामक्खरे धरिमो ॥ १४ ॥

स्थूलभद्रः—

सो कह न स्थूलभद्रो लहइ सलहं सुणीण भञ्जमि ।
लीलाइ जेण हणिओ सरहेण न मयणमयराओ ॥ १५ ॥
कामपईवसिहाए कोसाए बहुसिणेहभरियाए ।
पणदहजणपयगाए(वि) बि जीए जो श्यामिओ नेय ॥ १६ ॥
जेण रविणेव विहिए(य) इह जणगिहे सप्पई पया(हा)सती ।
सययं सकज्जलगा पहायपहा सा सिणिद्धा वि ॥ १७ ॥
जेणासु साविथा साविथा चरण-ऊरणसहिण्ण ।
सपरैसि हियकए सुकयजोगओ जोगयं वट्ठु ॥ १८ ॥
तमपच्छिमं चउदसपुळ्वाण चरण-नाणसिरिसरण ।
सिरिस्थूलभद्रसमणं वदे हं मत्तगयगमणं ॥ १९ ॥

आर्यमहागिरिः—

विहिद्या अणिगूहियविदियसत्तिणा सत्तमेण संतुलणा ।
जेणअमहागिरिणा समञ्जते वि जिणकप्पे ॥ २० ॥

सुगुरुतरण्या जिनसभयसिन्धोः पारगामिन सम्भक् ।
श्रीभद्रबाहुगुरोर्हृदये नामाक्षराणि धराम् ॥ १४ ॥
स कथ न स्थूलभद्रो लभते श्लाघा सुनीना मध्ये ।
लीलाया येन हत शरभेणैव मदनमृगराज ॥ १५ ॥
कामप्रदीपशिक्षया कोशया बहुश्रेष्ठतया ।
धनदग्धजनपतङ्गयाऽपि यया यो भ्यामिनो नैव ॥ १६ ॥
येन रविनेव विहिता इह जनगृहे स्वप्रभा प्रकाश(भास)यन्ती ।
सततं स्वकार्वाक्य(सकज्जलगा)ग्रहणप्रभा सा दिनमवाऽपि ॥ १७ ॥
येनासु धाविता धाविका चरण-ऊरणसहितेन ।
स्व-परेषां दितकृते सुकृतयोगतो योग्यता दृष्ट्वा ॥ १८ ॥
तमपश्चिमं चतुर्दशपूर्विका चरण-दानप्रीतिरणम् ।
श्रीस्थूलभद्रभ्रमणं जन्दइह मत्तगजगमनम् ॥ १९ ॥
विहिताऽनिगूहितवीर्यवाजिना सत्तमेन सन्तुलना ।
येनार्यमहागिरिणा समतिमान्तेऽपि जिणकल्पे ॥ २० ॥

आयमुहस्ती—

तस्स कणित्ठं लद्धं अञ्जसुहरिं सुहृत्थिजणपणयं ।

अवहृत्थियसंसारं सारं सूरिं समणुसरिमो ॥ २१ ॥

आयंसमुद्र-मङ्ग-सुधमणः—

अञ्जसमुद्रं जणयं मिरिइ वदे समुदगमीर ।

तह अञ्जमंगुसूरिं अञ्जसुधमं च धम्मरय ॥ २२ ॥

भद्रगुप्त—

मण-वयण-कायगुत्तं तं वदे भद्रगुप्तगणनाहं ।

जइ जिमइ जई जम्मंदळीए तौ मरइ वेहिं सम ॥ २३ ॥

श्रीवज्रस्वामी—

छन्मासिएण सुकयाणुभावओ जायजाइसरणेण ।

परिणामओऽणवज्जा पञ्चज्जा जेण पडिबन्ना ॥ २४ ॥

सुंनवणसंनिवेसे जाएणं नंदणेण नद्धाए ।

धनगिरिणो तणएण तिहुदणपहुपणवचरणेण ॥ २५ ॥

इक्षारसंगपाढो कओ दह जेण साहुणीहितो ।

वरसग्गायज्जयणुग्गएण ववसा छवरिसेण ॥ २६ ॥

सिरिअञ्जसीहगिरिणा गुरुणा बिहिओ गुणानुरणेण ।

लहुओ वि ओ गुरुकओ णाणदानओऽसेससाहूण ॥ २७ ॥

तस्य कणित्ठं लद्धमार्थपुत्रस्ति न मुक्ताः (सुभा) र्थिन न प्रणवम् ।

अपइस्तिनसमारं सारं सुमिनुमं (स्म) राम ॥ २१ ॥

आयंसमुद्रं मणकं भिया वन्दे समुद्रधर्मीरम् ।

तयाऽऽयंसमुद्रमूर्ध्नि धर्मसुधमं च धर्मेतरम् ॥ २२ ॥

मनो-वयन-कायगुप्तं तं वन्दे भद्रगुप्तगणनायम् ।

यदि निमति यत्तिर्यन्मण्डन्या ततो भ्रियते ते समम् ॥ २३ ॥

पाण्मासिकेन सुक्यानुभावतो जातिपतिस्मरणेन ।

परिणामनोऽनवद्या प्रपञ्चा यनं प्रनिवद्या ॥ २४ ॥

तुम्बवचननिवेधे जातेन मन्दनेन नद्धाया ।

धनगिरिस्तनयनं त्रिमुवनप्रभुप्रवचरणेन ॥ २५ ॥

एकादशाह्मण्यं कृतो ॥ यनं साध्वीभ्यः ।

तस्त्वाप्यायाध्वनोऽस्तनं वदमा यद्वायेन ॥ २६ ॥

भीभावोऽसिहगिरिणा गुरुणा बिहितो गुणानुरणेन ।

एषुकोऽपि वा गुरुत्वो मानदाननोऽन्यथापूज्यम् ॥ २७ ॥

पञ्जेषीए गहिअन्वओ लहु गुन्सगेहिं वरिसंवे ।
 ओ मुजइ त्ति निमंसिय परिकियओ पत्ततन्विज्जो ॥ २८ ॥
 उद्धरिया जेण पयाणुसारिणा गयणगामिणी विज्जा ।
 सुमहापइत्तपुब्बाओ सव्वहा पसमरसिएण ॥ २९ ॥
 दुष्कालंमि दुबालसवरसि(रिष)यंमि सीयमाणे संधंमि ।
 विज्जावलेणमाणियमंमं जेणन्नकिरत्ताओ ॥ ३० ॥
 मुररायचावचिन्ममममुहाधणुमुक्कनयणवाणाए ।
 कामगिसमौरणाविहियपत्त्यणावयणघहणाए ॥ ३१ ॥
 लट्ठंगपइद्दाए सिट्ठिसुयाए विसिट्ठिचिट्ठाए ।
 गुणागणसवणाओ जस्स दंसणुक्कठियमणाए ॥ ३२ ॥
 नियजणय(ग)दिन्नघण-कणय(ग)-रयणरासीइ जो कम्माए ।
 तुच्छमवि न मुच्छिओ जोव्वणे वि धणिय धणद्दाए ॥ ३३ ॥
 जलणगिहाओ माहेमरीए बुमुमाणि जेणमाणित्ता ।
 तिव्वन्नियार्ण माणो भट्ठिओ संघुअई विदिया ॥ ३४ ॥
 दूरोसारियवय(इ)रो वय(इ)रसेणनामेण जस्स बहुसीसो ।
 सीसो जाओ जाओ जयम्मि जायाणुसारियुणो ॥ ३५ ॥

कुंकणविस्तप सोपारयंमि सुगुरुवपसओ जेण ।
 कहिय सुभिक्षरमविगं विहिओ संघो गुणमहग्यो ॥ ३६ ॥
 समहं दसपुव्वधरं धम्मधुराघरणसेससमविरियं ।
 सिरिवय(इ)रसामिसूरि वंदे थिरयाइ मेरुगिरि ॥ ३७ ॥

आर्यरक्षितः—

नियज्जणणिषयणकरणंमि उज्जओ दिट्ठिवायपट्ठणर्थ ।
 तोसल्लिपुत्तंवगओ ढहूरसङ्गाणुमग्गेण ॥ ३८ ॥
 सङ्गाणुसारओ विहिंसयल्लमुनिवन्दणो य ओ गुरुणा ।
 अकयाणुवन्दणो सावगस्स ओ एवमिह भणिओ ॥ ३९ ॥
 को धम्मगुरु तुग्हाणमित्थ य तेण वि विणयपणएण ।
 गुरुणो निदंसिओ स ढहूरसङ्को विषट्ठेण ॥ ४० ॥
 अकयगुरुनिहवेणं सूरिसयासंमि जिणमयं सोढं ।
 परिवज्जिय सावज्जे पवज्जगिरिं समारुढो ॥ ४१ ॥
 सीहत्ता निक्खंतो सीहत्ताए य विहरिओ जो उ ।
 साहियनवपुव्वसुओ संपत्तमहंतसूरिपओ ॥ ४२ ॥
 सुरवरपट्ठुपुट्ठेणं महाविदहंमि तित्थमाहेणं ।
 कहिओ तिगोवभूयाण भासओ भावहे जो उ ॥ ४३ ॥

कुंकणविस्तप सोपारके सुगुरुवपसओ जेण ।
 कमदित्वा सुभिक्षरमविगं विहितः सङ्घो गुणमहार्घः ॥ ३६ ॥
 समहं दसपुर्वधरं धर्मधुराघरणशेषसमवर्तिनम् ।
 धीवपार(इन्द्र)सामिसूरि वन्दे स्थिरतया मेरुगिरिम् ॥ ३७ ॥
 निजब्रतनीदवनकरणे उद्यतो दृष्टिवादपट्ठनार्थम् ।
 तोसल्लिपुत्तान्तगतो ढहूरभाटानुमात्रेण ॥ ३८ ॥
 भाटानुसारतो विहितसकलमुनिवन्दनार्थं यो गुरुणा ।
 अकृतानुबन्धनः आरुह्य य एवमिह भणितः ॥ ३९ ॥
 को धम्मगुरुस्त्वाम्भव न तेनापि जिनदत्तपतेन ।
 गुरवे निदधिनः स ढहूरसङ्को विदग्धेन ॥ ४० ॥
 अहङ्कारनिहनेन सूरिसकाशे जिनमतं धृत्वा ।
 परिवर्त्य सावर्गं प्रवज्जगिरिं समारुहः ॥ ४१ ॥
 सिद्धतया निष्क्रान्तः सिद्धता न विज्ञो बभूव ।
 आधिष्ठानपूर्वपुनः सम्प्राप्तमहन्सूरिपदः ॥ ४२ ॥
 सुरवरपट्ठुपुट्ठेन महाविदेहे स्तौर्धनमेन ।
 कथितो तिगोदभूतानां भाषको मारुते बभूव ॥ ४३ ॥

जस्तु सयासे सको माहणरूपेण पुच्छए एवं ।
 भयवं । फुडमत्रेसिय मह कित्तियमाउयं कहसु ॥ ४४ ॥
 सको भवं ति भणिओ मुणिओ जेणाउप्पमाणेण ।
 पुट्टेण निगोद्याणं पि वण्णणा जेण निदिट्ठा ॥ ४५ ॥
 हरिसभरनिम्भरेणं हरिणा ओ संघुओ महासत्तो ।
 लेण सपयंमि सूरि वि ठाविओ गुणिसुवहुमाणा ॥ ४६ ॥
 रक्खियचरित्तयणं पयडियजिणपवयणं पसंतमणं ।
 तं वंदामि अउअरक्खियमल्लक्खियं तं खमासमणं ॥ ४७ ॥

अन्ये—

तयणु जुयपवरगुणिणो जाया आयाण जे सिरोमणिणो ।
 सन्नाण—चरणगुणरयणजलहिणो पत्तमुयनिहिणो ॥ ४८ ॥
 परवाइ(दि)वारवारणवियारिणो जे मियारिणो गुरुणो ।
 ते सुगहियनामाणो सरणं मह हुंतु जइपहुणो ॥ ४९ ॥

उमास्वातिवाचकः—

पसमरइपमुहपयरणपेचसया सकया कया जेहिं ।
 पुण्वमयवायमाणं तेसिमुमासाइनामाणं ॥ ५० ॥
 पडिहयपडिबक्खणं पयडीकयपणयपाणिमुक्खणं ।
 पणमामि पायपउमं विहिणा विणएण निच्छउमं ॥ ५१ ॥

यस्तु मयासे सको माहणरूपेण पुच्छयेवम् ।
 भयवन् । स्फुटमन्त्रिन्य मय कियदायुः कथय ॥ ४४ ॥
 सको भवानिति भणितो ज्ञातो येनायुःप्रनाप्तेन ।
 धृष्टेन निगोदानामपि वर्गना येन निर्दिष्टा ॥ ४५ ॥
 हर्षभरनिर्भरेण हरिणा यः संस्तुनो महाप्रभवः ।
 येन स्वपदे सूरितपि स्थापितो गुणिसुबहुमानान् ॥ ४६ ॥
 रक्षितचरित्प्रत्नं प्रकटितजिनप्रवचनं प्रशान्तमनसम् ।
 तं वन्दे आर्यरक्षितमलक्षितं ते शमाभरणम् ॥ ४७ ॥
 तद्वत् पुण्यप्रवरगुणिनो जाया जानानां ये निरोमणयः ।
 सन्नाण—चरणगुणरत्नजलधयः प्रसन्ननिधयः ॥ ४८ ॥
 परवादिवारवारणविदारिणो ये भृगवर्यो गुरवः ।
 ते सुगहियनामानः शरणं मम भवन्तु यतिप्रभवः ॥ ४९ ॥
 प्रदाभरतिप्रमुखाप्रकारयशस्वी संस्तुता कृता येः ।
 पूर्वजशिवकानां तेषामुमास्वातिनाम्नाम् ॥ ५० ॥
 प्रतिह्वप्रतिगज्ञाणां प्रकटीकृतप्रणतप्राणिसौख्यानम् ।
 प्रणमामि पादपदं विधिना विनयेन विप्रलम्ब ॥ ५१ ॥

हरिमद्राचार्यः—

जाइणीमदय(यह)रियावखणसवणओ पत्तपरमनिव्वेओ ।
 भवकारागाराओ साईकारओ नीहरिओ ॥ ५२ ॥
 सुगुरुसमीवोवगओ वहुत्तसुत्तोवएसओ जो व ।
 पडिवन्नसव्वविरई तत्तइ तत्त विहियरई ॥ ५३ ॥
 गुरुपारवत्तओ पत्तगणिपओ मुणियजिणमओ सम्म ।
 मयरहिओ सपरहियं काउमणो पयरणे कुणइ ॥ ५४ ॥
 चउइससयपयरणगोनिरु(सि)द्धोसो सया हयपओसो ।
 हरिभहो हरियतमो हरि व्व जाओ जुगप्पवरो ॥ ५५ ॥
 उइयंमि मिहि(ह)रि महं सुदिट्ठिणो होइ मग्गदंसणओ ।
 वह हरिभहायरिए भहायरियंमि उदयमिए ॥ ५६ ॥
 जं पइ केइ समनाममोलिया भोऽलियाइ जंपंति ।
 चीवासिदिक्खिरओ सिक्खिसओ य गीयाण तं न मय ॥ ५७ ॥
 हयकुसमयमडजिणमडसोसो सेसु व्व धरियत्तिवधरो ।
 जुगपवरजिणदत्तपहुत्तसुत्तवत्तत्तरयणासिरो ॥ ५८ ॥
 तं संकोइयकुसमयकोसियकुलममअमुत्तमं वंदे ।
 पणयजणविजमई हरिभदपहुं पहासवं ॥ ५९ ॥

याकिनीमदत्तवचनप्रवणतः प्राप्तपरमनिर्वेद ।
 भवकारागारात् साहकारतो नि वनः ॥ ५२ ॥
 सुगुरुसमीवोवगन्तुत्तसूत्रोपदेशतो यन्तु ।
 प्रतिपन्नसर्वैरितित्त्ववचनित्तम विहितरतिः ॥ ५३ ॥
 गुरुपारवत्तनः प्राप्तगणिपदो हानजिनमन सम्बद् ।
 मयरहितः स्वपरहितं कर्तुमवा प्रवरणानि करोति ॥ ५४ ॥
 चतुर्दशवक्त्रकरणगोनिरु(वि)द्धोसः सदा हनप्रदोषः ।
 हरिभद्रो हृत्तमो हरितिव जातो युगप्रवहः ॥ ५५ ॥
 उदितो निहारे मर सुतेर्येवनि मार्गदर्शननः ।
 तथा हरिमद्राचार्ये भगवाये(वरित) उदयमिते ॥ ५६ ॥
 यं प्रति वेचिन् समनामप्रन्वा भोऽलितानि जल्पन्ति ।
 येनया'विदो'हितः खितित्तव गीतानां नत्र नाम् ॥ ५७ ॥
 हनुत्तमयमज्जिनमटगिय केप ह्व घननीरंघरः ।
 युगप्रवरजिनदत्तम्भूत्तसुत्तवत्तत्तरयणासिरो ॥ ५८ ॥
 तं संकोचिनकुसमयकोसियकुलममल्लुत्तम वन्दे ।
 प्रणयजनदत्तमई हरिभद्रप्रभु प्रणयमात्म् ॥ ५९ ॥

शीलाङ्कः—

आयारवियारणवयणचेंदिमादलियसयलसंताचो ।

सौलको हरिणकु ञ्व सहइ कुमुयं वियासंतो ॥ ६० ॥

देवाचार्य-नेमिचन्द्रोद्योतनसूरयः—

तयणंतरहुत्तरभवसमुद्रमज्जंतभवसत्ताणं ।

पोयाण ञ्व सूरीणं जुगपवराणं पणिवयामि ॥ ६१ ॥

गमराग-दोसदेवो देवाचारिओ य नेमिचंदगुरु ।

उज्जोयणसूरी गुरुगुणोद्गुरुपारतंतगओ ॥ ६२ ॥

वर्धमानसूरिः—

सिरिचद्धमाणसूरी पवद्धमाणाहरित्तगुणनिलओ ।

चियवासमसंगयमवगमित्तु वसहीइ जो वसिओ ॥ ६३ ॥

जिनेश्वरसूरिः—

तेसिं पयपउमसेबारसिओ भमरु ञ्व सञ्चभमरहिओ ।

सलमय-परसमयपयत्यसत्यवित्थारणसमत्यो ॥ ६४ ॥

अणहिल्लवाहण नाहइ ञ्व दंसियसुपत्तसंदोहे ।

पउरपय बहुकविदूसगे य सत्तायगाणुगय ॥ ६५ ॥

सद्धिपहुल्लहराए सरसइअंकोवसोदिए सुदए ।

मग्गे रायसई पविसिऊण लोयागगाणुमयं ॥ ६६ ॥

आचारविचारणवचनपन्डिकादलिनमकलसस्तापः ।

शीलाङ्को हरिणा इव शोभते कुमुद विद्यासवन ॥ ६० ॥

तदनन्तरं हुन्तारभवसमुद्रमज्जन्तमव्यमरवानाम् ।

पोतानिव सूरीन् युगप्रक्रान् प्रणिपतामि ॥ ६१ ॥

गनराग-द्वेषदेवो देवाचार्येय नेमिचन्द्रगुरु ।

उद्योतनसूरिल्लुगौणगुरुपारतन्त्रगतः ॥ ६२ ॥

वर्धमानसूरिः प्रवर्धमानातिरिक्तगुणनिलयः ।

वैद्यशामसत्तुल्यवगम्य वसतो य उपविः ॥ ६३ ॥

तेषां पदपद्मेवारसिरो धमर इव सर्वप्रभरहितः ।

स्वयमय-परसमयपदायैवार्थवित्सारणमर्भः ॥ ६४ ॥

अणदिल्लपाटके नाटक इव दंसिन्नुभवमन्दोहे ।

प्रतुप्रने बहुकविदूषके न सत्तायकाणुगते ॥ ६५ ॥

सद्धिपहुल्लमराजे सरस्वत्यङ्गोपद्योतिने शुभ (शुभ) दि (शुभगे) ।

मण्येराजशुभं प्रविश्य लोकागनाशुभतम् ॥ ६६ ॥

नामायरिहं सभं करिय विचारं विचाररहिहं ।
 वसइहिं निवासो साहूण ठविओ ठाविओ अप्पा ॥ ६७ ॥
 परिहरियगुरुकमागयवरवत्ताप वि गुज्जरत्ताप ।
 वसहिनिवासो जेहिं फुडीकओ गुज्जरत्ताप ॥ ६८ ॥

बुद्धिसागरसूरिः—

विजयगयजीमवंधू जंबंधू बुद्धिसागरो सूरि ।
 कथवायरणो वि न जो विवायरणकारजो जाओ ॥ ६९ ॥

जिनमद्रः—

सुगुणजणजणियमहो जिनमद्रो जन्विणेयगणपदमो ।
 सपरेसिं हिया सुरसुंदरीकहा जेण परिकहिया ॥ ७० ॥

जिनचन्द्रः—

कुमुयं वियासमाणो बिहडाबियकुमयचक्रवायमणो ।
 बइयमिमो जस्सीसो जयंमि बडु न्व जिनचंदो ॥ ७१ ॥
संवेगरगसाला विशालसालोपमा कया जेण ।
 रागाइवेरिमघमीयभक्वजणरक्खणनिमिचं ॥ ७२ ॥

अभयदेवः—

कयसिबसुहृत्पसेवोऽभयदेवोऽवगयसमयपस्तेवो ।
 जस्सीसो विहियनवेगवित्तिजलघोयजललेवो ॥ ७३ ॥

नामावर्यः सभं कृत्वा विचारं विचाररहितैः ।
 वसती निराशः साधूनां स्थापितः स्थापित आत्मा ॥ ६७ ॥
 परिहृतगुरुकमागतवार्तायामपि गूजरेष्वायाम् ।
 वसतिनिवासो वैः स्फुटीकृतो गूजरेष्वायाम् ॥ ६८ ॥
 विजयगङ्गातटीवकुमुयं बुद्धिसागरः सूरिः ।
 कृत्वाप्राक्(वाद)रणोऽपि न यो निवादरणकारको जातः ॥ ६९ ॥
 सुगुणजनजितमद्रो जिनमद्रो यद्विनेयगणप्रथमः ।
 स्व-परेषां हितं सुरसुन्दरीकया येन परिकथिता ॥ ७० ॥
 कुमुदं विकसमानो विषटितकुमयचक्रवाक्यगणः ।
 उदयमितो वष्टिन्वो जयति चन्द्र ॥ जिनचन्द्रः ॥ ७१ ॥
 संवेगरद्वसाला विशालसालोपमा कृता येन ।
 रागादिवैरिमघमीतमज्जवनस्त्रणनिमित्तम् ॥ ७२ ॥
 कृतस्तिपुष्पार्कसोऽभयदेवोऽपगतसमयप्रतोपः ।
 वष्टिन्वो विहितवाम्बुवृत्तिजलघोतजह्नेयः ॥ ७३ ॥

जेण नवंगविवरणं विहियं विहिणा समं सिवसिरीए ।
कावं नवंगविवरणमुच्चिय भवजुवइसंजोगं ॥ ७४ ॥

जिनेश्वरसूरिः—

जेहि बहुसीसेहि सिवपुरपहपत्थियाण भव्वाणं ।
सरलो सरणी समगं कहिओ ते जेण जंति तयं ॥ ७५ ॥
गुणकणमवि परिकहिचं न सकइ स कई वि जेसिं फुड ।
तेसिं जिनेसरसूरीण चरणसरणं पवज्जामि ॥ ७६ ॥

अशोकचन्द्रः—

जुगपवरागमजिनचंदसूरिचिहिकहियमूरिमंतपओ ।
सूरी असोगचंदो मह मण-कुमुयं बिकासेउ ॥ ७७ ॥

धर्मदेवः—

कहियगुरु-धम्म-देवो धम्मदेवो गुरु उवग्गाओ ।
मज्झ वि तेसिं च दुरत्तदुद्धरो सो छहु होउ ॥ ७८ ॥

हरिसिंहः—

तस्स विणेओ निदळिअगुरुगओ ओ हरि ज्व हरिमीहो ।
मज्झ गुरु गुणिववरो सो मह मणबंछियं कुणउ ॥ ७९ ॥

सर्वदेवः—

सेसिं जिहो भाया भावाण कारणं सुसीसाणं ।
गणिसठवदेवनामो न नामिओ केणइ हटेण ॥ ८० ॥

येन नवाङ्गविवरणं विहितं विधिना समं सिवप्रियः ॥
कतं नवाङ्गविवरणमुच्चित्वा भवजुवतिषयोगम् ॥ ७४ ॥
येषांहुयिन्येः शिवपुरपथप्रस्थितानां मय्यानाम् ।
सरलं सरणिमगं कथिता ते यथा यान्ति तच्छब्द ॥ ७५ ॥
गुणकणमपि परिकथयितुं न शक्नोति स कथिरपि येषां स्फुटम् ।
तेषां जिनेश्वरसूरीणां चरण-चरणं प्रपद्ये ॥ ७६ ॥
जुगप्रवरागमजिनचन्द्रसूरिविधिविधिनसूरिमन्त्रपदः ।
सूरिशोकचन्द्रो मम मनः-कुमुदं विरागयतु ॥ ७७ ॥
वर्णितगुरु-धर्म-देवो धर्मदेवो गुदग्राह्यायः ।
ममापि तेषां च दुरन्तदुःखहर-सं छतुं भवतु ॥ ७८ ॥
तस्य विनेयो निर्दळितगुरुगओ यो हरिरिव हरिसिंहः ।
मम गुरुर्गुणिववरः स मम मनोवाञ्छितं करोतु ॥ ७९ ॥
तेषां ज्येष्ठो भ्राता माय्यानां कारणं मुक्तिन्याणाम् ।
गणिसर्वदेवनामा न नामितः केनचिद् दृष्टेन ॥ ८० ॥

देवभद्रसूरि —

सूर--ससिणो वि न सम्यं जेसिं ज ते कुणति अत्थमण ।
 नक्खत्तयया मेस मीण मयर पि भुजवे ॥ ८१ ॥
 जेसिं पसाण्ण मए मएण परिवज्जिनय पय परम ।
 निम्मलपत्त पत्त सुहसत्तसमुत्तइनिमित्त ॥ ८२ ॥
 तेसिं नमो पायाण पायाण जेहिं रक्खियया अम्हे ।
 सिरिसूरिदेवभद्राण सायर दिज्जमहाण ॥ ८३ ॥
 सूरिपय दिज्जमसोमपदसूरीहिं पत्तभूरिहिं ।
 तेसिं पय मह पट्ठणो विज्ज निणवल्लहस्स पुणो ॥ ८४ ॥

जिनवल्लभसूरि —

अत्थगिरिसुवगमसु जिण-जुगपवरागमेसु कालवसा ।
 सूरम्मि व दिट्ठिहरेण विलसिय मोहसवमसा ॥ ८५ ॥
 ससारचारगाओ निठिप्पेहिं पि भव्वजीवेहिं ।
 इच्छतेहिं वि मुक्खं दीसइ गुम्फारिहो न पढो ॥ ८६ ॥
 पुरिय नक्खत्तोहिं महागइहिं तओ समुल्लसिय ।
 बुद्धो रचणियरेणावि पाविथा पत्तपसरेण ॥ ८७ ॥
 पासत्थकोसियकुल पयडीहोऊण हत्तुमारद्ध ।
 काए काए य विपाण भावि भय ज न व गणइ ॥ ८८ ॥

सूर--शशिनावपि न ममीं येषा यन् तौ बुद्धोऽस्तमनम् ।
 नक्षत्रगन्तो मेघ मीन मन्दरमपि भुजात् ॥ ८१ ॥
 येषा प्रसादन मया मदेन परिवर्जित पद परम् ।
 निर्मलपात्र प्राप्त गुभनस्त्वममुपतिनिमित्तम् ॥ ८२ ॥
 तेषा नम पादभ्य पापम्वो यै रक्षिता वयम् ।
 श्रीसूरिदेवभद्राणा मादर दत्तभद्राणाम् ॥ ८३ ॥
 सूरिपद दत्तमशोकचन्द्रसूरिभिस्त्यक्तभूरिमि ।
 तप (ते) पद मम प्रमोदत जिनवल्लभस्य पुन ॥ ८४ ॥
 अलङ्गिरिसुवगतपु निन-जुगप्रवरागमसु चत्तवाराण ।
 सूर्ये इव दृष्टिरेण विलसित मादर-तमसा ॥ ८५ ॥
 समार-चारकाद् निर्विगैरपि मन्त्रवीर ।
 इन्द्रद्विरपि मोघ दयत मोक्षार्हा न पाया ॥ ८६ ॥
 स्फुरति नभस्रैवैवापदेक्षत समुत्तिष्ठम् ।
 वृद्धा रत्न(च)निररेणापि प्राज्ञा प्राप्नोत्यमरेण ॥ ८७ ॥
 पार्थस्य--दीपिकाकुल प्रज्ञाभूय हत्तुमारधम् ।
 अयानी काक्षता न विपात गावि भय यत्न तद् गणयति ॥ ८८ ॥

जग्गति जणा योवा स-परेसि निव्वुई समिच्छता ।
 परमत्थरक्खणत्थं सह सहस्स भेलता ॥ ८९ ॥
 नाणा सत्थाणि धरति ते त जेहिं विचारिऊण परं ।
 सुसणत्थमागयं परिहरति निज्जीवमिह कावं ॥ ९० ॥
 अविणासियजीव ते धरति धम्म सुवसनिष्कमं ।
 सुक्खस्स कारण भयनिवारणं पत्तनिव्वाण ॥ ९१ ॥
 धरियकिवाणा केई स-परे रक्खंति सुगुरुकरयजुया ।
 पासत्थ-चोरबिसरो विचारमीओ न ते सुसई ॥ ९२ ॥
 मग्गुम्मागा नज्जति नेय विग्लो जणो स्थि मग्गमू ।
 योवा तदुत्तमग्गे लग्गति न योससवि घणा ॥ ९३ ॥
 अन्ने अन्नत्थीहिं सम्म सिवपहमपिच्छेहिं पि ।
 सत्था सिवत्थिणो चालिया वि पढिया भवारण्णे ॥ ९४ ॥
 परमत्थसत्थराहिएसु भज्जसत्थेसु मोहनिदाए ।
 सुत्तेसु सुसिज्जतेसु पोढपासत्थ-चोरेहिं ॥ ९५ ॥
 असमजसमेयानिसमवलोइय जेण जायकरणेण ।
 एसा जिण्णमाणा सुमरिया सायद तइया ॥ ९६ ॥

जाग्रति जनाः स्तोत्रा स्व-परेषा निर्वृति समिच्छन्त ।
 परमार्थरक्षार्थं शब्दं च दम्य मलयन्त ॥ ८९ ॥
 नाणा द्वा(श)स्त्राणि धरन्ति ते तु धैरिधा(दा)र्ब गरम् ।
 सुषणार्थमागस्त परिहरन्ति निर्गन्मिह कृत्वा ॥ ९० ॥
 अविनाशितजीव ते धरन्ति धर्मं सुवसनिष्पन्नम् ।
 मोक्षस्य कारण भयनिवारणं प्राप्तनिर्गमम् ॥ ९१ ॥
 धृष्ट्या (कृपाया) कश्चिद् स्व-परात् स्थन्ति सुगुर-कृत्ययुता ।
 पार्श्वरथ-जोरविमरो विवा(दा)त्मीनो न तात् सुप्णाति ॥ ९२ ॥
 मार्गेणागो ज्ञायत नैव विरगो जनाऽस्ति यतौड ।
 स्तोत्रास्तदुत्तमार्गे लग्गन्ति न विवदन्ति घवा ॥ ९३ ॥
 अन्येऽन्या(ना)र्विभि मम निद्रपक्षमेषेनान्येषां ।
 गाथा निमार्गित्वाग्निं जपि पत्तिता रागारण्य ॥ ९४ ॥
 परमार्थशा(न)स्तरस्त्रितु भज्यमार्थसु मोहनिद्रया ।
 सुषेसु सुषमाणसु प्राप्तापार्थस्य-चारे ॥ ९५ ॥
 असमजसमेवादशमवलोचनं यत्र जातमरणेन ।
 एषा त्रितानामात्रा स्मृता साधर तदा ॥ ९६ ॥

‘मुहसीलतेणगहिणं भवपङ्क्तिं जगद्वियमणाहे ।
 जो कुण्ड क्व वि यत्तं सो वणं कुण्डं संपत्त ॥ ९७ ॥’
 तित्थयर—रायाणो आयरिया रत्तिथय च्च तेहिं कया ।
 पासत्थपमुहचोरोवरुद्धघणभन्वसत्थाणं ॥ ९८ ॥
 सिद्धपुरपत्तिथयाणं रत्तत्ताऽऽवरियवयणं सेत्ता ।
 अहिसेय—वायणावरिय—साट्ठणो रत्तत्ता सेत्ति ॥ ९९ ॥
 ता तित्थयरणाए मए वि ते हुंति रत्तत्तापिज्जाओ ।

वीरवृत्तिः—

इय मुणिय वीरवित्ति पढिवज्जिय मुगुरुसन्नाहं ॥ १०० ॥
 करिय समा—फलयं धरिउमक्कयं कयदुरुत्तसररक्करी ।
 तिहुयणसिद्धं तं जं सिद्धंतमसिं समुत्तिथविय ॥ १०१ ॥
 निव्वानठाणमणहं सगुणं सद्धम्ममविसमं विहिणा ।
 परलोयसाहगं मुक्कसक्करं धरिय विप्पुरिय ॥ १०२ ॥
 जेण तजो पासत्थाइतेणसेणा वि इक्किया सम्मं ।
 सत्थेहिं महत्थेहिं विचारिऊणं च परिचत्ता ॥ १०३ ॥
 आसत्तसिद्धिया भन्वसत्थिया सिवपहंमि संठविया ।
 निव्वुइमुणिवि जह ते पढंति नो भीमभवरणे ॥ १०४ ॥

‘मुहसीलतेनगृहीते भव—पश्यन्तेव वर्यमानाये ।
 यः करोति कोऽपि यत्नं स वर्णं करोति चत्सत्थ ॥ ९७ ॥’
 तीर्थकर—राजा आचार्या रत्तत्ता इव तेः कृताः ।
 पार्श्वस्थप्रमुखवीरोपबृद्धधनमश्वसाधानाम् ॥ ९८ ॥
 सिद्धपुरप्रतिभगना रत्तार्थसाधार्यवक्त्राः शेषाः ।
 भविष्य—वाचनाचार्य—साधनो रत्तत्तातेयाम् ॥ ९९ ॥
 तद् तीर्थकराणां भयाऽपि ते भवन्ति रत्तत्ताः ।
 इति श्लाघा वीरवृत्तिं प्रतिपद्य मुगुरुसाहगम् ॥ १०० ॥
 कृत्वा धमा—फलकं धृत्वाऽऽज्ञाय कृन्दुरुत्तसररक्करी ।
 निमुक्कसिद्धं तद् यन् सिद्धान्तमसिं समुत्तिथय ॥ १०१ ॥
 निर्वाणस्थानमनघं सगुणं सद्धर्ममवियमं विधिना ।
 परलोकासाधकं मोक्षदायकं धृत्वा विप्पुरियम् ॥ १०२ ॥
 देव ततः पार्श्वस्थादिन्तेनसेनाऽपि हडिना सम्मह ।
 ता(त)त्रैर्नार्थविर्या(त)र्षं च परित्यज ॥ १०३ ॥
 आसत्तसिद्धिया भन्वसत्थयाः सिवये संस्थापिताः ।
 निर्निमुक्कसिद्धिं यथा ते पढन्ति नो भीमभवरणम् ॥ १०४ ॥

मुखाऽणाययणमया ध्रुवा मगाउ जायसदेहा ।

बहुजनपुट्टिविलम्बा दुहिणो ह्या समाहूया ॥ १०५ ॥

आयतनम्—

दंसियमाययणं तेसि जत्य विहिणा समं हवइ मेले ।

गुरुपारतंतओ समयमुत्तओ जस्स निष्फत्ती ॥ १०६ ॥

आयतनविधिः—

दीसइ य धीयरओ तिलोयनाहो विरायसहिण्हि ।

सेविजंतो संतो हरइ हु ससारसत्तावं ॥ १०७ ॥

बाइयसुवगीय नट्टमवि मुय दिट्टमिट्टमुत्तिरं ।

कीरइ सुसावण्हि स-परहिं ससुचिय जस्य ॥ १०८ ॥

रागेरगो वि नासइ सोवं गुरुवप्पसमतपप ।

भव्वमणो-साद्धर नासइ दोसो वि जत्थाही ॥ १०९ ॥

नो जत्थुस्सुत्तजणसु रिथ ण्हाणं वली पइट्ठा य ।

जइ-जुवइपवेसो विय न विजइ विजइयिमुक्खो ॥ ११० ॥

जिनजत्ता-ण्हाणाई दोसाण जं रयाइ कीरंति ।

दोसोदयंमि चह तेसि संभवो भवहरो होज्जा ॥ १११ ॥

जा रत्ती जारत्थीणमिह रइ जणइ जिनवरगिहे वि ।

सा रयणी रयणियरस्स हेऊ कइ नीरयाण मया ॥ ११२ ॥

मुग्धा भगवतमगता भ्रष्टा मार्गाज्ञातसन्देशाः ।

बहुजनपुट्टविलम्बा दुःखिणो भूत्वा समाहूताः ॥ १०५ ॥

दर्शितमामननं तेषां यत्र विचिता मम भवति श्रेष्ठः ।

गुरुपारतन्मनः समयमूतनो मय्य निष्पत्तिः ॥ १०६ ॥

इदमते च बीनशमलिवोचनायो विरागसहितैः ।

सेव्यमानः सन् हरति हि संसारसन्तापम् ॥ १०७ ॥

बादितसुवगीतं नाट्यमपि कुर्वन् पट्टमिट्टयुक्तिरस्मै ।

क्रियते मुद्यावन्तैः स्य-परहितं समुक्तिं यत्र ॥ १०८ ॥

रागेरगोऽपि पश्यति श्रुत्वा गुरुवपदेवमन्यपदान् ।

मन्यमानः—साद्धर नाश्रयति दोषोऽपि यत्राहिः ॥ १०९ ॥

नो यद्रोहमूतजनकजोऽस्ति स्नानं नलिं प्रतिश्रुतं च ।

नलिं-सुवतिप्रवेसोऽपि च न विन्दते विदूषतिविमुरतः ॥ ११० ॥

जिनयात्रा-स्नानादीनि दोषाणां यत्र ध्यायन् क्रियन्ते ।

दोषोदये कथं तेषां ममको गरादरो भवेत् ॥ १११ ॥

या रात्रिर्जगन्मोक्षमिह रतिं जनयति त्रिनमस्तुहेऽपि ।

सा रजनी रजनीव(जोनिव)स्य हेतुः कथं नीरजया गता ॥ ११२ ॥

साह सयणासन-भोयणाइआसायणं च कुणमाणो ।
 देवह रएण गिण्णइ देवहरे जमिह निवसंतो ॥ ११३ ॥
 तंवोलो तं योलइ जिणवसाहिट्टिण जेण सो खद्धो ।
 सुद्धे भवदुक्खजले तरइ विणा नेय सुगुरुतरिं ॥ ११४ ॥
 वेसिं सुविहिजइणो य दंसिया जे उ हुंति आययणं ।
 सुगुरुजणपारतंवेण पाविया जेहि नागसिरी ॥ ११५ ॥
 संदेहकारितिमिरेण तरलियं जेसिं दंसण नेय ।
 निब्बुइपहं पलोयइ गुरु-विज्जुवएसओ सहओ ॥ ११६ ॥
 निप्पयवायचरणा कज्जं साहति जे उ मुत्तिकर ।
 मन्नवि कय त ज कयवसिद्ध तु स-परहिय ॥ ११७ ॥
 पडिसोएण पयट्टा चत्ता अणुसोअगामिणी वत्ता ।
 जणजत्ताए मुत्ता मय-मच्छर-मोहओ चुट्ठा ॥ ११८ ॥
 सुद्ध सिद्धतकह कहति श्रीहति नो परेहिंतो ।
 वयण वयति जत्तो निब्बुइवयण धुव होइ ॥ ११९ ॥
 तद्धिमरीआ जणे जइवेसधरा वि हुति न तु पूज्जा ।
 तहत्तणमवि मिच्छत्तमणुएण जणइ सीमाण ॥ १२० ॥

साधुः शयनासन-भोजनाद्यादानना च कुर्वाणः ।
 देवस्य रजसा लिप्यते देवगृहे यदिह निवसन् ॥ ११३ ॥
 तान्मूलं तं बुध्यते निनयतिस्थितेन येन न त्वादितः ।
 धुत्थे भवदुःखजले तरति विना नैव सुगुह्यरीम् ॥ ११४ ॥
 तेषां सुविहितयतयश्च दर्शिता ये तु भवन्त्यायतनम् ।
 सुगुरुजनपारतन्वयेण प्राप्ता यैर्दानिनी ॥ ११५ ॥
 गन्देदकारिनिर्मिरेण तरन्ति येषां दर्शनं नैव ।
 निर्द्वेषयः प्रलोक्ष्यन् गुरुद्वेषोपदेशतः सहतः ॥ ११६ ॥
 निःप्रत्ययवशरणा, कार्यं साधयन्ति ये तु मुक्तिवरम् ।
 मन्यन्ते कृतं तद् यन् कृतान्तमिद्धं तु स्व-परहितम् ॥ ११७ ॥
 प्रसिद्धोत्तमा प्रस्ता तदस्मादनुसोदोगामिनी वार्ता ।
 जनयानया मुक्ता मद-कमर-मोदो अग ॥ ११८ ॥
 एता मिदन्तस्यां कयदन्ति निम्नानि नो परेभ्यः ।
 वदन् वदन्ति यतो निर्द्विजजन मुक्ता मरति ॥ ११९ ॥
 तद्विपरीता अन्ये यद्विषयधरा अपि भवन्ति न गतु पूज्यः ।
 तद्विपरीता अन्ये यद्विषयधरा अपि भवन्ति न गतु पूज्यः ।
 तद्विपरीता अन्ये यद्विषयधरा अपि भवन्ति न गतु पूज्यः ॥ १२० ॥

धम्मत्थीणं जेण विज्जेय-रयणं विसेसओ ठवियं ।
चित्तउहे चित्तउहे ठियाण जं जणइ निव्वाणं ॥ १२१ ॥
असहायणावि विही य साहिओ जो न सेससूरीणं ।
लोयणपहे वि वच्चइ चुबइ पुण जिणमयन्नूहिं ॥ १२२ ॥

धवलोपमा—

घणजणपवाहसरियाणुसोअपरिवत्तसंकडे पडिओ ।
पडिसोएणाणीओ धवलेण व सुद्धधम्मभरो ॥ १२३ ॥

मेघोपमा—

कयबहुविग्गुजोओ विमुद्धल्लोदओ सुमेहु व्व ।
सुगुग्गल्लाइयदेसायरपहो पइयसंतावो ॥ १२४ ॥
सव्वयथ वि वित्थरिअ युट्ठो कयसस्सत्तंपओ सम्म ।
नेव वायइओ न चलो ॥ गजिओ जो जए पयडो ॥ १२५ ॥

जलध्युपमा—

कइमुवमिजइ जलही तेण समं जो जडाण कयवुह्दी ।
तिवसेहिं पि परोहिं मुबइ सिरिं पि दु मदिज्जंवे ॥ १२६ ॥

सूर्योपमा—

सूरेण च जेण समुगएण संहरियमोह-तिमिरेण ।
सहिट्ठीणं सम्मं पयडो निव्वुइपहो हुओ ॥ १२७ ॥

धर्माधिपु येन दिवेक—रत्न विनेपनः स्थापितम् ।
चित्तुटे चित्तुकुटे स्थितामां यमनवति निर्वाणम् ॥ १२१ ॥
असहायेनापि मिथिह वयितो यो न शेषसूरीणाम् ।
लोचनकयेऽपि प्रजति, वच्यते पुनर्निर्मलतैः ॥ १२२ ॥
घनजनप्रवाहमिदनुस्रोतःपरितर्जमद्वैत पतितः ।
प्रतिश्रोतस्तान्नीतो चवलेनेव शुद्धमर्ममरः ॥ १२३ ॥
कृतबहुविधो(प्रदु)योतो विमुद्धल्लघोदकः(कः) सुमेघ इव ।
सुगुग्गल्लादित्तोपाकरप्रभः प्रहृतमन्तापः ॥ १२४ ॥
सर्वत्रापि विस्तृत्य गृध्रः कृतमस्यसम्पन्न ताम्यम् ।
मेघ कस्तद्वतो न चलो न वर्जितो यो जगति प्रकटः ॥ १२५ ॥
कयमुपमीयते जलधिमन्तं सय यो जडा(ल)नां कृतशक्तिः(शक्तिः) ।
तिरस्तेरपि पौर्णुच्यते धियमपि हि मय्यमानः ॥ १२६ ॥
सूर्येण च येन गमुग्गवेन संहृतमोह—तिमिरेण ।
सहिट्ठीणां सम्मक् प्रकटो निर्वाणयो भूतः ॥ १२७ ॥

वित्त्वरीयसमलपत्त कमलं बहुकुमय—कोसिया दूसिया ।
 तेयस्सीण वि तेभो विगओ विलयं गया दोमा ॥ १२८ ॥
 विमलगुण—चक्रवाया वि सव्वहा विहडिया वि संघडिया ।
 भमिरोहिं भमरोहिं पि पाविओ सुमणसंजोगो ॥ १२९ ॥
 मव्वजणेण जग्गियमवग्गियं दुट्ठसावयमणेण ।
 जइमवि खंडियं मंडियं य माहिमंडलं सयलं ॥ १३० ॥

चन्द्रोपमा—

अत्यमइं सकलंको सया ससंको वि दंसियपभोसो ।
 दोसोदए पत्तपहो तेण समो सो कहं हुव्जा ॥ १३१ ॥

विष्णूपमा—

संजणियविही संपत्तगुरुसिरी जो सया वित्तेसपयं ।
 विण्हु व्व किवाणरुओ सुरपणओ घम्मचक्कपरो ॥ १३२ ॥

ब्रह्मोपमा—

दसियववणवित्तेसो परमपाणं य मुणइ जो सम्मं ।
 पयइविवेओ छयरणसम्मओ चउमुट्ठ व्व अए ॥ १३३ ॥

शम्भूपमा—

घरइ न कवइयं पि हु मुणइ न वंधं जडाण कया वि ।
 दोसावरं च चकं सिरंमि न चडावए कहं वि ॥ १३४ ॥

विम्लुतमलपत्र कमलं बहुकुमय—कीशिका: दुषिता: ।
 तेजस्विनामपि तेभो विगत विलय गता दोमा ॥ १२८ ॥
 विमलगुण—चक्रवाहा अपि सर्वथा विपटिता अपि संपटिता: ।
 भ्रमादीर्घैर्भरैरपि प्राप्त. मुमन.—संयोग. ॥ १२९ ॥
 भन्मज्जेन जाणुयवत्तिगत दुष्सापदगणेन ।
 जाणमपि खण्डने मण्डने च महीमण्डलं सकलम् ॥ १३० ॥
 अस्तनयति सकलम्: सदा सदा(छवा)द्वेषपि दर्शितप्रदोष: ।
 दोषोदयं प्राप्तप्रमन्तेन सम: स कथं भवेत् ? ॥ १३१ ॥
 सज्जनितिवि: सम्प्राप्तगुरुधीर्यै: सदा विदोषादम् ।
 किमुपि कृपापकर: सुप्रणतो धर्म—चक्रवर: ॥ १३२ ॥
 दर्शितवद(व)नविशेष परमन्वानं च जानाति य: सम्यक् ।
 प्रकटविवेक: पदसम्पन्नमनश्चतुर्मुख इव जगति ॥ १३३ ॥
 भवति न कपदिक्कमपि हि कथंति न बन्ध जया(ला)ना कदापि ।
 दोषं करं च चक्र सिरसि पारोपयन्ति कथमपि ॥ १३४ ॥

संहरइ न जो सत्ते गोरीए अण्णए न नियमंगं ।
सो कह तन्निवरीएण संसुणा सह लहियजुवमं ? ॥ १३५ ॥

विद्याः—

साइसएसु सगंगं गएसु जुगपवरसूरिनिबरेसु ।
सव्वाओ विज्जाओ सुवणं भमिऊण स्संवाओ ॥ १३६ ॥
तह वि न पत्तं पत्तं जुगवं जब्बयणपंकए वासं ।
करिब परुपरमच्चवं पणयओ हुंति सुहियाओ ॥ १३७ ॥
अन्नुन्नविरहविहुरोहसत्तगत्ताओ तणुईओ ।
जायाओ पुण्णवसा वासपर्यं पि जो पत्तो ॥ १३८ ॥
तं लहिय विवसियाओ ताओ तब्बयणसररुहगयाओ ।
मुट्ठाओ पुट्ठाओ समगं जायाओ जिट्ठाओ ॥ १३९ ॥

अनुपमेयरवम्—

जाया कहणो के के न सुमइणो परमिहोवमं वे वि ।
पावति न जेण समं समंतओ सक्कल्लेण ॥ १४० ॥
एवमिज्जते संतो संतोसमुत्ति जंमि तो सम्मं ।
असमानगुणो जो होइ कह पु सो पावए एवमं ? ॥ १४१ ॥
जलहिजलमजलीहि ओ सीणइ नईगणं पि पणहि ।
परिसकइ सो वि न सकइ जगुणयणं भणितं ॥ १४२ ॥

संहरति न यः सत्त्वान् गौर्या अपैयति न निग्रमहम् ।
स कथं तद्विपरीतान् शम्भुना सह लभेतोपवाम् ? ॥ १३५ ॥
सातिशयेषु स्वर्गं गतेषु पुण्यप्रवरसूरिनिबरेषु ।
सर्वं विद्या भुवं भ्रान्त्वा भ्रान्ताः ॥ १३६ ॥
तथापि न प्राप्तं पार्श्वं सुवपद् यद्वदन्पद्मे वासम् ।
कृत्वा परस्परमत्यन्तं प्रणयतौ भवन्ति सुखिताः ॥ १३७ ॥
अन्मोन्मविरहविपुलपतन्मग्न्यास्तन्मः ।
जाताः पुण्यवशाद् वासपदमपि यः प्रातः ॥ १३८ ॥
तं लब्ध्वा विकसितास्वास्तद्वदन-सरोरुहगताः ।
मुष्टाः पुष्टाः सम्यक् जाला ज्वेष्टाः ॥ १३९ ॥
जाताः कथं के के न सुमत्तवः परमिहोपमां तेऽपि ।
प्राप्नुवन्ति न येन कथं समन्ततः सर्वकाल्येव ॥ १४० ॥
उपमोयमाने एतन्तः सन्तोषमुपवन्ति वस्मिन् नो सत्यम् ।
असमानगुणो यो भवति कथं न स प्राप्नोत्युपवाम् ? ॥ १४१ ॥
जलपिजलमजलिभिर्गीनोति यो नमोऽज्जगमपि परैः ।
परिष्वज्यते सोऽपि न सकनोति यद्वपुण्यं भणितम् ॥ १४२ ॥

जुगपवरगुरुजिणेसरसीसाणं अमयदेवसूरीणं ।
 तित्यमरधरणधवल्लणमंतिणं जिणमय विमय ॥ १४३ ॥
 सविणयमिह जेण सुयं सप्पणयं वेहि जस्स परिकिरियं ।
 कदियाणुसारओ सव्वमुदगयं मुमट्ठा सम्मं ॥ १४४ ॥
 निच्छम्म भन्वाणं ते पुरओ पयदिय पयत्तेण ।
 अकयमुकयंगिहुहह-जिणवहहसूरीणा जेण ॥ १४५ ॥
 सो मह सुहविहिसद्धम्मदायगो तित्यनायगो य गुरु ।
 तप्पयपडमं पाविय जाओ जायाणुजाओ हं ॥ १४६ ॥
 तमणुदिणं दिन्नगुण वंदे जिणवहहं पहुं पयओ ।
 सूरिजिणेसरसीसो य वायगो धम्मदेवो जो ॥ १४७ ॥
 सूरी असोगचंदो हरिसीहो सव्वएवगणिप्पवरो ।
 सव्वे वि सव्विणेया तेसिं सव्वेसिं सीसो हं ॥ १४८ ॥
 ते मह सव्वे परमोवयारिणो वंदणादिहा गुण्णो ।
 कयसिबसुहसंपाए तेसिं पाए सया वंदे ॥ १४९ ॥
 जिणवत्तगणिगुणसयं सप्पणयं सोमचंदुनिरे व ।
 भन्वेहि भणिज्जंतं मव-रविसंतावमवहरह ॥ १५० ॥

पुणप्रणतजिनेश्वरशिन्यागाममयदेवसूरीणम् ।
 तीर्थमरधरणधवल्लणमन्तिकं जिनमतं विमलम् ॥ १४३ ॥
 सविनयमिह येन श्रुतं सप्रत्य तैर्दत्तं परिकथितम् ।
 कपिशानुसारं सर्वमुदगतं मुमत्तिना सम्यक् ॥ १४४ ॥
 निरुद्धं भम्बानां तत् पुरतः प्रकटितं प्रपन्नम् ।
 अकृतमुह्यति दुर्लभं—जिनवल्लभसूरिणा येन ॥ १४५ ॥
 मम शुभविधिषडर्मदायकर्त्तव्यनायक्यं गुह्यं ।
 तत्प्रदपय प्राप्य जाक्षो जानानुच(या)तोऽहम् ॥ १४६ ॥
 तमनुदिनं दन्त्यं वन्दे जिनवल्लभं प्रभुं प्रपन्नः ।
 सूरिजिनेश्वरशिन्यय वाचको धर्मदेवो नः ॥ १४७ ॥
 सूरिप्रोक्तचन्द्रो हरिसिंहः सर्वदेवगणिवरः ।
 सर्वत्रपि तद्भिनेयान्तया सर्वेषां शिन्योऽहम् ॥ १४८ ॥
 ते मम सर्वे परमोपकारिणो वन्दनार्हो गुरुव ।
 श्रुतशिवगुणमन्त्रात्मन्तेषां वदन् सदा वन्दे ॥ १४९ ॥
 जिनदत्तगणिगुणसयं सपञ्चामृत(सम्पूर्णं) सौम्य(शान्त)कद्रविन्वभिः ।
 भन्वेभ्यममं मव-रविसन्तापमवहरह ॥ १५० ॥

गणवरसार्धशतकं समाप्तम्

(३)

श्रीजिनदत्तसूरिरचितं सुगुरुपारतन्त्र्यम् ।

मयरहियं गुणगणरणसायरं सायरं पणमिऊणं ।
सुगुरुजणपारतन्त्रं उवहि व्व शुणामि त्वं चेव ॥ १ ॥
निम्महियमोहजोहा निहयविरोहा पणट्ठसंदेहा ।
पणयंगिअग्गदावियसुहसंदोहा सुगुणगेहा ॥ २ ॥
पत्तसुजइत्तसेहा समत्तपरत्तित्थजणियसंखोहा ।
पडिभगालोहजोहा वंसियसुहम(मह)त्थसत्थोहा ॥ ३ ॥
परिहरियसत्तवाहा हयदुहदाहा सिवयवदसाहा ।
संमावियसुहलाहा दीरोअहिणु व्व अगाहा ॥ ४ ॥
सुगुणजणजणियपुजा सज्जो निरवज्जगहियपठवजा ।
सिवसुहसाहणसज्जा भवगुरुगिरिचूरणे वज्जा ॥ ५ ॥
अज्जसुहम्मपमुहा गुणगणनिवहा सुरिंदविहियमहा ।
ताण तिसंहां नामं नामं न पणासए जियाणं ॥ ६ ॥
पडिअज्जियजिणदेवो देवायारिओ दुरंतभवहारी ।
सिरिनेमिचंदसूरी उज्जोयणसूरिणो सुगुरु ॥ ७ ॥

संस्कृतच्छाया ।

मद(क)टहित गुणगणरत्नसाग(क)र साद(त)र प्रणम्य ।
सुगुरुजनपारतन्त्र्यमुदभिमिव स्तवीमि तदेव ॥ १ ॥
निर्मथितमोहयोधा निहतयियोधाः प्रणव्रसन्देहाः ।
प्रणताङ्गिर्वेदापितमुखसन्दोहाः सुगुणगेहाः ॥ २ ॥
प्राप्तमुखतित्वगोभाः समस्तपक्षीर्यजनितसिद्धोभाः ।
प्रतिभमलामयोधा दार्शितसूरमार्थसुमहार्थशास्त्राधिपाः ॥ ३ ॥
परिहृतसत्त्वबाधा हतदुःखदाहाः शिवाश्रतरुणायाः ।
सम्प्रापितमुखलाभाः क्षीरोदधिरिवागाधाः ॥ ४ ॥
सुगुणजनजनिपूजाः सखो निरवज्जगद्गीतप्रमज्ज्याः ।
शिवमुखदाघनयामा भवगुरुगिरिचूरणे वज्रा ॥ ५ ॥
आर्यसुधर्मप्रमुखा गुणगणनिवहा सुरेन्द्रविहितमहाः ।
तेषां तिसन्ध्या नाम नाम न प्रणाशयति जीवानाम् ॥ ६ ॥
प्रतिपन्नजिनदेवो देवाचार्यो दुरन्तभवहारी ।
श्रीनेमिचन्द्रसूरिरुद्योतनसूरिः सुगुरुः ॥ ७ ॥

वर्धमानसूरिः—

सिरिबद्धमाणसूरी पयडीकयसूरिमंतमाहूपो ।

पट्टिहयकसायपसरो सरयससंकु ब्व सुहजणओ ॥ ८ ॥

जिनेश्वरसूरिः—

सुहसीलचोरचप्परणपचलो निधलो जिणमयेमि ।

जुगपवरसुद्धसिद्धंतआणओ पणयसुगुणजणो ॥ ९ ॥

पुरओ हुल्लहमहिबल्लहस्स अणहिल्लवाडय पयडं ।

सुक्का विचारिऊणं सौहेण व दळ्ळलिगिगया ॥ १० ॥

इसमच्छेरयनिधिविण्णुरंतसच्छंदसूरिमयत्तिमिरं ।

सूरेण व सूरिजिनेसरेण हयमहियदोसेण ॥ ११ ॥

जिनचन्द्रसूरिः—

सुकइत्तपत्तकित्ती पयडियगुत्ती पसंतसुहमुत्ती ।

पहयपरवाय(इ)दित्ती जिणचंदजईसरो संसी ॥ १२ ॥

अभयदेवसूरिः—

पयडिअनबंगमुत्तत्थरयणकोसो पणासियपओसो ।

भवभीयभविजणमणकयसंतोसो विगयदोसो ॥ १३ ॥

जुगपवरागमसारपरुयणाकरणबंधुरो धणियं ।

सिरिअभयदेवसूरी मुणिपवरो परमपत्तमधरो ॥ १४ ॥

धीवर्धमानसूरिः प्रकटीकृतसूरिमन्त्रमाश्रित्यः ।

प्रतिहनकषायप्रमदः शरच्छसाङ्ग इव सुगजनकः ॥ ८ ॥

सुखशीलचौरन्यत्वरणप्रललो निदवलो जिनमते ।

सुगप्रदसुद्धसिद्धान्तशाळा प्रणयसुगुणमनः ॥ ९ ॥

पुरतो हुल्लंभनहीअम्प्याणहिल्लवाडके प्रकटम् ।

सुक्का विचार(स)र्यं छिहेनेव द्रव्यसिद्धि-प्राप्ताः ॥ १० ॥

इसमन्त्रयैनिधिविण्णुरत्नचन्द्रमूरिमन्त्रितिमिरम् ।

सूरेणैव सूरिजिनेश्वरेण हयमहियदोषेण ॥ ११ ॥

सुकवि(हृत्ति)त्वप्राप्तकीर्तिः प्रकटितशुक्तिः प्रशान्तशुभमूर्तिः ।

प्रज्ञापरवार्दिदंतिजिनचन्द्रवर्तीदवरो मन्त्री ॥ १२ ॥

प्रकटितनवाङ्गनृपार्यत्नकोशः प्रज्ञाधिनप्रसोयः ।

भवभीतगधिकजनमनःहृन्मन्त्रोपो विगन्तो(द्वे)पः ॥ १३ ॥

सुगप्रदरागमसारपरुषणाकरणबन्धुरो वाङ्म ।

धीअभयदेवसूरिमुनिप्रवरः परमप्रज्ञमधरः ॥ १४ ॥

जिनवल्लभसूरिः—

कयसावयसंता(तो)सो हरि च सारंगमगसंदेहो ।
 गयसमयदप्पदलणो आसाइयपवरकन्नरसो ॥ १५ ॥
 भीमभवकाणपंभी दंसियगुरुयवणरयणसंदेहो ।
 नीसेससत्तगरुओ सूरि जिनवल्लभो जयइ ॥ १६ ॥
 उवरिट्टियसन्नरणो चउरणुओगप्पहाणसन्नरणो ।
 असमभयरायमहणो उट्टुमुहो सहइ जस्स करो ॥ १७ ॥
 दंसियनिम्मलनिबलदत्तगुणोआणियसावउत्तममो ।
 गुरुगिरिगरुओ सरहु च सूरि जिनवल्लभो होरया ॥ १८ ॥
 जुगपवरागमपीऊसपाणपीणियमणा क्या भन्वा ।
 जेण जिनवल्लभेणं गुरुणा सं सन्नहा वंदे ॥ १९ ॥
 विष्णुरियपवरपवयणसिरोमणी धूढुन्वहत्तमो य ।
 जो सेसाणं सेसु च सहइ सत्ताण ताणकरो ॥ २० ॥
 सन्नरियाणमहीणं सुगुरुणं पारतंतमुन्वहइ ।
 जयउ(इ) जिनदत्तसूरि सिरिनिलमो पणयमुणितिलमो ॥ २१ ॥

कृतप्रायस्कृत्यासः(स्वापदसन्नासो) हरिरिव सारा(रो)हमप्रसन्देहः ।
 गयसमय(समदगत्र)वर्षदल्य आत्वादितप्रवत्ता(को)न्नरसः ॥ १५ ॥
 भीमभवकानने दंसितगुलव(द)नत्प(द)मसन्देहः ।
 निःशेषमत्तगुरुः सूरिजिनवल्लभो जयति ॥ १६ ॥
 उपरिदित्तमपरणदधनुरनुयोगप्रयानगुचरणः ।
 असमभयराग(मृगरात्र)मयन(राजमहन्) ऊर्ध्वमुखः शोभते यम्य करः ॥ १७ ॥
 दंसितनिमलनिदयलदा(द)न्तगुणोऽगमितप्राणको(स्वापदो)त्पमयः ।
 गुरुगिरिगुह शरभ इव सूरिजिनवल्लभोऽगूर ॥ १८ ॥
 गुणप्रकरागमपीगुणानपीणिममनमः कृता भन्वातः ।
 येन जिनवल्लभेन गुरुणा सं सन्धा वन्दे ॥ १९ ॥
 विष्णुरितप्रवत्तचनसिरोमणिर्धूढुर्वहसमदय ।
 यः शिष्या(शिष्या)र्वा शोभ(पद)इ शोभते सत्पाना थाणवरः ॥ २० ॥
 सन्नरियाणमही(पी)नं सुगुरुणा पारतन्त्र्यमुदरति ।
 जयतु(ति) जिनदत्तसूरिः श्रीनिलयः प्रणयमुनिलिलकः ॥ २१ ॥

इति सुगुरुपारतन्त्र्यम्

(४)

कविपल्लविरचिता

पट्टावली(जिनदत्तसूरिस्तुतिः) ।

जिण दिट्ठइं आणंदु चडइ अइरहसु चउगुणु ।

जिण दिट्ठइं ससहसइ पाउ वणु निम्मलु हुइ पुणु ।

जिण दिट्ठइं सुहु होइ कट्टु पुणुकिउ नासइ ।

जिण दिट्ठइं हुइ रिद्धि दूरि दारिहु पणासइ ।

जिण दिट्ठइं हुइ सुइ धम्ममइ अनुहुहु काइं उइरहु ।

पहु नयफणिमंडिउ पासजिणु अजयमेरि कि न पिक्खहु ॥ १ ॥

मयण म करि धरि घणुहु बाण पुणि पंच म पयइहि ।

रुविण पिम्मपयावि धंम हरि हरु मन(त) विनइहि ।

रुउ पिम्मु ता बाण मयण ता दरिसहि घणुइरु ।

• नम(व)फणिमंडिउसीसि जाव न हु पेक्खहि जिणवरु ।

जइ पडिहासि पासजिणिंदवसि नाणवंत निम्मलरयण ।

न सु घणुइरु बाण न रुव नहि न रूयपिमु हुइ इइमयण ॥ २ ॥

नम(व)फणिपासजिणिंदु गढिउ अन्नहि जु दिट्ठउ ।

अजयमेरि संभरिनरिंदु ता नियमणि तुट्ठउ ।

कंचणमव अइ कलसु सिहरि साणउ रज्जविअउ ।

जणु सुतरणि वउ ववइ तिण्णु(त्थु) आयासि मवन्नउ ।

जा वुक्कमिसिण ढकारविण करु उडिअवि करहरइ धय ।

जिनदत्तसूरि धर धम(व)लि असि ता पसिद्धि सुरभुयणि कय ॥ ३ ॥

देवसूरिपहु नेमिचंदु बहुगुणिहि पसिद्धउ ।

उज्जोयणु वह वद्धमाणु खरत(?)रवर लद्धउ ।

सुगुरु जिमेसरसूरि नियमि जिणचंदु सुसंजमि ।

अभयदेउ सव्वंगु नाणि जिणवहहु आगमि ।

जिनदत्तसूरि ठिउ पट्टि तहि जिण उज्जोइउ जिणवयणु ।

सावइहिं परिकिअवि परिवरिउ मुद्धि महम्मउ जिव रयणु ॥ ४ ॥

धणुहर धयवढ वरिय सारि सिंगार सुसज्जिय ।
 सोहगियण गुढगुडिय पंच [व]र पडिम निमज्जिय ।
 ति(नि)यड(रू)अ वेअ गालिय पिमपडिकारनिवडिय ।
 रहरपरहसुबलिय गरुयमाणिण स अमानिय ।
 करि कढयड मुणिमहिबडहिं रहिय रूबय संपुत्रभय ।
जिनदत्तसूरिसीहह भयण भयणकरडिपड विहडि गय ॥ ५ ॥
 ववसलफभोसणह धम्मधीरिमसुरिमसुविसालह ।
 संजमसिरभासुरह दुसहह(व)यदाडकरालह ।
 नाणनयणदावणह नियमनिहनहरसमिद्धह ।
 कम्मकोय(व)निटुरह विमलपहपुच्छपसिद्धह ।
 उपसमणउयरधनदुविसह गुणगुंजारवजीहह ।
जिनदत्तसूरि अणुसरह पय पावकरडिपडसीहह ॥ ६ ॥
 जरजलपहलरउडु लोहलहरिहिं गज्जंतउ ।
 भोहसच्छउच्छलित कोवकटोल वहुंतउ ।
 मयमयरिहि परिमरिड धंक्कहुवेलदुसंबद ।
 गव्वगरुयगंमीद असुहआवत्तभयंकद ।
 ससारसमुदु जु परिसड असु पुणु पिक्खिअ दिरियइ ।
जिनदत्तसूरिउवायसु मुणि व परतरंडइ तरियइ ॥ ७ ॥
 सावय किबि कोयलिय केवि ररह(य?)रिय पसिद्धिय ।
 ठाइ ठाइ लनिरयहि मूठ नियवित्तिविरुद्धिय ।
 दरहिं न किंवि परअ वेविसु परुणरु जुअदि ।
 सुगुरु कुरु गणि मुणिवि न किबि पहुंवर पुज्जाहिं ।
जिनदत्तसूरि जि न नमहि पमपठम मच्चु(गन्वु) नियमाणे वहदि
 संसारउपदि दुच्चरि पडिय ति न हु तरंडइ चडि तरहिं ॥ ८ ॥
 वव-संजम-भयनियम-धम्मकंमिण वावरियड ।
 लोह-कोह-मय-भोह तह व सन्निवहि परिहरियव ।
 विसमहंढलकरणिण सत्यअत्यत्यविसालह ।
जिनवट्टहगुरुमत्तिवंतु पयडड कलिकालह ।

अत्रिहि वि गुणिहि संपुन्नतणु दीणदुहियवद्धरणु घर ।

जिणदत्तसूरि पर पल्ह भ(?)णु तत्तबंतु सलहियइ घर ॥ ९ ॥

वकराणियइ त परमतत्तु जिण पाठ पणासइ ।

आराहियइ ॥ वीरनाहु कइपल्ह पयासइ ।

धंमु त दयसंजुत्तु जेण वरगइ पाविज्जइ ।

पाठ त अणरांठियउ जु वंदिणु सलहिज्जइ ।

जइ ठाउ त चत्तिमु मुनिवरह वि [पवरवसहिहो चउर नर ।

विम सुगुरुसिरोमणि सूरिवर उरतरत्तिरिजिणदत्त वर ॥ १० ॥]*

इति श्रीपद्मवलीप्रवृत्तानि । संवत् ११७० वर्षे अश्वयुजाश्वमे ११ तिथौ श्रीमद्धारामण्यौ

श्रीस्वरत्तरागच्छे विधिपार्श्वप्रकाशितवतिश्रीजिणदत्तसूरीणां

शिष्येण जिनरक्षितप्राप्तुना लिखितानि ।

[* इति श्रीपद्मवली ॥ सं ११७१ वर्षे पत्तनमहानगरे श्रीजयसिंहदेवविजयिण्ये ।
श्रीस्वरत्तरागच्छे । योगीन्द्र—गुणपवन-वपुतिशक्तिश्रीजिणदत्तसूरीणां शिष्येण ब्रह्मचंद्रगणिन
लिखितानि ॥
—जे. भा. प्रतिपाठः]

अवशिष्टपाठ-भेदः ।

पृ. पं. म.	ख.	पृ. पं. क.	ख.
६७ १४ अथविजिनादयः	सामान्यकेवलिनः	७४ ८ कुर्वन्ति	चरोति
" १५ ठक्षमा	• लक्ष्म्या	" ९ "	"
" १६ • ति पति दे०	• ति दे०	" " अन्तराभावं	न्यवधानाभावं
" १९ • निद्राऽभा०	• निद्राया अभा०	७५ १९ • त्पानं	• त्पानलक्ष्यं
७० १६ चोरा	चौरा	" १४ • भिन्नयोधे च भ०	• भिन्नाभिधम०
७१ १९ एतदेव	तदेव	७७ १७ विविधमा०	• विधमा०
७२ ४ • पुष्पं (प्वं)	• पुष्पं पुष्पं	" २१ मरुति सखेयं	मरुति सखि केषं
" ३० इक्षानी •	इक्षानी यथा	७९ ११ मन्त्र	मन्त्रये
" " • देशवि०	• देशो वि०	" १२ • येन	येन०
" " निवेदिते	निवेदिते	" १६ • अपारं	• अल्प पारं
७३ २ गुणः ।	गुणः? न कोऽपि	" २० सत्त्वं	सत्त्वं दृश्यते यद्यपि
	त्यर्थः		जोह पानीयेर्वादेते
			बहुलः लाभं करोति
			स पोतः पारं प्राप्नोति
			प्राप्तस्ततोद्वाह

विशिष्टनामसूची ।

(मूले)

अमरवैद्य	२५, ९	पास	२९, १७
आवस्सपपरण	२०, ४	अरह	४७, २९
ओडनिडुति	२०, ४	माह	४, ३
कालियास	४, १९	बडमाण	७, २३, ६७, ९
पाहिल	७६, २८	बद्धपाणमुरि	२५, ७
जिनचंदनईसर	२५, ८	दण्डशाय	५, १०
जिणदत्त	२६, २३, २३, ६५, २९, ८०, ९	विस्मयसर्वचक्र	६८, ११
जिणवल्ल	१, २०, ४, २०, ५, ११, १९, १८, १६, ११, २३, २४, २३, ५, २५, १९, २६, ६, २०, ६७, ७,	किरईक	८, १७
जिणोसरपम्प	१, १७	विहिचेईहर	१०, ११, ११, २, ११, १०, २१, २५
जिणोसरमुरि	२५, ७	विहिजिणहर	४०, १८, २०, ४१, ५, ४९, ७
डुप्पसद	५५, ४	विपय	६, २६, ७, २०, ५४, ८
नदी	११, १७	विहिपम्प	५, १९, २४, ६, ४२, २२, ५४, १०
नवमविशि	२५, ९	विहिपस्स	५८, ५, ५९, १३, ६०, ९,
पक्कप	१९, १९	विहिपह	७४, १३, ७६, १८
पणपरमिडि	४१, १९	विहिपह	२९, १७, ५५, १६
पाखंत	६, २६, ७, २०, ५४, ८	वीर	४७, २९
		सगर	५, १६
		हरिमहपु	

(व्याख्यायाम्).

भण्डिपट्टक	...	७७;८	धर्मनाथ	१;१६,१७,२;१	
अनुयोगद्वार	...	३८;२४	धर्मसामन्तरासक	...	२९;१५
अनुकान्तजयपनाका	...	९,२५	नन्दि	...	११;२५
अनयदेवसुरि	...	२५;१६,१७,४५;२	नन्दिन्यास्यान	...	१०;२४
अम्बिका	...	१२;८	कुन्दीयर	...	४५;१५
आयमोद्धार	...	१९,१३	नखर	...	१६;१८
आम्	...	७७;५,१०	नखर्ममहाराज	...	४,१३,२४;१३
आनन्दक	...	२०;१२	नागपुर	...	१६;१८
आक्षिप	...	७७,५,१०	नागिल	...	५५;१४
उपदेशासादन	..	२९;९,६६;१३	निशीयाध्ययन	...	१९;२७
उमास्वातिवाचक	..	१२,२३	नैयायिक	...	२;२४,२६
ओषनिर्मुक्ति	...	२०;३,१२	व्यापत्ती	...	६;१६
कालनन्दपुलक	...	६७;५,८०,२६	बन्धक	...	१३;१२
कालिदास	...	४;२७,५;१	पारलम्ब	७;३,२९,२३;१९,५४;१६, ७५;११,१२,१३	
क्षेत्रदेवना	...	६२;११	पार्थ	...	२९;२५
गोमुख	...	६७,११	प्रकल्प	...	१९;१६,२७
गोष्ठिक	...	११;१०	प्रतिशकल्प	...	१२;२४
गौडवध	...	५,१९	प्रगति	...	४;१०
गर्भरी	...	१,१४,२९;७	प्रयोगसूत्रक	...	१
गार्वाह	...	२,२७	कल्पुधी	...	५५;१४
गहिल	..	७७;५,८,१०,१२	बलदेवकवर्ति	...	४६;६
विनकूट	...	१६,१८	वाच	...	५;२५
जिनवन्धुसुरि	...	२५,१६	बोद्ध	...	२;१७,२४
जिनदत्तसुरि	१;१३ २६;२९,२९;१३,६६,७, १३,६७,५,७७,११,१४ ८०,१९		भरत	...	५;६,४६;६
जिनवर्तिसुरि	१;६,७७,४,७,२९,४,६६;१२, १४,८०,२४		भारवि	...	४;१६,२७
जिनवाल	...	२७,७ ६६,१८	भुवनदेवना	...	६२;११
जिनवन्धुसुरि	१;१०,१२,२,७;३,२४,६;१४ ९;२६,१६;२८,१९;१३ २३; १८,२७,२५;२७,२६;१४,७८		भयूर	...	५,२५
जिनेश्वरसूरि...	२५;१५,७,१०,६६;१७		भरपुर	...	१६;१८
जेन	...	२,२४	मलधारक	...	
जैमिनीय	...	२,१८	मलधारि	...	२९,४,१६,४०;१
दशार्णमन्त्र	...	४८;७	मलादिधारक	...	
दिगम्बर	...	१३;१२	महाकीर	...	२३;२३
दुःप्रसभसूरि	...	५५;१२,१३	माघ	...	४;१४,१५,५;७
धर्मेष्टानि	...	११;९	मीमांसक	...	२;२५
			यशोदेव	...	७७,५,९
			रसायन	...	१२;१४
			रसायनविचारण	...	८;२३,१२;९

राम	४८;५	विहाङ्ग (हरिश्चन्द्र)	८;२४.९;३
रावण	११	विषम	७;६.२३;१९.५४;१६.७५;११
रासक	२९;७	वीर...	२३;१९.२९;४.२५.५५;२४.६७;१४
छोकायत	२;२२	वीरचेत्याज्य	१६;२३
वर्धमानजिन	८;१.६७;१४	वैशेषिक	२;१७ १७,२८
वर्धमानसूरी	२५;१५	व्याघ्रपुर	१;१६
वाङ्मयसिंहाज	५;२०	शत्रुघ्न	४;१०
वाङ्मयवेष्ट	१;१५	श्रीमन्नौजाति	११;९
विक्रम	६८;९	पञ्चविंशत्य	४५;२
विधि	७;४,२८. २३;१९. ५४;	सगर	४८;६
विधिचैत्यगृह	१६. ७५;११. ८०;२७	सद्य	५५;२६
विधिचैत्य	१६;१७,२२;५.४०;	सत्यधी	५५;१२
विधिजिनगृह	२२,२७.४१;१५,१६.	सम्मर	७७;५,१०
विधियर्ग	४२;९,११.४५;१८	साङ्ग	२;१७,२७
विधिपक्ष	९;२७. २४;१५.५४;६,	सामुद्रिक	३;१७.२५;१७
विधिपय	१७.५८;११.५९;२०,	सूत्रम	८०;२४
विधिपार्ग	६०;१७.७४;५,२०.	स्थानादिनवाङ्गलि	२५;१६
विधिपार्मिक	७६;२६;७७;१६	हरिश्चन्द्रसूरी(विहाङ्ग)	८;२५.९;२४
विधिपर	५४;१७,७४;५		

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES.

Critical editions of unprinted Sanskrit Works edited by competent scholars, and published by the Oriental Institute, Baroda

BOOKS PUBLISHED

- 1 **Kavyamimamsa** a work on poetics by Raja-ekkhara (880-990 A D) edited by C D Dalal and N Ananta Krishna Sastry 1916 Re issue 1924

Rs A

2-4

This book has been set as a text-book by the Bombay and Paina Universities

- 2 **Naranarayanananda** a poem on the Pauranic story of Arjuna and Karna's rambles on Mount Girnar by Vasatupala Minister of King Viradha of Dholka composed between Samvat 1277 and 1287 i.e. A D 1221 and 1231 edited by C D Dalal and R Anantakrishna Sastry 1916

out of print

- 3 **Tarkasangraha** a work on Philosophy (refutation of Vaishenika theory of atomic creation) by Anandajana or Anandagiri the famous commentators on Sankhara carya's Bhāṣyas who flourished in the latter half of the 13th century edited by T M Tripathi 1917

2-0

- 4 **Parthaparakrama** a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virata by Prahladanadeva the founder of Palanpur and the younger brother of the Paramara King of Chandravati (a state in Marwar) and a feudatory of the Kings of Guzerat who was a Yuvaraja in Samvat 1220 or A D 1161 edited by C D Dalal 1917

0-6

- 5 **Rasātrudhavamśa** an historical poem (Mahākāvya) describing the history of the Bagulas of Mayuragiri from Rasātrudha King of Kanauj and the originator of the dynasty to Narayana Shish of Mayuragiri by Rudra Kavi composed in Saka 1518 or A D 1590 edited by Pandit Embar Krishnamacharya with Introduction by C D Dalal 1917

1-12

- 6 **Lingannāsana** on Grammar by Vamana who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century edited by C D Dalal 1918

0-8

- 7 **Vasantavilasa** an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vasatupala and the history of

- Guzerat by Balachandrasuri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant Baroda State) contemporary of Vastupala composed after his death for his son in Samvat 1296 (A D 1240) edited by C D Dalal 1917 1-8
- 8 **Rupakasatkam** six dramas by Vatsaraja minister of Paramardideva of Kalinjara who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century edited by C D Dalal 1918 2-4
- 9 **Mohaparajaya** an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation) or the conversion of Kumarapala the Chalukya King of Guzerat to Jainism by Yasahpala an officer of King Ajaya deva son of Kumarapala who reigned from A D 1229 to 1232 edited by Muni Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C D Dalal 1918 2-0
- 10 **Hammiramadamardana** a drama glorifying the two brothers Vastupala and Tejabpala and their King Viradhavala of Dholka by Jayasimhasuri pupil of Virasuri and an Acarya of the temple of Munisuvrata at Broach composed between Samvat 1276 and 1286 or A D 1220 and 1239 edited by C D Dalal 1920 2-0
- 11 **Udayasundarikatha** a romance (Campu in prose and poetry) by Solihala a contemporary of and patronised by the three brothers Chechitaraja Nagarjuna and Mummuniraja successive rulers of Konkan composed between A D 1026 and 1050 edited by C D Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya 1920 2-4
- 12 **Mahavidyavidambana** a work on Nyaya Philosophy by Bhatta Vadindra who lived about A D 1210 to 1274 edited by M R Telang 1920 2-8
- 13 **Pracinagurjarakavysangraha** a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A D edited by C D Dalal 1920 2-4
- 14 **Kumārapalapratibodha** a biographical work in Prakrit by Samaprabhacharya composed in Samvat 1241 or A D 1195 edited by Muni Jinavijayaji 1920 7-8
- 15 **Ganaharika** a work on Philosophy (Pāsupata School) by Dhāsarvajña who lived in the 2nd half of the 10th century edited by C D Dalal 1921 1-4
- 16 **Sangitamakaraṇḍa** a work on Music by Narada edited by M R Telang 1920 2-0
- 17 **Kavindracharya** List of Sanskrit works in the collection of Kavindracharya a Benares Pandit (1656 A D) edited by R Anantakrishna Shastri with a foreword by Dr Ganganatha Jha 1921 0-12
- 18 **Varahagryhasutra** Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda edited by Dr R Shamasastry 1920 0-10
- 19 **Lehhapaddhati** a collection of models of state and private documents dating from 8th to 15th centuries

		Rs.
	A D. edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar 1925	2-0
20	Bhavisayattakahī or Pañcamikaha a romance in Apabhramśa language by Dhanapala (c. 12th century) edited by C. D. Dalal and Dr. P. D. Gune, 1923	6-0
21	A Descriptive Catalogue of the Palm leaf and Important Paper MSS in the Bhandars at Jessalmere, compiled by C. D. Dalal and edited by Pandit I. B. Gandhi 1923	3-4
22 23	Parasurāmakaṁpsūtra a work on Tantra with commentary by Ramesvara and Paddhati by Umananda edited by A. Mahadeva Sastry, B. A. 2 vols. 1923	11-0
24	Tantrarahasya a work on the Prabhakara School of Purvaśaitanika by Ramanujacarya edited by Dr. R. Shamasastry 1923	1-8
25 32	Samarāṅgaṇa a work on architecture town planning and engineering by King Bhoja of Dhara (11th century) edited by Mahamahopadhyaya T. Ganapati Shastri Ph. D. 2 vols., 1924-1925	10-0
26 41	Sādhanaṁālā a Buddhist Tantric text of rituals dated 1165 A.D. consisting of 312 small works composed by distinguished writers edited by Benoytosh Bhattacharyya M. A. Ph. D. 2 vols. 1925-1928	14-0
27	A Descriptive Catalogue of MSS in the Central Library, Baroda Vol. I (Veda Vedāṅga and Upaniṣads) compiled by G. K. Shrigondekar, M. A. and K. S. Ramaswami Shastri with a Preface by Dr. B. Bhattacharyya Ph. D. 1925	6-0
28	Mānasollāsa or Abhilaṣitārthacintāmaṇi an encyclopedic work divided into one hundred chapters treating of one hundred different topics by Somesvara IV a Chalukya King of the 12th century edited by G. K. Shrigondekar, M. A. 3 vols. vol. I 1925	2-12
29	Nalavilāsa a drama by Ramechandraśūri pupil of Hemachandraśūri describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti edited by G. K. Shrigondekar and I. B. Gandhi 1926	2-4
30 31	Tattvasaṅgraha a Buddhist philosophical work of the 8th century by Santaraksita a Professor at Nalanda with Pañjika (commentary) by his disciple Jamalsila also a Professor at Nalanda edited by Pandit Embar Kṛṣṇanāthachārya with a Foreword in English by Dr. B. Bhattacharyya M. A. Ph. D. 2 vols. 1926	24-0
33 34	Mirat-i Ahmadi with its Khataṁ or Supplement by Ah. Mahammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat edited in the original Persian by Sved Nawabali Professor of Persian Baroda College 3 vols. (vol. I and III in the Press), vol. II 1926	12-0

- 35 **Mānavagrhyasūtra** a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhasya of Astavakra edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Ramakrishna Harshaji S'astri, with a Preface by Prof B C Lele, 1926 . . . 5-0
- 36 **Nātyasāstra** of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir edited by M Ramakrishna Kavi M A 4 vols, vol I, illustrated, 1926 . . . 6-0
- 37 **Apabhramas akāvyatrayī** consisting of three works, the Carcani, Upadesarasayana and Kālasvariṇpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries, edited by L B Gandhi 1927 . . . 4-0
- 38 **Nyāyapravesa, Part I** (Sanskrit Text) on Buddhist Logic of Dinnaga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Parsvadeva edited by Principal A B Dhruva, M A, LL B, Pro Vice Chancellor, Hindu University, Benares *Shortly*
- 39 **Nyāyapravesa, Part II** (Tibetan Text) edited with introduction, notes, appendices, etc., by Pandit Vidhushekhar Bhattacharyya, Principal, Vidyabhavana, Vairambharati, 1927 . . . 1-8
- 40 **Advayavajrasaṅgraha** consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra a Buddhist savant belonging to the 11th century A D, edited by Mahāmahopadhyaya Dr Haraprasad Shastri M A, C I E, Hon D Litt 1927 . . . 2-0
- 42 **Kalpadrūkosa** standard work on Sanskrit Lexicography by Kesava edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Ramavatara Sarma, M A, Sahityacharya of Patna In two volumes, vol I, 1928 10-0
- 43 **Mīrat-i-Ahmadi Supplement** by Ali Muhammad Khan Translated into English from the original Persian by Mr C N Seddon, ICS (retired) and Prof Syed Nawab Ali, M A Corrected Re issue, *shortly* 6-8

BOOKS IN THE PRESS.

- 1 **Rāmācarita** of Abhinanda, Court poet of Haravarsa (cir 9th century A D) edited by K S Ramaswami Shastri
- 2 **Nātyadarpana** on dramaturgy by Ramacandra Suri with his own commentary edited by Pandit L B Gandhi and G K Shrigondekar, M A
- 3 **Nātyasāstra** Vol II edited by M Ramakrishna Kavi
- 4 **Jayākhyasamhitā** : an authoritative Pañcharatra work edited by Pandit E Kṛṣṇamacāryya of Vadital
- 5 **Buddhist works on Logic** containing reconstructed texts from Chinese, Tibetan texts and English translation of Chinese texts of ancient authors like Nagarjuna Vasubandhu, etc by Prof Giuseppe Tucci of Italy

6. *Mānaśollāsa or Abhilāṣitārthacintāmani*, vol. II. edited by G. K. Shrigondekar, M.A.
7. *A Descriptive Catalogue of MSS. in the Oriental Institute, Baroda*, vol. II (Śrauta, Dharma and Gṛhya Sātras) compiled by the Library staff.
8. *A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan*; edited from the notes of the late Mr. C. D. Dalal, by Pandit L. B. Gandhi, 2 vols.
9. *Bhāvaprakāśana of Śāradātanaya*: an ancient work on Dramaturgy: edited by Pandit Ramaswami Shastri, Oriental Institute, Baroda and His Holiness Yadugiri Yatiraja Swami, Melkot.
10. *Prajñopāyavinīśayāsiddhi of Anangavaśra and Jñānasiddhi of Indrabhūti*: two important works belonging to the little known Vajrayāna school of Buddhism (8th century A.D.): edited by Dr. B. Bhattacharyya, Ph.D.
11. *Siddhāntabindu*: on Vedānta philosophy by Madhusūdana Sarasvatī with commentary of Puruṣottama; edited by P. C. Divanji, M.A., LL.M.
12. *Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja*: the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists: edited by Dr. B. Bhattacharya, Ph.D., Director, Oriental Institute, Baroda.
13. *Influence of Portuguese on the Asiatic Languages*: Translated into English from Portuguese by Prof. A. X. Soares, M.A., Baroda College, Baroda
14. *Persian Chronicle*: history of the Saṭvi Period of Persian History 15th and 16th centuries by Hasan Ramlu: edited by C. N. Seddon, I.C.S. (retired), Reader in Persian and Marathi, University of Oxford.
15. *Nañjarājyaśobhūṣaṇa*: by Nṛsiṃhakavi alias Abhinava Kalidāsa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore: edited by E. Krishnamacharya.

**PUBLISHED BY THE GOVERNMENT OF H.H. THE
MAHARAJA GAEKWAD OF BARODA.**

Gazetteer of the Baroda State. By Rao Bahadur Govindbhai H Desai, B A , LL B , Naeb Dewan, Baroda State, and the late Principal A B Clarke, B A With map 2 volumes, 1923, each Rs 15

Census of India, 1921, Vol XVII, Baroda. By Satyavrata Mukerjee, B A , Subah, Baroda Division, formerly Superintendent of Census Operations, Baroda State

In three parts 1921-22—

	Rs	As	P
Part I Report	16	8	0
„ II Imperial Tables	9	0	0
„ III State Tables	4	8	0

Mirat-i-Ahmadi, the Original Persian Text Edited by Professor Nawab Ali In 3 volumes

(Gaekwad's Oriental Series Vol II, 1927, Rs 12 Vols I and III are in the Press)

English Translations of Vols I and II are also in preparation